

SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER

11

**KRIMINALITET OG
SOSIAL BAKGRUNN**

CRIMES AND SOCIAL BACKGROUND

Av/By

IDAR MØGLESTUE

STATISTISK SENTRALBYRÅ
OSLO 1962

KRIMINALITET OG SOCIAL BAKGRUNN

En analyse av overlege Johan Scharffenbergs
materiale for fanger innsatt i Botsfengslet i
1920—1939

SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER NR. 11

**KRIMINALITET OG
SOSIAL BAKGRUNN**

CRIMES AND SOCIAL BACKGROUND

Av/By

IDAR MØGLESTUE

**STATISTISK SENTRALBYRÅ
CENTRAL BUREAU OF STATISTICS OF NORWAY
OSLO 1962**

Forord

Kriminalstatistikken er i de senere år vesentlig utvidd. Fra og med 1957 utarbeider Statistisk Sentralbyrå, i tillegg til den tradisjonelle statistikken over domfelte, botlagte og påtalefritatte, en detaljert statistikk over forbrytelser etterforsket av politiet og over siktede eller mistenkte i forbrytelsessaker. For 1960 og senere år vil Byrådet dessuten utgi årlige oversikter over innsatte i og løslatte fra fengselsvesenets anstalter, det vil også bli utarbeidd periodevise oversikter over tilbakefallsforholdene blant norske lovbrøyttere.

En løpende kriminalstatistikk kan bare i liten utstrekning gi opplysninger om lovbrøytteres oppvekstvilkår, utdanningsforhold, familieforhold, arbeidsforhold o. l. Dyperegående analyser av denne art, som er et vilkår for studier av kriminalitetens årsaker, forutsetter spesialundersøkelser. Den avhandling som her legges fram som nr. 11 i serien Samfunnsøkonomiske studier, er en spesialundersøkelse på dette felt.

Undersøkelsen bygger på et materiale som overlege Johan Scharffenberg samlet i den tiden han var lege ved Botsfengslet. Initiativet til å få bearbeidd dette omfattende materiale ble i sin tid tatt av Fondet for forskning og folkeopplysning. Forskningsfondet hadde opprinnelig håpet at Byrådet kunne forestå arbeidet. Da Byrådet av arbeidsmessige grunner ikke så seg i stand til dette, ble det til at byråsjef Idar Møglestue tok på seg oppdraget utenom sitt ordinære arbeid i Byrådet.

En plan for bearbeidingen ble lagt fram for professor Johs. Andenæs, direktør Signy Arctander, professor Anders Bratholm, direktør Nils Juel, overlege John Leikvam og inspektør Olav Sundet. Undersøkelsen var ment å skulle gi en bred statistisk oversikt over Botsfengselsfangenes kriminalitet og sosiale bakgrunnsforhold. Gjennom sammenliknende studier for grupper av fanger regnet forfatteren det for mulig å trekke visse slutninger om sammenhenger mellom fangenes kriminelle aktivitet og deres sosiale bakgrunn. Sistnevnte målsetting har fått større vekt enn opprinnelig tenkt; undersøkelsen framstår i hovedsaken som en studie av samvariasjoner mellom «kriminalitetsgrad» og oppvekst-, utdannings-, arbeids- og edruelighetsforhold.

Etter at Justisdepartementets tillatelse til bearbeidingen forelå i 1955, kunne det praktiske arbeid med undersøkelsen settes i gang. Først ble Scharffenbergs legejournaler, Botsfengslets fangeruller og Strafferegisteret gjennomgått, og de opplysninger som skulle medtas i undersøkelsen, ble i

systematisert form overført til arbeidskort. Dette tidkrevende registreringsarbeid er utført av cand. mag. Birger Tysnes. Den maskinelle bearbeiding av materialet er foretatt ved Byråets hullkortavdeling under ledelse av første-sekretær Johan Haugen.

Etter hvert som bearbeidingen gikk framover, er manuskriptene til de enkelte kapitler gjennomlest av professor Anders Bratholm og forsker Arne Amundsen. De har ytt forfatteren verdifull hjelp henholdsvis i juridisk/kriminologiske spørsmål og i analysetekniske spørsmål. Også dosent Nils Christie har lest manuskriptet og ytt verdifull kritikk.

Forfatteren har hatt 3 måneders permisjon fra sitt arbeid i Byrådet for å avslutte arbeidet med undersøkelsen. Ellers er utgiftene dekket av Fondet for forskning og folkeopplysning.

Forfatteren ønsker å uttrykke sin takk til de personer og institusjoner som har gjort det mulig for ham å foreta denne analyse.

Statistisk Sentralbyrå, Oslo, 25. juli 1962.

Signy Arctander

Odd Aukrust

Preface

The scope of the Criminal Statistics has in recent years been extended considerably. In addition to the usual statistics on persons convicted and fined and cases of suspended prosecution, the Central Bureau of Statistics has since 1957 prepared detailed statistics on criminal offences investigated by the police and on persons suspected or accused on a criminal charge. For 1960 and onwards the Bureau will also publish annual statistics on persons committed to and released from institutions under the Prison Administration and further present occasional surveys on the recidivism of offenders in this country.

The current Criminal Statistics can only to a very limited degree supply information on early life, education, family- and working conditions etcetera of offenders. Detailed analyses of this kind, which are necessary for research into the causes of delinquency, have to be based on special investigations. This paper, which appears as No. 11 in the series Social economic studies, is an investigation of this type.

The survey is based on a statistical material collected by Dr. Johan Scharffenberg, Medical Superintendent, while he served as medical officer at Botsfengslet (Central State Prison in Oslo). The initiative for having this very comprehensive material analysed was taken by the Fund for Research and Education. The Bureau was first approached but could not at the time undertake the project. However, Idar Møglestue, Chief of Division, agreed to carry out the investigation on a private basis apart from his duties in the Bureau.

A plan for the analysis was prepared and submitted to Dr. Johs. Andenæs, Professor, Miss Signy Arctander, Director, Dr. Anders Bratholm, Professor, Mr. Nils Juel, Director, Dr. John Leikvam, Medical Superintendent, and Mr. Olav Sundet, Inspector. At the outset the object of the investigation was to provide a broad statistical survey of the delinquency of the prisoners and their social background. By comparing groups of prisoners the author believed it would be possible to reach some conclusions as to the relationship between crime and social conditions. This problem has perhaps received more attention than originally intended, and the final study mainly deals with the covariation between delinquency and early life, educational- and working conditions and also the influence of alcohol.

Special permission for using the material was granted by the Ministry of Justice in 1955, whereupon the work could proceed. First Dr. Scharffenberg's medical journals, the prison register of inmates and the Central Register of persons convicted were compared and the information wanted for the study transcribed in standardized form to special cards. This exacting work was carried out by Mr. Birger Tysnes, B.A. The mechanical processing has been carried out by the Bureau's Machine Tabulation Division under the supervision of Mr. Johan Haugen.

As the work proceeded, the chapters were one by one, in manuscript form, read through by Professor Bratholm and Mr. Arne Amundsen, Chief Research Officer. Their assistance in legal and criminological questions and on methods of analysis, respectively, was most valuable. Dr. Nils Christie has also read the manuscript and supplied helpful comments.

The author was granted 3 months leave of absence from the Bureau at the finishing stage of the work. Other expenses have been covered by the Found for Research and Education.

The author wishes to express his gratitude to the persons and institutions which have made it possible for him to carry out the work.

Central Bureau of Statistics, Oslo, July 25, 1962.

Signy Arctander

Odd Aukrust

Innhold

Innledning	13
Kap. I. Materialet	15
1. Legejournalene	15
2. Fangerullene og Strafferegisteret	18
Kap. II. Analyseopplegget	20
1. Teorioverbygning	20
2. Vanlige analyseopplegg	20
3. Opplegget av undersøkelsen	24
Kap. III. Fangenes kriminelle løpebane	31
1. Rekrutteringen av fanger til Botsfengslet	32
2. Løslatelsen fra Botsfengslet	36
3. Tilbakefall etter løslatelsen fra Botsfengslet	38
4. Samlet registrert kriminalitet	42
Kap. IV. Alder ved første sanksjon for forbrytelser	47
Kap. V. Familiebakgrunn	51
1. Sinnssykdom	54
2. Kriminalitet	57
3. Drikkfeldighet	59
4. Sammenfatning	61
Kap. VI. Oppvekstvilkår	64
1. Barndomshjemmet	65
2. Oppvekst hos foreldre, familie eller pleieforeldre	67
3. Foreldrenes sivilstand	68
4. Foreldrenes arbeidsforhold	70
5. Søskenflokken	72
6. Sammenfatning	74
Kap. VII. Evner og utdanning	79
Kap. VIII. Fødested og bosted	87
Kap. IX. Ekteskapelig stilling	92
Kap. X. Arbeidsforhold	95
1. Yrke	95
2. Sysselsetting	102

3. Arbeidsforhold og forbryterkategori	106
4. Sammenfatning	108
Kap. XI. Edrueighetsforhold	110
1. Tidligere undersøkelser	110
2. Opplysningene om fangenes edrueighet	113
3. Noen hovedresultater	114
4. Edrueighet og kriminell belastning	117
5. Alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket kontra mer varig alkoholmisbruk	122
6. Edrueighet og alder	126
7. Edrueighet, bosted og sivilstand	128
8. Fangenes kontra foreldrenes edrueighet	131
9. Sammenfatning	133
Kap. XII. Sammenfattende analyser av oppvekstvilkår, utdanning, arbeidsforhold, edrueighet m. v. og kriminell belastning	134
1. Kryssgrupperinger	136
2. Regresjonsberegninger	143
3. Forskjellige forbryterkategorier	149
4. Sammenfatning og drøfting av analyseresultatene	156
Sammen drag på engelsk	166
T a b e l l e r .	
I. Fangene etter forbrytelsesintensitet (tallet på kjente sanksjoner for forbrytelser fram til 1958) og forbryterkategori	178
II. Fanger med eller uten sinnssykdom i familien (foreldre, foreldres søsken, fangenes søsken og søskenbarn) etter kriminell belastning	179
III. Fanger med eller uten kriminalitet og drikkfeldighet i familien etter kriminell belastning	180
IV. Fangene etter oppvekstvilkår og forbrytelsesintensitet	181
V. Fangene etter evner, utdanning (høyeste almen- og spesialutdanning, samt skulking og tvangsskole eller skolehjemsanbringelse) og forbrytelsesintensitet	182
VI. Fangene etter bosted, ekteskapeleg stilling og kriminell belastning	183
VII. Fangene etter sosialstilling, sysselsetting og kriminell belastning	184
VIII. Fangene etter edrueighetsforhold og kriminell belastning	185
IX. Fangene etter oppvekstvilkår, utdanning, sysselsetting, edrueighet, bosted og kriminell belastning	186
X. Koeffisienter i regresjoner mellom forbrytelsesintensitet og bakgrunnsfaktorer	188
Fortegnelse over registrerte bakgrunnsfaktorer	189
Litteratur	193

Contents

Introduction	13
Ch. I. The basic material	15
1. The medical journals	15
2. Prison register of inmates and the Central Register of persons convicted	18
Ch. II. The plan for the analysis	20
1. Theoretical considerations	20
2. Usual methods of analysis	20
3. Methods employed in this investigation	24
Ch. III. The criminal history of the prisoners	31
1. Prisoners admitted to Botsfengslet	32
2. Releases from Botsfengslet	36
3. Recidivism after release from Botsfengslet	38
4. Total criminal activities on record	42
Ch. IV. Age when first convicted on a criminal charge	47
Ch. V. Family background	51
1. Mental deficiency	54
2. Criminality	57
3. Abuse of alcohol	59
4. Summary	61
Ch. VI. Conditions during early life	64
1. Home	65
2. Brought up by parents, relations or foster parents	67
3. Marital status of parents	68
4. Working conditions of parents	70
5. Brothers and sisters	72
6. Summary	74
Ch. VII. Intelligence and education	79
Ch. VIII. Domicile and place of birth	87
Ch. IX. Marital status	92
Ch. X. Working conditions	95
1. Occupation	95

	2. Employment	102
	3. Working conditions and type of criminal	106
	4. Summary	108
Ch.	XI. Influence of alcohol	110
	1. Previous investigations	110
	2. Information on the prisoner's use of alcohol	113
	3. Some main results	114
	4. Use of alcohol and criminal inducement	117
	5. Influence of alcohol at the time of the crime compared to more continuous abuse of alcohol	122
	6. Use of alcohol and age	126
	7. Use of alcohol, domicile and marital status	128
	8. The prisoner's and the parents' use of alcohol	131
	9. Summary	133
Ch.	XII. Joint analyses of conditions during early life, education, working conditions, use of alcohol etc. and criminal inducement	134
	1. Cross tabulations	136
	2. Regression analysis	143
	3. Various types of criminals	149
	4. Summary and review of the results of the analysis	156
	English summary	166
Tables :		
	I. The prisoners by intensity of delinquency (number of convictions on record up to 1958) and categories of offenders	178
	II. The prisoners by occurrence of mental deficiency among relatives (parents, uncles, aunts, brothers, sisters, nephews and nieces) and criminal inducement	179
	III. The prisoners by occurrence of delinquency and abuse of alcohol among relatives and criminal inducement	180
	IV. The prisoners by conditions during early life and intensity of delinquency	181
	V. The prisoners by intelligence, education and intensity of delinquency	182
	VI. The prisoners by domicile, marital status and criminal inducement	183
	VII. The prisoners by status, employment and criminal inducement	184
	VIII. The prisoners by use of alcohol and criminal inducement	185
	IX. The prisoners by conditions during early life, education, employment, use of alcohol, domicile and criminal inducement	186
	X. Regression coefficients for intensity of delinquency on background factors	188
	List of recorded background factors	189
	References	193

Innledning

I den tiden overlege Johan Scharffenberg var lege ved Botsfengslet (1. oktober 1919 — 1. september 1940) førte han journaler som, foruten medisinske data, inneholder opplysninger om fangenes oppvekstvilkår, skolegang, arbeidsforhold, familieforhold, alkoholvaner og straffeforhold. Arbeidet med å samle disse oppgaver var i stor utstrekning begrunnet i behovet for slike opplysninger i legens daglige gjerning blant fangene. Scharffenberg hadde imidlertid også en annen og mer langsiktig målsetting for sitt omfattende arbeid med å skaffe pålitelige opplysninger om Botsfengselsfangene, nemlig den å legge grunnlaget for en vitenskapelig undersøkelse av de faktorer som gjør enkelte mennesker til lovbrøyttere.

Overlege Johan Scharffenberg har ikke disponert den nødvendige tid til analyse av sitt materiale. Etter at Fondet for forskning og folkeopplysning (Scharffenberg—Vogt—Arrestad-fondet) hadde startet sin virksomhet høsten 1945, foreslo Scharffenberg at en statistisk bearbeiding av hans materiale skulle settes opp på Fondets arbeidsprogram. Forskingsfondet påtok seg denne oppgaven.

Det skulle imidlertid vise seg vanskelig for Forskingsfondet å finne fagfolk som hadde muligheter for å påta seg det omfattende arbeid. Først høsten 1954 kom arbeidet med undersøkelsen i gang. En bearbeidingsplan ble utarbeidd og drøftet i to møter, hvor professor Johs. Andenæs, direktør Signy Arctander, professor Anders Bratholm, direktør Nils Juel, overlege John Leivkvam og inspektør Olav Sundet deltok.

Det gikk enda en tid før arbeidet med gjennomgåelsen av materialet kunne settes i gang. Justisdepartementet hadde nemlig visse prinsipielle betenkeligheter ved å tillate at en person som ikke var bundet av legers taushetsplikt, fikk adgang til legejournalene. Etter grundige overveielser fant man imidlertid fram til en ordning departementet anså som fullt betryggende. Og det praktiske arbeid med undersøkelsen kunne ta til sommeren 1955.

Justisdepartementet satte som betingelse for tillatelsen til bearbeiding av opplysningene i legejournalene at det ikke måtte innhentes opplysninger om fangene fra andre kilder. Dette forbud har neppe spilt noen rolle for opplegget av undersøkelsen. De opplysningene som foreligger i legejournalene, er så omfattende at det av arbeidsmessige grunner likevel ikke ville ha vært mulig å utvide rammen om undersøkelsen. I denne forbindelse må nevnes at departementet tillot at opplysninger om de straffbare forhold fangene er

kjent skyldig i, ble tilført materialet gjennom Botsfengslets fangeruller og Justisdepartementets sentrale strafferegister.

Hovedvekten er i det foreliggende arbeid lagt på den statistiske utnyttelse av materialet. Det skyldes at forfatteren ikke er kompetent til å gjennomføre en inngående drøfting av analyseresultatene fra et kriminologisk synspunkt. Dessuten inneholder materialet så vidt mange opplysninger at et detaljert analyseopplegg lett ville kunne ha sprengt rammen om undersøkelsen. I stedet for å foreta noen spesialisering har forfatteren sett det som sin oppgave å gi en bredest mulig oversikt over fangenes bakgrunnsforhold, med de konsekvenser dette nødvendigvis må få for de finere nyanser i bildet.

På grunn av store forskjeller i grunnmateriale og analyseopplegg vil det i arbeider av denne art som oftest være vanskelig eller umulig å foreta direkte sammenlikninger av resultatene fra forskjellige undersøkelser. Det gjelder i særlig grad for undersøkelser fra ulike land. Forskjeller i samfunnsstruktur, i lovgivning, i lovanvendelse og i registreringspraksis byr på så mange usikkerhetsmomenter at internasjonale sammenlikninger av kriminaliteten nærmest er verdiløse. I dette arbeid er det derfor lagt forholdsvis liten vekt på sammenlikninger med andre undersøkelser.

Kap. I. Materialet

Som det framgår av innledningsmerknadene, danner legejournalene for fanger innsatt i Botsfengslet i 1920—1939 hovedutgangspunktet for denne undersøkelsen. Foruten fra legejournalene er det innhentet opplysninger om fangene fra Botsfengslets fangeruller og fra Justisdepartementets sentrale strafferegister. De to sistnevnte kilder har gitt grunnlag for en registrering av fangenes straffeforhold, mens deres sosiale bakgrunnsforhold er forsøkt beskrevet gjennom en registrering av data fra legejournalene.

Gjennomgåelsen av legejournalene og rullebladene viste at i alt 4 369 fanger ble satt inn i Botsfengslet i årene 1920—1939. Under bearbeidingen er 42 fanger tatt ut av materialet. Av disse er 25 holdt utenfor analysen på grunn av en noe spesiell kriminell karriere; for disse fangene var det bare registrert dommer for forseelser. De 17 andre fangene ble tatt ut av materialet fordi én av de tre primære oppgavekilder manglet. Undersøkelsen omfatter således 4 327 fanger innsatt i Botsfengslet i 20-årsperioden 1920—1939.

1. Legejournalene.

Legejournalene inneholder en rekke opplysninger om fangenes familieforhold, oppvekstvilkår og sosiale tilpasning. Oppgavene foreligger i stor utstrekning som systematiske og kortfattede svar i bestemte rubrikker på journalarkene. I journalene er det dessuten for alle fangene ført en kronologisk oversikt over sentrale trekk ved fangenes livsførsel fram til innsettingen i Botsfengslet. Disse beskrivelsene er en meget viktig del av det omfattende materialet Scharffenberg har samlet. De kronologiske oversikter skulle, med sine tidsangivelser, være et godt utgangspunkt for bedømming av visse karakteristiske trekk i fangenes livshistorie fram til innsettingen i Botsfengslet.

I en statistisk analyse er det selvsagt ikke mulig å nyttiggjøre seg alle nyansene i det bildet Scharffenberg-materialet tegner av fangenes mangeartede utviklingsmuligheter og utviklingsveier. Innen rammen av de foreliggende systematiske data har det vært nødvendig å foreta et utvalg av «bakgrunnsfaktorer», det vil si slike faktorer som kan tenkes å ha hatt en kriminalitetsfremmende effekt. Dette utvalg, som begynte med Scharffenbergs planlegging av sin oppgavesamling og fortsatte ved opplegget av bearbeidingsplanen, er av avgjørende betydning for undersøkelsens resultater. Det er bare i den utstrekning de registrerte bakgrunnsdata er relevante i vår problemstilling,

det vil si representerer faktorer som kan tenkes å forklare kriminell utglidning, at undersøkelserne kan gi verdifulle opplysninger. Som alle andre undersøkelser av denne art, bygger opplegget her på et skjønsmessig grunnlag. Dette skjønn er imidlertid ikke særlig framtreddende. De registrerte data, som vi skal gi en nærmere oversikt over nedenfor, representerer nemlig et utvalg av slike faktorer som erfaring fra tidligere kriminologisk forskning alt har pekt ut som forklaringsfaktorer for kriminell atferd. I den forbindelse er det riktig å nevne at en rekke kriminologer i dag hevder at man vet lite om årsakene til kriminell aktivitet. Dette må vel mer tolkes som et utsagn om at kunnskapsmassen er liten i forhold til det man gjerne ville vite, enn som en underkjennelse av verdien av den innsikt man alt har oppnådd.

De registrerte data karakteriserer fangenes situasjon ved første gangs innsetting i Botsfengslet på disse områder:

1) Familiebakgrunn	5) Ekteskapelig stilling
2) Oppvekstvilkår	6) Arbeidsforhold
3) Evner og utdanning	7) Edrueighetsforhold
4) Bosted	

Oppgavene over familiebakgrunnen gjelder forekomsten av sinnssykdom, drikkfeldighet og kriminalitet i fangenes nærmeste familie. Om oppvekstvilkårene er det gitt en enkel karakteristikk (meget bra, bra, mindre bra, dårlig) av barndomshjemmet, opplysninger om foreldrenes sivilstand og om fangene er vokst opp sammen med begge eller bare den ene av foreldrene, hos pleieforeldre eller i barnehjem. Dessuten er det tatt med oppgaver over foreldrenes arbeidsforhold og over søskentallet. Den evnemessige utrustning er belyst gjennom en gruppering av fangene i grove grupper karakterisert ved over middels, middels og under middels evner, mens utdanning er registrert ved fangenes høyeste almen- og fagutdanning. Når det gjelder fangenes ekteskapelige status, er det bare oppgavene over sivilstand ved første gangs innsetting i Botsfengslet som er bearbeidd. Fangenes arbeidsforhold er belyst gjennom yrkes- og sysselsettingsoppgaver, mens oppgavene over edrueighetsforholdene omfatter en klassifikasjon av fangene etter graden av alkoholmisbruk (drikkfeldig, betydelig misbruk, en del misbruk, intet misbruk) og etter graden av alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket (edru, påvirket, beruset). Oppgaver over boteleggelser og domfellelser for drukkenskap er også registrert.

Som tidligere nevnt må disse opplysningene tas som utvalgte indikatorer på et kompleks av mulige kriminalitetsfremmende faktorer. Påvirkningen fra kameratene som utvilsomt kan ha mye å si for samfunnstilpassningen, har vi f. eks. ingen oppgave over. En del opplysninger av mer medisinsk art (fangenes alminnelige helsetilstand, forekomsten av kjønnssykdommer og forekomsten av kroppslige lyter) foreligger, men de er ikke tatt med i denne bearbeidingen.

En fullstendig fortegnelse over de registrerte bakgrunnsfaktorer er tatt inn som vedlegg bakerst i boken. Denne fortegnelsen gir en nærmere oversikt over hvorledes fangenes bakgrunnsforhold er forsøkt klassifisert.

Utvalget av bakgrunnsdata er selvsagt viktig for vurderingen av de resultatene analysen gir. Men det er også viktig å være klar over i hvilken utstrekning det kan forekomme feil i de registrerte opplysningene.

Journalene er i første rekke ført på grunnlag av straffesaksdokumentene og de opplysninger fangene har gitt under legens eksaminasjon. Det er en kjent sak at straffanger ofte har et mangelfullt kjennskap til sin slekt og barndom. Det forekommer også at fangene gir direkte usanne opplysninger. Man kan selvsagt ikke se bort fra slike feilkilder i vårt materiale. Den omstendighet at intervjuene er foretatt av én og samme person, en fengselslege med inngående kjennskap til sitt klientel og som gjennom et langt liv har oppnådd en enestående anerkjennelse for sin vilje og evne til objektivitet, gjør det imidlertid berettiget å tro at disse feil er minimalisert. Det er ikke nødvendig å studere mange journaler for å forvise seg om at dr. Scharffenberg alltid har øvd særdeles streng kritikk overfor opplysninger fangene har gitt ved første samtale. Det er tydelig at oppgavene er vurdert og kontrollert så langt det har vært praktisk mulig, både mot dokumentene fra straffesakene og mot opplysninger som er innhentet spesielt fra skoler, prestekontorer, sykehus, vernelag og politi.¹⁾ Det er i denne sammenheng også grunn til å minne om dr. Scharffenbergs kronologiske kartlegging av fangenes levnetsløp, noe som utvilsomt har gitt et godt utgangspunkt for utarbeidingen av de summariske karakteristikkene analysen bygger på. Dette er ikke minst viktig for kjennetegn karakterisert ved vurderingsskalaer, som f. eks. karakteristikken av barndomshjemmet, fangenes evnemessige utrustning og fangenes alminnelige edruelighetsforhold. Det er også betryggende at klassifikasjonen er foretatt av én og samme person.²⁾ Vi kan selvsagt ikke helt se bort fra at det kan ha skjedd endringer i vurderingsnormene gjennom et så vidt langt tidsrom som 20 år. Men det er ikke grunn til å tro at dette moment kan spille noen utslagsgivende rolle ved innbyrdes sammenlikninger mellom grupper av fanger.

I denne undersøkelsen er det lagt stor vekt på en korrekt overføring av opplysningene fra legejournalene til de arbeidskortene — hullkortene — som ligger til grunn for den statistiske bearbeidingen. Alle dokumentene er nøye

---

¹ Kildehenvisninger på journalarkene og en omfattende korrespondanse arkivert sammen med journalene viser dette. ² Journalene for noen få fanger var fylt ut av andre leger enn Scharffenberg. I hvilken utstrekning Scharffenberg senere har gjennomgått disse sakene vites det ikke noe bestemt om. Tallet på journalark utfylt av andre leger var imidlertid så lite at dette moment ikke kan ha noen betydning for en helhetsvurdering av materialet.

gjennomlest før opplysningene for den enkelte fange er overført til hullkortene etter det bestemte kodifiseringssystem¹⁾ som en maskinell bearbeiding forutsetter. I de tilfelle da det har vært tvil om riktigheten av enkelte opplysninger, oftest som følge av en anmerkning om dette i journalene, er kjennetegnet gruppert som uoppgett. De muligheter som en hullkortbearbeiding byr på for kontroller av overføringen av materialet fra kildene til arbeidskortene, er utnyttet.

2. Fangerullene og Strafferegisteret.

Botsfengselsfangene er på ingen måte en homogen gruppe lovbrøyttere. De representerer en rekke forskjellige forbryterkategorier, med det felles trekk at så å si alle er idømt minst en ubetinget straff på minimum 6 måneders fengsel. Formålet med undersøkelsen har vært å foreta en analyse av slektsforhold, oppvekstvilkår og alminnelig sosial tilpasning for fangene, med hovedvekten på å studere forskjeller i sosial bakgrunn hos fanger med ulik kriminell belastning. Dette har nødvendiggjort en registrering av fangenes kriminelle handlinger.

Slike oppgaver er tilført materialet gjennom Botsfengslets fangeruller og Justisdepartementets sentrale strafferegister. For hver fange er det først ført en kronologisk oversikt over de strafferettslige sanksjoner som var notert på rullebladet, med angivelse av sanksjonsår, lovbruddets art og eventuell utmålt frihetsstraff. Disse oppgavene er senere ført å jour fram til 1958 gjennom Strafferegisteret.

Både i Strafferegisteret og på rullebladene er oppgavene over botelegelser svært mangelfulle. Lovbrudd fulgt opp med slike sanksjoner er derfor holdt helt utenfor. Det samme gjelder overtredelser av den militære straffelov og pris- og rasjoneringslovgivningen. I forseelsaker er det bare frihetsstraffer som er registrert. I saker om forbrytelser mot den borgerlige straffelov skal materialet så vidt mulig omfatte alle påtaleunntatelser og domfellelser i tiden fram til 1958.

En analyse av kildematerialet for opplysningene om straffereaksjonene synes å vise at registreringen av påtaleunntatelsene er noe mangelfull. Før 1922 ble oppgavene over siktedes tidligere straffeforhold skaffet tilveie gjennom en innkalling av dokumentene fra tidligere saker. Selv om det ble satt mye inn på å finne fram til aktene fra samtlige tidligere straffesaker (tidligere straffeforhold tillegges stor vekt av så vel påtalemyndighet som domstolene), var denne ordning ikke fullt betryggende. Det kunne nemlig i enkelte tilfelle være vanskelig å lokalisere den eller de myndighetene som oppbevarte de aktuelle straffesaksdokumentene. Det viktigste hjelpemiddel

¹ Se fortegnelsen inntatt som vedlegg bakerst i boken.

i så måte var Polititidendes meldinger om blant annet domfelte og påtalefritatte personer. Påtaleunntatelser etter loven om forsømte barn (nå barnevernsloven) meldes imidlertid ikke til Polititidende. Fra og med 1922 ble Justisdepartementets strafferegister tatt i bruk som et hjelpemiddel i straffetrettspleien.¹⁾ Fra nå av skulle det for siktede rekvireres en utskrift over tidligere kjente straffereaksjoner fra dette register. Dette register er mest fullstendig for ubetingede frihetsstraffer. Om personer som er satt inn til soning av prinsippal frihetsstraff, er det således sendt melding til Strafferegisteret helt siden 1901, mens meldinger om betingede dommer er sendt dette register etter 1914. Påtaleunntatelser etter straffeprosessloven og loven om forsømte barn er registrert i Strafferegisteret henholdsvis fra og med 1921 og 1923.

Denne oversikten over primærmaterialet for opplysningene om antall sanksjoner på lovbrudd synes å lede til den konklusjon at oppgavene over ubetingede fengselsstraffer er mest pålitelige. Registreringen av disse sanksjonene må forutsettes å være på det nærmeste helt fullstendig. For dommer på betinget fengsel er det heller ingen grunn til å regne med noen svikt av betydning i registreringen. Oppgavene over påtaleunntatelser derimot, og da i første rekke påtaleunntatelser etter lov om forsømte barn (ca. $\frac{1}{3}$ av samtlige påtaleunntatelser for forbrytelser i undersøkelsesperioden er gitt etter denne loven) er noe ufullstendige. Alt i alt er det neppe grunn til å anta at registreringssvikten utgjør noe mer enn noen få prosent av de sanksjoner på lovbrudd som det har vært målet å registrere.

En domfellelse eller påtaleunntatelse vil svært ofte være den formelle samfunnsmessige reaksjon på en rekke straffbare handlinger. Når disse handlingene representerer brudd på forskjellige lovbud, er det ikke uten videre gitt hvorledes sanksjonen best bør grupperes på forbrytelseskategorier. I den offisielle kriminalstatistikken grupperes sanksjonene i slike tilfelle på det lovbrudd som kan medføre den strengeste straff. Når maksimumsstraffen er den samme, grupperes sanksjonen etter den straffebestemmelse som er overtrådt flest ganger. Hvis det ikke er noen forskjell i antall overtredelser, skjer gruppeplasseringen etter beste skjønn. Samme framgangsmåte er nyttet i denne undersøkelsen ved registreringen av de enkelte sanksjoner etter lovbruddets art. Inndelinger i sumgruppene vinningsforbrytelser, voldsforbrytelser og sedelighetsforbrytelser er også foretatt på samme måte som i kriminalstatistikken.

Denne måte å gruppere sanksjonene etter type lovbrudd på, vil ikke alltid gi som resultat en treffende karakteristikk av de straffbare handlinger som sanksjonene er rettet mot. Uten et inngående kjennskap til gjerningsinnholdet bakom de enkelte straffesaker, er det imidlertid neppe mulig å finne fram til andre grupperingsprinsipper som kan sies å gi bedre resultater.

¹ Jfr. *Fengselsstyret* (1954) s. 1—18.

Kap. II. Analyseopplegget

Etter at det materialet som ligger til grunn for denne undersøkelsen nå er presentert i kapitlet foran, er det naturlig å gi en oversikt over hvorledes analysen av materialet er lagt opp. For å lette plasseringen av undersøkelsen i metodisk henseende, skal det først gis en kortfattet og skjematisk oversikt over kriminologiens teorioverbygning og de vanlige kriminologiske analyseopplegg.

1. Teorioverbygning.

Forsøk på å si noe om årsakene til kriminelle handlinger må bevisst eller ubevisst bygge på en teori om at slik atferd er avhengig av eller bestemt av visse faktorer. Det er videre en forutsetning at avhengighetsforholdet har en generell karakter, slik at det er mulig å snakke om en lovmessig sammenheng. La oss innføre symbolet K for graden av kriminell belastning og symbolene x_1 — — — x_n for n kriminalitetsfremmende faktorer. Årsaksfaktorenes innvirkning på kriminaliteten kan da symbolsk uttrykkes slik:

$$(1) K = f(x_1 \text{ — — — } x_n)$$

Funksjonsformen f representerer her den lov som bestemmer verdiene av K for ulike sett av x 'ene. Funksjonen som sådan representerer ingen bestemt teori om årsakene til kriminalitet, den uttrykker bare rent formelt at kriminalitet på et eller annet vis er bestemt av en rekke faktorer. Først når man har definert K , når man har sagt noe om formen på f og noe om hva x 'ene står for foreligger det en teori, hvis utforming er den kriminologiske årsaksforsknings første hovedoppgave. Det er først etter at teorien er utformet at kriminologene kan prøve å verifisere den gjennom empirisk erfaringsmateriale. I så henseende står kriminologene i nøyaktig samme stilling som andre vitenskapsmenn.

Det foreligger i dag ingen alminnelig teori om årsakene til kriminelle handlinger. Kriminologiens teorioverbygning består i det vesentlige av en rekke hypoteser om at bestemte bakgrunnsfaktorer har en kriminalitetsfremmende effekt. Hvor stor effekt de enkelte faktorer har, sier teoriene lite om. Det vil si at kriminologene foreløpig har innskrenket seg til hypoteser om hva slags faktorer — x 'er — det er som inngår i kriminalitetsfunksjonen. Om funksjonsformen sies det sjelden noe.

2. Vanlige analyseopplegg.

Kriminologien er i høy grad en empirisk orientert vitenskap. Det legges i dag neppe fram noe kriminologisk arbeid av betydning uten at framstillingen

støtter seg til et statistisk erfaringsmateriale, som oftest innsamlet spesielt for vedkommende undersøkelse.

De empiriske analyseoppleggene er selvsagt preget av de teorier eller hypoteser som søkes verifisert. Som antydnet foran er målsettingen som oftest den å underbygge eller forkaste en hypotese om at én eller flere bestemte faktorer virker kriminalitetsfremmende. En sammenlikning mellom hyppigheten av visse bakgrunnsdata i et empirisk erfaringsmateriale for lovbrøtere med tilsvarende data for en kontrollgruppe av lovlidige, vil her kunne gi en avklaring. Det er denne metode — kontrollgruppemetoden — som i dag nyttes i de fleste undersøkelser. Det er forfatterens inntrykk at kriminologer mener at de her har funnet fram til et patentopplegg for sine empiriske analyser. Det synes blant annet å framgå av dosent Christies nylig utkomne bok om unge norske lovovertredere. Etter å ha presisert at det er unødvendig med adekvat kontrollmateriale for lovlidige i upretensjose beskrivelser av klientelet ved en bestemt institusjon, sier Christie:¹⁾ «— — — uten kontrollgrupper kan det selvsagt intet sies om hvilke faktorer som viser generell sammenheng med kriminell adferd. Vi kunne for slike formål like godt bli spart for de utallige målinger av kriminelles bakgrunn så lenge det ikke blir nedlagt nøyaktig like mye arbeid i målingen av de ikke-kriminelles bakgrunn.» Erkjennelsen av at et godt kontrollmateriale er et viktig element i kriminologiske analyser representerer utvilsomt et stort framskritt i årsaksforskningen. Det er imidlertid mer enn tvilsomt at kontrollmateriale for lovlidige kan sies å være en absolutt betingelse for analyser av sammenhenger mellom kriminell atferd og visse bakgrunnsfaktorer. Postulater av denne art må vel nærmest tolkes som en forståelig reaksjon på den fullstendige ignorering i mange tidligere undersøkelser av det behov for faste vurderingsnormer som kravet til kontrollmateriale står for.

Kontrollgruppemetoden bygger på en svært enkel teorioverbygning. Det sier seg selv at analyser som bare tar sikte på å klarlegge forskjeller mellom den gjennomsnittlige forekomst av visse faktorer i en lovbrøter- og en lovlidiggruppe, ikke kan gi et særlig nyansert svar på hvorledes kriminalitet bestemmes av vekselvirkninger mellom en rekke faktorer. Metoden tar sikte på å finne ut hvorledes lovbrøteres bakgrunnsforhold i gjennomsnitt skiller seg fra de alminnelige bakgrunnsforhold blant lovlidige. Ved kryssgrupperinger eller standardberegninger kan man søke å eliminere virkningen av innbyrdes sammenheng mellom forklaringsfaktorene. De utsagnskraftige avvik kan kriminologen så innlemme i sin samling av mulige kriminalitetsfremmende faktorer.

I praksis forekommer alle mulige mellomformer mellom de absolutt lovlidige og de notoriske lovbrøtere. Den skarpe todelingen i en lovlidiggruppe og i en lovbrøtergruppe, som den enkle kontrollgruppemetoden bygger på,

¹ Christie (1960) s. 19.

representerer derfor en drastisk forenkling av de faktiske forhold. Og utfallet av en sammenlikning mellom to slike grupper må i høy grad være påvirket av hvor grensen trekkes mellom lovlydige og lovbrøyttere. Drøftinger av dette spørsmål tillegges da også stor vekt i nyere kriminologiske analyser.¹⁾ Tidligere er det lagt liten vekt på dette moment. Man har ofte trukket slutninger om alle registrerte lovovertrедeres bakgrunnsforhold på grunnlag av materiale for helt spesielle grupper av lovovertrедere. Det er særlig opplysninger om personer innsatt i fengselsanstalter som på det viset har bidratt til den alminnelige oppfatning av lovovertrедere som individer ekstremt forskjellige fra andre mennesker.

Det er imidlertid vanskelig, for ikke å si umulig, å skaffe til veie opplysninger om alle lovbrøyttere eller et representativt utvalg av lovbrøyttere. Som hovedregel er man henvist til å basere sine studier på utvalg av de lovovertrедere som registreres av offentlige myndigheter. Dermed vil registreringspraksis få betydning for resultatene. En vesentlig del av de personer som begår lovbrudd, unngår å bli registrert som lovbrøyttere, enten fordi forholdet ikke anmeldes,²⁾ fordi politiet mislykkes i å oppspore lovbrøytteren, fordi gjerningsmannen er under den kriminelle lavalder eller fordi påtalemyndigheten finner det hensiktsmessig å henlegge saken uten noen formell forføyning overfor den skyldige.³⁾ Det kan derfor bero på tilfeldigheter hvorvidt en lovovertrедer registreres eller ikke registreres, men som hovedregel må vi gå ut fra at det gjennom registreringspraksis skjer en utvelgelse av de mer kvalifiserte lovovertrедere. Registreringsrisikoen er uten tvil stigende med grovheten av lovbruddet og med tallet på begåtte lovbrudd.

Disse og liknende utvalgsproblemer vil representere usikkerhetsmomenter i alle empiriske årsaksanalyser. Det er neppe mulig å peke på løsninger som helt kan eliminere denne usikkerhet. Derfor er det så viktig at mulighetene for feilslutninger reduseres gjennom en grundig drøfting av det lovbrøytterkriterium som ligger til grunn for en analyse. Når nyere analyser for unge lovovertrедere viser langt mindre utslag for en rekke tradisjonelle forklaringsvariable enn undersøkelser for fanger, er det således ingen grunn til å forbauses over det. Forskjellene er helt plausible sett på bakgrunn av de avvikende lovbrøytterkriterier.

Dermed er vi tilbake til det faktum at det må sondres mellom ulike grader av lovlydighet eller ulike grader av kriminell belastning. Det vil si at det er nødvendig å ta hensyn til at K på venstre side av likhetstegnet i kriminalitetsfunksjonen (1) kan anta en rekke forskjellige verdier. I kri-

---

¹ Se f. eks. *Christie* (1960) s. 5—12 og *Sveri* (1960) s. 30—40. ² Jfr. *Andenæs, Sveri og Hauge* (1960) og *Nyquist og Strahl* (1960).³ Av forbrytelser ferdig etterforsket av politiet i årene 1957, 1958 og 1959 resulterte bare henholdsvis 20, 21 og 26 prosent i at sak ble fremmet (innstilling om tiltale, forelegg eller påtaleunntatelse). Jfr. *Politistatistikk 1959*, s. 8.

minologiske analyseopplegg blir dette behov for differensiering etter graden av lovlydighet vanligvis forsøkt imøtekommet gjennom en oppdeling av lovbrystergruppen på førstegangsforbrytere og tilbakefallsforbrytere på den ene side og etter arten av de begåtte lovbrudd (tyverier, underslag, volds- og sedelighetsforbrytelser m. v.) på den annen. Dette gir mulighet for noe mer nyanserte analyseopplegg enn den enkle kontrollgruppemetode som er skissert foran. Men det sier seg selv at det er behov for finere graderinger av den kriminelle belastning enn den i førstegangs- og tilbakefallsforbrytere.

Ved slike finere inndelinger av lovbrystergruppen vil man kunne oppnå vesentlig ny informasjon. I tillegg til forskjellene i den gjennomsnittlige forekomst av visse bakgrunnsfaktorer i lovlydiggruppen og i lovbrystergruppen blir det således mulig å studere forskjeller i bakgrunnsfaktorer for personer med ulik grad av kriminell belastning. Studier av sistnevnte slag, det vil si studier av bakgrunnsforholdene til lovbrysterere med ulik grad av kriminell belastning, skulle ha like gode muligheter for å si noe om faktorenes kriminalitetsfremmende effekt som sammenlikningen med en lovlydiggruppe. Det er på denne bakgrunn at påstanden om at kontrollmateriale for lovlydige er en absolutt betingelse for analyser av sammenhenger mellom kriminell atferd og visse bakgrunnsfaktorer er avvist foran.

Inndelingen av en gruppe lovovretredere etter graden av kriminell belastning vil måtte baseres på de registrerte opplysninger om deres lovbrudd. Dermed vil usikkerheten ved registreringspraksis få betydning. Langt viktigere er det imidlertid å være klar over den betydning tidspunktet for fastsettingen av klienteletts kriminalitetsgrad har for resultatene.¹) Det hender ikke så sjelden at inndelinger i grupper som lovlydige, engangsforbrytere og tilbakefallsforbrytere foretas etter de registreringer som foreligger pr. et tilfeldig valgt tidspunkt. Det er klart at slike inndelinger må gi et dårlig utgangspunkt for studier av sammenhenger mellom bakgrunnsforhold og kriminell belastning. De personer som fram til registreringstidspunktet har unngått å bli notert som lovbrysterere, kan meget vel på et senere tidspunkt bli registrert som lovbrysterere både en og flere ganger. På samme måte kan lovbrysterere som pr. et bestemt tidspunkt må grupperes som engangsforbrytere,

¹ *Arctander* og *Dahlstrøm* har drøftet dette spørsmål i undersøkelsen «Hvordan går det våre vergerådsbarn?» I sin studie (side 37—51) innfører de begrepet «etterperioden», som er definert som tiden fra utskrivningen fra vergerådets for- og fram til tidspunktet for avsluttet oppgaveinnsamling. Oppgavene over påtaleunntatelser og dommer blir så analysert for vergerådsbarn med forskjellig etterperiode.

I en fortsatt analyse av vergerådsbarn («Vergerådsoppdragelsen og dens resultater», side 182—187) har *Arctander* regnet ut lengden på avsonet straff. Straffetiden er så dividert med lengden på etterperioden. Denne kvotienten, som gir uttrykk for gjennomsnittlig avsonet frihetsstraff pr. år i etterperioden, nytter *Arctander* som et mål for de enkelte vergerådsbarns kriminalitetsgrad.

senere komme til å kvalifisere seg for betegnelsen vaneforbrytere. Når slike klassifikasjoner som oftest likevel viser «riktige» utslag når det gjelder forekomsten av spesielle bakgrunnsforhold, kan det bare skyldes at sammenhengene mellom kriminell belastning og disse faktorer er meget sterk — så sterk at grupperinger av noen lovbrøyttere som lovlidige og noen tilbakefallsforbrytere som engangsforbrytere ikke er tilstrekkelig for en utvisking av de faktiske avvik i bakgrunnsforholdene til personer med forskjellig kriminell belastning.

Det er åpenbart at studier av årsakene til kriminell aktivitet krever en finere metode for klassifikasjon etter kriminalitetsgrad. Minstekravet må være at de registreringer som legges til grunn, må omfatte en like lang observasjonsperiode for alle personer som inngår i undersøkelsen. I denne perioden må man også så langt råd er ha garanti for at klientene har hatt de samme muligheter for å begå straffbare handlinger. Det er således nødvendig å ta hensyn til ulike former for kriminalitetshindringer, som for eksempel fengselsopphold, sykdom og død. Observasjonsperioden må være lang nok til at de personer man vil måle kriminalitetsgraden hos utsettes for et rikt utvalg av de situasjoner som vanligvis får kriminelle disposisjoner til å manifestere seg i utførelse av straffbare handlinger. Som hovedregel vil grunnlaget for klassifikasjoner etter graden av lovlidighet bedres med lengden av observasjonstiden. Tidspunktet for en slik klassifikasjon må derfor antas å være best etter at personene har gjennomlevet hele den periode hvor de står i fare for å begå kriminelle handlinger.

3. *Opplegget av undersøkelsen.*

På bakgrunn av våre forsøk foran på å skissere enkelte hovedkrav til opplegg av empiriske analyser av vekselspillet mellom bakgrunnsfaktorer og kriminell atferd, må det straks innrømmes at den analysen vi skal legge fram resultatene av i denne boken langt fra tilfredsstillende kravene til «idealanalyser». Dels skyldes dette at vi ikke har vært i stand til å finne idealløsninger på de fundamentale vanskeligheter som registrerings- og målingsproblemene reiser, og dels skyldes det mer trivielle tekniske og økonomiske begrensninger. Som et ikke uvesentlig moment er det også grunn til å peke på at forfatterens syn på målsettingen og mulighetene for empiriske analyser av dette slag er utviklet etter hvert som arbeidet med denne undersøkelsen har gått framover.

Bakgrunnsfaktorer.

En spesifisert teori om avhengighetsforholdet mellom kriminell atferd og kriminalitetsfremmende faktorer er stilt opp som et første hovedkrav til kriminologiske årsaksanalyser. Det er i prinsippet først når teorien er utfor-

met at tiden er inne til å se seg om etter egnet erfaringsmateriale for prøving av denne. Siden vår oppgave har vært å analysere et allerede innsamlet materiale, har vi ikke kunnet følge denne oppskrift.

I den del av teoribyggingen som består i valg og definisjon av de faktorer som antas å være bestemmende for kriminell aktivitet, har vi måttet holde oss innen rammen av de systematiske bakgrunnsdata som Scharffenberg har samlet. Som det vil ha framgått av oversikten over materialet, representerer de registrerte data et utvalg av slike faktorer som tidligere kriminologisk forskning alt har pekt ut som forklaringsfaktorer for kriminell atferd. Vår hypotese om at de registrerte bakgrunnsdata representerer forklaringsfaktorer for kriminell atferd er derfor på ingen måte original. Det må samtidig presiseres at den er ufullstendig, da de registrerte data selvsagt ikke kan forutsettes å si noe om alle de forhold som er medvirkende i den prosess som leder til kriminelle handlinger. Selv de forhold som dataene er ment å skulle representere, er registrert på en ufullstendig måte. Mens vi således i praksis må regne med at de forskjellige bakgrunnsfaktorer kan forekomme i alle mulige avskygninger — jfr. hvordan man i en befolkning vil kunne støte på alle mulige grader av alkoholbruk på skalaen mellom det totale avhold og det mest alvorlige alkoholmisbruk — har målingsproblemene gjort at vi har måttet basere vår analyse på grove og høyst summariske gruppeinndelinger.

Kriminell belastning.

Også når det gjelder en så sentral variabel i kriminologiske analyser som «graden av kriminell belastning», er det bare i teorien at man kan tenke seg en entydig fingradering etter dette kjennetegn. I praksis vil kriminologien alltid være henvist til å bygge på observerbare indikatorer for kriminalitetsgraden. I dette statistisk orienterte arbeid finner vi liten grunn til å gå inn på en teoretisk diskusjon omkring begrepet «grad av kriminell belastning». I tilslutning til de synspunkter vi har gitt uttrykk for foran om behovet og mulighetene for grupperinger etter dette kjennetegn, skal vi her innskrenke oss til en drøfting av de indikatorer vi kommer til å nytte for fangenes kriminalitetsgrad.

Det materialet vi disponerer over fangenes kriminalitet omfatter, som tidligere nevnt, domfellelser og påtaleunntatelser for forbrytelser i tiden fram til 1958. Frihetsstraffer i forseelsessaker er også registrert. Disse oppgavene er imidlertid ikke tillagt noen vekt i indikatorene for fangenes kriminelle belastning, som utelukkende er basert på de registrerte forbrytelsessaksjonene. Grunnen til at forseelsesoppgavene er holdt utenfor er at disse bare gir en høyst ufullstendig oversikt over fangenes forseelser. Dessuten er det lagt vekt på at det gjerningsinnhold som vanligvis legges i begrepet kriminalitet, er handlinger som strider mot forbrytelseskapitlet i straffeloven av 1902.

Hva er det så vi kommer til å nytte som indikatorer på fangenes kriminalitetsgrad? Jo, det er i hovedsaken ganske enkelt tallet på registrerte sanksjoner for forbrytelser. Dette tall kommer vi i det følgende til å omtale som fangenes *forbrytelsesintensitet*. Forbrytelsesintensiteten kan imidlertid bare si noe om den kvantitative komponent i begrepet kriminalitetsgrad. Dette begrep har også en kvalitativ side, som vi vil forsøke å ta hensyn til gjennom en gruppering av fangene etter *forbryterkategorier*. Vårt klassifiseringsproblem på dette felt er ikke løst gjennom den tidligere omtalte gruppeplasseringen av de enkelte sanksjoner. Vi må gruppere fangene på forbryterkategorier etter arten av de straffbare handlinger de er kjent skyldige i gjennom samtlige registrerte forbrytelsessanksjoner fram til 1958. Etter et inngående studium av den enkelte fanges kriminelle løpebane på grunnlag av de gruppeplasserte enkeltsanksjoner, har vi valgt å basere grupperingen av fangene etter forbryterkategori på de forbrytelsesgrupper som er spesifisert i forspalten til tabell I i tabellvedlegget. Hovedutgangspunktet ved plasseringen av fangene i disse forbryterkategorier har vært en sondring mellom rene vinningsforbrytere (dvs. fanger som utelukkende er kjent skyldig i vinningsforbrytelser), voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere. Innen disse hovedgrupper er det dernest søkt å skille ut fanger som bare har begått en bestemt type forbrytelser (f. eks. tyverier, legemskrenkelser, voldtekt) og fanger som har begått bestemte kombinasjoner av forbrytelser (f. eks. tyverier og underslag). Så langt denne spesifikasjonen rekker, skulle den gi en relativt uttømmende karakteristikk av de forbrytelser fangene har gjort seg skyldig i gjennom kriminalitetsperioden.

Forbrytelsesintensitet og forbryterkategori er ingen sikre indikatorer på fangenes kriminelle belastning. Som forklart foran tilsier forekomsten av uoppklart kriminalitet, forskjellige forhold vedrørende registreringspraksis og rene registreringsfeil at de tilgjengelige opplysninger om fangenes kriminelle handlinger må regnes for å være ufullstendige. Siden vi bygger på opplysninger om sanksjonene, er det også nødvendig å minne om at det kan være store variasjoner i det antall straffbare forhold som ligger til grunn for de forskjellige sanksjoner. I denne forbindelse er mulighetene for en utnyttning av opplysningene om utmålt straff overveidd. Vi kom imidlertid til at disse oppgavene neppe kunne gjøre kriminalitetsindikatorene noe bedre. Straffeutmålingen vil nemlig i den grad være påvirket av andre forhold enn lovbruddenes antall og grovhet at sammenhengen mellom straff og handling må antas å være svært løs.

Lengden på observasjonsperioden er et annet viktig moment i drøftingen av hvor fullstendige de registrerte opplysninger om fangenes kriminalitet er. Som nevnt dekker våre oppgaver tiden fram til 1958, det vil si at forbrytelsessanksjonene er registrert i tiden før fangenes innsetting i Botsfengslet og i et tidsrom på 18—38 år etter innsettingen. Ved å følge fangenes straffe-

register helt fram til tidspunktet for avslutning av oppgaveinnhenting er observasjonsperioden gjort lengst mulig. Framgangsmåten innebærer på den annen side at lengden på observasjonsperioden blir ulik for de forskjellige fanger avhengig av deres fødselsår. Så vidt stor som spredningen etter fødselsår må antas å være i vårt materiale, kan dette bety at opplysningene om fangenes kriminelle belastning ikke er innbyrdes sammenliknbare. Som grunnlag for en vurdering av dette sentrale spørsmålet, gjengir vi følgende oppgaver over registrert forbrytelsesintensitet etter fangenes beregnede alder ved årsskiftet 1957/1958:

Beregnet alder pr. 1/1 1958	Antall fanger	Prosentvis fordelt etter antall registrerte sanksjoner for forbrytelser						Gj.sn. antall sanksj.
		1	2—3	4—5	6—8	9—11	12 og over	
Over 82 år	224	81	12	4	2	1	—	1,5
73—82 »	391	65	19	7	7	1	1	2,2
63—72 »	807	40	21	11	11	9	8	4,2
53—62 »	1 690	24	17	18	18	12	11	5,5
43—52 »	1 011	15	20	23	21	11	10	5,7
33—42 »	204	13	18	30	22	12	5	5,3

Materialet omfatter 11 fanger født i 1854 eller tidligere og 14 fanger født så sent som i 1920—1924. For den førstnevnte av disse ekstreme fangegruppene er med andre ord forbrytelsessanksjonene registrert fram til en beregnet alder på omkring 100 år, mens registreringsperioden bare omfatter tiden fram til fylte 33—37 år for de yngste fangene. Storparten (81 prosent) av fangene er født i tidsrommet 1885—1914, det vil si at de straffesanksjoner som disse fanger har pådratt seg fram til en alder av 43—72 år, skal være registrert. I gjennomsnitt for alle fanger omfatter registreringene tiden fram til fylte 60 år.

Taloppgavene ovenfor viser at antall registrerte sanksjoner for forbrytelser er gjennomgående lavere for fanger med lang enn for dem med forholdsvis kort observasjonsperiode. Dette resultat må skyldes andre forskjeller fangegruppene imellom enn lengden på observasjonsperioden. En korreksjon for forbryterkategori¹⁾ utjamner således i vesentlig grad de påpekte forskjeller i fangegruppenes forbrytelsesintensitet. Hvis en korrigerer også for andre faktorer av betydning, som for eksempel alder ved første forbrytelse, er det sannsynlig at de registrerte tall for fangenes forbrytelsesintensitet ville vise en stigende tendens med lengden på observasjonsperioden. De enkle talloppgaver som er lagt fram ovenfor, tyder imidlertid på at denne tendens neppe

¹ Av fanger med en beregnet alder på 70 år og over pr. 1/1 1958 er 36 prosent gruppert som sedelighetsforbrytere. Tilsvarende tall for aldersgruppene 60—69 år og under 60 år utgjør henholdsvis 14 og 7 prosent.

er særlig markert. Det betyr i så fall at observasjonsperioden er så vidt lang at den på det nærmeste dekker den totale kriminalitetsperiode for den alt overveiende del av fangene.

For hver 5. Botsfengselsfange er det ved hjelp av oppgavene til kriminalstatistikken undersøkt om fangene pådro seg noen påtaleunntatelser eller domfellelser for forbrytelser i 1958. Det viste seg at 13 av de 865 undersøkte fangene var kjent skyldig i forbrytelser i 1958. Alle de 13 hadde tidligere pådratt seg flere sanksjoner for forbrytelser. For 9 stykker var det registrert 9 eller flere tidligere sanksjoner. Botsfengselsfangene straffbare i 1958 var alle det året mellom 40 og 55 år. Denne etterundersøkelsen viser at det fortsatt finnes aktive lovbrøyttere blant de yngste vaneforbryterne i materialet. Det var imidlertid ikke mer enn ca. 1,5 prosent av fangene som ble kjent skyldig i forbrytelser i 1958, mens tilsvarende tall for 1928, 1938 og 1948 utgjør henholdsvis 18, 14 og 5 prosent. For materialet som helhet må det derfor være riktig å si at etterundersøkelsen underbygger antakelsen om at fangenes kriminalitetsperiode på det nærmeste var slutt pr. 1/1 1958.

Det er også nødvendig å være merksam på at indikatorene på fangenes kriminelle belastning er svekket fordi enkelte fanger i særlig grad vil ha vært hemmet i sin kriminelle aktivitet. Død i forholdsvis ung alder vil således for enkelte ha satt en effektiv stopper for fortsatte lovbrudd. Alvorlig sykdom, utvandring og langvarige anstaltsopphold vil også sikkert ha redusert tallet på registreringer i Strafferegisteret for en del fanger. På samme måte virker den praksis å henlegge en straffesak fordi en tidligere vedtatt sanksjon, særlig aktuelt for sikrings- og forvaringsdømte, anses som et hensiktsmessig grunnlag for inngrep overfor lovbrøytteren.

Når vi i denne undersøkelsen kommer til å nytte oppgavene over de kjente sanksjoner for forbrytelser som indikatorer på fangenes kriminelle belastning, representerer de konstaterte mangler ved materialet selvsagt et betydelig usikkerhetsmoment. Det er likevel grunn til å tro at klassifikasjon av fangene etter deres forbrytelsesintensitet og etter deres forbryterkategori vil kunne gi verdifulle resultater. Alt i alt skulle det være forsvarlig å regne med at de tilgjengelige oppgaver på dette felt er tilstrekkelige for en grov inndeling av fangene etter deres kriminalitetsgrad. For en massestatistisk undersøkelse skulle dette være et brukbart utgangspunkt.

Bearbeidingsmetode.

Den oppgave vi har stilt oss i dette arbeid er å gi en statistisk oversikt over Botsfengselsfangenes kriminalitet og sosiale bakgrunn, med særlig vekt på studier av sammenhenger mellom bakgrunnsforhold og kriminell aktivitet. Målet for slike samvariasjonsanalyser må være å bestemme den lov som beskriver hvorledes kriminell belastning avhenger av bakgrunnsfaktorene (jfr. funksjonsformen f i den tidligere skisserte kriminalitetslikning). Selv om det

i statistisk teori er utviklet spesielle metoder, blant annet regresjonsanalyse, som hjelpemiddel i løsningen av samvariasjonsproblemer, vil en analyse av det foreliggende erfaringsmateriale ut fra denne målsetting støte på betydelige vanskeligheter. Regresjonsteknikken er i første rekke utviklet for problemstillinger hvor de kjennetegn som opptrer, er uttrykt i en kvantitativ skala med en klart definert telleenhet. Våre data vil bare for noen få kjennetegns vedkommende tilfredsstille dette krav. Vi må også regne med at avhengighetsforholdet mellom kriminalitetsindikatorene og bakgrunnsfaktorene kan være heller komplisert. Dessuten vil en sammenfattende analyse for samtlige registrerte kjennetegn stille oss overfor uløselige beregningsoppgaver. Disse forhold gjør at vi i hovedsaken kommer til å nytte en langt simplere statistisk teknikk, nemlig den å studere de opplysninger materialet gir ut fra vanlige hyppighetstabeller. Men vi skal også i noen utstrekning forsøke å nyttiggjøre oss det analyseverktøy som regresjonsteknikken representerer.

I prinsippet er vi selvsagt interessert i en mest mulig sammenfattende analyse av de registrerte data. Med så vidt mange enheter er det også forsvarelig å gruppere materialet med hensyn på flere kjennetegn samtidig, selv om vi på langt nær kan foreta detaljerte kryssgrupperinger på alle de registrerte kjennetegn samtidig. For hver fange er det således registrert 30 kjennetegn som i gjennomsnitt kan anta 9 forskjellige verdier. Antall mulige kombinasjoner utgjør altså ca. 9^{30} , et astronomisk tall. Selv om storparten av disse teoretiske mulighetene for fangenes fordeling etter de registrerte kjennetegn nødvendigvis ikke kan forekomme i materialet — vi har 4 327 fanger å fordele — gir dette regnestykket en god illustrasjon av hvor nødvendig det er å vise resignasjon i kravet til spesifikasjoner og kryssfordelinger ved tabelloppet. Den tallmessige bearbeidingen er stort sett lagt opp slik at det først er utarbeidd oversikter over hver enkelt av de registrerte bakgrunnsfaktorer. Med dette utgangspunkt er det så utarbeidd tilsvarende tabeller med kryssfordelinger på de kjennetegn som det virker naturlig å se i direkte sammenheng. Ved disse kryssorteringene er gruppeinndelingen for de enkelte kjennetegn trengt vesentlig sammen. Ved en enda grovere gruppeinndeling er det til slutt satt opp tabeller over fangenes fordeling etter visse hovedkriterier for oppvekstvilkår, utdanning, arbeidsvilkår, edruehetsforhold m. v.

Kontrollmateriale for lovlydige har det ikke vært på tale å innsamle — det har ligget utenfor rammen av de foreliggende muligheter. De opplysninger som finnes i offisiell statistikk om de sosiale forhold nordmenn lever under, har utgjort vårt eneste alternativ for sammenlikninger med Botsfengselsfangenes bakgrunnsforhold. Mulighetene for på denne måten å finne fram til mer eller mindre verdifulle gjennomsnittsstandarder har vist seg å være sterkt begrensede. De tabeller vi kommer til å basere vår analyse på, vil således i hovedsaken omfatte bare lovbrøtere. Mangelen av sammenliknbare hyppig-

hetstall for lovlydige reduserer våre muligheter for å trekke slutninger om sammenheng mellom fangenes sosiale bakgrunn og deres kriminalitet; men det er ingen absolutt hindring for at en analyse av materialet likevel kan gi grunnlag for slike slutninger. Som forklart foran, vil studier av bakgrunnsforholdene til lovbyggere med ulik grad av kriminell belastning kunne være et like godt utgangspunkt for analyser av kriminalitetsfremmende faktorer som sammenlikninger mellom lovlydige og lovbyggere. En betingelse for dette er at de mekanismer som forklarer overgangen fra lovlydighet til lovlydighet, i prinsippet er de samme som de som forklarer en tilvekst i kriminalitetsgrad høyere opp på kriminalitetsskalaen. I hvilken utstrekning denne betingelse holder er det vanskelig å ha noen formening om. Fra nyere undersøkelser¹⁾ vet vi imidlertid at bakgrunnsforholdene til lovbyggere med en gjennomgående lav kriminalitetsgrad ikke er særlig annerledes enn dem for lovlydige. Det samsvarer godt med en hypotese om at forklaringsmekanismen bakom en «godartet» kriminell utglidning kan beskrives på samme måte som den for mer alvorlige tilfelle. Etter en slik generell lov skal nemlig lovbyggere med en kriminalitetsgrad som bare er noe høyere enn den for lovlydige, ha en forholdsvis liten «overdose» av kriminalitetsfremmende faktorer. Det er først for personer med en utpreget kriminell belastning man må vente å finne bakgrunnsforhold som er vesentlig avvikende.

Antakelsen om at oppgaver over bakgrunnsforholdene til fanger med ulik kriminell belastning kan være et hensiktsmessig utgangspunkt for studier av avhengighetsforholdet mellom sosial bakgrunn og kriminalitet har — sammen med vår antakelse om at forbrytelsesintensitet og forbryterkategori er brukbare indikatorer for fangenes kriminalitetsgrad — vært bestemmende for opplegget av undersøkelsen. Grunnpilaren i analyseopplegget er nettopp det å undersøke hvorledes de registrerte bakgrunnsdata stiller seg for fanger med forskjellig forbrytelsesintensitet og forbryterkategori.

Ut fra vanlige hyppighetstabeller er det som hovedregel bare mulig å konstatere hvorvidt de kjennetegn som inngår i grupperingen, viser mer eller mindre klare tegn på en statistisk samvariasjon. Det er neppe mulig med en slik analyseteknikk å komme fram til enkle tallmessige uttrykk for styrken i en eventuell samvariasjon. Av dette følger at storparten av vår analyse bare tar sikte på å klarlegge om de registrerte bakgrunnsdata viser samvariasjon med indikatorene for graden av fangenes kriminelle belastning. Teoribygningen for denne delen av undersøkelsen består ganske enkelt av en hypotese om at *en kriminalitetsfremmende faktor må forekomme oftere i gruppe a enn i gruppe b dersom a omfatter personer med høyere kriminalitetsgrad enn b.*

Først i siste del av undersøkelsen gjøres det forsøk på analyser ut fra en

---

¹ Jfr. Christie (1960) og Andenæs, Sveri og Hauge (1960).

mer spesifisert teori. Her vil avhengighetsforholdet mellom en rekke utvalgte bakgrunnsfaktorer og kriminalitetsgrad bli analysert ut fra en forutsetning om at dette avhengighetsforhold kan uttrykkes ved en lineær kriminalitetsfunksjon.

Oversikt over framstillingen.

Disponeringen av framstillingen er i stor utstrekning lagt opp slik at den følger det statistiske opplegget. Først gis en oversikt over fangenes kriminelle løpebane. Dermed får leseren innsikt i Botsfengselsfangenes sammenheng etter rent strafferettslige kriterier. Denne innsikt er en nyttig bakgrunn for forståelsen av fangenes bakgrunnsforhold, som drøftes i de etterfølgende kapitler i denne rekkefølge: alder ved første sanksjon, familiebakgrunn, oppvekstvilkår, evner og utdanning, fødested og bosted, ekteskapelig stilling, arbeidsforhold, edruelighetsforhold. Til slutt gjøres det, gjennom en sammenfattende oversikt over fangenes kriminalitet og bakgrunn slik den framgår av våre data, forsøk på å rive ned de kunstige skillelinjer som kapitelinndelingen er et uttrykk for.

Denne disponering av framstillingen betyr at analysen av sammenhengen mellom fangenes kriminelle belastning og de forskjellige sider ved deres bakgrunnsforhold først kan anses som slutført i siste kapittel. Så sammensatt som vekselspillet mellom kriminalitet og sosial bakgrunn må antas å være, er det ikke mulig å gjøre seg ferdig med én faktor uten å se denne i sammenheng med andre faktorer av betydning. Og det er, som før nevnt, først i sluttkapitlet at en slik sammenfattende analyse gjennomføres. I særkapitlene er analysen basert på de kjennetegn som er ment å skulle beskrive de sider ved bakgrunnsforholdene som kapitteloverskriftene indikerer. I en viss utstrekning tas det imidlertid også hensyn til faktorer behandlet i foregående kapitler, men det tas bare helt unntaksvis hensyn til bakgrunnsdata som først drøftes i senere kapitler. Dette medfører at framstillingen blir noe ujevn, i den forstand at analysene i de første kapitlene er forholdsviss summariske. Forfatteren håper imidlertid at leserne finner svar på mange ubesvarte spørsmål i den videre framstilling.

Kap. III. Fangenes kriminelle løpebane

I dette kapittel skal vi se hvorledes Botsfengselsfangene fordeler seg etter de registrerte opplysninger om de strafferettslige reaksjonsmidler som har vært nyttet overfor fangene fram til 1958. Av kapitlet foran framgår det at analyseopplegget i utstrakt grad er basert på sammenlikninger mellom fanger med ulik kriminell belastning. Oversikten over fangenes kriminelle bakgrunn inntar derfor en meget sentral plass i undersøkelsen. Det gjelder i

første rekke oversikten over alle registrerte sanksjoner for forbrytelser fram til 1958. Når vi her først kommer til å oppholde oss en stund ved de spesielle straffereaksjonene som lå til grunn for fangenes første anbringelse i Botsfengslet, har dette to årsaker. For det første er Botsfengselsanbringelsene kriteriet for det utvalg av personer som denne undersøkelsen omfatter. For det andre er opplysningene om fangenes oppvekst-, familie-, utdannings- og edruelighetsforhold m. v. innsamlet på det tidspunktet da fangene første gang ble innsatt i Botsfengslet.

1. Rekrutteringen av fanger til Botsfengslet.

Menn som skulle utholde fengselsstraff i 6 måneder eller mer, ble i den periode som undersøkelsen omfatter, som hovedregel satt inn til soning av straffen enten i Akershus landsfengsel eller i Botsfengslet. Etter at det i 1937 ble bestemt at Akershus ikke skulle ta imot nye straffanger, ble de fangene som etter tidligere regler skulle ha sonet straffen i dette fengsel, satt inn i en nyopprettet landsfengselavdeling ved Oslo kretsfengsel. På grunn av plassforholdene ble noen landsfengselsfanger satt inn i andre anstalter. Således ble det i 1930 bestemt at Trondheim kretsfengsel kunne ta imot fanger som etter vanlige regler skulle ha sonet straffen i landsfengsel. I 1934—1937 ble det dessuten satt inn landsfengselsfanger i Opstad fangekoloni. Langtidsfanger med så stort varetektsfradrag at straffetiden i landsfengsel ville bli 5 måneder eller mindre (for domfelte i Oslo, Akershus eller Østfold 4 måneder eller mindre) har siden 1927 ordinært sonet straffen i krets- eller hjelpefengsel.

Ved fordelingen av de mannlige landsfengselsfangene har det ledende hensyn vært at Botsfengslet, som det best utstyrte av landsfengslene, fortrinnsvis skulle ta imot unge fanger med relativt gode muligheter for resosialisering. Innsettingsreglene i tiden fram til 1935 bestemte således at alle menn under 24 år, som var dømt til minst 6 måneders fengsel, skulle innsettes i Botsfengslet. Fra oktober 1935 ble denne aldersgrensen hevet til 30 år og to år senere til 33 år. Også eldre fanger ble satt inn i Botsfengslet, så sant disse ikke tidligere hadde vært i Botsfengslet, i landsfengsel med fellesbehandling eller i tvangsarbeidshus. Bestemmelsene om at Botsfengslet ikke skulle ta imot fanger som tidligere hadde vært i landsfengsel med fellesbehandling eller i tvangsarbeidshus, kom med i innsettingsreglene høsten 1929.

Direktør Nissen ga i 1934 denne karakteristikken av belegget ved Botsfengslet:¹⁾

«Som følge av denne fordeling har Botsfengslet et meget bedre belegg enn Akershus og et belegg som er meget interessantere både i rent menneskelig henseende og fra et kriminalistisk synspunkt: mere forskjelligartede mennesker, mere håpefullt arbeide med dem. Vi arbeider på Botsfengslet med den kriminelle ungdom, som ofte allerede er kommet langt på skråplanet. Og vi arbeider

¹ Nissen (1934) s. 191.

med litt eldre, til dels gamle menn, som er kommet inn for sitt livs eneste, men store forbrytelse. Blandt dem har vi særlig drapsmenn og andre voldsmenn, sedelighetsforbrytere, underslagere, og deriblant mange for hvem den første straff viselig også er deres siste straff. Mellom disse to grupper, de unge, mange ganger straffede, og de litt eldre der som oftest ikke har vært straffet før, har vi en skare som forholdsvis sent er kommet på forbryterbanen og etter nogen småstraffer kommer i Botsfengslet, når de har lagt den første ungdom bak sig. Vi har hatt i Botsfengslet samtidig fanger i alderen 16 år og 80 år.»

Sammen med oversikten over innsettingsreglene gir denne beskrivelsen et klart uttrykk for at Botsfengselsfangene, som påpekt tidligere, på ingen måte kan oppfattes som en ensartet gruppe av kriminelle.

Tabell 1. *Fangene etter tidligere antall sanksjoner og idømt straff ved første gangs innsetting i Botsfengslet.*

Tidligere sanksjoner	Under 6 mndr. ¹	6 mndr.	Over 6 mndr. til 1 år	Over 1 år til 3 år	Over 3 år til 6 år	Over 6 år	I alt
0	5	257	628	548	178	23	1 639
1—2	43	383	648	191	47	5	1 317
3—4	17	351	436	63	16	2	885
5—8	5	172	204	36	8	1	426
9 og over	—	23	33	4	—	—	60
I alt.....	70	1 186	1 949	842	249	31	4 327

¹ Omfatter fanger satt inn for soning av flere korttidsstraffer. Sikrings- og forvaringsfanger er også tatt med her så sant disse ikke er idømt en fengselsstraff på minst 6 måneder.

I tabellen ovenfor er det stilt sammen oppgaver over hvorledes de 4 327 fanger, som denne undersøkelsen omfatter, fordeler seg etter tallet på registrerte sanksjoner på lovbrudd før innsettingen i Botsfengslet og etter utmålt straff ved den domfellelsen som dannet grunnlag for første gangs innsetting i Botsfengslet. Sistnevnte dom er ikke inkludert i oppgavene over tidligere sanksjoner, som selvsagt heller ikke omfatter eventuelle sanksjoner som fangene har pådratt seg etter første gangs innsetting i Botsfengslet. Det framgår av tabellen at 1 639 eller 38 prosent av fangene var tidligere «ustraffet» ved Botsfengselsanbringelsen. Det vil si at det for disse fangene ikke er registrert noen tidligere sanksjoner verken i forseelses- eller forbrytelsessaker. Blant residivistene hadde halvparten pådratt seg 1—2 tidligere sanksjoner, mens en tredjedel var straffet eller gitt påtaleunndatelse 3—4 ganger før Botsfengselsdommen. Alt i alt er det registrert 8 067 sanksjoner på fangene før første gangs innsetting i Botsfengslet. I gjennomsnitt utgjør dette 1,9 sanksjoner pr. fange.

De dommer som lå til grunn for fangenenes første gangs innsetting i Botsfengslet, lød for det meste på fra 6 måneders til 1 års fengsel. I alt 3 135 (72

prosent) av fangene ble anbrakt etter en slik dom. 842 fanger (19 prosent) ble satt inn for soning av en dom på 1—3 års fengsel, mens 280 (7 prosent) av fangene skulle sone en dom på over 3 års fengsel. Av disse siste fangene var 31 dømt til fengsel i over 6 år. Den utmålte fengselsstraff var betydelig lengre for de tidligere ustraffede enn for residivistene. Således ble omtrent halvparten av de innsatte uten tidligere kjente domfellelser m. v. satt inn etter en dom på over 1 års fengsel, mens bare tiendeparten av fangene med 3 eller flere tidligere registrerte sanksjoner skulle utholde en like lang straff. Grunnen til at førstegangsforbryterne skulle sone de lengste straffene, er i første rekke at det blant disse fangene er forholdsvis mange sedelighetsforbrytere (se tabell 2). Straffeutmålingen er nemlig betydelig strengere i saker om sedelighetsforbrytelser enn i andre straffesaker. Dette gjelder i særlig grad i tiden etter 1927, da en lovrevisjon førte til betydelig skjerpelse av straffebestemmelsene i sedelighetskapitlet. Av sedelighetsfangene var hele 67 prosent satt inn etter en dom på over 1 års fengsel, mens bare 38 prosent av voldsforbryterne og 14 prosent av vinningsforbryterne hadde fått en så streng straff.

Tabell 2. *Fangene etter antall tidligere sanksjoner, prosentvis fordelt på arten av hovedforbrytelsen ved første gangs innsetting i Botsfengslet.*

Tidligere sanksjoner	Vinningsforbr.	Voldsforbr.	Sedelighetsforbr.	Andre forbr.	I alt
0	48	10	35	7	100
1—2	74	6	14	6	100
3—4	88	4	5	3	100
5 og over	88	3	3	6	100
I alt	68	7	19	6	100

Vel to tredjeparter av fangene ble satt inn i Botsfengslet første gang etter en dom for vinningsforbrytelser. Ca. en femtepart av fangene måtte sone en straff for sedelighetsforbrytelser. Av de resterende fangene hadde noe over halvparten en voldsforbrytelse som alvorligste tiltalepunkt ved Botsfengselsdommen.

Ovenfor er det pekt på at andelen av domfelte for sedelighetsforbrytelser var vesentlig høyere for tidligere ustraffede enn for residivistene. Oppgavene for voldsforbrytelser viser samme tendens, mens hyppigheten av domfellelser for vinningsforbrytelser er høyest blant fanger med flere tidligere straffesanksjoner. I tillegg til oppgavene i tabell 2 nevnes, som en illustrasjon av dette forhold, at personer innsatt for vinningsforbrytelser tidligere hadde pådratt seg 2,3 sanksjoner i gjennomsnitt. For volds- og sedelighetsfangene var tilsvarende tall henholdsvis 1,1 og 0,6.

Til tross for denne forskjell i tidligere kriminalitet var vinningsforbry-

Tabell 3. *Fanger innsatt i Botsfengslet for ulike hovedgrupper av forbrytelser prosentvis fordelt etter alderen ved innsetningen.*

Hovedforbrytelse og alder ved første gangs innsetning i Botsfengslet	Tidligere sanksjoner				I alt
	0	1—2	3—4	5 og over	
Vinningsforbrytelse	100	100	100	100	100
Under 25 år	27	54	49	26	41
25 år og over	73	46	51	74	59
Voldsforbrytelse	100	100	100	100	100
Under 25 år	35	36	31	7	33
25 år og over	65	64	69	93	67
Sedelighetsforbrytelse	100	100	100	100	100
Under 25 år	15	21	20	8	17
25 år og over	85	79	80	92	83
Fanger i alt	100	100	100	100	100
14—20 år	8	20	14	4	13
21—24 »	15	26	32	20	22
25—32 »	25	30	34	42	30
33 år og over	52	24	20	34	35

terne gjennomgående yngre ved innsetningen enn de andre fangene (se tabell 3). 41 prosent av vinningsforbryterne var således under 25 år ved første gangs anbringelse i Botsfengslet, mens 33 prosent av voldsforbryterne og bare 17 prosent av sedelighetsforbryterne var i samme alder. Av samtlige fanger var 35 prosent under 25 år da de påbegynte sin første straffeavsoning i Botsfengslet.

Resultatene viser at det som oftest reageres med en ubetinget langtidsstraff overfor vinningsforbrytere først etter at disse har gjort seg skyldig i flere straffbare forhold, mens det overfor andre forbrytere, og da i første rekke overfor sedelighetsforbrytere, er mer vanlig å illegge en slik straff alt etter første lovbrudd. Denne forskjell i reaksjonen overfor lovbrøyterne kan vel for en del tilskrives den ulike aldersfordeling til de forskjellige fangegrupper, men den er først og fremst et uttrykk for lovgivernes og domstolernes vurdering av straffverdigheten ved de ulike typer av lovovertrædelser. De høye minimumsstraffene for de fleste sedelighetsforbrytelser, sammen med reglene om at bare fengselsdommer på 1 år eller mindre kan gjøres betinget¹), er klare eksempler på dette.

Opplysninger foran om tidligere registrert kriminalitet, lovbruddets art,

¹ Før 22. februar 1929 var det ikke adgang til å gjøre dommen betinget dersom det ble utmålt en fengselsstraff på over 90 dager. Siden 15. juni 1955 kan også straff på mer enn 1 års fengsel gis betinget, når særlige grunner tilsier det.

utmålt straff og alder ved første gangs innsetting i Botsfengslet skulle gi en god oversikt over hva slags klientel denne undersøkelsen omfatter. Med få unntak kan det fastslåes at Botsfengselsfangene representerer personer idømt minst en ubetinget fengselsstraff på 6 måneder eller mer. Dette er hovedkriteriet for utvalget av personer til denne undersøkelsen. Da det ikke foreligger noen oppgaver over samlet antall personer registrert som lovbrøyttere i undersøkelsesperioden, og heller ingen tall for hvor mange personer det var som i løpet av disse 20 årene fikk minst en ubetinget fengselsstraff på 6 måneder og over, er det ikke mulig å angi eksakt hvor stor del de langtidsstraffede utgjør av alle kjente lovbrøyttere. En ubetinget fengselsstraff på 6 måneder og over er imidlertid en forholdsvis streng reaksjon i norsk strafferettspleie. Av kriminalstatistikken framgår det således at 10—15 prosent av alle sanksjoner for forbrytelser i de enkelte år fra 1920 til 1939 var ubetingede fengselsstraffer på 6 måneder og over.

Etter oppgaver i Fengselsstyrets årbøker er det mulig å beregne tallet på personer innsatt i landsfengslene i tidsrommet 1920—1939. Her er det nemlig for hvert år gitt tall for innsatte som tidligere ikke har utholdt straff i landsfengsler. En oppsummering av disse oppgavene for tyveårsperioden gir 4 300 innsatte for første gang i landsfengsel. Når det tas hensyn til at 240 av fangene i Scharffenberg-materialet var satt inn i Botsfengslet i årene før 1920, viser dette at Botsfengselsfangene på ca. 200 fanger nær omfatter alle landsfengselsfanger. Siden det i denne perioden har vært i drift flere landsfengsler, deriblant Akershus og Landsfengselavdelingen ved Oslo kretsfengsel, trenger dette resultat en nærmere forklaring. Sammenhengen er i all enkelhet at det i de andre landsfengslene hovedsakelig er satt inn tidligere Botsfengselsfanger.

Over tallet på langtidsstraffede innsatt i kretsfengslene foreligger det ingen statistiske oppgaver. Det er imidlertid helt på det rene at tallene er små sammenliknet med landsfengselsklientelet.

Alt i alt skulle det etter dette være grunn til å regne med at Botsfengselsfangene fra 1920—1939 representerer et utvalg på ikke langt fra 10 prosent av samtlige personer kjent skyldige i forbrytelser i denne 20-årsperioden. Utvalget kan dessuten karakteriseres som den del av forbryterklientelet som samfunnet har reagert overfor med størst tyngde.

2. Løslatelsen fra Botsfengslet.

Den faktiske straffetid vil for de fleste fanger være kortere enn den tid dommen lyder på. Soningstiden kan nemlig forkortes ved prøveløslatelse, benådning eller omsetting til skjerpel fengsel.¹⁾ Det er ikke bearbeidd noen

¹ Ved lovendring av 12. desember 1958 er adgangen til å anvende skjerpel fengsel som straff falt bort. Dette gjelder både omsetting til fengsel på vann og brød og fengsel med hardt natteleie.

oppgaver over Botsfengselsfangenes faktiske straffetid. Opplysningene i tabell 4 om løslatelsesgrunn gir imidlertid en viss oversikt over hvor ofte fangene fikk staffeavkortning ved soningen av sin første straff i Botsfengslet.

Tabell 4. *Grunn for løslatelse etter første opphold i Botsfengslet.*
Prosenttall.

	Alle fanger	Fangene gruppert etter hovedforbrytelse ved «Botsfengselsdommen»				Fangene gruppert etter sanksjoner før «Botsfengselsdommen»			
		Vinningsforbr.	Voldsforbr.	Sedelighetsforbr.	Andre forbr.	0	1—2	3—4	5 og over
Løslatt på prøve .	53	48	53	68	60	68	51	39	31
Løslatt etter benådning	2	1	5	5	5	6	1	—	—
Løslatt etter endt tid	39	46	32	19	29	21	42	55	61
Straffeavbrytelser ellers	6	5	10	8	6	5	6	6	8
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Vel halvparten av fangene ble løslatt på prøve ved sin første straffesoning i Botsfengslet. Det vil si at storparten av disse fangene ble løslatt etter å ha sonet to tredjedeler av straffen. Før 1933 kunne imidlertid prøveløslatelse først finne sted etter at fangen hadde sonet 6 måneder, siden har denne minimumstiden for straffefullbyrdelse i landsfengsel vært 4 måneder. De fangene som ble satt inn i Botsfengslet for fullbyrdelse av sin første frihetsstraff, ble løslatt på prøve i langt større utstrekning enn tidligere straffede fanger. For fanger uten tidligere kjente straffesanksjoner var således andelen av prøveløslatte 68 prosent, mens den for de som hadde pådratt seg mer enn 4 sanksjoner tidligere utgjorde 31 prosent.

Personer dømt for sedelighetsforbrytelser ble prøveløslatt oftere enn volds- og vinningsforbrytere. Prøveløslatelsesprosentene for disse fangegruppene utgjorde henholdsvis 68, 53 og 48. Den forskjell i fangebehandlingen som disse tallene gir uttrykk for, er det naturlig å forklare ut fra fangegruppens sammensetning etter tidligere straffeforhold og straffetid. En nærmere analyse av prøveløslateshyppigheten etter disse faktorer viser at det også er en tilstrekkelig forklaring. For fanger med like lang utmålt straff og samme antall tidligere sanksjoner er hyppigheten av prøveløslatelser den samme for sedelighetsfangene som for andre fangegrupper. Den høye andelen av prøveløslatelser blant sedelighetsfangene skyldes derfor at de ofte er tidligere ustraffet og den strenge straffeutmålingen i sedelighetssaker. Reglene

om en minimumstid for straffullbyrdelsen har dermed forholdsvis sjelden vært noen hindring for prøveløslatelse av sedelighetsfangene.

Bortfall eller nedsettelse av straffen ved benådning etter påbegynt avsoning spiller relativt liten rolle, det var bare 2 prosent av fangene som ble løslatt av denne grunn. Også benådning blir oftere innvilget for sedelighets- og voldsforbryterne enn for vinningsforbryterne. Med noen få unntak var det tidligere straffede fanger som ble løslatt ved benådning.

39 prosent av fangene ble løslatt etter endt tid, dvs. etter å ha sonet hele den idømte frihetsstraffen. Enkelte av disse fangene kan ha forkortet sitt fengselsopphold ved å utstå deler av straffen på vann og brød, eller ved hardt natteleie. Slik omsetting til skjerpet fengsel er imidlertid i landsfengslelene bare gitt i noen få helt spesielle saker. Av dem som kom i Botsfengslet etter sin første dom, ble 21 prosent løslatt først etter at hele straffen var sonet. For tidligere straffede steg denne prosentandelen med stigende antall tidligere sanksjoner. Fanger som var dømt eller gitt påtaleunndatelse mer enn 4 ganger tidligere, måtte i 3 av 5 tilfelle sone straffen fullt ut. Av vinningsforbryterne ble 46 prosent, av voldsforbryterne 32 prosent og av sedelighetsforbryterne 19 prosent løslatt først etter endt tid.

Storparten (57 prosent) av fangene gruppert på «straffeavbrytelse ellers» er overført til et annet fengsel. Resten er fanger som på grunn av sykdom m. v. fikk avbryte soningen for en tid. Noen av disse fangene ble på grunn av benådning eller dødsfall ikke satt inn for soning av den gjenstående del av straffen.

3. Tilbakefall etter løslatelsen fra Botsfengslet.

For hver fange som løslates, må Botsfengslets ledelse stille opp en prognose over sannsynligheten for tilbakefall til nye kriminelle handlinger.

Tabell 5. Tilbakefallsprognose ved første gangs løslatelse fra Botsfengslet.
Prosenttall.

	Tilbakefall ikke sannsynlig	Tilbakefall tvilsomt	Tilbakefall sannsynlig	I alt
<i>Tidligere ikke straffbare</i>	60	39	1	100
Vinningsforbrytelser	51	48	1	100
Voldsforbrytelser	63	36	1	100
Sedelighetsforbrytelser	70	30	—	100
<i>Tidligere straffbare</i>	4	88	8	100
Vinningsforbrytelser	2	89	9	100
Voldsforbrytelser	11	84	5	100
Sedelighetsforbrytelser	17	83	—	100
I alt	26	69	5	100

Svaralternativene er: a) tilbakefall ikke sannsynlig, b) tilbakefall tvilsomt og c) tilbakefall sannsynlig. Disse forutsigelsene må nødvendigvis ofte være usikre, mange vil sikkert karakterisere dem som verdiløse. For å kaste noe lys over dette spørsmål, er rullebladenes oppgaver over tilbakefallsprognosen ved fangenes første løslatelse fra Botsfengslet tatt med i denne undersøkelsen.

Som det framgår av tabell 5, mente Botsfengslets ledelse at 26 prosent av fangene ville avholde seg fra å begå nye straffbare handlinger etter løslatelsen. Tilbakefall var direkte sannsynlig for 5 prosent av fangene. For de fleste fangene (69 prosent) ville ledelsen verken utelukke muligheten av tilbakefall eller lovlydighet. Det må være riktig å tolke disse oppgavene slik at ledelsen regnet med visse muligheter for resosialisering for 95 prosent av de løslatte, mens 5 prosent var håpløse vaneforbrytere. Tilsvarende prosenter for tidligere ikke straffbare var 99 og 1 mot 92 og 8 for tidligere straffbare.

Det var for fanger løslatt etter benådning og fanger løslatt på prøve at fengselsledelsens syn på mulighetene for resosialisering var mest optimistisk. For 89 prosent av de benådede og 35 prosent av de prøveløslatte gikk prognosen ut på at tilbakefall var usannsynlig, mens tilsvarende tall for fanger løslatt først etter endt tid var 8 prosent. Ca. 13 prosent av de løslatte etter full tid mente ledelsen var uten sjanser for å klare seg. Ingen av de benådede og prøveløslatte fikk en slik pessimistisk prognose. Det at mulighetene for resosialisering ble ansett for å være langt dårligere for løslatte etter endt tid enn for benådede og prøveløslatte er ingen overraskelse. Benådning og løslatelse på prøve er nærmest utelukket dersom det er direkte grunn til å anta at fangene vil begå nye straffbare handlinger etter løslatelsen. Denne konsekvens kan nok i enkelte tilfelle ha ført til en noe formålsbestemt prognose.

Den faktiske utvikling (se tabell 6) ble at 53 prosent av fangene gjorde seg skyldig i et eller flere nye straffbare forhold i tiden fram til 1958. Av fanger med prognosen «tilbakefall ikke sannsynlig» begikk 12 prosent nye lovbrudd etter sitt første opphold i Botsfengslet. For fanger hvor tilbakefallsrisikoen ble karakterisert som tvilsom, var tilbakefallsprosenten 61, mens 86 prosent av de fangene som fikk en helt negativ prognose, er straffet på nytt etter løslatelsen fra Botsfengslet. Dette er en god overensstemmelse mellom forutsigelse og faktisk utvikling. Botsfengslets tilbakefallsprognoser fra 1920- og 1930-årene må derfor stort sett betegnes som bra.

Oppgavene synes imidlertid å vise at det i vurderingen er lagt noe for lite vekt på tidligere straffeforhold. De positive prognosene samsvarer således best med den faktiske utvikling for tidligere ikke straffbare, mens de negative forventningene slo best til for tidligere straffbare.

En gruppering etter løslatelsesgrunn viser at fanger løslatt etter endt tid hadde høyest tilbakefallshyppighet og fanger løslatt etter benådning lavest. Henholdsvis 68 og 12 prosent av disse fangene er kjent skyldig i nye

Tabell 6. *Tilbakefallsprosjenter¹ etter tidligere straffeforhold, løslatelsesgrunn og prognose om tilbakefallsrisikoen.*

	Tidligere sanksjoner			I alt	Løslatte etter dom for:		
	0	1—2	3 og over		Vinningsforbr.	Voldsforbr.	Sedelighetsforbr.
Løslatt på prøve	18	62	74	44	56	28	19
Tilbakefall ikke sannsynlig ...	11	25	29	13	13	15	11
Tilbakefall tvilsomt	35	66	75	60	69	38	39
Løslatt etter benådning	10	33	..	12	11	13	15
Løslatt etter endt tid	34	73	80	68	75	49	30
Tilbakefall ikke sannsynlig ...	17	28	67	23	30	19	12
Tilbakefall tvilsomt	44	75	80	72	77	59	38
Tilbakefall sannsynlig	56	94	86	86	87	86	..
Straffavbrytelser ellers	18	55	74	50	69	34	23
I alt	22	66	77	53	65	35	22

¹ Fanger som har pådratt seg nye sanksjoner for lovbrudd etter første løslatelse fra Botsfengslet i prosent av tallet på løslatte fanger.

straffbare forhold, mens tilbakefallsprosjenten var 44 for fanger løslatt på prøve. De langt gunstigere tilbakefallsforhold for prøveløslatte enn for fanger som måte sone full tid, skyldes selvsagt at det nettopp er fanger med forholdsvis god prognose som prøveløslates. Tabell 6 viser imidlertid at tilbakefallsforholdene selv blant fanger med samme tidligere rulleblad og samme tilbakefallsprognose, var gunstigere for prøveløslatte enn for fanger som sone full tid. Dette kan muligens tyde på at prøveløslatelse, som oftest kombinert med tilsyn,¹) vanligvis er en noe mer hensiktsmessig behandlingsform enn internering i hele straffetiden. Ved siden av den støtten en tilsynsordning gir, er det her naturlig å peke på at frykten for å måtte utholde reststraffen sannsynligvis har en preventiv effekt.

Tabell 7. *Tilbakefallsprosjenter etter forbrytelsesens art og tidligere straffeforhold.*

Tidligere sanksjoner	Vinningsforbr.	Voldsforbr.	Sedelighetsforbr.	Andre forbr.	I alt
0	30	20	13	13	22
1—2	74	50	40	51	66
3—4	80	57	45	52	76
5 og over	82	67	46	66	80
I alt	65	35	22	36	53

¹ I innstillingen fra «Fengselsreformkomiteen av 1951» er det på side 110 opplyst at 80 prosent av de prøveløslatte fra Botsfengslet i årene 1925—1935 ble stilt under tilsyn.

Jo flere ganger fangene var «straffet» før de ble satt inn i Botsfengslet, jo hyppigere begikk de nye straffbare forhold etter løslatelsen. Av de tidligere ikke straffbare fanger er hele 4 av 5 heller ikke kjent skyldig i nye straffbare forhold etter løslatelsen. Blant fanger med 5 og flere tidligere sanksjoner unngikk derimot bare 1 av 5 ny domfellelse.

Tilbakefall etter løslatelsen fra Botsfengslet var langt hyppigere for vinningsforbrytere enn for de andre forbryterkategorier. Andelen av løslatte etter soning av straff for vinningsforbrytelser som begikk nye lovbrudd, var nesten dobbelt så høy som den for fanger som hadde sonet straff for voldsforbrytelser og tre ganger høyere enn for sedelighetsfanger. En sammenlikning av tilbakefallshyppigheten for fanger med samme antall tidligere sanksjoner viser en noe mer moderert forskjell mellom de tre fangekategorier, men hovedinntrykket blir fortsatt det samme.

Den største tilbakefallsundersøkelse her i landet omfatter personer løslatt etter soning av fengselsstraff for forbrytelser i årene 1923—1926¹). Tilbakefallet — definert som ny fengselsstraff for forbrytelser — ble registrert i en 10-årsperiode etter løslatelsen. I alt 55 prosent av de mannlige fangene hadde tilbakefall i observasjonsperioden. For fanger løslatt etter en dom på minst 6 måneders fengsel var tilbakefallsprosenten høyere, nemlig 65 prosent. Av de langtidsstraffede vinningsforbrytere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere hadde henholdsvis 75, 35 og 24 prosent tilbakefall. Disse resultatene stemmer bra overens med Botsfengselsfangenes tilbakefallsforhold. Hyppigheten av tilbakefall var imidlertid jamt over noe høyere for langtidsstraffede i 1923—1926 enn konstatert for Botsfengselsfangene, det tross for at våre tall for Botsfengselsfangene omfatter en tilbakefallsperiode på hele 18—38 år. For Botsfengselsfangene er dessuten tilbakefallskriteriet noe videre, idet både betingede dommer og påtaleunntatelser for forbrytelser samt ubetingede fengselsstraffer for forseelser er regnet som tilbakefall på linje med ubetinget frihetsstraff for forbrytelser. Disse forskjeller i opplegget av undersøkelsene synes således ikke å bety noe i praksis. For det første er 10 år en så vidt lang observasjonsperiode at løslatte som har avholdt seg fra nye kriminelle handlinger i denne tiden, uhyre sjelden vil bli innblandet i straffesaker senere. Fengselsstyrets undersøkelse viser således at 76 prosent av de residiverende langtidsfanger ble registrert som tilbakefallsforbrytere innen 3 år etter løslatelsen, mens bare 1 prosent hadde sitt første tilbakefall i det tiende året etter løslatelsen. For det andre vil tidligere langtidsstraffede bare unntaksvis oppnå påtaleunntatelse eller betinget dom ved nye lovbrudd. Frihetsstraffene for forseelser var det derimot grunn til å tro ville gitt Botsfengselsfangene en noe forhøyd tilbakefallsfrekvens. Et studium av Botsfengselsfangenes kriminelle løpebane viser nemlig at mange vaneforbrytere på slutten av sin karriere glir over i forseelses-

¹ Se *Kriminalstatistikk 1935 og 1936*.

kriminalitet, det vil i første rekke si overtredelser av løsgjengerlovens drukenskapsbestemmelser. Det er imidlertid sjelden at fangene er nådd dette stadium ved første løslatelse fra Botsfengslet.

Disse momentene tilsier at tilbakefallsfrekvensen til Botsfengselsfangene skulle være noe høyere enn tallene i den offisielle tilbakefallsstatistikken. Den konstaterte forskjell i motsatt retning må ha en annen årsak. Forklarin-gen er også nærliggende. Oppgavene for Botsfengselsfangene gjelder tilbakefallet etter første opphold i dette fengsel, og som pekt på tidligere, er det stort sett ensbetydende med løslatelse etter første langtidsstraff. Fengselsstyrets tall omfatter derimot løslatte etter en langtidsstraff i 1923—1926, og det behøver ikke være den første langtidsstraff som disse fangene hadde sonet. Denne forskjell betyr at de mest kriminelt belastede langtidsfanger er overrepresentert i Fengselsstyrets statistikk. Således hadde hele 37 prosent av fangene i denne statistikken utholdt minst 5 fengselsstraffer tidligere, mens maksimum 11 prosent hadde et like stygt rulleblad ved første gangs innsetting i Botsfengslet. Når det tas hensyn til dette, viser de to sett av oppgaver omtrent samme bilde av tilbakefallsforholdene blant langtidsfanger.

4. Samlet registrert kriminalitet.

Foran er det nevnt at tallet på registrerte sanksjoner for lovbrudd begått av fangene før første gangs innsetting i Botsfengslet utgjorde 8 067. Sammen med de 4 327 dommene som lå til grunn for Botsfengselsanbringelsen gir det i alt 12 394 kjente straffesanksjoner på løslatelsestidspunktet. Vi har også konstatert at oppholdet i Botsfengslet for manges vedkommende ikke markerer noen sluttsten i fangenes kriminelle løpebane. Som et nytt tallmessig uttrykk for det, kan nevnes at fangene etter løslatelsen og fram til 1958 pådro seg 12 386 nye straffesanksjoner, dvs. 1½ gang så mange sanksjoner som i tiden før anbringelsesdommen. Det samlede kjente strafferegister for Botsfengselsfangene omfatter således 24 780 sanksjoner eller 5,7 sanksjoner i gjennomsnitt pr. fange. Oppgavene i tabell 8 gir en nærmere oversikt over fangenes fordeling etter tallet på sanksjoner for lovbrudd.

Tabell 8. Fangene fordelt etter tallet på registrerte sanksjoner fram til 1958.

Sanksjoner	Fanger		Sanksjoner	Fanger	
	Absolutte tall	Prosent-tall		Absolutte tall	Prosent-tall
1	1 277	30	12—15.....	275	6
2—3	766	18	16—20.....	169	4
4—5	668	15	21—25.....	93	2
6—8	613	14	25 og over	56	1
9—11	410	10	I alt	4 327	100

For 30 prosent av fangene er det ikke registrert andre strafferettslige sanksjoner enn den dommen som lå til grunn for Botsfengselsanbringelsen. Om trent like mange fanger har pådratt seg 2—5 samt 6—15 sanksjoner. For resten av fangene (7 prosent) er det i tiden fram til 1958 registrert over 15 sanksjoner.

Storparten av de registrerte sanksjonene er ubetingede fengselsstraffer. En opptelling etter sanksjonenes art gir som resultat 409 påtaleunntatelser, 1 665 betingede fengselsstraffer og 22 706 ubetingede fengselsstraffer. En del fanger er ved siden av straff dømt til sikring,¹⁾ forvaring og tvangsarbeid. Hvor hyppig disse sær-reaksjoner har vært anvendt overfor Botsfengselsfangene er det ikke mulig å si. I slike saker er bare frihetsstraffen registrert uten noen tilleggsopplysning om bemyndigelsen til bruk av sikringsmidler, tvangsarbeidsanbringelser m. v. Ca. 40 prosent av fangene har fått minst en påtaleunntatelse eller betinget dom, mens om lag 60 prosent av fangene har pådratt seg ubetingede frihetsstraffer alene.

Tabell 9. *Fangenes prosentvise fordeling etter tallet på kjente sanksjoner for forseelser og for forbrytelser fram til 1958.*

Sanksjoner for forbrytelser	Dommer på fengsel for forseelser						I alt
	0	1	2—3	4—5	6—9	10 og over	
1	95	3	1	1	—	—	100
2—3	84	9	5	1	1	—	100
4—5	77	10	6	3	2	2	100
6—8	64	11	13	5	4	3	100
9—11	54	14	10	9	8	5	100
12 og over	42	13	13	10	11	11	100
I alt	77	8	6	3	3	3	100

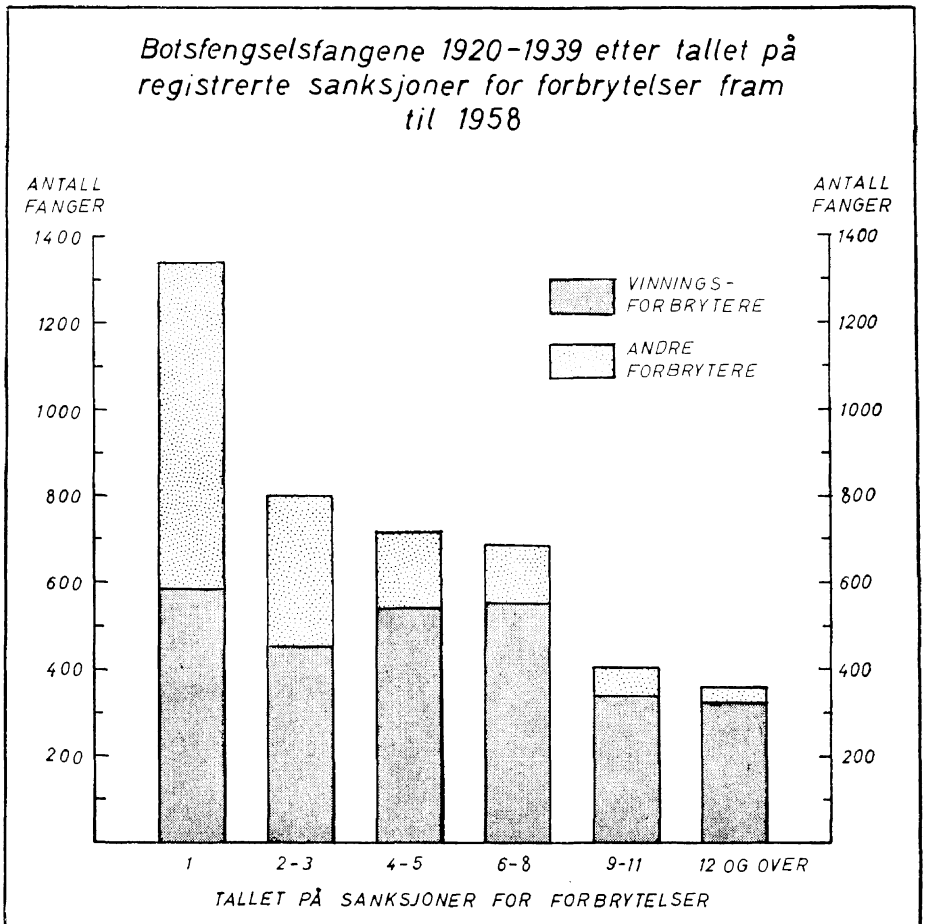
Av tabell 9 framgår det at noe i underkant av fjerdeparten av fangene i tillegg til en eller flere sanksjoner i forbrytelsessaker også er kjent skyldige i og dømt til fengselsstraff for forseelser. Siden bøter er den dominerende sanksjonsform i forseelsessaker, kan de registrerte fengselsdommer bare gi et høyst ufullstendig bilde av fangenes forseelseskriminalitet. Blant annet av denne grunn vil vi, som presisert i oversikten over opplegget av undersøkelsen, i fortsettelsen stort sett basere analysen av fangenes kriminelle løpebane på de registrerte sanksjoner i forbrytelsessaker.

Detaljerte oppgaver over fangenes fordeling etter forbrytelsesintensitet (tallet på kjente sanksjoner for forbrytelser fram til 1958) og forbryterkategori er stilt sammen i tabell I i tabellvedlegget bak i boken. Av tabellen framgår det at 1 343 eller 31 prosent av fangene hadde pådratt seg

¹ Retten kan også gi bemyndigelse til bruk av sikringsmidler uten at straff idømmes.

bare en forbrytelsessaksjon, mens 804 eller 19 prosent av fangene var kjent skyldig i forbrytelser to eller tre ganger. For i alt 2 180 eller halvparten av fangene er det registrert 4 eller flere forbrytelsessaksjoner. I fortsettelsen kommer disse tre fangegruppene ofte til å bli omtalt som henholdsvis *engangsforbrytere*, *leilighetsforbrytere* og *vaneforbrytere*. En nærmere oversikt over fangenes fordeling etter forbrytelsesintensitet og forbryterkategori er, foruten i tabell I, gitt i den grafiske framstillingen nedenfor og i tabell 10 på neste side. Diagrammet viser at storparten av vaneforbryterne er gruppet som vinningsforbrytere. Denne forbryterkategori er også svært vanlig blant engangs- og leilighetsforbryterne, selv om den spiller en forholdsvis langt mindre rolle enn blant vaneforbryterne.

65 prosent av Botsfengselsfangene kan karakteriseres som rene vinningsforbrytere, mens henholdsvis 5 og 14 prosent er rene volds- og sedelighets-

Tabell 10. Fangene prosentvis fordelt etter forbyrterkategori.

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt	Gj.sn. antall sanksj.
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over		
Vinningsforbrytelser	44	57	75	80	86	65	5,8
Tyverier	11	27	49	56	60	36	6,9
Tyverier og andre vinningsforbrytelser	—	14	16	13	15	10	6,6
Underslag og/eller bedragerier	29	9	4	4	2	12	1,9
Ran	2	4	5	7	9	5	6,9
Andre vinningsforbrytelser	2	3	1	—	—	2	2,2
Voldsforbrytelser	10	6	2	1	1	5	2,2
Legemskrenkelser	4	3	—	—	—	2	1,7
Andre voldsforbrytelser	6	3	2	1	1	3	2,5
Sedelighetsforbrytelser	38	9	2	1	—	14	1,3
Voldtekt	4	—	—	—	—	1	1,3
Utukt med mindreårige	28	5	1	—	—	10	1,2
Blodskam	5	3	1	—	—	2	1,7
Andre sedelighetsforbrytelser	1	1	—	1	—	1	2,0
Vinnings-, volds- og/eller sedelighetsforbrytelser	—	20	17	17	12	11	5,8
Andre forbrytelser	8	8	4	1	1	5	2,1
I alt	100	100	100	100	100	100	4,8

forbrytere. En fjerde hovedgruppe av fanger er kjent skyldig i både vinnings-, volds- og/eller sedelighetsforbrytelser. I alt 11 prosent av fangene hadde et så allsidig synderegister. En nærmere analyse av arten av de lovbrudd fangene har begått, viser at det i første rekke er tyvsforbrytelsene som dominerer. Hele 36 prosent av fangene er gruppert som rene tyvsforbrytere. Dessuten har 10 prosent gjort seg skyldig i tyverier og andre vinningsforbrytelser. Også blant fanger karakterisert som både vinnings-, volds-, og/eller sedelighetsforbrytere er det tyveriene som dominerer. Nest etter tyvene omfatter dette materialet i første rekke underslagere/bedragerer og personer som har gjort seg skyldig i utukt med mindreårige. I alt 12 prosent av fangene er karakterisert som rene underslagere/bedragerer, mens 10 prosent av fangene er alene kjent skyldig i utuktshandlinger overfor mindreårige. De fleste rene voldsforbrytere i dette materialet har begått legemsfornærmelser eller legemsbeskadigelser. Av de 61 drapsmenn som undersøkelsen omfatter, er 31 dømt for bare denne ene forbrytelsen, mens de 30 andre også har måttet svare for andre lovbrudd i tiden før eller etter at de begikk drapet.¹⁾

Forbrytelsesintensiteten viser store variasjoner for de ulike forbryter-

¹ Ragnar Christensen har analysert de norske drapsmenn i tiden 1930—1954 i en undersøkelse publisert i 1956.

kategorier. De utregnede gjennomsnittstall for antall forbrytelsessanksjoner i tabellene I og 10 gir et enkelt tallmessig uttrykk for dette. De rene tyvsforbryterne har i gjennomsnitt pådratt seg 6,9 sanksjoner. For fanger som er kjent skyldig i både tyverier og andre vinningsforbrytelser, var tilsvarende tall 6,6 mot 6,9 for ransmenn (som i tillegg til ran ofte også hadde begått tyverier). Ved siden av disse forbryterkategorier er det i første rekke de kombinerte vinnings-, volds- og sedelighetsforbrytere som har vist størst kriminell aktivitet (5,8 forbrytelsessanksjoner i gjennomsnitt). Siden denne siste gruppen av fanger også omfatter svært mange med tyveridommer, er det grunn til å peke på at det er de rene tyvsforbryterne og dem som ved siden av tyverier begår lovbrudd av annen art som har dokumentert størst forbrytelsesintensitet. Hvor markert denne forskjell er, går klart fram av oppgavene for de rene sedelighets- og voldsforbrytere som viser henholdsvis 1,3 og 2,2 sanksjoner i gjennomsnitt. Også rene underslagere og/eller bedragere representerer en forbryterkategori med forholdsvis liten forbrytelsesintensitet.

Denne store forskjell i forbrytelsesintensiteten til ulike forbryterkategorier går også klart fram av prosenttallene i tabell 10. Av engangsforbryterne er således 11 prosent tyver, 29 prosent underslagere eller bedragere, 10 prosent voldsforbrytere og hele 38 prosent sedelighetsforbrytere. Dette forholdsvis sterke innslag av sedelighetsforbrytere, voldsforbrytere og underslagere/bedragere reduseres gradvis med stigende forbrytelsesintensitet. For fanger kjent skyldig i forbrytelser mer enn 8 ganger er andelen av rene sedelighetsforbrytere, voldsforbrytere og underslagere/bedragere til sammen bare 4 prosent, mens de rene tyvsforbryterne alene utgjør hele 60 prosent.

Hovedresultatet av denne analyse av straffereaksjonene for forbrytelser iverksatt overfor Botsfengselsfangene i tiden fram til 1958 kan kort oppsummeres slik: De egentlige forbrytere — vaneforbryterne — i Norge er stort sett rene tyvsforbrytere eller tyver som mer eller mindre planmessig også begår andre lovbrudd, mens de egentlige voldsforbrytere, sedelighetsforbrytere og underslagere/bedragere som hovedregel kan karakteriseres som engangs- og leilighetsforbrytere.

Som et supplement til oversikten over fangenes «egentlige» kriminelle aktivitet og som en avslutning på dette kapittel, skal vi gi en summarisk oversikt over de forseelsesdommene som fangene har pådratt seg. Det tallmessige grunnlag for denne oversikten er gitt i tabell 11.

Av samtlige registrerte strafferettslige sanksjoner mot fangene var 4 090 eller 16 prosent dommer på fengsel for forseelser. Den alt overveiende del (83 prosent) av disse dommer var avsagt for overtredelser av løsgjengerlovens §§ 16, 17 eller 19, dvs. for drukkenskapsforseelser. Mer enn halvparten av de øvrige forseelsesdommene hadde også tilknytning til alkohol-

Tabell 11. Tallet på fengselsstraffer for forseelser som fangene var idømt fram til 1958.

Sanksjoner for forbr.	Lgl. §§ 16, 17 og 19	Andre alkoholforseelser ¹	Andre forseelser	I alt	Fengselsstraffer pr. fange			
					Lgl. §§ 16, 17 og 19	Andre alkoholforseelser	Andre forseelser	I alt
1	46	69	26	141	0,03	0,05	0,02	0,10
2—3	156	79	36	271	0,19	0,10	0,05	0,34
4—5	480	80	41	601	0,67	0,11	0,06	0,84
6—8	760	90	85	935	1,11	0,13	0,12	1,36
9—11	758	41	54	853	1,86	0,10	0,13	2,09
12 og over...	1 211	35	43	1 289	3,33	0,09	0,12	3,54
I alt	3 411	394	285	4 090	0,79	0,09	0,07	0,95

¹ Overtredelser av alkoholloven, tilvirkningsloven og motorvognlovens § 17, 2. ledd.

bruk, de var nemlig avsagt for hjemmebrenning, gauking, smugling, promillekjøring o.l.

De fanger som har pådratt seg flest straffesanksjoner for forbrytelser, har også gjennomgående flest forseelsesdommer. Tallet på fylledommer og andre forseelsesdommer utgjorde således bare 0,1 i gjennomsnitt for engangsforbryterne, mot 3,5 for fanger med 12 eller flere sanksjoner for forbrytelser.

Denne sammenheng mellom forbrytelser- og forseelsesintensitet går igjen for alle ulike forbryterkategorier som fangene representerer. En slik oppdeling viser dessuten at det er blant ransmenn, tyver, voldsforbrytere og de kombinerte vinnings-, volds- og/eller sedelighetsforbrytere en hyppigst støter på fengselsstraffer for alkoholforseelser.

Kap. IV. Alder ved første sanksjon for forbrytelser

Alderen er av interesse både som en juridisk og som en kriminologisk faktor. Det er blant annet kommet til uttrykk ved fastsettelsen av en kriminell lavalder, som siden 1900 har vært 14 år i Norge.¹) Også ved valg av reaksjonsmåte, ved straffeutmåling m. v., tillegges alderen betydelig vekt. Ung alder fører vanligvis til mildere reaksjon, fordi en regner at vurderings-

¹ Kriminalloven av 1842 hadde to aldersgrenser. Barn under 10 år var absolutt straffrie. Også barn mellom 10 og 15 år var straffrie for mindre forgåelser, men ikke for alvorligere rettsbrudd dersom det kunne antas at barnet hadde «indseet Handlingens forbryderske Beskaffenhed». 14-årsgrensen ble fastsatt ved lov av 6. juni 1896, som trådte i kraft i 1900. Jfr. *Andenæs* (1956) s. 254.

evnen er mindre i de første ungdomsårene enn i voksen alder, og fordi en gjerne søker å unngå innesperring av unge lovovertredere i fengsel. Også høy alder vil ut fra betraktninger beslektet med de for unge lovbrøyttere, ofte være en formildende omstendighet i straffesaker.

Fra den løpende kriminalstatistikken og fra en rekke spesialundersøkelser¹⁾ vil det være kjent at personer i noen aldersgrupper hyppigere kommer i konflikt med staffeloven enn personer i andre. Det er gjennomgående slik at personer under 25 år oftere registreres som lovbrøyttere enn eldre. De eldre blir svakere representert i statistikken jo høyere alderen blir. Dette er ikke nødvendigvis noe spesifikt kriminologisk fenomen, det kan ha nær sammenheng med variasjoner i den menneskelige aktivitet slik denne kan konstateres på en rekke ulike felter. Det viser likevel at alderen er av sentral betydning i en analyse av kriminologiske forhold.

Vi skal ikke her gjøre noe forsøk på å ta opp i hele dets bredde spørsmålet om sammenhengen mellom alder og kriminalitet, men skal konsentrere oss om Botsfengselsfangenes alder ved første registrerte sanksjon for forbrytelser. I kapitlet foran er det gitt en kortfattet oversikt over fangenes alder ved første gangs innsetting i Botsfengslet.

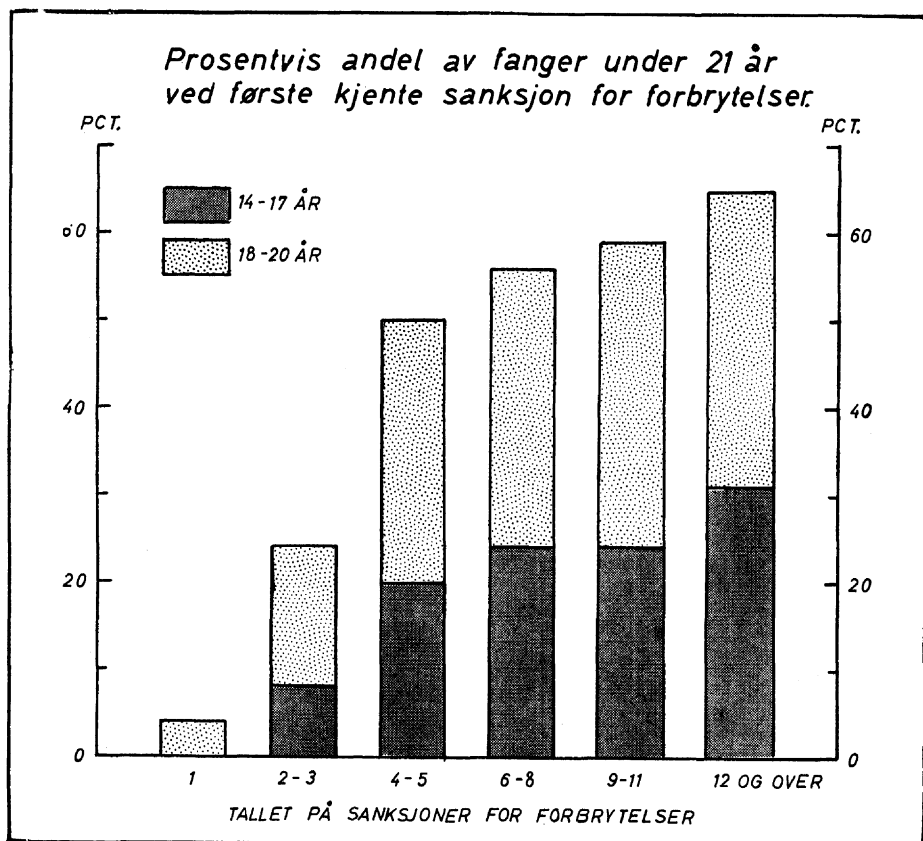
Tabell 12. *Fanger med ulik forbrytelsesintensitet prosentvis fordelt etter alder ved første kjente sanksjon for forbrytelser.*

	Sanksjoner for forbrytelser						I alt
	1	2—3	4—5	6—8	9—11	12 og over	
14—17 år	—	8	20	24	24	31	14
18—20 »	4	16	30	32	35	34	21
21—24 »	12	25	25	24	24	22	20
25—29 »	14	21	14	11	13	9	14
30—39 »	27	20	9	7	4	4	15
40—49 »	22	8	2	2	—	—	9
50 år og over	21	2	—	—	—	—	7
I alt	100	100	100	100	100	100	100

Hele 35 prosent av Botsfengselsfangene var under 21 år da de første gang ble kjent skyldig i forbrytelser. Omtrent like mange fanger var 21—29 år ved første påtaleunntatelse eller domfellelse, mens 31 prosent var 30 år og over.

Av engangsforbryterne var bare 4 prosent under 21 år ved den første sanksjon for forbrytelser. 24 prosent av de fangene som er kjent skyldig i forbrytelser fra 2 til 3 ganger, var umyndige ved første domfellelse eller påtaleunntatelse, mens tilsvarende prosentandel for vaneforbryterne stiger fra 50 for dem med 4—5 sanksjoner opp til hele 65 for fanger med mer

¹ Jfr. *Sveri* (1960).

enn 11 sanksjoner for forbrytelser. Disse talloppgavene viser med andre ord en klar samvariasjon mellom alder ved første straffesanksjon og tallet på sanksjoner for forbrytelser. Vaneforbryterne begynte gjennomgående sin kriminelle løpebane i langt lavere aldersklasser enn de som mer leilighetsvis er kommet i konflikt med straffeloven. Den grafiske framstilling ovenfor gir en nærmere illustrasjon av dette forhold.

Ved tolkingen av disse resultatene er det nødvendig å være merksam på at de engangs- og leilighetsforbrytere som sonet straff i Botsfengslet, representerer en liten og spesielt utvalgt del av denne kategori lovbytere. Det skulle imidlertid være forsvarlig å regne resultatene som representative for vaneforbryterne. På denne bakgrunn er det grunn til å understreke at hele to tredjeparter av de fangene som har vist størst forbrytellesintensitet (12 eller flere sanksjoner for forbrytelser), var under myndighetsalderen ved første gangs sanksjonering for forbrytelser. Bare 4 prosent av fangene med et så alvorlig strafferegister var fylt 30 år ved sin offisielle start på forbryterbanen.

Tabell 13. Engangs- og tilbakefallsforbrytere etter alder ved første sanksjon for forbrytelser og forbryterkategori. Prosenttall.

	Engangsforbrytere				Tilbakefallsforbrytere			
	14— 20 år	21— 29 år	30 år og over	I alt	14— 20 år	21— 29 år	30 år og over	I alt
Vinningsforbrytelser . .	4	26	70	100	50	38	12	100
Tyverier	12	49	39	100	57	36	7	100
Tyverier og andre vinningsforbr. . . .	.	.	.	.	38	48	14	100
Underslag	—	12	88	100	9	42	49	100
Bedragerier	1	20	79	100	7	32	61	100
Ran	19	55	26	100	63	32	5	100
Voldsforbrytelser	7	51	42	100	39	42	19	100
Legemskrenkelser . .	14	39	47	100	18	61	21	100
Forsettlig drap	3	52	45	100	63	27	10	100
Uaktsomt drap	—	68	32	100	36	43	21	100
Sedelighetsforbrytelser	5	19	76	100	15	33	52	100
Voldtekt	13	47	40	100	40	40	20	100
Utukt med mindre- årige	3	18	79	100	7	28	65	100
Blodskam	3	10	87	100	32	39	29	100
Andre forbrytelser	4	36	60	100	44	40	16	100
I alt	5	26	69	100	48	38	14	100

Tyver og ransmenn var de forbryterkategoriene som startet sin kriminelle løpebane tidligst. Av tilbakefallsklientelet innen disse forbryterkategorier var det bare henholdsvis 7 og 5 prosent som kom inn i strafferegisteret på grunn av forbrytelser (se tabell 13) først etter fylte 30 år. Også drapsmennene var gjennomgående svært unge ved første lovbrudd. Underslagere og bedragerere kom, med noen få unntak, først i konflikt med straffeloven i voksen alder. Det samme gjelder de fangene som har vært innblandet i utukt med mindreårige.

Denne oppspaltingen etter forbryterkategorier viser at tilbakefallsforbryterne gjennomgående var yngre enn engangsforbryterne ved første sanksjon for forbrytelser. Den samvariasjon mellom alder ved første forbrytelse og forbrytelsesintensitet som analysen av totaltallene avdekket, synes således å være gyldig for alle de ulike forbryterkategorier.

I de siste årene er kriminalitetsutviklingen her i landet kjennetegnet ved en meget markert stigning i ungdomskriminaliteten.¹⁾ Selv om den ungdom-

¹ Jfr. *Møglestue* (1960) s. 8—11 og *Kriminalstatistikk 1959* s. 28.

men som begår lovbrudd i dag, tilhører en annen generasjon enn de Botsfengselsfanger som vi analyserer, er det i den aktuelle situasjon naturlig å understreke alvoret i følgende hovedkonklusjon av analysen i dette kapittel: *Storparten av de vaneforbrytere som avsluttet sin kriminelle løpebane i de siste 20—30 årene, kom inn på forbryterbanen i ungdomsårene.* Fra denne konstatering er det riktignok ikke mulig å slutte at den høye ungdomskriminaliteten i dag vil føre til mange vaneforbrytere i framtida. Det kan nemlig være ting ved de nåværende samfunnsforhold som medfører en særlig høy kriminalitetsrisiko spesielt i ungdomsårene. Dosent Christies undersøkelse av unge norske lovovertredere synes i en viss utstrekning å kunne sannsynliggjøre en slik antakelse. Undersøkelsen viste nemlig forbausende små forskjeller mellom lovovertredere født i 1933 og årsklassen ellers når det gjelder bakgrunnsforhold. Jo yngre lovovertrederne var ved første registrerte lovbrudd, jo mer framtrædende var normalitetspreget.¹⁾ På den annen side viste en tilbakefallsundersøkelse for siktede for forbrytelser i 1957 forholdsvis høye tilbakefallsprosjenter for helt unge lovovertredere²⁾. Disse informasjonen kan imidlertid ikke gi grunnlag for noen sikker prognose om kriminalitetsutviklingen i årene framover. Derfor kan man ikke helt se bort fra muligheten for at det i dag finnes flere ungdommer enn tidligere som står i fare for en utglidning analog med den vi har observert for vaneforbryterne i Scharffenberg-materialet.

Kap. V. Familiebakgrunn

Som all annen menneskelig atferd kan den forbryterske handling ses som et resultat av vekselspillet mellom en mengde faktorer, som skjematisk kan ordnes i to hovedgrupper: anlegg og miljø. Så langt vil alle forskere være enige. Siden slutten av forrige århundre har det imidlertid stått strid om arvets og miljøets relative betydning som årsak til kriminelle handlinger. I 1876 utga den italienske professor Lombrose sitt klassiske verk «Forbrytermennesket». Lombrose hevder at et stort antall lovovertredere var fødte forbrytere, altså på grunn av arveanleggene forutbestemte til å slå inn på forbryterbanen. I opposisjon til dette hevdet en rekke forskere at kriminalitetens årsaker ikke først og fremst lå i de medfødte anlegg, men i miljøet, i de sosiale kår. I moderne kriminologi inntar man oftest et mellomstandpunkt mellom disse to ytterliggående klassiske skoler. Det er alminnelig akseptert at mange lovovertredere bærer på anlegg som sammen med ugunstige miljøforhold har ledet til kriminell atferd. Den oppfatning at det er miljøet

¹ Se *Christie* (1960) s. 263—264. ² Se *Kriminalstatistikk 1959* s. 20—23.

som ofte representerer den utløsende faktor for kriminaliteten, sammen med det faktum at det er miljøforholdene som kan endres ved praktiske tiltak, har utvilsomt ført til at miljøets innflytelse står mer i sentrum for den aktuelle debatt om kriminalitetsproblemene enn de medfødte anleggs betydning.

Overlege Scharffenberg er gjennom sine undersøkelser av Botsfengslets fanger kommet til at den arvemessige belastning må tillegges en vesentlig vekt som årsak til kriminelle handlinger. Han har derfor interessert seg sterkt for å skaffe til veie så gode slektsopplysninger som mulig. I et foredrag¹) på Verneforeningens landsmøte i 1935 la Scharffenberg fram noen foreløpige resultater av sine slektsundersøkelser. Vi siterer her de avsnitt i overlegens foredrag hvor han kommenterer innsamlingen av sine slektsopplysninger:

«Jeg kunde lett nevne flere lignende eksempler. De viser gjennomgående kombinasjonen dårlig arv og dårlige kår, og det er ikke mulig objektivt å avgjøre hvor tyngdepunktet ligger. Hvor det er flere tilfelle av sinnssykdom i den nære slekt, er jeg dog tilbøielig til å legge hovedvekten på den psykologiske disposisjon, navnlig hvor vedkommende selv også blir sinnssyk. Hvis så svær belastning som i de nevnte tilfelle forekom hos en større procent av vanetyvene, vilde man vel overhodet måtte legge tyngdepunktet på anleggene. Undersøkelse av et stort antall nøiaktig undersøkte fanger vil her kunne gi veiledning. Jeg har som sagt ikke hatt tid til å bearbeide hele mitt materiale, men har for dette foredrag gjennomgått 534 tellekort, valgt i fleng. Efter skjemaet for lægejournalene eksamineres hver fange når han første gang indsettes i Botsfengslet inngående om slektsforholdene, og det spørres særskilt om tilfelle av sinnssykdom, åndssvakhet, epilepsi, andre nervesykdommer, tuberkulose, drikkfeldighet, forbrytelse og selvmord hos far, fars slekt, mor, mors slekt, søsken og barn. Først søkes det bragt på det rene hvorvidt fangen har ordentlig rede på sin nærmeste slekt. Dette er ofte ikke tilfelle. De utenfor ekteskap fødte har gjerne lite kjennskap til faren og intet til hans slekt, og hvis de blev bortsatt som små undertiden heller ikke til moren og hennes slekt. Enkelte har en i utlandet, oftest Sverige, født far eller mor, og kjenner ikke slekten der. De som tidlig mistet far eller mor, eller av annen grunn kom bort fra hjemmet, kjenner også ofte lite til sin slekt. Hos endel er slektsfølelsen og derfor slektsinteressen svak, eller de gidder simpelthen ikke å tenke efter. (Det hender forresten at de ved lægens eksaminasjon kommer frem med opplysninger de før har fortiet.) Av og til, efter mitt inntrykk dog ikke så ofte, fortier en fange slektsforhold han finner beskjemmende. Oftere hender det at han virkelig ikke vet at noen nær slektning er straffet. Opplysningene er ofte supplert gjennom vergeråd, tvangsskole, skolehjem eller delvis ved særlige undersøkelser gjennom politi eller verneforening, ennvidere gjennom «Polititidende»s generalregister og Botsfengslets kartotek og fra sinnssykeasylene.

I dette foredrag omtaler jeg bare sinnssykdom og kriminalitet, fordi disse opplysninger er de lettest kontrollbare og derfor sikreste. Selvfølgelig er forhold som åndssvakhet, epilepsi, alkoholisme og selvmord også viktige, men for

¹ Foredraget er trykt i «Beretning for Verneforeningens Landsforbund 1929—1935», s. 91—103.

dem er jeg ofte henvist bare til fangenes egne opplysninger. Det er også tvilsomt om et i sig selv så hyppig og betydningsfullt forhold som farens drikkfeldighet bør opfattes som et endogent eller et eksogent moment, — i motsetning til mange sinnssykelæger anser jeg alkoholismen som vesentlig miljøbestemt.

For kriminaliteten hevder jeg selvfølgelig heller ikke at dens forekomst i tyvenes slekt beviser at den skyldes et arvelig anlegg, — det er jo dette spørsmål vi drøfter. Jeg vil bare undersøke hvor ofte det kan påvises forekomst henholdsvis av sinnssykdom og av forbrytelse i den nære slekt. Herved forstår jeg: fangens foreldre, foreldres søsken, foreldres søskens barn og fangens egne søsken. Jeg har også opplysninger om besteforeldre o.s.v., og disse kan ha betydning, navnlig ved recessive arvelige anlegg, men de medtas ikke her, fordi opplysningene blir desto usikrere, jo mere man fjerner sig fra den nærmeste slekt.

Jeg gjør mig megen umake for å få sikre opplysninger, og tror at det er få feil i de positive data jeg har samlet, — — —».

I dette kapittel skal vi legge fram og kommentere det slektsmaterialet Scharffenberg har samlet. Vi tar også med opplysningene om drikkfeldighet i den nære slekt; ellers er materialet avgrenset på samme måte som sitatet ovenfor viser.

Som det framgår av Scharffenbergs egen oversikt over innsamlingen av slektsoppgavene, er det foretatt en omfattende kontroll av opplysningene om forekomst av sinnssykdom og kriminalitet i familien, fortrinnsvis gjennom sinnssykehusene og Polititidende. Det er derfor grunn til å regne de registrerte tilfelle av sinnssykdom og kriminalitet for pålitelige. I det store antall saker hvor samtale med fangene eller foreliggende dokumenter ikke har gitt bestemte holdepunkter for å anta at det forekom sinnssykdom eller kriminalitet i fangenes nære slekt, har det imidlertid ikke vært mulig å foreta noen systematisk kontroll av disse forhold. Det innebærer at vi ikke har noen garanti for at familieopplysningene er fullstendige; vi må tvert om regne det som sikkert at en rekke tilfelle både av sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i fangenes familie er uregistrert.

Denne svakhet ved materialet representerer et betydelig usikkerhetsmoment i en analyse av disse data. Hvorvidt en slik analyse i det hele tatt vil ha noen verdi, avhenger av om registreringssvikten kan forutsettes å være tilnærmedesvis den samme for forskjellige fangegrupper. I så fall skulle det, slik som forklart tidligere, ha mening å studere hvor hyppig sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet er registrert i familien til fanger med ulik kriminell belastning.

Siden Scharffenberg utvilsomt anså sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i fangenes familie som medvirkende årsaker til en del fangers kriminelle aktivitet, kan han ubevisst lett ha foretatt grundigere undersøkelser for fanger med stor enn for dem med liten kriminell belastning. Det forhold at oppgavene over familiebakgrunnen — på samme måte som de andre registrerte bakgrunnsdata — er innhentet forholdsvis tidlig i fangenes krimi-

nalitetsperiode svekker imidlertid dette på forhånd lite vektige moment. På tidspunktet for oppgaveinnhentingen, det vil si ved første innsetting i Botsfengslet, var nemlig grunnlaget for en sonndring mellom fanger med ulik grad av kriminell belastning dårlig.

En systematisk forskjell i fangegruppene alminnelige kjennskap til sine slektninger vil kunne være av langt større betydning. Som Scharffenberg framhever, hadde særlig fanger født utenfor ekteskap, fanger som tidlig mistet far eller mor og dem som ble bortsatt som små, ofte liten kjennskap til familien. Da disse fangegrupper sannsynligvis har hatt en forhøyd kriminalitetsrisiko, må vi anta at dette moment tilsier at registreringssvikten har en tendens til å tilta med kriminalitetsgraden. Fanger med vanskelige oppvekstvilkår vil relativt ofte ha vært i kontakt med vergeråd, tvangsskoler, skolehjem og barnehjem. Fra slike institusjoner foreligger det ofte fyldige opplysninger om blant annet familiebakgrunnen til fangene — et forhold som må antas å ha motvirket den tendens vi pekte på ovenfor.

De momenter som kan tenkes å ha ført til systematiske skjevheter i registreringen av familiebakgrunnen til fanger med ulik grad av kriminell belastning, synes å ha virket i forskjellige retninger, uten at det er mulig å si noe bestemt om netto-virkningen¹). Vi har på dette grunnlag funnet det forsvarlig å foreta en analyse av de registrerte opplysninger om sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i fangenes familie ut fra en forutsetning om at registreringssvikten er uavhengig av fangenes kriminelle belastning.

1. Sinnssykdom.

Etter legejournalene var det konstatert sinnssykdom i familien (foreldre, foreldrenes søsken, fangenes søsken og søskenbarn) til 783 fanger. For 128 fanger mangler helt opplysninger om familien. Når det ses bort fra disse sistnevnte fangene, er det således konstatert sinnssykdom i familien til 19 prosent av Botsfengselsfangene. En nærmere oversikt over hvor hyppig sinnssykdom er registrert i fangenes familie er gitt i tabellen nedenfor.

I en undersøkelse²) basert på oppgaver over alle innleggelse for første gang i norske psykiatriske sykehus i tidsrommet 1926—1935, er den alminnelige risiko for å bli sinnssyk før fylte 55 år beregnet til 3,2 prosent for menn og 3,0 for kvinner. Den registrerte hyppighet av sinnssykdom i fangenes familie ligger betydelig lavere enn det man skulle vente etter disse alminnelige risikotall. Det er imidlertid på dette grunnlag ikke mulig å foreta noen sammenlikning mellom den alminnelige sykdomshyppighet og

¹ For 128 eller 3 prosent av fangene mangler helt opplysninger om familien. Av disse er 41 engangsforbrytere, 31 leilighetsforbrytere og 56 vaneforbrytere. Det vil si at oppgaver mangler for henholdsvis 3, 4 og 3 prosent av de nevnte fangegrupper. ² *Ødegård* (1946) s. 385.

Tabell 14. *Fanger med eller uten registrert sinnssykdom hos far, fars familie, mor, mors familie og søsken i prosent av alle fanger.*¹

	Far	Fars familie	Mor	Mors familie	Søsken ²	I alt
Sinnssykdom	1,2	7,1	1,8	7,9	5,3	18,6
Ingen sinnssykdom	98,8	92,9	98,2	92,1	94,7	81,4
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ For 128 fanger manglet helt opplysninger om familien. Prosenttallene er beregnet eksklusive disse fanger. ² Prosentene er beregnet eksklusive fanger uten søsken.

sykdomshyppigheten i fangenes familie. Ved slike sammenlikninger er det for det første nødvendig å ta hensyn til at fangenes familie representerer et spesielt utvalg av befolkningen. Dessuten er tallene fra fangematerialet rene minimumstall. Sistnevnte forhold alene gjør det umulig å foreta noen direkte sammenlikning mellom sinnssykehyppigheten i fangenes familie og den i andre befolkningsgrupper. Den eneste konklusjon en kan trekke på grunnlag av oppgavene i tabell 14, er at den registrerte forekomst av sinnssykdom i fangenes nærmeste familie ikke er uvanlig høy.

Sinnssykdom er registrert like hyppig i familiene til engangs- og leilighetsforbryterne som i familiene til vaneforbryterne (se tabell 15). Heller ikke massiviteten i den sykelige belastning viser noen tegn på variasjoner med fangenes forbrytelsesintensitet. En analyse av oppgavene i tabell II i tabellvedlegget over forekomsten av sinnssykdom i familien til fanger av ulike

Tabell 15. *Fanger¹ med forskjellig forbrytelsesintensitet prosentvis fordelt etter opplysningene om sinnssykdom i familien.*

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over	
Sinnssykdom både på fars- og morssiden	1	1	1	—	1	1
Sinnssykdom på fars- eller morssiden og blant søsken	2	2	1	2	1	2
Sinnssykdom på fars- eller morssiden	12	14	13	12	13	13
Sinnssykdom blant søsken	4	2	3	3	4	3
Sinnssykdom i familien i alt	19	19	18	17	19	19
Ingen sinnssykdom i familien ...	81	81	82	83	81	81
I alt	100	100	100	100	100	100

¹ Se note 1 til tabell 14.

forbryterkategorier, gir samme hovedresultat: Det er ikke mulig å påvise noen samvariasjon mellom kjente tilfelle av sinnssykdom i familien og fangenes kriminelle belastning.

Det kan tenkes at dette resultat skyldes forskjeller i konstellasjonen av andre bakgrunnsfaktorer. For å undersøke en slik mulighet, er opplysningene om sinnssykdom i familien også sett i sammenheng med forholdene i fangenes barndomshjem, deres edruehets- og sysselsettingsforhold. Resultatene av en slik kryssgruppering er gitt i tabell 16. Fangegruppenes forbrytelsesintensitet er her — som ofte ellers i dette arbeid — uttrykt gjennom den prosentvise andel av vaneforbrytere i gruppen.

Av oppgavene i tabellen framgår det at det for fangegrupper som er likt sammensatt etter indikatorene for oppvekstvilkår, edruehetsforhold og sysselsettingsforhold ikke er registrert noen høyere forbrytelsesintensitet for dem med sinnssykdom i familien enn for dem uten en slik familiebakgrunn.

Tabell 16. *Prosentvis andel av vaneforbrytere blant fanger med eller uten kjente tilfelle av sinnssykdom i familien etter fangenes barndomshjem, deres edruehets- og sysselsettingsforhold.¹*

	Bra barndomshjem		Mindre bra barndomshjem		Ingen karakteristikk av barndomshjemmet	
	Sinnss. i fam.	Ikke sinnss. i fam.	Sinnss. i fam.	Ikke sinnss. i fam.	Sinnss. i fam.	Ikke sinnss. i fam.
Verken alkoholmisbruk eller arbeidsledighet ...	9	11	27	23	(17)	22
Alkoholmisbruk, men ingen arbeidsledighet.....	22	29	(56)	34	(21)	27
Arbeidsledighet, men intet alkoholmisbruk	54	58	62	70	63	66
Både alkoholmisbruk og arbeidsledighet.....	69	71	79	77	68	74

¹ Tall i parentes omfatter mindre enn 20 fanger.

Det er snarere slik at forbrytelsesintensiteten er gjennomgående lavere for fanger med enn for fanger uten sinnssykdom i familien. Det kan selvsagt ikke tolkes derhen at sinnssykdom i familien skulle ha en tendens til å redusere den kriminelle aktivitet. Forklaringen er vel heller den at de fangene som selv er blitt sinnssyke, fortrinnsvis finnes blant dem med kjente tilfelle av denne sykdom i familien. Dermed vil innleggelse i sykehus m.v. lett kunne tenkes å ha redusert den registrerte forbrytelsesintensiteten tilstrekkelig til å forklare de små forskjellene mellom fanger med og uten sinnssykdom i familien.

Dersom det forholder seg slik at personer med sinnssykdom i familien er mer disponert for å begå kriminelle handlinger enn personer uten en slik familiebelastning, må det være rimelig å anta at dette kjennetegn vil opptre hyppigere i familiene til vaneforbrytere enn i familiene til personer som bare mer leilighetsvis kommer i konflikt med straffeloven (jfr. vår grunnhypotese). Under analysen av opplysningene om sinnssykdom i Botsfengselsfangenes familier har det ikke vært mulig å konstatere noen slike utslag. Med de forbehold som det er nødvendig å ta på grunn av manglene ved materialet, må konklusjonen derfor bli at sinnssykdom i familien ikke har noen kriminalitetsfremmende effekt. — Et resultat som stemmer bra med en rekke andre nyere undersøkelser.¹⁾

For fangegrupper med ulik sammensetning etter opplysningene om barndomshjemmet, edruelighets- og sysselsettingsforholdene viser oppgavene i tabell 16 betydelige forskjeller i forbrytelsesintensiteten. Disse forhold vil først bli tatt opp til drøfting i senere kapitler.

2. Kriminalitet.

De registrerte oppgavene over kriminalitet i fangenes familie omfatter bare domfellelser og bøteleggelser²⁾ for forbrytelser. Slektninger kjent skyldig i forbrytelser ved påtaleunntatelser er således ikke regnet som kriminelle.

Tabell 17. *Fanger med eller uten kjent kriminalitet hos far, fars familie, mor, mors familie og søsken i prosent av alle fanger.¹*

	Far	Fars familie	Mor	Mors familie	Søsken ²	I alt
Kriminalitet	8,9	6,8	2,5	6,1	21,5	30,6
Ingen kriminalitet	91,1	93,2	97,5	93,9	78,5	69,4
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Se note 1 til tabell 14. ² Se note 2 til tabell 14.

I alt 1 284 eller 31 prosent av fangene hadde slektninger som var ilagt straff for forbrytelser. Av fangenes fedre og mødre var henholdsvis 9 og 3 prosent straffet for forbrytelser, mens hele 22 prosent av fanger med søsken hadde minst en bror eller søster domfelt eller botlagt for forbrytelser. Disse oppgavene forteller at Botsfengselsfangene ofte ikke er det eneste «sorte får» i familien.

¹ Jfr. Hurwitz (1951) s. 96—98. ² Oppgavene over bøter for forbrytelser må forutsettes å være svært ufullstendige, bl. a. fordi det ikke har vært mulig å supplere disse gjennom Polititidende.

En undersøkelse¹⁾ for menn født i 1933 viser at 4 prosent av dette fødselskull var registrert i Strafferegisteret pr. 1. jan. 1958 på grunn av påtaleunntatelser og domfellelser for forbrytelser, for ca. halvparten av disse unge lovovertrederne var det reagert med domfellelse. Denne undersøkelsen gir bare opplysninger om kriminalitetsrisikoen for en årgang unge menn fram til 25-årsalderen, og resultatene er derfor ikke sammenliknbare med de foreliggende oppgaver over hyppigheten av straffellelser i Botsfengselsfangenes familie. Noen undersøkelse av den alminnelige risiko for straff for forbrytelser er det ikke foretatt her i landet. På grunnlag av oppgavene over førstegangsstraffede for forbrytelser i den offisielle kriminalstatistikken er det imidlertid mulig å beregne strafferisikoen. Forfatteren har, med utgangspunkt i oppgavene over førstegangsstraffede i ulike aldersgrupper i 1923 og 1924, foretatt slike beregninger.²⁾ Disse ga som resultat at straffehyppigheten i 1923—1924 tilsa at gjennomsnittlig 8 av 100 menn før eller senere ville pådra seg straff for forbrytelser. For kvinner er strafferisikoen beregnet til ca. 1 prosent. Ved en sammenlikning mellom disse hyppighetstall og tallet på straffede fedre og mødre av Botsfengselsfangene, er det blant annet nødvendig å ta hensyn til forskjellen i kriminalitetsrisikoen for ugifte og gifte eller tidligere gifte. En korreksjon for dette gir en kriminalitetsfrekvens på ca. 5 prosent for gifte menn i hele befolkningen, mens tallet for gifte kvinner bare ligger ubetydelig lavere enn for kvinner i alt. Siden kriminalitetsprosenten i tabell 17 må oppfattes som utpregede minimumstall, er det grunn til å regne med at Botsfengselsfangenes foreldre var straffedømt minst dobbelt så ofte som andre foreldre.

Prosenttallene i tabell 18 (se også tabell III) viser at det i første rekke er vaneforbryterne som kommer fra familier med straffede personer. 41 prosent av vaneforbryterne hadde straffede slektninger. For engangs- og leilighetsforbryterne er tilsvarende tall henholdsvis 15 og 27 prosent. Sammenheng mellom kriminalitet i familien og fangenes forbrytelsesintensitet går igjen for alle forbryterkategorier. Men for underslagere og sedelighetsforbrytere er den mindre markert enn for de andre fangene.

Disse resultatene — både sammenlikningen med den alminnelige kriminalitetsfrekvens og analysen for de ulike fangegruppene — viser en klar sammenheng mellom kriminalitet i familien og fangenes kriminelle aktivitet.

¹ *Christie* (1960) s. 33—47. ² Beregningene er, som nevnt, basert på oppgaver fra 1923 og 1924 over antall førstegangsstraffede for forbrytelser i ulike aldersgrupper pr. 100 personer i vedkommende alder. La oss betegne denne kvotient for aldersgruppe nr. i med p_i . Dessuten bygger beregningene på opplysninger om antall gjenlevende i aldersgruppe nr. i av 100 14-åringer. Dette tall, som vi kan betegne x_i , er bestemt ut fra dødelighetstabeller for 1901—1910. Strafferisikoen er da bestemt som produktsummen av p_i og x_i dividert med 100, det vil si som

$$\frac{100}{\sum_{i=14} (p_i \cdot x_i) \frac{1}{100}}.$$

Tabell 18. *Prosentvis andel av fanger med kriminalitet i familien etter fangenes kriminelle belastning.*

	Sanksjoner for forbrytelser			I alt
	1	2—3	4 og over	
Vinningsforbrytelser	14	27	41	33
Tyverier	25	35	43	41
Underslag eller bedragerier	9	11	11	10
Voldsforbrytelser	20	32	45	27
Sedelighetsforbrytelser	15	24	24	16
Andre forbrytelser	17	27	46	35
I alt	15	27	41	31
Far og/eller mor kriminelle	3	9	14	10

3. *Drikkfeldighet.*

Oppgavene over drikkfeldighet i familiene til fangene er mer usikre enn over sinnssykdom og kriminalitet. Overlege Scharffenberg gjør oppmerksom på at han på dette felt i stor utstrekning bare har hatt fangenes egne utsagn å holde seg til. Dessuten er begrepet drikkfeldighet på ingen måte klart avgrenset. Det omfatter personer karakterisert ved en overdreven og varig alkoholnyttelse, som preger dem i sosial og atferdsmessig henseende.

Drikkfeldighet i familien er registrert for 28 prosent av fangene. Oppgavene i tabell 19 viser dessuten at dette normavvik i første rekke er registrert blant fedrene. Mer enn hver femte fange hadde en drikkfeldig far, mens bare 3 prosent av mødrene er karakterisert som drikkfeldige. Dette at fedrene var drikkfeldige 7 ganger oftere enn mødrene er ikke uventet. Noe tilsvarende gjelder vel for befolkningen i sin helhet. Mer uventet er det at bare 4 prosent av fangene hadde søsken som var kvalifisert for betegnelsen drikkfeldige. For en del kan dette resultatet forklares ved at oppgavene er innhentet på tidspunktet for fangenes første gangs anbringelse i Botsfengslet, dvs. da fangene, deres søsken og søskenbarn svært ofte var helt unge. Da det vanligvis er alkoholmisbruk gjennom lengre tid som fører

Tabell 19. *Fanger med eller uten drikkfeldighet hos far, fars familie, mor, mors familie og søsken i prosent av alle fanger.¹*

	Far	Fars familie	Mor	Mors familie	Søsken ²	I alt
Drikkfeldighet	21,3	3,7	3,0	3,4	4,0	27,6
Ingen drikkfeldighet	78,7	96,3	97,0	96,6	96,0	72,4
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

¹ Se note 1 til tabell 14. ² Se note 2 til tabell 14.

Tabell 20. *Prosentvis andel av fanger med drikkfeldighet i familien etter fangenes kriminelle belastning.*

	Sanksjoner for forbrytelser			I alt
	1	2—3	4 og over	
Vinningsforbrytelser	17	25	34	29
Tyverier	23	28	35	33
Underslag eller bedragerier	16	12	21	16
Voldsforbrytelser	26	19	39	26
Sedelighetsforbrytelser	17	24	33	18
Andre forbrytelser	16	24	37	30
I alt	18	24	35	28
Far og/eller mor drikkfeldig....	12	20	31	24

fram til drikkfeldighet, er det grunn til å regne med at unge alkoholmisbrukere sjelden vil bli karakterisert som drikkfeldige. De forholdsvis lave tall for drikkfeldighet i fars og mors familier kan også for en del skyldes dette forhold. For slektninger som onkler, tanter og søskenbarn er det imidlertid grunn til å regne med at oppgavene er svært ufullstendige.

Hyppigheten av den registrerte drikkfeldighet i fangenes familie viser i hovedtrekkene de samme variasjoner med hensyn på fangenes kriminelle belastning som opplysningene om straffede slektninger (se tabellene III og 20). Volds- og tyvsforbryterne tilhører således hyppigst alkoholskadde familier, mens underslagerne, bedragerne og sedelighetsforbryterne forholdsvis sjelden hadde drikkfeldige som nære slektninger. For alle forbryterkategorier er drikkfeldighet i familien langt vanligere for vaneforbrytere enn for engangs- og leilighetsforbrytere.

Den usikre avgrensning av begrepet drikkfeldighet og de store feilmarginer en må operere med for oppgaver over drikkfeldige personer, gjør det vanskelig å sammenlikne den registrerte forekomst av drikkfeldighet i fangenes familie med hyppigheten av et så avansert alkoholmisbruk i en normalbefolkning. Her i landet foreligger det dessuten ingen data over den alminnelige hyppighet av drikkfeldighet. Vi må imidlertid uten videre kunne gå ut fra at alkoholmisbruket blant Botsfengselsfangenes fedre er mange ganger større enn blant fedre flest. At mer enn femte hver fange hadde en drikkfeldig far, peker uten tvil på at alkoholmisbruk i hjemmet har spilt en betydelig rolle for fangenes sosiale mistilpasning. Den konstaterte sammenheng mellom fangenes kriminelle belastning og forekomsten av drikkfeldighet i familien, er også for det meste bestemt av den registrerte drikkfeldighet blant fedrene. Mens 11 prosent av leilighetsforbryterne hadde en drikkfeldig far, er tilsvarende tall for vaneforbrytere med 4—8 kjente forbrytelsessanksjoner 26 prosent mot 34 prosent for fanger med over 8 sanksjoner.

4. Sammenfatning.

Foran har vi hver for seg behandlet opplysningene om sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i fangenes familie. For å få et fullstendigere bilde av den betydning disse forhold har, er det nødvendig å se forekomsten av sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i familien i sammenheng. Prosenttallene i tabell 21 gir et visst grunnlag for en slik sammenfattende analyse.

Tabell 21. Prosentvis andel av fanger med eller uten sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet i familien.

	Sanksjoner for forbrytelser			I alt
	1	2—3	4 og over	
Sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet	2	3	6	4
Kriminalitet og drikkfeldighet	3	7	14	9
Sinnssykdom og kriminalitet	2	4	4	4
Sinnssykdom og drikkfeldighet	3	3	2	3
Kriminalitet	8	13	17	14
Drikkfeldighet	10	11	12	11
Sinnssykdom	12	9	6	8
Sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet i nær slekt	40	50	61	53
Ingen sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet	60	50	39	47
I alt	100	100	100	100

I alt 2 219 fanger, eller 53 prosent av alle med opplysninger om familien, hadde nære slektninger belastet med sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet. For 4 prosent av fangene er det registrert både sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i familien, for 16 prosent er to av disse normavvikene registrert, mens 33 prosent av fangene hadde enten sinnssyke, kriminelle eller drikkfeldige slektninger. Familiebelastningen består således i to av fem tilfelle av minst to av de spesifiserte minusavvik. En sammenlikning av oppgavene for engangs-, leilighets- og vaneforbrytere viser at det i familiene til de sistnevnte fangene, foruten en større familiebelastning totalt sett, oftere forekom kombinasjoner av belastningsfaktorer enn i familiene til de andre fangene. Av de 61 prosent av vaneforbryterne som hadde sinnssyke, kriminelle eller drikkfeldige slektninger, omfattet familiebelastningen minst to av disse kjennetegn for ikke langt fra halvparten. Blant de 40 prosent av engangsforbryterne med familiedefekter var tilsvarende forholdstall en fjerdedel.

Tabell 22. Prosentvis andel av vaneforbrytere blant fanger som tilhører forskjellige forbryterkategorier og blant fanger med eller uten sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet i familien.

	Vinningsforbr.	Av dette:		Voldsforbr.	Sedelighetsforbr.	Andre forbr.	I alt
		Tyverier	Underslag eller bedragerier				
Sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet	82	92	—	25	—	81	75
Kriminalitet og drikkfeldighet	82	86	17	31	7	76	77
Sinnssykdom og kriminalitet	70	73	—	25	—	65	60
Sinnssykdom og drikkfeldighet ...	60	70	9	—	4	50	42
Kriminalitet	76	80	9	23	7	61	63
Drikkfeldighet	66	77	9	24	8	53	55
Sinnssykdom	49	68	7	21	5	28	34
Sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet i alt	71	80	8	22	6	60	59
Ingen sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet	54	74	5	7	2	42	41
I alt	63	77	6	15	3	52	50

Tabell 22 inneholder oppgaver over den prosentvise andel av vaneforbrytere med forskjellig familiebelastning. Da andelen av vaneforbrytere er et brukbart mål for fangenes forbrytelsesintensitet, skulle oppgavene kunne si noe om en eventuell sammenheng mellom fangenes kriminelle belastning og de registrerte normavvik i fangenes familie.

Av tabellen framgår det at 41 prosent av alle fanger uten kjente tilfelle av sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet i familien er gruppert som vaneforbrytere. For fanger som har sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet i familien, er andelen av vaneforbrytere høyere, bortsett fra for fanger med bare sinnssykdom i familien. Sinnssykdom i familien viser i det hele ingen positiv samvariasjon med fangenes forbrytelsesintensitet. Andelen av vaneforbrytere er således mindre blant fanger med både sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet i familien enn blant fanger med kriminalitet og drikkfeldighet i familien. Også blant fanger med en familiebelastning kjennetegnet ved sinnssykdom kombinert med kriminalitet eller drikkfeldighet er det forholdsvis færre vaneforbrytere enn blant fanger med forekomst av bare kriminalitet eller drikkfeldighet i familien. Denne simultane analyse av de tre registrerte normavvikene i fangenes familie bekrefter dermed resultatene fra den partielle analysen foran om at sinnssykdom i fangenes familie ikke synes å ha noen sammenheng med fangenes kriminelle aktivitet.

Også for kriminalitet og drikkfeldighet i familien gir en sammenfattende

analyse de samme hovedresultater som studiene foran over disse faktorer hver for seg. Vi finner således at andelen av vaneforbrytere er høyere for fanger med bare kriminalitet eller bare drikkfeldighet i familien enn for fanger uten noen kjent familiebelastning. Dessuten er det forholdsvis flere vaneforbrytere blant fanger med både kriminalitet og drikkfeldighet i familien enn blant fanger med bare ett av disse minusavvik. Denne sammenheng er så vidt klar, at det er fristende å trekke den slutning fra oppgavene i tabell 22 at kriminalitet og drikkfeldighet i familien har en enkel additiv innvirkning på fangenes forbrytelsesintensitet; en kriminalitetsfremmende virkning som er noe mer markert for kriminalitet enn for drikkfeldighet. Den grove analysemetoden og det usikre materialet tilsier imidlertid en viss forsiktighet med å trekke slutninger utover dette at vi her står overfor en klar statistisk sammenheng mellom forekomst av kriminalitet og drikkfeldighet i fangenes familie og fangenes egen kriminelle aktivitet.

Tabell 23. *Fanger med kriminalitet og drikkfeldighet i familien prosentvis fordelt etter hvorvidt slik belastning forekommer blant foreldre og blant andre slektninger.*

	Sanksjoner for forbrytelser			I alt	Prosentandel vaneforbr.
	1	2—3	4 og over		
Både far og mor	3	5	7	6	76
Bare far	44	52	52	50	66
Bare mor	3	3	4	4	68
Far eller mor i alt	50	60	63	60	67
Bare andre slektninger ..	50	40	37	40	59
I alt	100	100	100	100	63

Oppgavene foran viser at både kriminalitet og drikkfeldighet forekommer relativt oftere blant foreldrene enn blant onkler, tanter og søskenbarn. Dette skyldes sikkert for en del at opplysningene for disse slektningene er mer ufullstendige enn for foreldre og søsken. Det kan derfor være grunn til å se litt nærmere på oppgavene for foreldrene. Tabell 23 inneholder enkelte opplysninger om foreldres og andre slektningers kriminalitet og drikkfeldighet.

For 60 prosent av de fangene som hadde kriminelle eller drikkfeldige slektninger, er en slik belastning registrert for foreldrene, mens de resterende 40 prosent av disse fangene hadde en slik belastning bare fra andre slektninger. Av de belastede engangsforbryterne hadde 50 prosent og av vaneforbryterne 63 prosent kriminelle eller drikkfeldige foreldre. Den kjente familiebelastningen til vaneforbryterne er således mer konsentrert om foreldrene enn tilfellet er for engangsforbryterne. Kriminalitet og drikkfeldighet blant

fangenes foreldre, i første rekke fedrene, er derfor utvilsomt den viktigste bakgrunn for den konstaterte samvariasjon mellom familiebelastning og forbrytelsesintensitet.

Det er ikke mulig ut fra disse resultatene å trekke noen sikre slutninger om arvens kontra miljøets betydning som årsak til kriminelle handlinger. Både materiale og analysemetode må regnes som utilstrekkelig for studier av dette uhyre kompliserte spørsmål. Det kan likevel være grunn til å nevne at sinnssykdom er den eneste av de tre registrerte familieopplysninger som er alminnelig akseptert som delvis arvelig betinget. Denne sykdom, som er en av de mest ekstreme ytringsformer for psykiske skavanker, kan imidlertid vanskelig regnes som representativ for arvemessige defekter i sin alminnelighet¹). Det at dette arveanlegget ikke synes å gi seg utslag i noen økt kriminalitetsrisiko, passer likevel dårlig inn i en teori om at arvelige anlegg spiller en vesentlig rolle som årsak til kriminelle handlinger. Samvariasjoner mellom de kjente tilfelle av kriminalitet og drikkfeldighet i familien og fangenes kriminelle belastning kan forklares som et resultat av det slette familiemiljø som kriminalitet og drikkfeldighet oftest fører med seg. På bakgrunn av den hyppige forekomst av kriminalitet og drikkfeldighet blant Botsfengselsfangenes fedre og de høye tall for straffede søsken, synes denne forklaringen å være vesentlig mer nærliggende enn en forklaring ut fra medfødte arveanlegg. I den utstrekning arveanlegg er en medvirkende årsak til kriminelle handlinger, kan således bearbeidingen av Scharffenberg-materialet tyde på at denne sammenheng i første rekke er virksom gjennom anleggenes innvirkning på miljøforholdene.

Kap. VI. Oppvekstvilkår

Det er ingen som bestrider at barneårene er en betydningsfull periode for personlighetsdannelsen og dermed for evnen til å tilpasse seg det system av regler for menneskers atferd som et moderne samfunn må stille opp og kreve respektert. De resultatene vi er kommet fram til i de to foregående

¹ De konstitusjonelle personlighetsdefekter som synes å ha tallmessig størst relevans til lovbrøtnerproblemet, er dem som sammenfattes under betegnelsen psykopatier. I en artikkel fra 1938 (Psykopati og kriminalitet i «Festskrift til ægna Olof Kinberg») hevder således professor *Langfeldt* at vaneforbryterne nesten utelukkende rekrutteres av psykopater. Psykopatibegrepet noe uklare innhold og i første rekke denne diagnoses avhengighet av den tilpasningssvikt (kriminelle handlinger inklusive) klientene har vist, gjør at slike konstateringer ikke uten videre kan tolkes som et uttrykk for de nedarvede disposisjoners betydning for kriminell aktivitet.

kapitler, nemlig at vaneforbryterne svært ofte har begynt sin kriminelle løpebane i ungdomsårene og at forekomsten av kriminalitet og drikkfeldighet i slekten er særlig konsentrert om fangenes fedre, tyder på at oppvekstvilkårene kan ha hatt avgjørende innflytelse på personlighetsdannelsen for en stor del av Botsfengselsfangene.

I dette kapittel skal vi gi en oversikt over de forhold fangene er vokst opp under, så langt det lar seg gjøre med de forholdsvis få opplysninger som er tilgjengelige. Oppvekstvilkårene skal belyses ved en alminnelig karakteristikk av barndomshjemmet, opplysninger om foreldrenes sivilstand og arbeidsforhold og opplysninger om hvorvidt fangene er vokst opp, helt eller delvis, i eller utenfor foreldrehjemmet. Det er dessuten registrert visse data om fangenes evne- og utdanningsforhold. Også dette er faktorer av verdi for en vurdering av oppvekstvilkårene. De vil bli analysert i neste kapittel.

Også «det ytre oppvekstmiljø», i første rekke representert ved kameratene, betyr sikkert mye for personlighetsdannelsen. Det at unge lovbrytere i meget stor utstrekning opererer i grupper på to eller flere medlemmer, er en klar indikasjon på dette.¹⁾ I en undersøkelse²⁾ av 345 gutter bortsatt av Oslo Vergeråd i årene 1900—1928 og senere innsatt i Botsfengslet, er spørsmålet om strøkets og kameratenes betydning drøftet. Det framgår av undersøkelsen at 28 prosent av de kriminelle vergerådsguttene vokste opp i utpreget «dårlige strøk», mens bare 13 prosent kom fra strøk som en ikke kunne si noe ufordelaktig om. Dessuten var nesten 40 prosent av guttene påvirket av «dårlige kamerater». Vi har ingen opplysninger om Botsfengselsfangenes «ytre oppvekstmiljø», og vi kan derfor ikke belyse disse forhold.

1. Barndomshjemmet.

Hjemmet er det sentrale og faste arnestedet for den grunnleggende personlighetsdannelsen. Det er derfor naturlig å begynne denne oversikten over fangenes oppvekstvilkår med en alminnelig karakteristikk av fangenes barndomshjem.

For i alt 584 eller 13 prosent av fangene var det ikke foretatt noen klassifisering av barndomshjemmet. En stor del av disse fangene var vokst opp i så mange ulike miljøer at det for disse ikke er mulig å snakke om noe bestemt barndomshjem. Av de resterende fanger var 4 prosent vokst opp i meget bra hjem, mens hjemmet er karakterisert som bra for hele 74 prosent. Henholdsvis 14 og 8 prosent av fangene var vokst opp i mindre bra og dårlige hjem.

Talloppgavene viser klart at det her på ingen måte er foretatt noen fingradering av hjemmene. Det er snarere slik at klassifikasjonen bare kan tjene

¹ Se *Politistatistikk 1959* s. 25—26 og *Sveri* (1960) s. 107—121. ² *Arctander* (1936) s. 173—175.

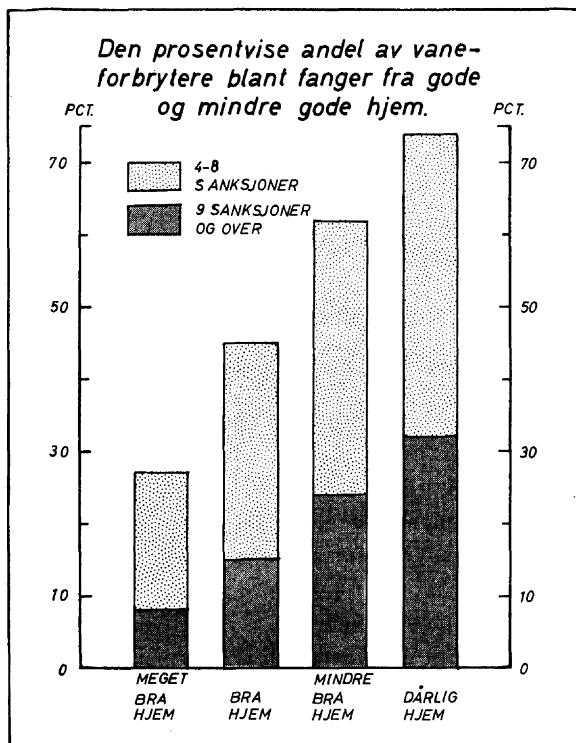
Tabell 24. *Fangene*¹ prosentvis fordelt etter en alminnelig karakteristikk av barndomshjemmet.

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over	
Meget bra hjem	7	5	3	2	2	4
Bra hjem	81	76	71	69	65	74
Mindre bra hjem	9	13	15	19	19	14
Dårlige hjem.....	3	6	11	10	14	8
I alt	100	100	100	100	100	100

¹ Ekskl. 584 fanger uten opplysninger om barndomshjemmet.

som en sontring mellom hjem som i særlig grad skiller seg ut, i positiv eller negativ retning, fra den store masse av gode og dårlige hjem ellers. Selv om mange fanger er kommet fra «bra hjem» betyr dette på ingen måte at det «indre oppvekstmiljø» er uten betydning for Botsfengselsfangenes asosiale utvikling.

Vi får utvilsomt et bedre inntrykk av hjemmets betydning for lovbrøyttere ved å studere fordelingen av fanger med forskjellig forbrytelsesintensitet

på gode og mindre gode hjem. Oppgavene i tabell 24 viser at karakteristikken av barndomshjemmet gjennomgående er vesentlig dårligere for vaneforbryterne enn for engangs- og leilighetsforbryterne. For 88 prosent av engangsforbryterne er barndomshjemmet klassifisert som meget bra eller bra, mens 12 prosent vokste opp i mindre bra eller dårlige hjem. Tilsvarende tall for fanger med over 8 kjente sanksjoner for forbrytelser utgjør henholdsvis 67 og 33 prosent.

Denne sammenheng mellom fangenes forbrytelsesintensitet og oppvekst i mer eller mindre gode eller dårlige hjem er illustrert på en noe annen måte i den grafiske framstillingen på foregående side, nemlig ved hjelp av oppgaver over den prosentvise andel av vaneforbrytere blant fanger fra de fire grupper av barndomshjem.

Diagrammet viser at andelen av vaneforbrytere er mer enn to og en halv ganger høyere (andelen av fanger med over 8 forbrytelsessanksjoner 4 ganger høyere) for fanger vokst opp i dårlige hjem enn for fanger fra meget gode hjem. En analyse for de forskjellige forbryterkategorier representert i materialet viser et tilsvarende resultat for alle grupper.

På grunnlag av resultatene ovenfor må det være forsvarlig å slutte at forholdene i fangenes barndomshjem ofte har vært med på å legge forholdene til rette for deres mangel på sosial tilpasning. Den lite differensierte klassifikasjonen av barndomshjemmet, og det at vi mangler sammenliknbare oppgaver for oppvekstvilkårene for gutter flest, gjør det imidlertid vanskelig på dette grunnlag å si noe bestemt om hvor ofte fangenes tilpasningsvansker har sammenheng med forholdene i barndomshjemmet.

2. Oppvekst hos foreldre, familie eller pleieforeldre.

Den alminnelige karakteristikken av barndomshjemmet kunne, som vi har sett i avsnittet foran, bare gi en høyst summarisk oversikt over fangenes oppvekstvilkår. Skal vi kunne få bedre innsikt i disse forhold, må andre kjennetegn trekkes inn i analysen. Som et første skritt i den retning, skal vi her ta for oss opplysningene om hvorvidt fangene er vokst opp hos foreldre, andre slektninger eller pleieforeldre m.v.

Det framgår av tabell 25 at 48 prosent av Botsfengselsfangene bodde sammen med begge eller den ene av foreldrene i sine første 16 leveår, mens 27 prosent av fangene flyttet hjemmefra i 14—15-årsalderen. I alt er således tre fjerdeparten av fangene vokst opp sammen med minst den ene av foreldrene til fylte 14 år. De fleste av de andre fangene (18 prosent av alle) vokste opp dels i hjemmet og dels hos familie eller pleieforeldre. 6 prosent av fangene var overlatt til familie eller pleieforeldre under hele oppveksten, mens 1 prosent vokste opp i barnehjem.

Av engangsforbryterne var ca. sjetteparten og av leilighetsforbryterne ca.

Tabell 25. *Fangene*¹ prosentvis fordelt, samt prosentandelen vaneforbrytere etter oppvekststed (foreldre, familie, pleieforeldre m. v.).

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt	Prosentandel vaneforbryt.
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over		
Bodd hjemme ² minst til fylte 16 år.....	59	50	43	41	37	48	43
Flyttet hjemmefra ² i 14- og 15-årsalderen ..	25	27	27	30	27	27	52
Bodd dels hjemme ² , dels hos familie under oppveksten	4	4	6	5	5	5	58
Bodd hos familie under hele oppveksten ...	1	1	1	1	2	1	65
Bodd dels hjemme ² , dels hos pleieforeldre under oppveksten	8	10	14	18	22	13	67
Bodd hos pleieforeldre under hele oppveksten	3	6	7	3	5	5	57
Vokst opp i barnehjem	—	2	2	2	2	1	66
I alt	100	100	100	100	100	100	50

¹ Ekskl. 42 fanger med ukjent oppvekststed. ² Bodd hjemme er her definert som bosatt sammen med begge eller den ene av foreldrene.

fjerdeparten oppfostret helt eller delvis hos andre enn foreldrene, mens omkring en tredjedel av vaneforbryterne gjennomlevet alle eller en vesentlig del av sine barneår uten tilsyn og omsorg fra mor eller far.

Oppvekst hos andre enn foreldre er en unormal familiesituasjon, som ofte kan skape problemer for barnet, selv om forholdene for øvrig er gode. Bortsatte barn vil dessuten være merket av den situasjon som førte til bortsettelsen. Det er således ikke vanskelig å forklare hvorfor oppdragelse hos andre enn foreldre ofte kan gi barnet en uheldig start i livet. Resultatene ovenfor viser at fjerdeparten av Botsfengselsfangene (tredjeparten av vaneforbryterne) kan være rammet av denne skjebne.

3. Foreldrenes sivilstand.

Fødsler utenfor ekteskap og oppløsning av ekteskap vil ofte være bakgrunnen for at omsorgen for barn må overlates til andre enn foreldre. En analyse av foreldrenes sivilstand vil derfor grense inn på de samme forhold som er drøftet i avsnittet ovenfor.

Oppgavene i tabell 26 viser at 9 prosent av fangene er født utenfor ekteskap, mens 6 og 20 prosent er født i ekteskap oppløst henholdsvis ved skilsmisse og ved død før fangen fylte 16 år. Knappt to tredjedeler av fangene er således født i ekteskap som varte hele oppvekstperioden.

På grunnlag av befolkningsstatistikkens oppgaver over ekteskap, dødsfall, skilsmisser og barn født av ugifte foreldre, er det mulig å foreta pålitelige beregninger av sivilstandsfordelingen til alle foreldre med barn som vokste

Tabell 26. *Fangene¹ prosentvis fordelt og prosentandelen vaneforbrytere etter foreldrenes sivilstand under fangenes oppvekst.²*

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt	Prosentandel vaneforbr.
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over		
Gifte	70	67	63	63	62	65	48
Far død	11	9	9	10	10	10	48
Mor ikke gift på ny	8	6	6	7	7	7	47
Mor gift på ny	3	3	3	3	3	3	49
Mor død	8	9	11	10	7	9	52
Far ikke gift på ny	4	5	6	4	3	4	49
Far gift på ny	4	4	5	6	4	5	56
Både far og mor døde	1	1	—	—	1	1	52
Skilte	3	5	5	9	9	6	68
Ikke gifte	7	9	12	8	11	9	58
I alt	100	100	100	100	100	100	50

¹ Ekskl. 14 fanger med uoppgitt sivilstand for foreldrene. ² Fram til fylte 16 år.

opp omtrent samtidig med Botsfengselsfangene. Slike beregninger viser at omtrent 7 prosent av barna dengang ble født utenfor ekteskap, at 20 prosent av ekteskapene med barn ble oppløst ved død og 3 prosent ved skilsmisse i løpet av 16 år. Dette vil si at Botsfengselsfangene har vært stilt likt med andre barn når det gjelder tap av foreldre på grunn av dødsfall. Skilsmisser har derimot rammet fangenes foreldrehjem dobbelt så ofte som vanlig. Fangene er også noe hyppigere født av ugifte foreldre enn andre barn.

Også når det gjelder foreldrenes sivilstandsfordeling er det slik at de fanger som synes å ha vært uheldigst stilt under oppveksten, gjennomgående har et større antall tilbakefall enn andre. Men dette utslaget er ikke særlig markert. Det gjelder i første rekke fanger hvis foreldre er skilt og fanger født utenfor ekteskap. Av disse er henholdsvis 68 og 58 prosent registrert som vaneforbrytere. Blant fanger fra ekteskap oppløst ved dødsfall, er andelen vaneforbrytere ikke større enn for dem fra bestående ekteskap. Dette gjelder imidlertid ikke de tilfelle da faren har inngått nytt ekteskap. Fanger med stemor har nemlig en omtrent like høy forbrytelsesintensitet som fødte utenfor ekteskap.

Både sammenlikningen med normalbefolkningen og grupperingen etter fangenes forbrytelsesintensitet synes å vise at skilsmisser blant foreldrene og fødsel utenfor ekteskap fører til økt kriminell aktivitet. Sammenhengen er imidlertid ikke særlig framtrødende. Det er således ikke mer enn 15 prosent av fangene som er født utenfor ekteskap eller i ekteskap oppløst ved skilsmisse. Det tilsvarende tall for totalbefolkningen er 10 prosent. Dessuten er det bare blant de sterkest kriminelt belastede at det er mulig å konstatere denne sammenheng. Andelen av engangsforbrytere født av ugifte eller

skilte foreldre er ikke større enn blant samtlige barn som vokste opp omtrent samtidig med fangene.

Den noe høyere kriminalitetsrisiko blant skilsmissebarn og barn født utenfor ekteskap kunne det være naturlig å se på som en direkte følge av at disse barna har måttet unnvære kontakten med en av foreldrene. Barn som mister sin far eller mor ved dødsfall, står imidlertid i så måte i samme stilling. Det at det for disse barn ikke er mulig å påvise noen forhøyd kriminalitetsrisiko, tyder på at årsakssammenhengen er en annen. Vi kan regne med at dødsfall stort sett inntreer blant foreldre uavhengig av hvorvidt disse er gode eller dårlige foresatte for sine barn. Fødsler utenfor ekteskap og skilsmisser er derimot ikke uavhengig av foreldrenes egenskaper. Det er sannsynlig at denne foreldregruppen representerer et utvalg hvor de mindre skikkede barneoppdragere er overrepresentert. Dette kan i så fall være en tilstrekkelig forklaring på den noe høyere kriminalitetsrisiko for barn født utenfor ekteskap og barn fra skilsmissehjem.

4. Foreldrenes arbeidsforhold.

Den prosentvise fordeling av Botsfengselsfangene etter de næringer fedrene var knyttet til, sammen med tilsvarende oppgaver for alle gifte menn i alderen 31—60 år etter folketellingen 1930, framgår av følgende oppstilling:

	Fangenes fedre	Alle gifte menn
Jordbruk og skogbruk	19	28
Fiske og fangst	4	7
Håndverk og industri	37	34
Varehandel	7	8
Banker, forsikring o. l.	1	1
Hotell- og kafédrift	—	1
Sjøfart	7	5
Annen transportvirksomhet	8	8
Immateriell virksomhet	3	6
Pensjonister, løsarbeidere m.v. samt uoppgitt næring.	14	2
I alt	100	100

Jordbruk, skogbruk, fiske og fangst forekom sjeldnere som næringsgrunnlag for fangenes barndomshjem enn vanlig. Det samme gjelder immateriell virksomhet. På den annen side var fangenes fedre relativt ofte knyttet til håndverk, industri, sjøfart og annen transportvirksomhet. Men heller ikke her er utslagene sterke.

Ved en sammenlikning som denne er det nødvendig å ta hensyn til byenes og bygdens forskjellige næringsstruktur. Blant Botsfengselsfangene, som i

alle andre grupper av lovbrøyttere, er byene sterkere representert enn det innbyggernes fordeling på by og bygd skulle tilsi. Således var bare vel halvparten av fangene født i herreder, mens tilsvarende forholdstall for hele folkemengden utgjorde godt og vel to tredjedeler. (Fangenes fordeling etter fødested og bosted er drøftet senere, se kapittel VIII.) De påpekte forskjeller i fordelingen etter næring reduseres vesentlig etter en korreksjon for den ulike fordeling på bygder og byer. Det er derfor neppe grunnlag for noen slutning om at Botsfengselsfangene er vokst opp i hjem med næringsgrunnlag vesensforskjellig fra det alminnelige.

Av den grunn, og fordi det er vanskelig å avgjøre den betydning forskjeller etter dette kjennetegnet eventuelt skulle tillegges, skal vi ikke oppholde oss lenger ved opplysningene om de næringer fedrene var knyttet til. Vi skal i stedet ta for oss en annen side ved fedrenes yrkesmessige forhold, nemlig deres sosialstilling. Den vanlige sontring mellom selvstendige, funksjonærer og arbeidere — som også vil bli nyttet her — kan selvsagt ikke oppfattes som en klart avgrenset inndeling i tre homogene grupper. Det er imidlertid trolig at en slik gruppering av et større antall personer vil gi grupper som gjennomgående skiller seg fra hverandre når det gjelder inntektsforhold og sosial posisjon ellers. Disse forskjeller var utvilsomt mer markerte og mer betydningsfulle på den tid da Botsfengselsfangene vokste opp, enn tilfellet er i dag.

Tabell 27. Fangenes¹ prosentvise fordeling etter fedrenes sosialstilling og sosialstillingsfordelingen for gifte menn i alderen 31—60 år etter folketellingen 1930.

	Sanksjoner for forbrytelser				I alt	Alle gifte menn 31—60 år
	1	2—3	4—8	9 og over		
Selvstendige	49	36	26	21	34	43
Funksjonærer	10	7	7	4	8	14
Arbeidere	41	57	67	75	58	43
I alt	100	100	100	100	100	100

¹ Ekskl. 202 fanger med uoppgitt sosialstilling for fedrene eller fedre uten yrke.

Fedrene til Botsfengselsfangene tilhørte oftere enn samtlige gifte menn gruppen arbeidere. Denne forskjell er særlig markert for fedrene til vane-forbryterne og da i særlig grad for fedrene til vanetyvene. Av disse var over tre fjerdeparter arbeidere. Underslagerne representerer også på dette punkt den motsatte ytterlighet. Bare en fjerdepart av fedrene til disse lovover-trederne er gruppert som arbeidere. Underslagerne står også i en særstilling derved at disse rekrutteres fra funksjonærhjem mer enn fire ganger så ofte som de fleste andre lovbrøyttere. Det har sikkert en nær sammenheng

med at underslag stort sett begås av personer i mer ansvarsfulle stillinger (f. eks. kasserere i banker, forretninger o.l.), som svært ofte innehas av folk fra funksjonærhjem.

Det framgår av tabell 27 at andelen av fanger fra arbeiderhjem er klart stigende med fangenes forbrytelsesintensitet. Den samme tendens er også gjennomgående i oppgaver for de forskjellige forbryterkategorier. Den alminnelige antakelse om at barn fra lavere sosiale lag har en høyere kriminalitetsrisiko enn barn som vokser opp under gode økonomiske kår, synes således å ha gyldighet for Botsfengselsfangene.

Legejournalenes opplysninger om mødrenes arbeidsforhold er mer sparsomme enn om fedrenes. Det er her likevel forsøkt å gi en viss innsikt i dette gjennom registrering av de tilfelle hvor moren beviselig hadde lønt arbeid utenfor hjemmet.

Tabell 28. *Fangene prosentvis fordelt etter opplysningene om hvorvidt mor hadde lønt arbeid utenfor hjemmet.*

	Sanksjoner for forbrytelser				I alt
	1	2—3	4—8	9 og over	
Lønt arbeid	4	3	6	9	5
Ikke lønt arbeid	79	74	69	68	73
Ufullstendige opplysninger	17	23	25	23	22
I alt	100	100	100	100	100

For i alt 234 mødre var det opplyst at disse hadde arbeid utenfor hjemmet under fangenes oppvekst. Storparten av disse mødrene var nødt til å søke lønt arbeid for å kunne livberge sin familie, tre fjerdedeler av dem er således gruppert som forsørgere. Ikke langt fra halvparten av fangene med en yrkeskvinne til mor, er vokst opp i mindre bra eller dårlige hjem. Kombinasjonen yrkeskvinne — mor har altså her ofte ikke gitt de beste vekstmuligheter for barna. Dette at mødrene til de verste tilbakefallsforbryterne var yrkeskvinner ca. tre ganger så ofte som de til engangs- og leilighetsforbryterne (se tabell 28), peker i samme retning. Det er imidlertid ikke mulig å trekke noen alminnelige slutninger om betydningen av morens arbeid utenfor hjemmet på grunnlag av disse tall. Til det er oppgavene altfor ufullstendige.

5. Søskenflokkene.

En rekke eldre undersøkelser av kriminelles søsken¹⁾ har vist at lovbrøyttere svært ofte ble rekruttert fra hjem med mange barn. Disse resultatene fikk mange forskere til å regne store barneflokker som en selvstendig kriminogen

¹ Jfr. Hurwitz (1951) s. 336—337.

faktor. En teori om at den yngste og eldste i en søskenflokk samt enebarn hadde en større kriminalitetsrisiko enn andre barn, ble også lansert. Nyere undersøkelser synes ikke å bekrefte disse teoriene. I den utstrekning lov- overtrederne forholdsvis ofte stammer fra særlig barnerike familier, er man i dag tilbøyelig til å søke forklaringen på dette i et større faktorkompleks, bl. a. i den strammere økonomi slike familier lever under.

I lys av disse synspunkter skal vi her ta for oss oppgavene over søsken- tallet til Botsfengselsfangene. Vi har funnet det hensiktsmessig å begrense denne oversikten til de fanger som er vokst opp i hjemmet sammen med begge foreldre til minst fylte 16 år. Hermed elimineres en rekke andre fak- torer som antas å påvirke både størrelsen av søskenflokken og kriminalitets- risikoen.

Tabell 29. *Fanger som har bodd sammen med begge foreldre til fylte 16 år prosentvis fordelt etter tallet på søsken (fanger inklusive) samt oppgaver over barnetallet i norske ekteskap.*

Antall søsken	Sanksjoner for forbrytelser				I alt	Ekteskap ¹ med barn etter folketellingen	
	1	2—3	4—8	9 og over		1920	1930
1	1	3	2	2	2	4	5
2—4	19	18	19	15	18	22	26
5—7	36	33	36	35	35	33	34
8—10	32	33	29	33	32	30	26
11 og over	12	13	14	15	13	11	9
I alt.....	100	100	100	100	100	100	100

¹ Bare de ekteskap som hadde bestått i over 32 år.

Som det framgår av tabell 29, var 45 prosent av de fangene som over- sikten omfatter (i alt 1 726 fanger), vokst opp i hjem med mer enn sju barn. En sammenlikning med oppgavene i folketellingene 1920 og 1930 over barne- tallet i norske ekteskap viser at fangene oftere enn vanlig er vokst opp i barnerike familier. Denne forskjell er imidlertid på ingen måte så stor at det på dette grunnlag er mulig å finne noen sammenheng mellom søsken- flokkens størrelse og kriminalitet. En detaljert bearbeiding etter fangenes kriminelle belastning, fars sosialstilling m.v. ga heller ikke slike resultater at det er mulig å peke ut søskentallet som en faktor av betydning ved for- klaringen av årsakene til Botsfengselsfangenes sosiale mistilpasning.

Materialet kan heller ikke gi noen støtte til hypotesene om at nummeret i søskenrekken må tillegges vekt ved vurderingen av kriminalitetsrisikoen. Analyser viser at det blant Botsfengselsfanger ikke finnes noen overvekt av førstefødte, sistefødte eller andre bestemte plasseringer i søskenrekken ver- ken blant engangs-, leilighets- eller vaneforbryterne.

Som en enkel illustrasjon av dette forhold, gjengir vi følgende tall over den prosentvise fordeling etter nummeret i søskenrekken for 187 fanger vokst opp sammen med begge foreldre til fylte 16 år i en søskenflokk på i alt 5:

Nr. i søskenrekken	1 sanksj.	2—3 sanksj.	4—8 sanksj.	9 sanksj. og over	I alt
1	20	20	27	20	22
2	21	17	23	24	21
3	18	27	19	20	20
4	16	13	14	16	15
5	25	23	17	20	22
I alt.....	100	100	100	100	100

Prosenttallene viser en forholdsvis jamn fordeling på de ulike nummer i søskenrekken. Det er ikke mulig å se at fordelingen viser noen samvariasjon med forbrytelsesintensiteten. Det eneste trekk ved tallene som det kan være grunn til å feste seg ved, er at forholdsvis få fanger synes å være den nest yngste i søskenflokk. Tilsvarende talloppgaver for søskenflokker av andre størrelser kan imidlertid ikke bekrefte at vi her står overfor en lovmessighet. Ut fra slike oppgaver, så vel som fra oppgaver for ulike forbryterkategorier, har det ikke vært mulig å konstatere noen alminnelig tendens til samvariasjon mellom fangenes nummer i søskenrekken og deres kriminelle belastning.

6. *Sammenfatning.*

Foran er det gitt til dels detaljerte oversikter over en rekke viktige sider ved det miljøet fangene er vokst opp i. I disse oversiktene er det imidlertid ikke gjort noe forsøk på å se de registrerte opplysningene om barndomshjemmet, oppvekststedet og foreldrenes sivilstand m. v. i sammenheng. Som et supplement til framstillingen foran skal vi her forsøke å gi en slik sammenfattende oversikt over oppvekstvilkårene.

Til tross for at de foreliggende opplysninger om fangenes oppvekst bare utgjør et lite utvalg av det kompleks av faktorer som har vært bestemmende for oppvekstmiljøet, er det likevel nødvendig å foreta vesentlige forenklinger i en sammenfattende analyse. De grupperingene vi har valgt å basere oversikten på, vil framgå av tabell IV og tabell 30. Før vi går over til å kommentere tallene, er det nødvendig å definere noen av de uttrykkene som er nyttet i disse tabellene. Det gjelder for det første «godt hjem» og «mindre godt hjem». Gode hjem omfatter i dette avsnittet de hjem som tidligere er karakterisert som meget bra og bra, mens de mindre bra og dårlige hjem er sammenfattet i karakteristikken mindre gode hjem. Dernest er det påkrevd med en forklaring til sontringen mellom bra og trange økonomiske

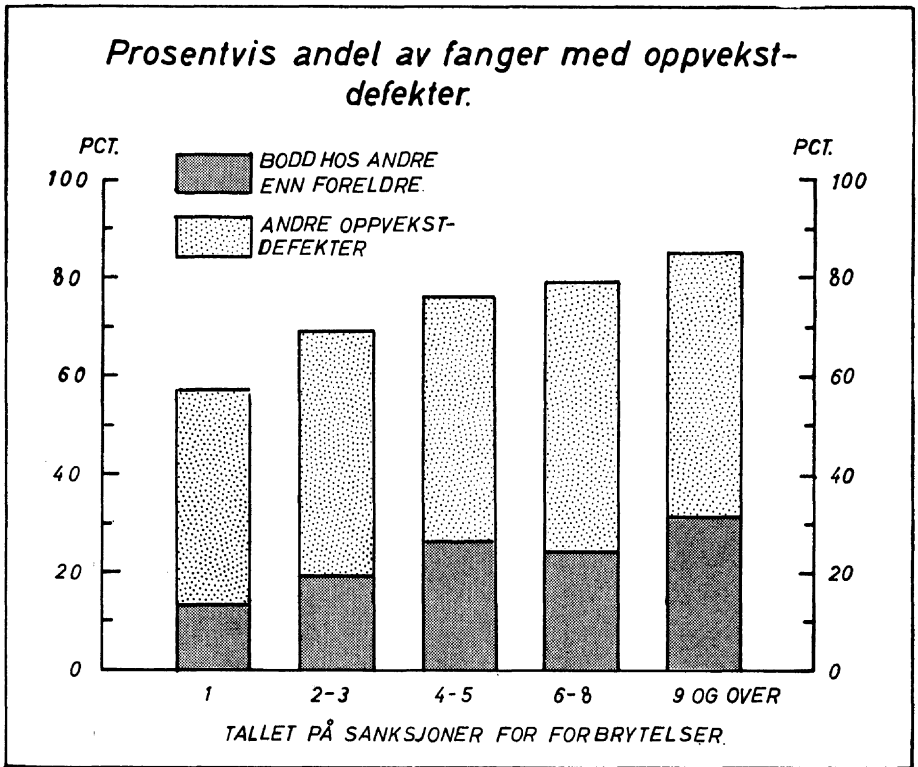
kår. Legejournalene inneholder ingen direkte opplysninger om økonomien i barndomshjemmet. Fordelingen av fangene etter de økonomiske kår i hjemmet er basert på en indirekte vurdering av økonomien, idet fanger vokst opp i arbeiderhjem med over 7 barn, fanger som har stått i lønt arbeid under oppveksten eller som har hatt en mor med stadig arbeid utenfor hjemmet, er regnet som vokst opp i trange økonomiske kår. Det skulle være unødvendig å presisere at denne inndeling bare kan gi en svært grov og temmelig usikker indikator på de økonomiske kårene i fangenes barndomshjem.

Fangenes fordeling på de forskjellige grupper av oppvekstvilkår og forbrytelsesintensitet framgår av tabell IV i tabellvedlegget. Enkelte prosenttall utregnet på grunnlag av disse oppgavene er stilt sammen i tabell 30.

Tabell 30. *Fangene prosentvis fordelt etter en sammenfattende gruppering av oppvekstvilkårene¹ samt prosentandelen vaneforbrytere blant fanger i de forskjellige oppvekstgrupper.*

	Sanksjoner for forbrytelser				I alt	Prosentandel vaneforbr.
	1	2—3	4—8	9 og over		
<i>Bodd sammen med begge foreldre</i>	66	61	54	50	59	46
Godt hjem, bra økonomiske kår	43	31	23	15	29	34
Godt hjem, trange økonomiske kår	13	15	14	15	14	52
Mindre godt hjem <i>eller</i> kriminalitet/drikkfeldighet blant foreldre, bra økonomiske kår .	5	5	6	6	6	54
Mindre godt hjem <i>eller</i> kriminalitet/drikkfeldighet blant foreldre, trange økonomiske kår	3	5	4	6	5	58
Mindre godt hjem og kriminalitet/drikkfeldighet blant foreldre, bra økonomiske kår ...	1	3	3	2	2	62
Mindre godt hjem og kriminalitet/drikkfeldighet blant foreldre, trange økonomiske kår	1	2	4	6	3	75
<i>Bodd sammen med en av foreldrene</i>	16	15	15	13	15	48
Far eller mor død	12	11	9	7	10	43
Far og mor skilte eller ikke gifte	4	4	6	6	5	58
<i>Bodd hos andre enn foreldrene hele eller deler av oppvekstperioden</i>	13	18	25	31	21	65
Far eller mor død	7	6	10	9	8	59
Far og mor skilte eller ikke gifte	5	10	10	13	9	62
Far og mor levd sammen, men uskikket som barneoppdragere på grunn av kriminalitet, drikkfeldighet m. v.	1	2	5	9	4	81
<i>Andre oppvekstvilkår</i>	5	6	6	6	5	53
<i>I alt</i>	100	100	100	100	100	50

¹ I tiden fram til fylte 14 år.

Av Botsfengselsfangene er 29 prosent vokst opp sammen med begge foreldre i gode hjem og bra økonomiske kår minst til fylte 14 år. Dersom vi velger å nytte dette som et kriterium på gode eller ordinære oppvekstvilkår, er vi følgelig kommet fram til at 71 prosent av fangene er vokst opp under forhold som skiller seg fra det «ordinære» i antatt negativ retning. Det vil si at ikke langt fra tre fjerdeparter av fangene har hatt mer eller mindre defekte oppvekstvilkår.¹⁾

Det framgår av den grafiske framstilling ovenfor at oppvekstdefekter er forholdsvis vanlige både blant engangs-, leilighets- og vaneforbrytere, men oppgavene viser likevel en markert stigning i hyppigheten av oppvekstdefek-

¹ Oppvekstdefekter er her definert slik:

- a) vokst opp helt eller delvis utenfor foreldrehjemmet,
- b) vokst opp sammen med bare en av foreldrene (født utenfor ekteskap, skilsmisse eller død),
- c) drikkfeldighet, kriminalitet eller andre avvik hos foreldrene, som har gjort at hjemmet må karakteriseres som mindre bra,
- d) vokst opp i trange økonomiske kår, dvs. i arbeiderhjem med over 7 barn eller i hjem hvor det har vært nødvendig for barna eller mor (mor som oftest forsørger) stadig å stå i lønt arbeid.

ter med fangenes forbrytelsesintensitet. Blant engangs- og leilighetsforbryterne er det registrert oppvekstdefekter for henholdsvis 57 og 69 prosent mot for 80 prosent av vaneforbryterne. Av fanger med over 8 sanksjoner for forbrytelser hadde hele 85 prosent oppvekstdefekter. Disse enkle talloppgavene utdyper og understreker på en klar måte de resultater vi kom fram til under de partielle analysene av forholdene i barndomshjemmet m.v. Når vi nå vet at fire av fem fanger med mer enn tre registrerte sanksjoner for forbrytelser er vokst opp utenfor foreldrehjemmet, i brutte hjem eller i hjem som på grunn av alkoholmisbruk, kriminalitet, slett økonomi eller andre mangler ved foreldrene neppe har kunnet gi barna det rette startgrunnlag i livet, er det vanskelig å komme utenom den slutning at defekter ved oppvekstmiljøet er en viktig bakgrunn for de kriminelle handlinger Botsfengselsfangene har gjort seg skyldig i.

Et studium av oppgavene i tabell IV synes også på annen måte å støtte opp under de resultater vi er kommet fram til tidligere. Alle de avvik fra normale oppvekstvilkår som spesialanalysene utpekte som sannsynlige kriminalitetsfremmende faktorer, synes å måtte tillegges en uavhengig effekt også etter en sammenfattende vurdering av oppvekstvilkårene. For fanger som vokste opp sammen med begge foreldrene, viser således andelen av vaneforbrytere stigning fra 52 prosent for dem som under oppveksten alene var handicappet av trange økonomiske kår, til 58 prosent for dem som dessuten hadde foreldre som var drikkfeldige, kriminelle eller på annen måte lite skikket som barneoppdragere, og endelig til 75 prosent for fanger vokst opp i hjem med alle disse tre karakteristika (både trange økonomiske kår, mindre bra hjem og drikkfeldige eller kriminelle foreldre). Vi finner også i tabellen en ny bekreftelse på at tap av far eller mor gjennom dødsfall ikke synes å innebære noen forhøyd risiko for sosial utglidning, slik som tilfellet synes å være for skilsmisser og fødsler utenfor ekteskap. Både for fanger vokst opp hos en av foreldrene og for fanger vokst opp helt eller delvis hos andre er andelen av vaneforbrytere lavere for dem fra brudte hjem som følge av død enn for dem fra skilsmissehjem m. v. I alt 175 fanger var under oppveksten fjernet fra hjemmet fordi foreldrene på grunn av drikkfeldighet, kriminalitet o.l. var uskikket til å oppdra sine barn. Det er lett å forestille seg den start i livet som er blitt disse fangene til del. Ut fra vårt formål er det imidlertid interessant å konstatere at fanger med de slettet mulig oppvekstvilkår også kan oppvise rekord når det gjelder straffbare handlinger. 7 prosent av disse fanger var engangsforbrytere, 12 prosent var leilighetsforbrytere og hele 81 prosent var vaneforbrytere. Når vi stiller denne prosentfordelingen opp mot en tilsvarende fordeling for fanger som har hatt en ordinær oppvekst (henholdsvis 46, 20 og 34 prosent), har vi en ny klar illustrasjon av den betydning oppvekstvilkårene har hatt for fangenes kriminelle aktivitet.

Tabell 31. *Fangene prosentvis fordelt etter oppvekstvilkår og alder ved første sanksjon for forbrytelser.*

	Engangs- og leilighetsforbr.		Vaneforbr.		I alt	
	Under 21 år	21 år og over	Under 21 år	21 år og over	Under 21 år	21 år og over
<i>Bodd sammen med begge foreldre</i>						
Godt hjem, bra økonomiske kår .	24	40	17	24	18	35
Godt hjem, trange økonomiske kår	18	13	11	18	12	14
Mindre godt hjem eller kriminalitet/drikkfeldighet blant foreldre	11	9	13	9	13	9
Mindre godt hjem og kriminalitet/drikkfeldighet blant foreldre ..	7	3	8	7	8	4
<i>Bodd sammen med en av foreldrene eller andre enn foreldre</i>						
Far eller mor død	17	18	18	18	18	19
Far og mor skilte eller ikke gifte	15	11	19	15	17	12
Far og mor levd sammen, men fangen vokst opp hos andre ..	4	1	8	4	8	2
<i>Andre oppvekstvilkår .....</i>	4	5	6	5	6	5
<i>I alt .....</i>	100	100	100	100	100	100

I den ustrekning miljøskader under oppveksten må antas å være årsak til asosiale handlinger, er det rimelig å regne med at tilpasningsvanskene ofte vil vise seg i ung alder. For å undersøke hvorledes dette stiller seg for Botsfengselsfangene, har vi, som tabell 31 viser, bearbeidd oppgavene om oppvekstvilkårene etter alder ved første sanksjon for forbrytelser. Disse oppgavene bekrefter sammenhengen mellom vanskelige oppvekstvilkår og tidlige sosiale konfliktforhold. De viser nemlig at bare 18 prosent av de fangene som kom i konflikt med straffeloven alt i ungdomsårene, hadde hatt ordinære oppvekstvilkår, mens tilsvarende tall for dem som først ble kjent skyldig i forbrytelser i voksen alder, er omtrent dobbelt så høyt. Også når det gjelder fordelingen på de ulike grupper av oppvekstdefekter, bortsett fra tap av far eller mor ved død, viser det seg at de ungdomskriminelle har vært særlig ugunstig stilt. Forekomsten av oppvekst hos pleieforeldre m. v. på grunn av vanstell i hjemmet er således relativt sett fire ganger større blant ungdomskriminelle enn blant dem som først ble kjent skyldig i forbrytelser etter fylte 21 år.

En analyse av oppvekstvilkårene for de forskjellige forbryterkategorier viser at de resultater vi er kommet fram til foran, har gyldighet for alle de kategorier Botsfengselsfangene representerer. Hyppigheten av oppvekstdefekter varierer riktignok noe fra forbryterkategori til forbryterkategori (se tabell 32), men variasjonene er jamt over så små at de kan være uttrykk

Tabell 32. Prosentvis andel av fanger med oppvekstdefekter. Oppgaver for ulike forbryterkategorier.

	Engangsforb.	Leilighetsforbr.	Vane-forbr.	I alt	Av disse:	
					Under 21 år ved l. sanksj.	21 år og over ved l. sanksj.
Vinningsforbrytelser	51	69	80	72	81	65
Tyverier	69	79	81	79	81	78
Underslag og/eller bedragerier	42	45	63	46	50	45
Ran	63	78	89	82	87	76
Andre vinningsforbrytelser ...	54	65	76	72	81	67
Voldsforbrytelser	63	71	81	68	85	64
Sedelighetsforbrytelser	66	76	86	68	84	67
Andre forbrytelser	46	66	82	71	84	63
I alt	58	69	80	71	82	65

for tilfeldige utslag som ikke behøver å gi uttrykk for reelle forskjeller i oppvekstvilkårenes betydning. Underslagere og bedragere står imidlertid i en særstilling. Denne gruppe forbrytere er utvilsomt vokst opp under langt gunstigere forhold enn andre fangekategorier — et forhold som synes svært rimelig all den tid en viss sosial posisjon gjerne er et vilkår for å få stillinger hvor disse forbrytelser (særlig underslag) er mulige.

I en undersøkelse¹) av 335 danske statsfengselsfanger er det foretatt en analyse av defekter ved fangenes barndomsmiljø, som i grove trekk er analog med vår sammenfattende oversikt over Botsfengselsfangenes oppvekstvilkår. Denne danske undersøkelsen (som foreløpig bare foreligger i manuskript) viser at 75 prosent av fangene var kjennetegnet med en eller annen defekt ved barndomsmiljøet. For forbrytelsesbegynnerne var det registrert defekter for 53 prosent av fangene mot for 85 prosent av de kronisk kriminelle. Undersøkelsen viser dessuten at defekter ved barndomsmiljøet var registrert sjeldnere for underslagere og svindlere (henholdsvis 38 og 50 prosent) enn for andre forbrytere. Resultatene av denne undersøkelsen for danske statsfengselsfanger stemmer således godt overens med de resultater vi er kommet fram til for Botsfengselsfangene.

Kap. VII. Evner og utdanning

Overlege Scharffenberg har ikke foretatt noen intelligensmåling av fangene ved hjelp av moderne psykologiske testmetoder. Han har på et mer fritt grunnlag forsøkt å gruppere fangene etter deres evnemessige utrustning i

¹ Christiansen og Stürup (1948).

følgende 5 grove klasser: meget gode evner, evner over middels, middels evner, evner under middels og dårlige evner. Det kan selvsagt reises tvil om holdbarheten av hans intelligensvurdering. Scharffenbergs anerkjente kvalifikasjoner og grundighet tilsier imidlertid at det her, som på så mange andre områder, kan festes lit til resultatene av hans arbeid.

Tabell 33. *Fangene*¹ prosentvis fordelt etter deres evneklassifisering.

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over	
Meget gode	8	4	2	1	1	4
Over middels	14	10	6	6	5	9
Middels	54	56	55	53	53	54
Under middels	20	24	29	32	32	26
Dårlige	4	6	8	8	9	7
I alt	100	100	100	100	100	100

¹ Ekskl. 35 fanger med uoppgitte evner.

Takket være psykologenes omfattende utforskning av intelligensen, vet vi i dag at den hører til de mange egenskaper hos mennesket som tilnærmet har en normal (Gaussisk) fordeling. En normal hyppighetsfordeling er symmetrisk om sitt gjennomsnitt. De fleste er omtrent middels begavet og blant dem som avviker fra gjennomsnittet, finnes det omtrent like mange med gode som med dårlige evner¹). Dersom Scharffenbergs skala er i samsvar med normen, viser oppgavene i tabell 33 at Botsfengselsfangene også i denne henseende representerer spesielt ugunstig stilte personer. I alt 33 prosent av fangene var dårligere evnemessig utrustet enn vanlig, mens bare 13 prosent hadde bedre enn middels evner. Det er i første rekke vaneforbryterne som synes å ha vært dårlig evnemessig utrustet. Av fanger med mer enn 8 sanksjoner for forbrytelser hadde således hele 41 prosent evner under middels mot bare 6 prosent over middels.

Selv om intelligensen i prinsippet er en medfødt arvelig egenskap, er det sikkert at den, i hvert fall slik den lar seg observere, påvirkes av miljøfaktorer. Det at Botsfengselsfangene ofte er dårlig evnemessig utrustet, kan derfor ikke uten videre utlegges som et bevis for at disse personene er skeiet ut på grunn av dårlige evner. Utdanningen er en av de faktorene som vanskelig lar seg eliminere ved intelligenstesting. Den er samtidig et viktig supplement til intelligensen hva angår evnen til en hensiktsmessig samfunns-tilpasning. Det er derfor all mulig grunn til å se disse to forhold i sammenheng.

¹ Jfr. Ødegård (1952) s. 34.

Tabell 34. *Fangene og alle menn fra samme årskull som fangene prosentvis fordelt etter høyeste almen- og spesialutdanning.*

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt	Menn av samme årskull som fangene ⁴
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over		
<i>Almenutdanning</i>							
Ikke fullført folkeskole	5	11	13	16	19	12	} 79
Bare folkeskole	74	76	78	79	77	76	
Fortsettelsesskole, ungd.skole o. l.	8	7	5	4	3	6	
Middelskole eller gymnas	13	6	4	1	1	6	14
I alt ¹	100	100	100	100	100	100	100
<i>Spesialutdanning</i>							
Uten spesialutdanning	77	87	91	94	97	88	69
Fag- eller yrkesskole	9	5	4	4	1	5	17
Handelsutdanning	11	7	4	2	2	6	10
Høyere spesialutdanning	3	1	1	—	—	1	4
I alt ²	100	100	100	100	100	100	100
<i>Almen- og spesialutdanning</i>							
Ikke fullført folkeskole	5	11	13	16	19	12	} 62
Folkeskole uten spesialutdanning	63	70	74	75	75	70	
Folkeskole og spesialutdanning	11	7	5	4	2	6	17
Videregående almenutdanning uten spesialutdanning	9	6	4	3	2	6	7
Videregående almenutdanning og spesialutdanning	12	6	4	2	2	6	14
I alt ³	100	100	100	100	100	100	100

¹ Ekskl. 39 fanger med uoppgitt almenutdanning. ² Ekskl. 72 fanger med uoppgitt spesialutdanning. ³ Ekskl. 79 fanger med uoppgitt almen- eller spesialutdanning. ⁴ Beregnet etter oppgavene i folketellingen 1950.

Som det framgår av tabell 34 hadde Botsfengselsfangene en vesentlig dårligere utdanning enn andre gutter som vokste opp omtrent samtidig med disse. På grunnlag av folketellingen 1950 har vi beregnet at 21 prosent av fangene måtte ha hatt almenutdanning utover folkeskolen dersom disse utdanningsmessig skulle ha stått på lik linje med alle jamnaldrende. Det var imidlertid bare 12 prosent av fangene som hadde slik skolegang. En sammenlikning blant dem med mange forbrytelser bak seg viser langt ugunstigere utdanningsforhold. Av fanger med over 8 sanksjoner var det således bare 4 prosent som hadde gått framhaldsskole, ungdomsskole eller høyere almenskole. Derimot synes engangsforbryternes utdanningsforhold ikke å ha vært annerledes enn for gutter flest. Oppgavene over fag- eller spesialutdanning viser et liknende, for ikke å si et enda ugunstigere, bilde av fangenes utdanningsforhold. Alt i alt var det 82 prosent av fangene som manglet enhver utdanning etter folkeskolen, mens tilsvarende tall for alle jamnald-

rende gutter var 62. Blant de mest kriminelle (dem med over 8 sanksjoner for forbrytelser) var det hele 94 prosent som var uten enhver utdanning etter folkeskolen. For leilighets- og engangsforbryterne utgjorde samme prosentandel henholdsvis 81 og 68.

Tabell 35. *Fanger på forskjellige utdanningstrinn prosentvis fordelt på evneklasser.*

	Over middels	Middels	Under middels	I alt
Utdanning utover folkeskole	38	58	4	100
Bare folkeskole	9	58	33	100
Ikke fullført folkeskole	1	23	76	100

Vel tre fjerdepartar av de fanger som sluttet sin skolegang uten å ha nådd folkeskolens mål, er karakterisert som evnesvake, mens tilsvarende forholdstall for fanger med fullført folkeskole utgjør en tredjepart. Blant fanger med utdanning utover folkeskolen forekommer praktisk talt ikke utpregede evnedefekter. Det er altså en klar sammenheng mellom fangenes evnemessige utrustning og deres utdanning.

Foran har vi konstatert at fangene både evne- og utdanningsmessig er langt dårligere stilt enn gjennomsnittet av befolkningen. Vi har framfor alt funnet at dette i særlig grad gjelder de mest kriminelt belastede. Når vi nå vet at det er en nær sammenheng mellom evner og utdanning, er det grunn til å undersøke om disse resultater bare avspeiler samme forhold sett fra to forskjellige sider.

Tabell 36. *Prosentvis andel av vaneforbrytere blant fanger med ulike kombinasjoner av evner og utdanning.*

	Over middels	Middels	Under middels	I alt
Utdanning utover folkeskole	17	29	41	26
Bare folkeskole	37	55	57	54
Ikke fullført folkeskole	—	65	68	67
I alt	28	46	60	50

Av tabell 36 går det fram at det blant fanger på samme utdanningsnivå er flere vaneforbrytere blant dem med evnesvikt enn blant dem med middels eller over middels gode evner. Det samme forhold gjør seg gjeldende om vi studerer rullebladet til fanger på samme evnenivå, men med ulik utdanning. Ved å nytte tallet på registrerte sanksjoner for forbrytelser som

vurderingsskala for kriminell belastning, kommer vi således til det resultat at så vel evner som utdanning må tillegges vekt i en vurdering av årsakene til slik belastning. Vi skal ikke på dette grunnlag forsøke noen avveiging mellom tyngden av disse to årsaksmomenter. For de personer som denne undersøkelsen omfatter, og da særlig de egentlige forbrytere — vaneforbryterne — synes det ikke å være grunnlag for noen undervurdering av evnenes betydning. Dette gjelder ikke minst fordi svake evner, foruten å være en ulempe i seg selv, synes å ha satt mange fanger tilbake rent utdanningsmessig.

Tabell 37. Prosentvis andel av fanger med utdanningsdefekter.¹ Oppgaver for fanger med ulik kriminell belastning.

	Engangsforbr.	Leilighetsforbr.	Vaneforbr.	I alt	Av disse:	
					Under 21 år ved l. sanksjon	21 år og over ved l. sanksjon
Vinningsforbrytelser	11	27	41	33	45	24
Tyverier	24	39	45	42	48	37
Underslag og/eller bedragerier .	5	3	8	5	11	5
Ransmenn	22	22	51	43	47	37
Andre vinningsforbrytelser ...	13	22	29	26	37	21
Voldsforbrytelser	33	46	47	38	47	36
Sedelighetsforbrytelser	39	44	38	40	49	39
Andre forbrytelser	19	36	43	37	44	33
I alt	25	32	42	35	45	29

¹ Ikke fullført folkeskole eller bare folkeskole med under middels evner.

Underslagerne og bedragerne har også når det gjelder evner og utdanning hatt en helt annen bakgrunn enn de andre kategorier av fanger. Av disse fangene var det f. eks. bare 5 prosent som enten ikke hadde fullført folkeskolen, eller som hadde fullført folkeskoleeksamen med evner under middels. For tyver, ransmenn, volds- og sedelighetsforbrytere utgjorde tilsvarende prosenttall ca. 40 (se tabell 37). Disse tallene er riktignok påvirket av de store forskjeller i forbrytelsesintensiteten de ulike forbryterkategoriene imellom, men selv i en sammenlikning mellom fanger som er kjent skyldig i omtrent like mange forbrytelser, skiller underslagere og bedragerer seg markert ut fra de øvrige fangegrupper. En slik sammenlikning (i første rekke basert på oppgavene for engangs- og leilighetsforbrytere på grunn av det lave antall vaneforbrytere i enkelte grupper) viser dessuten at volds- og sedelighetsforbryterne gjennomgående har vært dårligst stilt når det gjelder evner og utdanning.

På samme vis som i analysen av forholdene i barndomshjemmet m.v., kan det være grunn til å undersøke om de fanger som sto tilbake evne- og utdan-

ningsmessig, startet sin kriminelle løpebane tidligere enn andre fanger. Vår undersøkelse gir et bekreftende svar på dette spørsmål. Av fanger med utdanning utover folkeskole var bare 11 prosent kjent skyldig i forbrytelser før myndighetsalderen. Tilsvarende tall for fanger med bare folkeskole er 35 for dem med middels eller over middels evner mot 42 for dem med under middels evner, mens hele 50 prosent av fanger uten fullført folkeskole pådro seg sanksjoner for forbrytelser før fylte 21 år. Denne tendens er gjennomgående for alle forbrytelseskategorier.

Fra et kriminologisk synspunkt er skolen et interessant studiefelt også på annen måte enn som et ledd i utdanningen. Skolen er for elevene ofte det første møte med større grupper under strengt kontrollerte former, den representerer på mange måter et av de første virkelige sosiale treningsprogram i barnas liv. Utfallet av denne treningen vil ofte kunne si noe om elevenes sjanser for senere i livet å unngå alvorlige konflikter med de alminnelige samfunnsnormer. I denne undersøkelsen er det tatt med opplysninger om fangenes skulking og eventuell anbringelse på tvangsskole eller i skolehjem. Disse forhold blir ofte sett på som alvorlige symptomer på manglende evner for en sosialt forsvarlig tilpasning i barne- og ungdomsårene. Vi skal i det følgende undersøke i hvilken utstrekning disse faresignalene er observert for Botsfengselsfangene.

Det viser seg at det for hver femte fange er registrert skulking og/eller anbringelse i tvangsskole eller skolehjem. Blant engangsforbryterne var det bare 5 prosent som hadde vist slike tilpasningsvansker¹), mens tilsvarende prosentandel for fanger med over 8 sanksjoner for forbrytelser utgjør 40. Vaneforbryterne har med andre ord i langt større utstrekning enn engangs- og leilighetsforbryterne åpenbart tilpasningsvansker alt i skolepliktig alder. Av fangene med 9 sanksjoner og mer har 29 prosent vært på tvangsskole eller skolehjem mot bare 2 prosent av engangsforbryterne. Denne forskjell blir enda mer markert om vi splitter materialet på en del skulking og mye skulking eller tvangsskole kontra skolehjem.

Om vi sammenholder opplysningene om skulking og anbringelse i tvangsskole eller skolehjem med oppgavene over alder ved første straffereaksjon, vil vi finne en ny bekreftelse på at hypotesen om at tilpasningsvansker i skolen er et første varsel om senere sosial utglidning er riktig for Botsfengselsfangene. Blant dem som hadde skulket skolen eller som hadde vært plas-

---

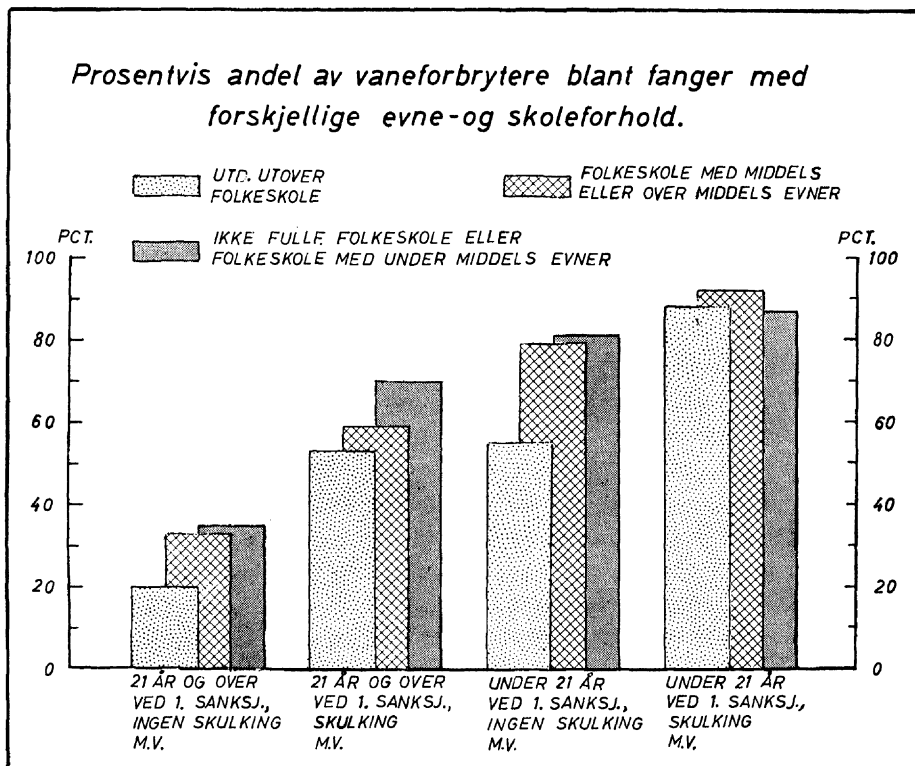
¹ Anbringelse i tvangsskole/skolehjem behøver nødvendigvis ikke være symptom på tilpasningsvansker hos barnet. Det kan være forholdene i hjemmet som gjør inngrep av denne art nødvendige, men som hovedregel er barnets egen oppførsel en medvirkende årsak. Av 311 gutter bortsatt av Oslo Vergeråd i 1900—1928 og senere innsatt i Botsfengslet, var årsaken til bortsettelsen oppgitt å være guttenes dårlige forhold i hele 93 prosent av tilfellene (jfr. *Arctander* (1936) s. 176—179).

Tabell 38. *Fanger med eller uten kjente tilfelle av skoleskulking og anbringelse i tvangsskole eller skolehjem. Prosenttall.*

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over	
Ingen skulking og ikke tvangsskole/skolehjem	95	86	76	68	60	80
Skulking	3	7	9	10	11	7
Tvangsskole/skolehjem, ingen skulking	1	2	5	5	6	3
Tvangsskole/skolehjem og skulking	1	5	10	17	23	10
I alt ¹	100	100	100	100	100	100

¹ Ekskl. 95 fanger uten opplysninger om skulking eller tvangsskole/skolehjemsanbringelse.

sert på tvangsskole eller i skolehjem, pådro i alt to tredjeparter seg straffesanksjoner for forbrytelser allerede før fylte 21 år. I diagrammet nedenfor er det gitt en nærmere illustrasjon av hvor viktig tilpasningsvansker i barne- og ungdomsårene har vært for Botsfengselsfangenes kriminelle aktivitet.

Figuren gir også en grov skisse av den betydning evne- og utdanningsforholdene synes å ha hatt for Botsfengselsfangenes kriminalitetsgrad sett i sammenheng med opplysningene om skulking m.v. og alder ved første straff. For alle grupper av tidlige eller senere registrerte tilpasningsvansker gjelder det, bortsett fra dem med de mest massive tidlige avvik, at det er flest vaneforbrytere blant de fanger som har vært dårligst stilt evne- og utdanningsmessig. Unntaket for fanger som både viste tilpasningsvansker i skolen og som ble kjent skyldig i forbrytelser før myndighetsalderen, gjelder fanger med den slettet mulig utdanningsbakgrunn (ikke fullført folkeskole og evner under middels). Det er grunn til å anta at den relativt lave andel av vaneforbrytere for denne fangekategori skyldes at spesielle forhold (f. eks. sinns sykdom, åndssvakhet, tidlig død) i mange tilfelle har hindret dem i å begå de forbrytelser de synes å ha vært disponert for.

De statistiske sammenhenger vi har påvist i dette kapittel, indikerer etter all sannsynlighet en årsakssammenheng mellom fangenes evne- og utdanningsforhold og deres kriminelle belastning. Men det er klart at resultatene også er påvirket av andre faktorer enn utdanningsforholdene. Dette problemkompleks vil bli nærmere drøftet i en simultananalyse i sluttkapitlet. Oppvekstvilkår og utdanningsforhold er imidlertid knyttet så nær sammen at det alt her er nødvendig å se disse to sidene ved oppvekstmiljøet i sammenheng.

Av fanger med utdanningsdefekter, dvs. fanger uten fullført folkeskole eller bare folkeskole med evner under middels, var hele 81 prosent også kjennetegnet ved oppvekstdefekter (se definisjonen side 76). For denne forholdsvis store fangegruppen (1 229 fanger) er det ikke uten videre mulig å avgjøre i hvilken utstrekning deres høye forbrytelsesintensitet har sammenheng med oppvekst- eller utdanningsdefekter. Det er imidlertid grunn til å merke seg at de sammenhengene mellom fangenes evne- og utdanningsforhold og deres kriminelle belastning som analysen foran har avdekket, i vesentlig grad synes å være påvirket av forholdene i fangenes barndomshjem.

Tabell 39. *Fanger med forskjellig forbrytelsesintensitet prosentvis fordelt etter opplysningene om oppvekst- og utdanningsdefekter, samt prosentandelen vaneforbrytere blant fanger med eller uten slike defekter.*

	Sanksjoner for forbrytelser				I alt	Prosentandel vaneforbr.
	1	2—3	4—8	9 og over		
Oppvekst- og utdanningsdefekter	17	26	34	40	28	64
Oppvekstdefekter	40	43	43	45	43	52
Utdanningsdefekter	8	6	7	5	7	45
Ingen oppvekst- eller utdanningsdefekter	35	25	16	10	22	31
I alt	100	100	100	100	100	50

En nærmere avveiling av virkningen av utdanningsdefektene og oppvekstdefektene er mulig ved hjelp av de oppgaver som er stilt sammen i tabell 39. Kombinasjonen av oppvekst- og utdanningsdefekter forekommer hyppigere med stigende forbrytelsesintensitet. Den relative andel av fanger med bare oppvekst- eller utdanningsdefekter er omtrent den samme for engangs- og leilighetsforbryterne, men utdanningsdefekter spiller en langt mindre rolle enn oppvekstdefekter. Oppgavene viser at det er en kombinasjon av oppvekstdefekter og utdanningsdefekter som synes å føre til den sterkeste kriminelle aktivitet. Både slette oppvekstvilkår og slette utdanningsforhold må etter dette tillegges en kriminalitetsfremmende effekt. Vi skal illustrere denne slutning noe nærmere.

Av fanger uten oppvekst- eller utdanningsdefekter er 31 prosent gruppet som vaneforbrytere. For fanger med bare utdannings- og bare oppvekstdefekter utgjør andelen vaneforbrytere henholdsvis 45 og 52 prosent (se tabell 39), det vil si henholdsvis 14 og 21 prosentpoeng mer enn for fanger uten noen slik belastning. La oss forutsette at vaneforbryterprosenten er et brukbart mål for fangegruppenes forbrytelsesintensitet og at oppvekstvilkårene og utdanningsforholdene har en enkel additiv virkning på forbrytelsesintensiteten. Dersom disse forutsetninger holder, skulle prosentandelen vaneforbrytere blant fanger med både utdannings- og oppvekstdefekter framkomme slik: $31 + 14 + 21 = 66$. Den faktisk observerte andel av vaneforbrytere blant disse fangene er 64. Dette er en så god overensstemmelse mellom forventet og observert verdi, at en ikke uten videre kan se bort fra at de enkle forutsetningene kan være holdbare.

Den foreløpige konklusjon på analysen av fangenes oppvekstvilkår samt evne- og utdanningsforhold må bli at begge disse sidene ved Botsfengselsfangenes utgangsposisjon har vært med på å bestemme deres kriminelle karriere. Konfliktsituasjoner, trange økonomiske kår og andre misforhold i barndomshjemmet har i denne henseende betydd mer enn evne- og utdanningsmessige handicaps.

Kap. VIII. Fødested og bosted

Blant annet fra den løpende kriminalstatistikk er det alminnelig kjent at kriminalitetsfrekvensen er langt høyere i byene enn på bygdene. Det var derfor ikke uventet at de fleste fanger var fra byer, slik oppgavene i tabell 40 viser.

Etter den foreliggende befolkningsstatistikk ble omkring århundreskiftet ca. 30 prosent av alle gutter født i byer. Folketellingen av 1930 viser om-

Tabell 40. *Fangenes fødested og bosted ved første gangs innsetting i Botsfengslet. Prosenttall.*

	Fødested	Bosted					I alt
		Sanksjoner for forbrytelser					
		1	2—3	4—5	6—8	9 og over	
Bygder	48	54	38	28	18	15	34
Oslo	23	14	22	25	26	31	22
Andre byer	29	26	25	23	29	25	26
Uten fast bosted	—	6	15	24	27	29	18
I alt	100	100	100	100	100	100	100

trent samme bilde av bostedsfordelingen vil voksne menn. Botsfengselsfangene har således byer som fødested- eller bostedskommune ca. 1,7 ganger hyppigere enn alle menn. 18 prosent av fangene var uten fast bosted. Størparten av disse oppholdt seg sikkert for det meste i byer, i første rekke i Oslo og i andre større byer. Det er derfor rimelig å anta at hele to tredjeparter av fangene hadde byer som sitt mer eller mindre faste tilholdssted i den tiden da de begikk straffbare handlinger som resulterte i første gangs innsetting i Botsfengslet. Kriminalstatistikken for 1920- og 1930-årene viser at ca. 55 prosent av de straffelte menn hadde begått forbrytelsene i byer. Botsfengselsfangene synes med andre ord å representere et utvalg av kriminelle hvor byene er sterkt overrepresentert. Det skyldes dels at vårt klientel bare omfatter langtidsstraffede. Langtidsstraffer er nemlig mer vanlig blant kriminelle fra byer enn fra bygder. Mens 12 prosent av de straffelte for forbrytelser fra bygdene i 1923 og 1924 ble idømt en fengselsstraff på 6 måneder eller mer, var tilsvarende tall for byene 19 prosent.¹⁾

Om vi fortsatt regner uteliggere, løsgjengere m.v. som tilhørende byene, kan vi på grunnlag av oppgavene i tabellen ovenfor konstatere at tilknytningen til byene, i særlig grad Oslo, er størst for de mest kriminelt belastede. Av dem som har pådratt seg over 8 sanksjoner for forbrytelser, oppholdt således hele 85 prosent seg i en by i tiden før sin første anbringelse i Botsfengslet. Tilsvarende prosenttall for engangs- og leilighetsforbryterne er 46 og 62. En bearbeiding etter arten av de lovbrudd fangene har gjort seg skyldig i (se tabell VI og tabell 41), viser at det er tyvene som i størst utstrekning var bosatt i byer. Også underslagere, bedragere og andre vinningsforbrytere var relativt ofte bosatt i byer, mens voldsforbryterne er den fangegruppen som i mindre grad viser tilknytning til byene. Dette resultat stemmer godt overens med kriminalstatistikkens oppgaver.

¹ Jfr. *Kriminalstatistikk 1923 og 1924*, s. 128—131.

Tabell 41. *Fanger med forskjellig kriminell belastning prosentvis fordelt etter bosted.*

	Engangsforbrytere				Tilbakefallsforbrytere			
	Bygder	Byer	Uten fast bosted	I alt	Bygder	Byer	Uten fast bosted	I alt
Vinningsforbrytelser	43	48	9	100	20	54	26	100
Tyverier	30	43	27	100	19	53	28	100
Underslag og/eller bedragerier	48	50	2	100	27	65	8	100
Andre vinningsforbrytelser	51	43	6	100	21	54	25	100
Voldsforbrytelser	64	28	8	100	54	25	21	100
Sedelighetsforbrytelser	64	34	2	100	40	53	7	100
Andre forbrytelser	51	44	5	100	38	44	18	100
I alt	54	40	6	100	25	52	23	100

Forklaringen på disse forskjeller i kriminalitetstallene må dels søkes i institusjonelle ulikheter mellom by- og bygdesamfunnene. Det er sannsynlig at de mer gjennomsiktede forholdene på bygdene representerer et sosialt press som kan avholde mange karaktersvake fra å begå lovbrudd, fordi slike handlinger ville sette dem og deres familie utenfor det alminnelige fellesskapet som eksisterer i mindre samfunn. I byene, og da i første rekke de større byene, vil denne frykten for det alminnelige omdømme være langt svakere. Det blir også ofte framhevet at fristelsene er så mye større i byene. Dette gjelder særlig for tyvsforbrytelser som følge av den store opphopning av stjelbart gods i byene. I tillegg til den økte kriminalitetsrisiko for den faste bybefolkning, vil disse forhold også føre til at byene trekker til seg asosiale individer fra landsbygda. Det er også mulig at de enklere og mer gjennomsiktede forholdene i små samfunn har betydelige fortrinn framfor de større bysamfunn også når det gjelder personlighetsdannelsen under oppveksten.¹⁾ Disse psykologiske og sosiologiske momentene til forklaring av urbaniseringens betydning for kriminalitetsrisikoen er det ikke mulig å analysere nærmere på grunnlag av Scharffenberg-materialet. Vi må nøye oss med å undersøke eventuelle forskjeller i de registrerte sosiale bakgrunnsdataene for fanger bosatt i byer og bygder. Først skal vi imidlertid undersøke hvorvidt den hypotesen at den større kriminalitetshyppighet blant bybefolkningen for en del skyldes innflyttingen til byene, kan underbygges av dette materialet. Registreringen av fangenes fødested og bosted danner utgangspunktet for en slik undersøkelse.

Av de vel 2 000 fanger bosatt i byer, var 27 prosent født i bygder. Der-

¹ Jfr. *Christie* (1958) s. 73—87.

som fanger uten fast bosted regnes som bosatt i byer, går andelen av byfanger født i bygder opp til 31 prosent. Etter oppgaver i Folketellingen 1946 var det året hver tredje bymann født i landdistriktene. På grunn av den tiltakende utflyttingen fra bygdene, er det sannsynlig at den totale andel av bybefolkningen født i bygdene var noe lavere i perioden 1920—1940 enn i 1946. Ved en sammenlikning med oppgavene for Botsfengselsfangene må vi imidlertid på den annen side ta hensyn til at folketellingsoppgavene også omfatter barn og eldre, som utvilsomt har en lavere flytteintensitet enn de årsklasser fangene omfatter. Byfangenes overrepresentasjon i Botsfengslet kan derfor ikke forklares som et resultat av en tilstrømning av karaktersvake personer til byene fra landdistriktene.¹⁾ I tilknytning til denne konklusjon er det nødvendig å minne om at innsetningsreglene for Botsfengslet inneholder enkelte spesialbestemmelser for bestemte deler av landet. Dette vil selvsagt ha hatt betydning for fangenes geografiske fordeling, men det er lite trolig at det i vesentlig grad har påvirket resultatene for en så grov inndeling som den i byer og bygder.

Med utgangspunkt i resultatene av analysen foran, er det naturlig å spørre om oppvekst- og utdanningsforholdene kan gi momenter til forklaring av det store antall fanger fra byene samt den større forbrytelsesintensitet blant disse enn blant fanger bosatt i bygder. Fra den offisielle statistikken er det kjent at hyppigheten av skilsmisser er større i byene enn i bygdene. Fødsler utenfor ekteskap var også mer vanlig i byer enn i bygder på den

Tabell 42. *Fanger bosatt i bygder og byer prosentvis fordelt etter oppvekst- og utdanningsforhold.*

	Engangsforbr.		Leilighetsforbr.		Vaneforbr.		I alt	
	Bygder	Byer ¹	Bygder	Byer ¹	Bygder	Byer ¹	Bygder	Byer ¹
Oppvekst- og utdanningsdefekter	20	14	26	27	37	36	26	29
Bare oppvekstdefekter	34	47	39	45	39	45	37	46
Bare utdanningsdefekter	9	7	8	5	8	6	9	6
Ingen oppvekst- eller utdanningsdefekter .	37	32	27	23	16	13	28	19
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100

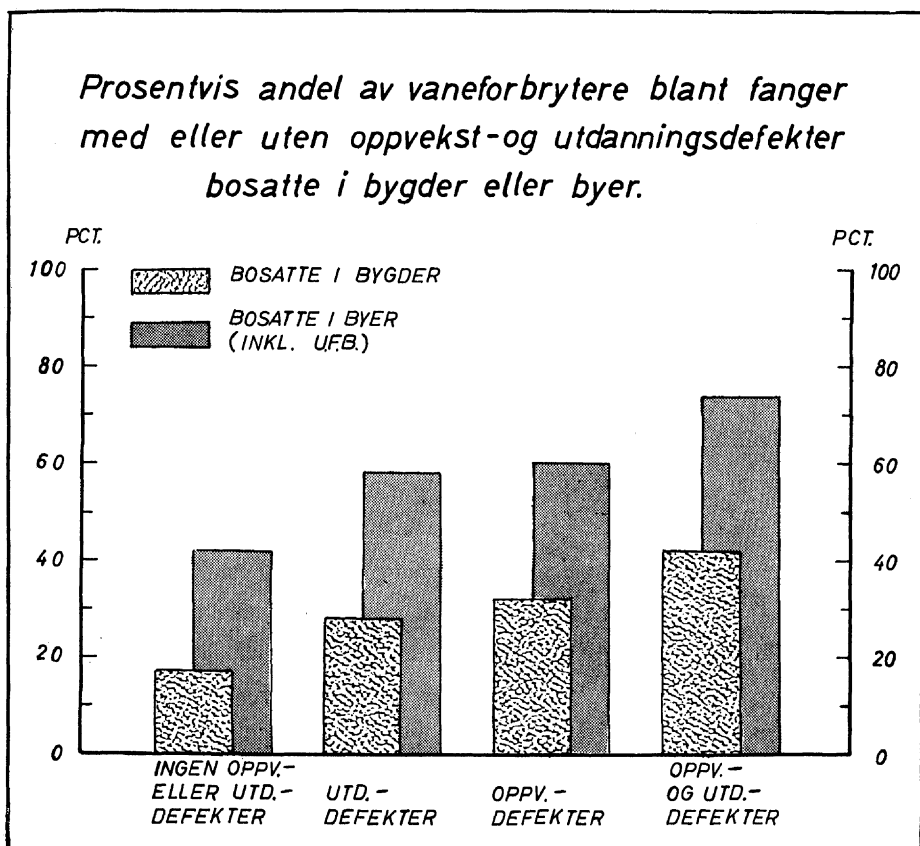
¹ Inkl. fanger uten fast bosted.

tid da Botsfengselsfangene vokste opp. Dessuten er andelen av arbeidere større i byene enn i bygdene. Disse og liknende sosiale forskjeller mellom

¹ Jfr. *Nissen* (1910). Nissens analyse for 966 løslatte fra landsfengsler i 1902/03 og 1903/04 viser at 33 prosent av byfangene var født i landdistriktene.

by og bygd kan indikere at oppvekstvilkårene, slik vi har forsøkt å belyse disse, spiller en viss rolle for forskjellene i kriminalitetsfrekvensen. Utdanningsforholdene må en derimot snarere gå ut fra er bedre i byer enn i bygder.

Oppgavene i tabellen ovenfor viser at det er registrert oppvekstdefekter oftere for fanger bosatt i byer (75 prosent) enn for bosatte i bygder (63 prosent). Dette gjelder både engangs-, leilighets- og vaneforbryterne. Sådanne utdanningsdefekter forekommer heller noe oftere blant landsfangene enn blant byfangene. Disse oppgavene tyder på at forskjellene i oppvekst- og utdanningsforholdene til fanger fra by og bygd tilsvarener omtrent de forskjeller en må vente å finne i tilfeldige utvalg fra disse to befolkningsgruppene. Den konstaterte overvekt av oppvekstdefekter blant byfangene kan derfor ikke tillegges betydning ved forklaringen av de geografiske kriminalitetsavvik. Dette framgår også av diagrammet nedenfor, som viser at forbrytelsesintensiteten både for fanger med og uten oppvekstdefekter er klart høyere for bosatte i byer enn for bosatte i bygder.

Kap. IX. Ekteskapelig stilling

Ved første gangs innsetting i Botsfengslet var 2 617 eller 60 prosent av fangene ugifte. Dette er langt flere ungarer enn i den totale voksne befolkning. Her er det imidlertid nødvendig å ta hensyn til at Botsfengselfangene har en annen alderssammensetning enn normalbefolkningen. Fangene hadde ved første anbringelse en vesentlig lavere gjennomsnittsalder enn alle voksne menn. En korreksjon av oppgavene for denne aldersforskjell viser at det bare var ca. 3 prosent flere ungarer blant Botsfengsselfangene enn vanlig (se tabell 43).

Fangenes giftermålshyppighet skiller seg med andre ord ikke merkbart fra det vanlige. Det er først i spørsmålet om varigheten av de inngåtte ekteskapene at forskjellene kommer klart fram. Av fangene var således 4 prosent enkemenn og 9 prosent fraskilte, mens tilsvarende tall for alle menn av omtrent samme alder utgjorde henholdsvis 1½ og ½ prosent.

Tabell 43. *Fangenes ekteskapelige¹ stilling ved første gangs innsetting i Botsfengslet. Prosenttall.*

	Under 20 år	20—29 år	30—39 år	40—59 år	60 år og over	I alt	Alle menn ²
Ugifte	96	80	47	19	11	60	57,0
Gifte	4	14	36	56	48	27	40,9
Enkemenn	—	1	3	10	32	4	1,6
Fraskilte (inkl. separerte)	—	5	14	15	9	9	0,5
I alt.....	100	100	100	100	100	100	100,0

¹ Ekskl. 4 fanger med uoppgitt sivilstand. ² Oppgaver fra Folketellingen 1930 standardberegnet etter Botsfengsselfangenes aldersfordeling.

En gruppering etter antall registrerte sanksjoner for forbrytelser viser at de fangene som var ugifte eller fraskilte ved første gangs innsetting i Botsfengslet, i gjennomsnitt har pådratt seg langt flere sanksjoner enn enkemennene og de gifte. Av de ugifte er i alt 62 prosent og av de fraskilte 51 prosent gruppert som vaneforbrytere, mens tilsvarende tall for de gifte og enkemennene utgjør 28 og 23 prosent (se tabell 44).

Så varierende som fordelingen etter ekteskapelig stilling naturlig nok er for personer i ulike aldersgrupper, er det helt nødvendig å ta hensyn til aldersfaktoren i en analyse av sammenhengen mellom ekteskapelig stilling og forbrytelsesintensitet. Oppgavene i tabellen nedenfor viser da også at variasjonene i forbrytelsesintensiteten med fangenes ekteskapelige stilling er mer sammensatte enn det totaltallene gir inntrykk av. Etter en korreksjon for

Tabell 44. *Prosentandelen vaneforbrytere blant fanger i forskjellige sivilstands- og aldersgrupper ved første gangs innsetting i Botsfengslet.*

	Ugifte	Gifte	Enkemenn	Fraskilte	I alt
Under 20 år	73	100	..	..	74
20—29 år	66	54	71	71	64
30—39 år	52	29	50	47	43
40—59 år	30	10	12	39	19
60 år og over	18	5	5	9	7
I alt	62	28	23	51	50

aldersforskjellene viser de gifte fangene fortsatt en lavere forbrytelsesintensitet enn fanger som var ugifte eller fraskilte. Men dette gjelder ikke uten unntak. For fanger under 20 år ved første gangs innsetting i Botsfengslet er det forholdsvis flere vaneforbrytere blant de gifte enn blant de ugifte. Andelen av gifte under 20 år er også langt høyere blant Botsfengselsfangene enn i normalbefolkningen. Det er selvsagt ikke mulig å tolke disse resultatene som et uttrykk for at tidlige ekteskap har en uheldig innvirkning på lovlydigheten. Sammenhengen er snarere den at de to registrerte avvikene — tidlige ekteskap og kriminalitet — begge har sin bakgrunn i visse karakteregenskaper hos denne fåtallige (omfatter bare 13 fanger) gruppen unge menn. At gifte menn ifølge materialet er mer lovlydige enn ugifte, behøver ikke å være så mye et resultat av ekteskapet. Det er mer trolig at den utvalgprosess som ekteskapsinstituttet representerer, er av større betydning. Menn som gifter seg og som fortsetter samlivet med sin ektefelle, er sannsynligvis, som gruppe betraktet, noe bedre rustet for en sosialt akseptabel livsførsel enn menn som forblir ugifte eller som rammes av skilsmisse. Det er grunn til å anta at dette moment helt eller delvis forklarer den høyere kriminalitetshyppighet blant ugifte og skilte enn blant gifte.

Den lavere andel av vaneforbrytere blant skilte enn for ugifte fanger skyldes sammensettingen etter alder på tidspunktet for registreringen av ekteskapeleg stilling. Fanger registrert som ugifte, hadde en langt lavere gjennomsnittsalder ved innsettingen enn de skilte fangene. Den lave forbrytelsesintensiteten blant enkemennene har også nær sammenheng med alderen på registreringstidspunktet. Storparten av fangene gruppert som enkemenn, ble først satt inn i Botsfengslet etter fylte 40 år. En stor del av disse fangene tilhører den fangegruppen som direktør Nissen karakteriserer slik: «Og vi arbeider med litt eldre, til dels gamle menn, som er kommet inn for sitt livs eneste, men store forbrytelse».

Grupperingene i tabell VI og tabell 45 etter forbryterkategori og ekteskapeleg stilling viser at det blant tyvene og voldsforbryterne var særlig mange ugifte ved første gangs innsetting i Botsfengslet, mens forholdsvis

mange av sedelighetsforbryterne var skilt. Av sedelighetsforbryterne er også relativt mange gruppert som enkemenn. Prosentandelen gifte er høyest for underslagere og bedragerer.

Tabell 45. *Sivilstandsfordelingen til ulike forbryterkategorier. Prosenttall.*

	Engangsforbrytere					Tilbakefallsforbrytere				
	Ugift	Gifte	Enkemenn	Skilt	I alt	Ugift	Gifte	Enkemenn	Skilt	I alt
Vinningsforbrytelser	34	57	3	6	100	74	16	1	9	100
Tyverier	64	30	2	4	100	81	12	1	6	100
Bedrageri el. underslag	20	69	4	7	100	31	36	4	29	100
Andre vinningsforbr. . .	49	41	2	8	100	63	22	2	13	100
Voldsforbrytelser	65	27	5	3	100	65	26	5	4	100
Sedelighetsforbrytelser . . .	38	37	14	11	100	42	35	7	16	100
Andre forbrytelser	36	52	6	6	100	63	25	3	9	100
I alt	39	46	8	7	100	70	19	2	9	100

Forskjellene i sivilstandsfordelingen til de forskjellige forbryterkategoriene går stort sett igjen etter en spesifikasjon på forbrytelsesintensitet. Det skulle tyde på at vi her står overfor reelle avvik i forbryterkategoriernes fordeling på ekteskapeleg stilling. Vi har imidlertid ikke tatt hensyn til forbryterkategoriernes alderssammensetning ved første gangs innsetting i Botsfengslet. Fra tidligere vet vi at vinningsforbryterne (i første rekke tyvene) gjennomgående var yngre ved innsettingen enn voldsforbryterne, som igjen var vesentlig yngre enn sedelighetsfangene. Underslagerne var ofte eldre. Etter dette er det klart at de registrerte avvik i sivilstandsfordeling til forbryterkategoriene først og fremst skyldes alderssammensetningen ved grupperingen etter ekteskapeleg stilling. Alle skilsmisene blant sedelighetsfangene er det også naturlig å forklare ved at sedelighetsforbrytelser oftere enn andre lovbrudd fører til skilsmisse. Loven gir således adgang til skilsmisse ved dom når ektefeller dømmes til minst 3 års fengsel eller for overtredelse av §§ 191—199, 207, 208 og 213 i straffelovens sedelighetskapittel.

Analysen av fangenes ekteskapelege stilling har gitt en klar illustrasjon av hvor viktig det er å ta hensyn til aldersfaktoren i slike studier. Den kompakte overvekt av ugifte og skilte som kjennetegner de fleste populasjoner av kriminelle, vil for en stor del skyldes aldersfaktoren. Men selv etter en korreksjon for alder viser Scharffenberg-materialet — som andre undersøkelser — at kriminalitetshyppigheten er noe høyere blant ugifte og før gifte enn for gifte. Dette gjelder alle de forbrytergrupper som Botsfengselsfangene representerer. Noen store forskjeller forbryterkategoriene imellom har det ikke vært mulig å påpeke.

Den høyere forbrytelsesintensitet hos ugifte og skilte enn for gifte har vi foran søkt å forklare som et resultat av andre bakgrunnsfaktorer enn den familiesituasjon som ekteskapelig stilling er et ytre kjennetegn på. Som en avslutning på dette kapittel skal vi forsøke å underbygge denne påstand ved en summarisk undersøkelse av oppvekstvilkårene til fanger i de fire sivilstandsgruppene.

Av de gifte fangene var 61 prosent og av enkemennene 64 prosent belastet med oppvekstdefekter (se definisjon på side 76). Tilsvarende tall for de skilte og de ugifte fangene er henholdsvis 72 og 76 prosent. Det er således konstatert en klar forskjell i oppvekstvilkårene til gifte, skilte og ugifte i de to sistnevnte gruppers disfavør. Dette er forhold som langt på vei kan forklare de ugifte og skilte fangenes relativt høye forbrytelsesintensitet.

Kap. X. Arbeidsforhold

Vi har tidligere sett at Botsfengselsfangene var dårlig utrustet både når det gjelder evner og utdanning. Dette i tillegg til en rekke andre vanskeligheter må en anta har satt dem i en ugunstig posisjon som arbeidssøkere. De økonomiske kriser i mellomkrigsårene, den perioden da fangene fikk det første opphold i Botsfengslet, må utvilsomt ha gjort sitt til å gjøre stillingen på arbeidsmarkedet ekstra vanskelig for dem.

I dette kapittel skal vi ta for oss fangenes arbeidsforhold i tiden før første gangs innsetting i Botsfengslet. De oppgavene vi har, gir ikke fullstendige opplysninger om fangenes yrke og sysselsettingsforhold. Yrkesopplysningene forteller bare hvilke næringer fangene var knyttet til og hvilken sosialstilling de hadde. Om beskjeftigelsen er det foretatt en grov klassifisering av fangene etter hvorvidt de har stått i stadig arbeid eller vært uten fast arbeid før innsettingen i Botsfengslet. I tillegg til denne generelle karakteristikk av fangenes beskjeftigelsesforhold har en opplysninger om fangenes sysselsettingsforhold på tidspunktet for forøvelsen av de straffbare handlinger som resulterte i innsettingen i Botsfengslet og i en periode opptil ett år før forøvelsen.

1. Yrke.

Av Botsfengselsfangene var 19 prosent knyttet til industri og håndverk, 17 prosent til jordbruk, gartneri, skogbruk, fiske og fangst og 16 prosent til forretningsvirksomhet. 12 prosent av fangene tilhørte sjøtransport og 9 prosent landtransport, mens 2 prosent tilhørte de immaterielle yrker. Ca. sjettedelen av fangene var løsarbeidere, dvs. slike som snart hadde en jobb i en

næring og snart i en annen. Resten av fangene (9 prosent) var forsorgsunderstøttede, pensjonister m.v. eller slike som var uten legitime inntektskilder.

Tabell 46. *Fangene og alle menn i alderen 18—50 år etter folketellingen pr. 1. desember 1930 prosentvis fordelt etter næringer.*

Bosted og næring	Selvstendige		Funksjonærer		Arbeidere		I alt	
	Fanger	Menn 18— 50 år	Fanger	Menn 18— 50 år	Fanger	Menn 18— 50 år	Fanger	Menn 18— 50 år
<i>Bygder</i>								
Jordbruk, gartneri, skogbruk, fiske og fangst	63	76	1	9	46	50	45	55
Industri og håndverk	10	14	3	12	29	36	20	26
Forretningsvirksomhet	23	6	67	28	2	2	17	6
Sjøtransport	—	—	3	14	10	5	6	5
Annen transport	2	3	3	8	13	6	8	5
Immateriell virksomhet	2	1	23	29	—	1	4	3
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Byer</i>								
Jordbruk, gartneri, skogbruk, fiske og fangst	10	8	—	1	8	3	7	3
Industri og håndverk	17	33	1	14	39	55	29	43
Forretningsvirksomhet	65	39	78	43	5	9	27	21
Sjøtransport	1	1	4	16	26	12	18	11
Annen transport	2	11	2	6	22	17	15	13
Immateriell virksomhet	5	8	15	20	—	4	4	9
I alt	100	100	100	100	100	100	100	100

Opgavene i tabell 46 gir en mer detaljert oversikt av fangenes fordeling etter næring. Her er det også tatt inn tall for næringsfordelingen til alle menn i alderen 18—50 år etter folketellingen av 1930. Disse oppgaver skulle gi et godt sammenlikningsgrunnlag for fangenes næringsfordeling, selv om de er tatt opp på et prinsipielt ulikt grunnlag. I folketellingene er det nemlig yrket pr. et bestemt tidspunkt som registreres, mens våre oppgaver er basert på opplysninger om fangenes arbeidsforhold i en rekke år før innsettingen i Botsfengslet. Denne forskjell har i første rekke betydning for den arbeidstakergruppen som vi kaller løsarbeidere — en gruppe som pr. definisjon ikke kan forekomme i folketellingene, idet grupperingen av løsarbeideren bestemmes av den jobben han hadde på tellingstidspunktet eller like forut for dette. Løsarbeiderne er derfor, i likhet med andre som ikke var oppgitt å være knyttet til en bestemt næring, holdt utenfor ved beregningen av prosentfordelingene i tabellen.

Selv om vi mangler et sammenlikningsgrunnlag, er det liten tvil om at

det var langt flere løsarbeidere blant Botsfengselsfangene enn vanlig i befolkningen. Nesten hver fjerde fange tilhørte gruppen løsarbeidere, pensjonister o.l. Blant vaneforbryterne utgjorde tilsvarende forholdstall en tredjedel. Disse tallene avdekker en løs forankring i næringslivet for mange Botsfengselsfanger, og de representerer sannsynligvis det mest typiske avvik mellom fangenes og den øvrige befolknings næringsfordeling. For de tre fjerdeparter av fangene som før sitt første opphold i Botsfengslet var knyttet til en bestemt næring, er det snarere likhetene enn forskjellene i næringsfordelingen for fangene og for alle voksne menn som dominerer. De vesentligste avvik gjelder forretningsvirksomhet (varehandel, hotell- og kafédrift, banker, forsikring m.v.). Både av selvstendige og funksjonærer var det forholdsvis flere fanger knyttet til disse virksomheter enn næringsfordelingen i totalbefolkningen skulle tilsi. Det er rimelig å se dette som et utslag av at mulighetene for underslag, bedrageri og andre formuesforbrytelser er relativt store i denne næringsgruppen. Ellers er det verd å legge merke til at arbeiderne i transportsektoren, særlig sjøfart, er overrepresentert i materialet, mens funksjonærene (inkl. offiserene i handelsflåten) og de selvstendige innen samme grener av vårt næringsliv er underrepresentert.

Et sterkt innslag av sjømenn er et kjent trekk ved undersøkelser¹⁾ om lovbrøyttere. Likevel er det ofte reist tvil om hvorvidt sjømannsyrket har flere lovovertridere enn andre yrker. Det hevdes at de høye kriminalitetstall for sjømenn først og fremst skyldes tvilsom yrkesregistrering. Det er i en viss utstrekning sikkert riktig. Personer som har mislykkes i sitt arbeid på land, søker seg ofte arbeid til sjøs. Som oftest vil disse mønstre av ved nærmeste høve, men de fortsetter gjerne å kalle seg for sjømenn. I denne undersøkelse er det lagt vekt på å unngå denne feilkilde. Bare fanger som har seilt til sjøs i storparten av sin yrkesperiode fram til innsettingen i Botsfengslet, er gruppert som sjømenn, fanger som har vekslet mellom arbeid til sjøs og arbeid på land er gruppert som løsarbeidere. Likevel viser materialet at sjømannsgruppen er overrepresentert blant Botsfengselsfangene. Men årsakene til dette kan være mange. Det er ofte framhevet at sjømannsyrket medfører en særlig fare for overdreven bruk av alkohol, og dermed fare for forhyringsnektelse, arbeidsledighet og boligproblemer.²⁾ Det er også pekt på at overrepresentasjonen av sjømenn blant lovovertridere kan skyldes at på forhånd belastede personer ofte søker til sjømannsyrket eller at andre ofte søker dem sendt til sjøs.³⁾

En analyse for vaneforbryterne viser de samme avvik for sjøfart og annen transportvirksomhet, bare enda mer markert. Overrepresentasjonen i fange-

¹ Jfr. *Arctander og Dahlstrøm* (1932) s. 74—77, *Petersen* (1942) s. 71, *Bratholm* (1959) s. 24, *Christie* (1960) s. 185—189. ² Jfr. *Bratholm* (1959) s. 83—86.

³ Jfr. *Christie* (1960) s. 189.

materialet er derimot betydelig redusert for forretningsvirksomheten, noe som har nøye sammenheng med at underslagerne oftest er engangsforbrytere.

Opgaver over fangenes sosialstilling viser at 18 prosent var selvstendig næringsdrivende, 11 prosent funksjonærer og 71 prosent arbeidere og løsarbeidere. En sammenlikning med tilsvarende tall fra folketellingen i 1930 (se tabell 47) viser at andelen av arbeidere og løsarbeidere er en god del større blant fangene enn blant alle voksne menn. Forskjellene i fangenes og alle voksne menns fordeling etter sosialstilling reduseres imidlertid når det tas hensyn til at storparten av fangene kommer fra byene. Blant fanger bosatt i byer og bygder er arbeiderandelen henholdsvis 7 og 6 prosentpoeng høyere enn for den voksne mannlige by- og landbefolkning. Disse avvikene er ikke så store at det på dette grunnlag kan trekkes noen slutning om at fangene hadde en vesentlig lavere sosial rang enn gjennomsnittsbefolkningen.

Tabell 47. *Fangene¹ og alle menn i alderen 18—50 år etter folketellingen pr. 1. desember 1930 prosentvis fordelt på sosialstilling.*

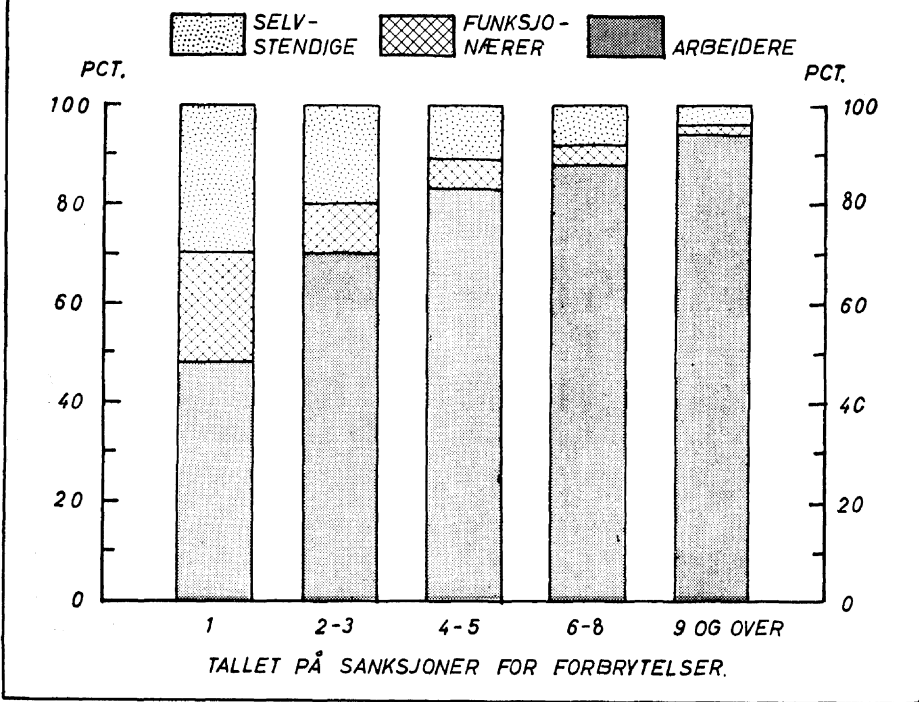
	Bosatte i bygder		Bosatte i byer		Fanger uten fast bosted	I alt	
	Fanger	Menn 18—50 år	Fanger	Menn 18—50 år		Fanger	Menn 18—50 år
Selvstendige	26	34	16	13	5	18	28
Funksjonærer	11	9	13	23	3	11	13
Arbeidere og løsarbeidere	63	57	71	64	92	71	59
I alt	100	100	100	100	100	100	100

¹ Ekskl. 355 fanger uten yrke eller med ukjent sosialstilling.

Det er imidlertid grunn til å peke på at en summarisk inndeling i tre grove sosiale grupper kan dekke over vesentlige forskjeller. Av dem som i folketellingen er gruppert som selvstendige, var således 43 prosent selvstendig arbeidende uten ansatte. Tilsvarende tall for Botsfengselsfangene er 76 prosent. Også i funksjonærgruppen er andelen av høyere funksjonærer og fagfunksjonærer større i den offisielle statistikk enn i fangematerialet. At hver fjerde fange gruppert som arbeider var løsarbeider, viser også at fangenes yrkesmessige plassering er ugunstigere enn det oppgavene i tabell 47 umiddelbart gir inntrykk av.

Søylediagrammet illustrerer hvorledes fordelingen etter sosialstilling varierer med fangenes forbrytelsesintensitet. Blant engangsforbryterne er det færre arbeidere enn blant alle voksne menn, mens andelen av funksjonærer

Fangenes fordeling på sosialstilling.

er vesentlig større. Underslagernes yrkesmessige særstilling gir en vesentlig del av forklaringen på dette. For leilighetsforbryteren er arbeiderandelen større enn i den voksne mannlige befolkning. Det samme gjelder i enda høyere grad vaneforbryterne. Fanger med over 8 sanksjoner for forbrytelser tilhører så å si utelukkende gruppen arbeidere (inklusive løsarbeidere).

Farens arbeid er i høy grad medbestemmende for sønnenes yrkesmessige orientering; det vil svært ofte være slik at sønnene søker samme slags arbeid som faren. Det er på denne bakgrunn helt naturlig at fedrenes fordeling etter sosialstilling, slik som påpekt i avsnittet om foreldrenes arbeidsforhold, i hovedtrekkene faller sammen med den for fangene. Andelen av arbeidere blant fangene er imidlertid større enn blant deres fedre (71 mot 58 prosent), noe som tyder på at sosial oppdrift har vært mangelvare hos mange fanger.¹) Vi skal undersøke dette forhold noe nærmere. Først må vi presisere at sosialstilling slik den er definert her, ikke er noen god indikator på sosial lagdeling. Som anført tidligere, er det imidlertid all grunn til å tro at en tradisjonell

¹ Jfr. *Arctander* (1936) s. 181—182.

gruppering av et større antall personer på sosialstilling gir grupper som gjennomgående skiller seg fra hverandre når det gjelder sosial posisjon. Vår språkbruk i det følgende er basert på denne antakelse. Dessuten minner vi om at arbeidergruppen i dette fangematerialet omfatter et betydelig antall løsarbeidere, 58 omstreifere inklusive.

Tabell 48. *Fangene og deres fedres sosialstilling. Prosenttall.*

	Far selvst. eller funksj.			Far arbeider		
	Fangen selvst. eller funksj.	Fangen arbeider	I alt	Fangen selvst. eller funksj.	Fangen arbeider	I alt
Engangsforbrytere	63	37	100	34	66	100
Leilighetsforbrytere	47	53	100	15	85	100
Vaneforbrytere	21	79	100	6	94	100
I alt	45	55	100	14	86	100

Når fedrene og fangene inndeles i to grupper, selvstendig næringsdrivende pluss funksjonærer og arbeidere m. v., finner vi at 70 prosent av fangene tilhører samme sosialgruppe som deres fedre. 8 prosent av fangene hadde avansert på den sosiale rangstige (far arbeider, fangen selvstendig eller funksjonær), mens 22 prosent var retardert (far selvstendig eller funksjonær, fangen arbeider).

Disse resultater samsvarer godt med våre refleksjoner ovenfor, når vi tar i betraktning at mulighetene for det vi har kalt avansement og retardering er sterkt innsnevret i vårt system med to sosialklasser. Oppgavene i tabell 48 gir et noe mer nyansert bilde. De viser at 55 prosent av fangene med en selvstendig næringsdrivende eller funksjonær til far er gruppert som arbeidere, mens bare 14 prosent av fangene fra et arbeiderhjem var selvstendige eller funksjonærer. De to tilsvarende prosenttall er omtrent like store for engangsforbryterne, for vaneforbryterne er de imidlertid svært forskjellige. Av vaneforbrytere med en selvstendig næringsdrivende eller funksjonær til far er hele 79 prosent gruppert som arbeidere, mens bare 6 prosent av dem fra arbeiderhjem var selvstendige eller funksjonærer.

Det må etter dette være klart at fangene alt før sin første anbringelse i Botsfengslet gjennomgående hadde en lavere sosial posisjon enn vanlig blant voksne menn. Dette gjelder særlig fanger med høy forbrytelsesintensitet. Den klare statistiske samvariasjon mellom sosialstilling og forbrytelsesintensitet behøver selvsagt ikke å bety at lav sosial status er en kriminalitetsfremmende faktor. Det kan tenkes å være arbeidergruppens sammensetning etter andre faktorer som forklarer forskjellene. Dette spørsmål vil, sammen med liknende spørsmål for de andre registrerte kjennetegn, bli drøftet nær-

mere senere. Her nevner vi bare at det forhold at andelen av arbeidere tiltar med stigende forbrytelsesintensitet ikke kan forklares ut fra sosialgruppens ulike sammensetning etter alder, ekteskapeleg stilling, bosted eller utdanning. Analyser viser nemlig at det for fangegrupper som er likt sammensatt når det gjelder disse kjennetegn, overalt er forholdsvis flere vaneforbrytere i arbeidergruppen enn blant de selvstendig næringsdrivende og funksjonærene (se tabell 49).

Tabell 49. *Prosentandel vaneforbrytere blant selvstendige og funksjonærer og blant arbeidere spesifisert etter fangenes alder, sivilstand, bosted og utdanning ved første gangs innsetting i Botsfengslet.*

	Under 30 år			30 år og over			I alt
	Ugifte	Gift	Før gifte	Ugifte	Gift	Før gifte	
<i>Bosatte i bygder</i>							
Selvstendige og funksjonærer	25	23	25	14	7	9	11
Arbeidere og løsarbeidere	49	45	55	32	25	23	40
<i>Bosatte i byer (inkl. u. f. b.)</i>							
Selvstendige og funksjonærer	43	31	50	27	12	38	27
Arbeidere og løsarbeidere	76	70	86	66	35	44	68
<i>Ikke fullført folkeskole eller fullført folkeskole med under middels evner</i>							
Selvstendige og funksjonærer	55	50	67	13	8	16	23
Arbeidere og løsarbeidere	74	71	81	56	31	37	63
<i>Bare folkeskole, middels eller over middels evner</i>							
Selvstendige og funksjonærer	35	21	64	25	10	31	22
Arbeidere og løsarbeidere	66	57	77	57	30	38	58
<i>Utdanning utover folkeskole</i>							
Selvstendige og funksjonærer	32	17	20	22	8	27	18
Arbeidere og løsarbeidere	48	38	67	41	28	36	41
I alt	65	55	69	45	18	33	148

¹ Se note til tabell 47.

Når man behandler kriminelles arbeidsforhold, kan en ikke unngå å ta hensyn til den virkning de strafferettslige reaksjonene kan ha hatt på bakgrunnsdataene. Den naturlige ulyst mange arbeidsgivere har mot å ta straffede personer i sin tjeneste, må nødvendigvis skape vanskeligheter for kriminelles tilpasning på arbeidsmarkedet. Det er vel slik at kriminaliteten ofte har vært en direkte årsak til fangenes dårlige yrkesmessige status og ikke motsatt. Våre oppgaver over fangenes sosialstilling gjelder tidsrommet før første gangs innsetting i Botsfengslet, det vil si at fangenes sosialstilling er observert på et relativt tidlig tidspunkt i deres kriminelle karriere. Det er

imidlertid registrert strafferettslige sanksjoner tidligere for nesten $\frac{2}{3}$ av fangene. Vi kan derfor ikke se bort fra at fangenes lave sosiale status kan være et resultat av tidligere kriminalitet. En nærmere innsikt i spørsmålet kan bare oppnås gjennom en analyse av fordelingen på sosialstilling til fanger med eller uten tidligere registrert kriminalitet. Slike oppgaver er stilt sammen i tabell 50.

Tabell 50. *Fanger med og uten kjente sanksjoner for lovbrudd før første gangs innsetting i Botsfengslet prosentvis fordelt etter sosialstilling.*

	Uten tidl. sanksjoner			Med tidl. sanksjoner		
	Selvst. og funksj.	Arbeidere og løsarbeidere	I alt	Selvst. og funksj.	Arbeidere og løsarbeidere	I alt
Engangsbrytere	51	49	100	24	76	100
Leilighetsbrytere	34	66	100	26	74	100
Vaneforbrytere	17	83	100	10	90	100
I alt	47	53	100	14	86	100

¹ Omfatter 38 fanger tidligere idømt fengsel for forseelser.

Oppgavene viser at det er færre arbeidere og flere selvstendig næringsdrivende eller funksjonærer blant dem med tidligere sanksjoner på lovbrudd enn blant dem uten tidligere sanksjoner, noe som tyder på at møtet med reaksjonssystemet har ført til en svekkelse av fangenes sosiale status. Det er imidlertid flere faktorer som kan tenkes å forklare den konstaterte forskjell. Mest nærliggende er det å tro at den større arbeiderandel blant tidligere straffbare fanger enn blant tidligere ikke straffbare skyldes gruppenes sammensetning etter forbryterkategorier. Som vi skal se senere, er arbeiderandelen særlig høy blant tyvsforbryterne. Og da tyvene som hovedregel er tidligere straffbare ved innsettingen i Botsfengslet, kan dette moment alene forklare den konstaterte forskjell mellom tidligere straffbare og tidligere ikke straffbare når det gjelder fordelingen etter sosialstilling. Viktigere er det at oppgavene i tabell 50 viser en like markert stigning i arbeiderandelen med stigende forbrytelsesintensitet for tidligere ikke straffbare som for tidligere straffbare. De strafferettslige reaksjonene synes således ikke å ha hatt noen vesentlig innvirkning på fangenes sosialstilling.

2. Sysselsetting.

En rekke undersøkelser viser at det klientel som befolker fengslene, svært ofte har vært mye ledige. En undersøkelse¹) av 335 danske statsfengselsfanger viser f. eks. at 57 prosent av fangene var arbeidsledige på tids-

¹ Christiansen og Stürup (1948).

punktet for lovbruddet eller minst $\frac{1}{3}$ av året før dette. Liknende resultater fra andre undersøkelser¹⁾ har ført til arbeidsledighet har vært tillagt betydelig vekt som en årsak til kriminelle handlinger. Selv om det fra enkelte hold også har vært påpekt at det overveiende antall arbeidsledige aldri blir kriminelle, er det stort sett enighet om at arbeidsledighet er en av de faktorer som kan være medbestemmende ved utløsningen av kriminelle handlinger. Det er således alminnelig akseptert at motarbeidelse av ledighet må være et hovedpunkt i praktisk resosialiseringsarbeid. Det er derfor all grunn til å undersøke, slik vi skal gjøre det i det følgende, hvorledes sysselsettingsforholdene var for Botsfengselsfangene.

Tabell 51. *Fangene prosentvis fordelt etter deres sysselsettingsforhold i hele yrkesperioden og i året før første gangs innsetting i Botsfengslet.*

Sysselsettingsforhold i hele yrkesperioden	Ingen ledighet ved lovbruddet		Ledig ved lovbruddet			Uopp-gitt	I alt
	eller året før	men noe ledig året før	og inntil 3 mndr. før	og 3—6 mndr. før	og over 6 mndr. før		
Stått i stadig arbeid	40,6	0,2	0,1	—	—	0,3	41,2
Ledig i perioder på inntil 3 mndr.	1,1	12,3	2,6	—	—	1,1	17,1
Ledig i lengre perioder	0,1	0,2	0,8	3,1	8,0	0,5	12,7
Langvarige ledighetsperioder bare avløst av tilfeldige jobber	0,1	0,3	0,2	5,9	12,8	0,2	19,5
Løsgjengere	—	—	—	—	9,2	0,3	9,5
I alt	41,9	13,0	3,7	9,0	30,0	2,4	100,0

¹ For 297 fanger mangler oppgaver over sysselsetting. Disse er holdt utenfor ved prosentberegningen.

Det framgår av tabell 51 at 41 prosent av fangene hadde stått i stadig arbeid før Botsfengselsanbringelsen. For i alt 59 prosent av fangene er det således registrert kortere eller lengre arbeidsløshetsperioder. Tre fjerdepart av disse fangene var uten arbeid ved forøvelsen av den eller de straffbare handlinger som førte til innsettingen, mens ytterligere en femtepart hadde vært ledige i året før lovbruddet uten at slik ledighet ble registrert på gjerningstidspunktet. De fleste fanger med registrert ledighet hadde således vært helt eller delvis uten arbeid i året før innsettingen i Botsfengslet.

Disse taloppgavene viser at også Botsfengselsfangenes arbeidsforhold svært ofte var preget av ledighetsperioder. Vi må imidlertid regne med at ledigheten for en del fangers vedkommende ikke skyldes mangelen på arbeidsmuligheter, men at den snarere har sammenheng med manglende arbeids-

¹ Jfr. Hurwitz (1951) s. 354—358, Torp (1940) s. 278 og Bratholm (1959) s. 25—30.

vilje og arbeidsevne.¹⁾ Dette er således tilfellet for mange i den gruppen som er karakterisert som løsgjengere og etter all sannsynlighet også for en vesentlig del av dem som bare har hatt tilfeldige jobber. Grovt regnet kan en sjettepart av Botsfengselsfangene karakteriseres som arbeidssky eller arbeidsuføre personer, mens om lag halvdel av de andre fangene mot sin vilje hadde vært rammet av arbeidsløshet i kortere eller lengre perioder.

De høye tall for arbeidsledighet på tidspunktet for lovbruddet synes å vise at det er de aktuelle ledighetsproblemer som må tillegges størst vekt. Til denne slutning er det imidlertid nødvendig å knytte sterke reservasjoner. For det første er sjansene for ledighet på tidspunktet for lovbruddet, som på et hvilket som helst annet tidspunkt, størst for dem som i en årrekke har vært mye ledige. Det er med andre ord sannsynlig at storparten av fangene med langvarige og gjentatte arbeidsløshetsperioder nettopp er å finne også blant dem som var ledige på gjerningstidspunktet.

Det vil selvsagt være feil å se bort fra betydningen av tidligere arbeidsledighet i slike tilfelle. Sammenhengen mellom tidligere og aktuell arbeidsledighet blir for så vidt bekreftet av oppgavene i tabell 51, i det så å si samtlige fanger som hadde vært mye ledig, var uten arbeid på gjerningstidspunktet, mens det samme var tilfellet bare for sjetteparten av fangene med ledighetsperioder under 3 måneder. Det er dessuten riktig å regne med at registrering av arbeidsledigheten i året før innsettingen er mer fullstendig enn for tidligere ledighet.

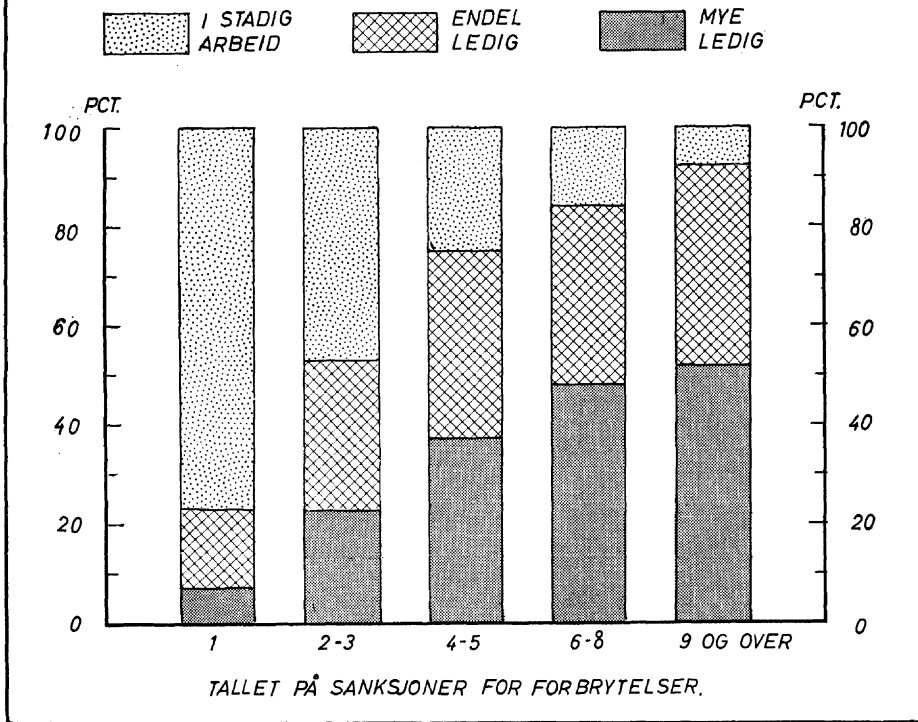
Så ensartede som fangenes fordeling etter de to sett av oppgaver over beskjeftigelsesgraden er, kan en nærmere bearbeiding av dette materialet neppe bringe større klarhet i forholdet mellom aktuell og tidligere ledighet. I det følgende vil derfor bare den ene av disse grupperingene, nemlig den etter sysselsettingsforholdene i alminnelighet, bli lagt til grunn for analysen.

Diagrammet nedenfor gir et bilde av sysselsettingsforholdene til fanger med forskjellig forbrytelsesintensitet. De mørke feltene framstiller prosentandelen fanger med mye arbeidsledighet, det vil si fanger som er karakterisert som løsgjengere pluss fanger med langvarige ledighetsperioder bare avløst av tilfeldige jobber. Andelen av fanger gruppert som «ledig i perioder på inntil 3 mndr.» samt «ledig i lengre perioder» i tabell 51 er framstilt som skraverte felter.

Det er neppe nødvendig å bruke mange ord på å forklare at det er en statistisk sammenheng mellom oppgavene over fangenes arbeidsledighet og deres forbrytelsesintensitet. I tilknytning til diagrammet skal bare nevnes at andelen av fanger med kjent arbeidsledighet utgjorde 23 prosent for engangsforbryterne mot 92 prosent for fanger med over 8 sanksjoner for forbrytelser.

¹ For 35 fanger ble det ved innsettingen konstatert kroppslige defekter som medfører hel arbeidsuføhet, mens 626 fanger hadde defekter som gjorde dem delvis arbeidsuføre.

Fangenes fordeling etter sysselsetting.

Som forklart foran, er det grunn til å regne med at arbeidsforholdene påvirkes av eventuelle tidligere strafferettslige reaksjoner. Det er sannsynlig at denne virkning i særlig grad er merkbar for sysselsettingen. På samme måte som for sosialstilling er det behov for en undersøkelse av forholdet.

Tabell 52. Fanger med og uten kjente sanksjoner for lovbrudd før første gangs innsetting i Botsfengslet prosentvis fordelt etter sysselsettingsforhold.

	Uten tidligere sanksjoner				Med tidligere sanksjoner			
	I stadig arbeid	En del ledig	Mye ledig	I alt	I stadig arbeid	En del ledig	Mye ledig	I alt
Engangsforbrytere	77	16	7	100	58	37	5	100
Leilighetsforbrytere	57	24	19	100	44	31	25	100
Vaneforbrytere	24	45	31	100	16	38	46	100
I alt	71	19	10	100	23	36	41	100

¹ Se note til tabell 50.

Resultatene (se tabell 52) viser at tidligere straffbare fanger hadde vært noe oftere arbeidsledige før første gangs innsetting i Botsfengslet enn tidligere ikke straffbare. Det behøver ikke bety at den omfattende arbeidsledighet blant fangene for en stor del skyldes arbeidsvanskeligheter på grunn av tidligere kriminalitet. Mer sannsynlig er det at forskjellen i første rekke skyldes andre ulikheter mellom de tidligere straffbare og de tidligere ikke straffbare fangene, som for eksempel den høyere andel av tyvsforbrytere blant tidligere straffbare. Ledighetstallenes variasjoner med fangenes forbrytelsesintensitet underbygger dette syn. Oppgavene viser nemlig at sammenhengen mellom arbeidsledighet og høy kriminell aktivitet er like klar for tidligere ikke straffbare som for tidligere straffbare fanger. De strafferettslige reaksjoner synes således å være uten nevneverdig betydning for den påviste sammenheng mellom arbeidsledighet og høy forbrytelsesintensitet.

3. Arbeidsforhold og forbryterkategori.

I tabell VII i tabellverket er det stilt sammen oppgaver over hvorledes fanger med forskjellig kriminell belastning (forbrytelsesintensitet og forbryterkategori) fordeler seg etter sosialstilling og sysselsettingsforhold. Ut fra disse oppgavene har vi i tabellen nedenfor regnet ut den prosentvise arbeiderandel og ledighetsprosjenter for forskjellige fangekategorier.

Det er tidligere pekt på at underslagerne og bedragerne står i en særstilling hva arbeidsforhold angår. Det blir i høy grad bekreftet av oppgavene i tabellene VII og 53. Ikke langt fra halvparten av disse fangene er gruppert

Tabell 53. *Fanger gruppert som arbeidere og som arbeidsledige i prosent av fanger i alt. Oppgaver for fanger med forskjellig kriminell belastning.*

	Prosentandel arbeidere				Prosentandel arbeidsledige			
	Engangsforbr.	Leilighetsforbr.	Vaneforbr.	I alt	Engangsforbr.	Leilighetsforbr.	Vaneforbr.	I alt
Vinningsforbrytelser	32	70	88	73	23	56	85	67
Tyverier	73	93	95	92	57	76	89	57
Tyverier og andre vinningsforbrytelser . . .	.	64	77	73	.	45	77	69
Underslag eller bedragerier	15	30	36	18	10	17	41	12
Ran	65	81	95	89	44	68	90	80
Voldsforbrytelser	76	67	83	75	30	50	73	41
Sedelighetsforbrytelser . .	61	64	80	62	22	41	68	26
Andre forbrytelser	45	73	83	76	22	50	80	61
I alt	48	70	88	71	23	53	84	59

som funksjonærer, mens 36 og 18 prosent er gruppert som henholdsvis selvstendig næringsdrivende og arbeidere. Av de rene underslagere var det i alt 63 prosent funksjonærer, 24 prosent selvstendige og 13 prosent arbeidere. Blant bedragerne er hele 54 prosent gruppert som selvstendige, mens funksjonær- og arbeiderandelen utgjør 21 og 25 prosent. Når det blant underslagerne er så mange funksjonærer, skyldes dette at det er et spesielt utvalg av denne lovbrbyterkategorien som anbringes i Botsfengslet, nemlig slike som begår grove underslag. I avgjørelsen av om et underslag er grovt skal det legges vekt på om verdien av det underslåtte er betydelig, om underslaget er begått av en offentlig tjenestemann eller andre i særlig betrodde stillinger og om det er ført uriktig regnskap m.v. Grove underslag er således en forbrytelse som etter sin art i særlig grad forekommer blant funksjonærer. Serien av underslag begått av lensmenn her i landet i mellomkrigstiden er et eksempel på dette. Den høye andel av selvstendige blant bedragerne har en analog forklaring — mulighetene for å begå bedrageri er særlig stor for forretningsdrivende og andre selvstendige i salgsvirksomhet.

De lovbrbyterkategorier som har lavest sosial status, er tyvene og ransmennene. Ca. 90 prosent av disse lovbrbytere er gruppert som arbeidere. Etter dette er det nærliggende å tro at tyver og ransmenn ofte begår sine straffbare handlinger som en følge av fattigdom og nød. Den måten tyvene oftest anvender de midler det måtte lykkes dem å tilegne seg på uærlig vis, tyder imidlertid ikke på at mangelen av livsfornödenheter er noe alminnelig motiv for lovbruddene. Det er ikke så mye den dårlige økonomi i seg selv, som den manglende evne til å tilpasse sine behov etter sine inntekter som er farlig.¹) Svikter denne tilpasningsevnen, er det lett å forgripe seg på annenmanns eiendom. I de lavere sosiale lag skjer dette oftest gjennom tyverier, mens klienter høyere oppe på den sosiale rangstige ofte foretrekker å søke tilsvarende konflikter løst gjennom underslag eller bedrageri.

Mellom de øvrige lovbrbyterkategoriene er det ikke mulig å peke på noen store forskjeller i fordelingen etter sosialstilling. Den ligger for dem alle betydelig nærmere den for tyvslovbrbyterne enn for underslagere og bedragerere.

Sysselsettingsoppgavene for de forskjellige kategorier av lovbrbytere viser i hovedtrekkene det samme bilde som oppgavene over sosialstilling. Det vil si at tyvene og ransmennene er de fangegrupper som har vært mest arbeidsledige, mens underslagerne og bedragerne inntar en klar særstilling i motsatt retning (9 prosent av underslagerne og 17 prosent av bedragerne er gruppert som arbeidsledige).

¹ Jfr. *Andenæs* (1956) s. 54.

4. Sammenfatning.

Det er grunn til å regne med en viss avhengighet mellom fangenes gruppering etter sosialstilling og deres gruppering etter sysselsettingsforhold. Arbeiderne var sannsynligvis langt hyppigere arbeidsledige enn funksjonærene og de selvstendig næringsdrivende. En nærmere avveining av betydningen av denne avhengighet krever en sammenfattende analyse av disse to sider ved fangenes arbeidsforhold.

Som en måtte vente, er ledigheten langt større blant arbeiderne enn blant de selvstendige og funksjonærene. Av arbeiderne er i alt 71 prosent gruppert som en del eller mye ledig, mens tilsvarende tall for de selvstendige og funksjonærene utgjør 20. Tendensen til konsentrasjon om både arbeiderstatus og arbeidsledighet er langt mer framtrædende blant vaneforbryterne enn blant engangsforbryterne. Av engangsforbryterne er således bare 16 prosent gruppert som arbeidsledige arbeidere, mens tilsvarende tall for fanger med over 8 sanksjoner for forbrytelser utgjør hele 86 prosent (se tabell 54).

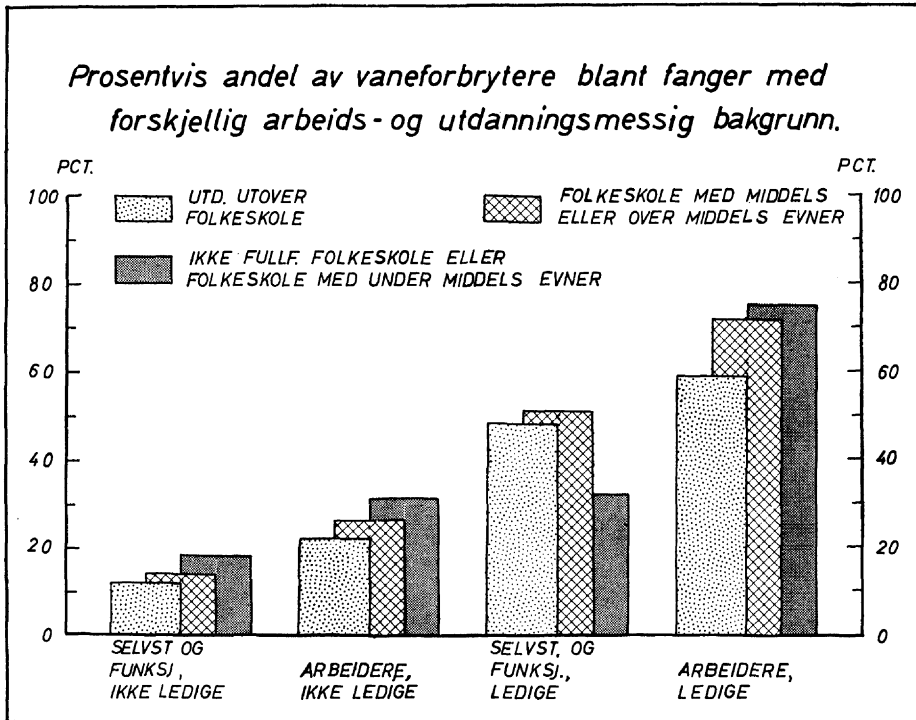
Tabell 54. *Fangene¹ prosentvis fordelt etter sysselsetting og sosialstilling, og prosentandelen vaneforbrytere blant fanger med forskjellige arbeidsforhold.*

	Sanksjoner for forbrytelser				I alt	Prosentandel vaneforbrytere		
	1	2—3	4—8	9 og over		Uten tidl. sanksj.	Med tidl. sanksj.	I alt
<i>I stadig arbeid</i>								
Selvstendige og funksjonærer	47	24	9	2	23	2	46	13
Arbeidere og løsarbeidere	31	26	14	7	21	3	57	27
<i>Arbeidsledige</i>								
Selvstendige og funksjonærer	6	6	6	5	6	7	70	46
Arbeidere og løsarbeidere	16	44	71	86	50	21	83	72
I alt	100	100	100	100	100	7	75	47

¹ Ekskl. 602 fanger uten yrke, med ukjent sosialstilling eller med uoppgitte sysselsettingsforhold.

Den sammenhengen som tidligere er påvist mellom sosialstilling og forbrytelsesintensiteten og mellom sysselsettingsforhold og forbrytelsesintensitet, er likevel ikke en påpeking av ett og samme forhold. Både lav sosial status og arbeidsledighet synes å ha hatt en selvstendig innvirkning på fangenes forbrytelsesintensitet. Det framgår klart av oppgavene i tabell 54 over den prosentvise andel av vaneforbrytere blant fanger med ulik arbeidsmessig bakgrunn. Både for fanger gruppert som selvstendige/funksjonærer

og for dem gruppert som arbeidere, er andelen av vaneforbrytere høyere blant arbeidsledige enn blant ikke-ledige. Men det er på den annen side registrert forholdsvis flere vaneforbrytere blant arbeidsledige og ikke-ledige arbeidere enn for henholdsvis arbeidsledige og ikke-ledige selvstendige/funksjonærer. Disse resultatene er illustrert nærmere i den grafiske framstillingen nedenfor, hvor også fangenes utdanningsmessige bakgrunn er trukket inn i bildet.

Analysen av fangenes arbeidsforhold har vist at disse alt før første gangs innsetting i Botsfengslet svært ofte hadde en dårlig utgangsposisjon både yrkes- og sysselsettingsmessig. Det er også påvist at både lav sosial status og arbeidsledighet forekom hyppigere blant fanger med høy enn blant fanger med lav forbrytelsesintensitet. Denne sammenheng går igjen for de ulike forbryterkategorier og for fanger med forskjellig utdanningsmessig bakgrunn. Kryssgrupperinger etter bosted, alder og sivilstand ved første gangs innsetting i Botsfengslet gir heller ikke grunnlag for noen korreksjon av slutningen om en klar statistisk sammenheng mellom arbeidsforhold og kriminell belastning.

Kap. XI. Edruelighetsforhold¹⁾

Sammenhengen mellom kriminalitet og alkoholmisbruk har vært emnet for mange undersøkelser. I nyere norsk kriminologisk litteratur²⁾ er den alminnelige teori om sammenhengen mellom alkoholbruk og kriminalitet formet omtrent slik:

For de fleste typer av kriminelle handlinger er en stor del av gjerningsmennene alkoholmisbrukere. Lovovertrederne er også ofte alkoholpåvirket i gjerningsøyeblikket. Det tyder på at alkoholmisbruk spiller en stor rolle som kriminalitetsfremmende faktor i Norge. Virkningen av alkoholmisbruk gjør seg gjeldende på to måter, dels gjennom den akutte rus og dels gjennom det langvarige alkoholmisbruk. Det som særpreger den akutte alkoholrus, er en reduksjon av hemninger og selvkontroll. Særlig for dem som alt i edru tilstand er disponert for asosiale handlinger, er det lett å forstå at et slikt hemningsbortfall innebærer økt risiko for straffbare handlinger. Den enkelte rus, normal eller atypisk, er en forbigående tilstand, men gjentas den ofte og gjennom lengre tid, utvikler det seg lett til en mer varig og sykelig tilstand. I de første faser i denne utvikling vil bruken av alkohol først og fremst føre til økonomiske vanskeligheter — økt pengeforbruk, ofte kombinert med inntektssvikt på grunn av skoft m. v. Dette kan ofte være en viktig årsak til tyverier og underslag. Særlig stor blir risikoen for slike lovbrudd når alkoholmisbrukeren mangler midler til anskaffelse av alkohol. Senere vil de mer sykelige symptomer, både organiske og psykiske alkoholskader, komme mer i forgrunnen. Alkoholikere får en utvikling med gradvist personlighetsforfall og åpenbar stigning av kriminalitetsrisikoen.

Beruselse hos offeret for den kriminelle handling kan også ofte være en medvirkende årsak. Folk som er påvirket av alkohol, blir nemlig lettere enn andre gjenstand for forbrytelser, fordi de forsømmer sine interesser eller fordi de opptrer provoserende. Også på andre måter kan alkoholmisbruk virke kriminogent. Det må således antas at alkoholmisbruk hos foreldrene medfører en særlig risiko for mistilpasninger hos barna. Disharmonien i hjemmet, den dårlige oppdragelse og mange andre uheldige følger av alkoholmisbruk blant den ene eller begge foreldre, bidrar til å gi barna et ugunstig oppvekstmiljø som lett kan lede til kriminalitet.

1. Tidligere undersøkelser.

Det empiriske erfaringsmateriale om alkoholmisbruket i sin alminnelighet her i landet er temmelig mangelfullt. Det er heller ikke foretatt mange

¹ Et utkast til dette kapittel ble publisert i Norsk tidsskrift om Alkoholspørsmålet, nr. 4 1959. ² Jfr. *Scharffenberg* (Lærebok i alkoholspørsmålet, 1935) s. 66—80, *Bratholm* (1953), *Ødegård* (Samhället och brottslingen, 1955) s. 115—128, *Andenæs* (1956) s. 51—53 og *Midbøe* (1957).

norske undersøkelser over det mer spesielle emnet: alkohol og kriminalitet.

Etter at det i Tyskland var påvist at de fleste legemsfornærmelser ble begått på søndager og andre dager med høyt alkoholforbruk, foretok Scharffenberg tilsvarende undersøkelser¹⁾ her hjemme om drukkenskapsforseel- senes og legemsfornærmelsenes fordeling på ukedager. Undersøkelsen av 9 327 drukkenskapsarrestasjoner og 423 legemsfornærmelser i Oslo i 1907 ga som resultat at antallet av så vel drukkenskapsarrestasjoner som legemsfornær- melser var lavest på søndagene. Denne forskjell mellom forholdene i Tyskland og i Oslo mener Scharffenberg skyldes forbudet mot omsetning av brennevin her i landet fra lørdag middag til mandag morgen. Han finner derfor både i de tyske og sine egne data en bekreftelse på alkoholens framtreddende rolle ved voldsforbrytelser.

Den første større undersøkelse av disse forhold ble foretatt av N. Rygg.²⁾ Han tok for seg 1 653 mannlige og 195 kvinnelige fanger innsatt i lands- fengslene i årene 1903—1908 og undersøkte deres alminnelige edruehets- forhold (drikkfeldige, ikke drikkfeldige) og spørsmålet om beruselse i gjern- ingsøyeblikket. Blant de mannlige fangene fant Rygg at 50 prosent var drikkfeldige. Prosentandelen drikkfeldige var høyest for voldsforbryterne (58 prosent) og lavest for sedelighetsforbryterne (16 prosent), mens til- svarende tall for vinningsforbryterne var 55 prosent. For beruselse i gjern- ingsøyeblikket viser undersøkelsen jamt høyere tall, nemlig 83 prosent for voldsforbrytelser, 70 prosent for vinningsforbrytelser og 29 prosent for sede- lighetsforbrytelser.

Den andre større norske undersøkelsen av sammenhengen mellom alkohol- misbruk og kriminalitet er utført av Hartvig Nissen.³⁾ Nissens undersøkelse omfatter 682 tyver, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere løslatt fra Bots- fengslet mellom 1927 og 1933. Også denne undersøkelsen bygger på oppgaver over fangenes alminnelige alkoholbruk (totalt avholdne, måteholdne, til- feldig misbruk og drikkfeldige) og over alkoholpåvirkning i gjerningsøye- blikket (edru, påvirket og beruset). Disse oppgavene blir i undersøkelsen kombinert med opplysninger om forbrytelsens art, tidligere straffeforhold og fangenes alder ved løslatelsen. Hovedresultatene viser at prosentandelen alko- holmisbrukere utgjorde 86 for voldsforbrytere, 82 for tyvsforbrytere og 57 for sedelighetsforbrytere, mens tilsvarende tall for dem som var alkohol- påvirket eller beruset ved lovbruddene, var henholdsvis 75, 62 og 43. Nissens undersøkelser viser videre at alkoholmisbruket var mest utbredt blant til- bakefallsforbryterne. Derimot gir undersøkelsen ikke grunnlag for noen slut- ning om at misbruket stiger med stigende alder.

Disse undersøkelsene omfatter bare enkelte fangekategorier, og de kan selvsagt ikke gi noe representativt bilde av alkoholmisbruket blant alle lov-

¹ Scharffenberg (1912). ² Rygg (1915). ³ Nissen (1933).

brytere i Norge. Det har også vært reist tvil om undersøkelsene gir et riktig bilde av alkoholmisbruket blant de lovbrøytene som undersøkelsene gjelder. Finn Midbøe har således i artikkelen «Alcohol and Crime in Norway» sterkt poengtert at de informasjoner disse undersøkelsene bygger på, kan være beheftet med betydelige feil. Denne kritikk bygger i første rekke på det forhold at opplysningene om alkoholmisbruket delvis er basert på fangenes egen forklaring, uten at disse er kontrollert mot tilgjengelige presump-tivt objektive kilder. Det hevdes at fangene har lett for å undervurdere sitt vanlige alkoholforbruk og overvurdere betydningen av alkohol ved den enkelte handling. Disse innvendinger er utvilsomt reelle, men det ville være å gå for langt om man av denne grunn helt ville avskrive de informasjoner undersøkelsene gir om alkoholmisbruket blant kriminelle. Særlig når det gjelder Nissens undersøkelse, synes det ikke å være noe solid grunnlag for påstanden om dårlig utnyttelse av de tilgjengelige objektive kilder. Nissen gir selv blant annet følgende kommentar til dette spørsmål: «Jeg kan vanskelig tro at de mangler som kleber ved materialet (Ryggs materiale) skulde være av den betydning at de gir et feilaktig uttrykk for hovedlinjene i under-søkelsens resultater. Men i forskjellige detaljer kunde vel resultatene ha blitt noget avvikende fra de meddelte hvis spørsmålene var blitt undersøkt og be-svart så omhyggelig som de for Botsfengslets fanger nu blir gjort av over-læge Scharffenberg.» Resultatene av de få nyere norske undersøkelser som tar opp spørsmålet om alkohol og kriminalitet, synes også å stemme bra over-ens med de høye tall for alkoholmisbruk i de eldre undersøkelser. Dette gjelder bl. a. et lite materiale om unge tilbakefallsforbrytere,¹⁾ undersøkel-ser av tvangsarbeidere²⁾ og et materiale for vinningsforbrytere satt i vare-tektsfengsel i Oslo i 1950.³⁾

Den landsomfattende politistatistikken som siden 1957 utarbeides av Sta-tistisk Sentralbyrå, gir opplysninger om hvor ofte lovbrøytene er påvirket av alkohol i gjerningsøyeblikket. For tidligere år inneholder den offisielle sta-tistikken ingen oppgaver over alkoholmisbruket blant kriminelle. I hvert av de tre årene 1957, 1958 og 1959 omfatter politistatistikken ca. 7 000 forbry-telser hvor spørsmålet om alkoholpåvirkningen er besvart.⁴⁾ Svarene viser at omtrent fjerdeparten av disse lovbruddene var begått av alkoholpåvirkede personer. Disse oppgavene omfatter bare femteparten av alle kjente for-brytelser. For den store masse av uopplarte lovbrudd er det selvsagt umu-lig å få noen oversikt over gjerningsmennenes edruelighet. Det er grunn til å anta at berusede gjerningsmenn har lettere for å bli tatt av politiet enn edrue. Dette moment gjør det sannsynlig at statistikken viser et høyere tall for alkoholpåvirkede gjerningsmenn enn det et representativt utvalg av alle

¹ Ødegård (1941). ² Petersen (1942) s. 80—106 og Bratholm (1959) s. 62—72.

³ Bratholm (1953) s. 13—14. ⁴ Politistatistikk 1959 s. 28—29.

lovbrytere ville gitt. Enkelte forhold ved registreringspraksis virker imidlertid inn på statistikkens resultater i motsatt retning.¹⁾

Resultatene av de tidligere refererte undersøkelsene viser langt høyere andeler av alkoholpåvirkede gjerningsmenn. Det skyldes verken bedret edrueighet blant lovbyterne eller feil ved undersøkelsene, men forskjeller i det utvalg av lovbytere som tallene gjelder. For lovbytere av samme kategori og alder som i Ryggs og Nissens undersøkelser viser politistatistikken langt på vei de samme høye tall for alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket.

I Danmark og Sverige er det i de senere år publisert omfattende undersøkelser om sammenhengen mellom alkoholbruk og kriminalitet. Den danske undersøkelsen²⁾ omfatter vel 1 000 domfelte for forbrytelser i årene 1947—1950. Av disse er 36 prosent betegnet som alkoholmisbrukere, mens i alt 24 prosent var påvirket i gjerningsøyeblikket. Den svenske analysen³⁾ tar sitt utgangspunkt i dømte i 1947, i alt vel 7 000 personer. 37 prosent av de mannlige lovbyterne hadde pådratt seg «fylleriforseelser», og 39 prosent var alkoholpåvirket under forøvelsen av de påtalte lovbrudd.

Dette resymé fra foreliggende undersøkelser gir samlet et overbevisende uttrykk for sammenheng mellom alkoholmisbruk og kriminalitet, alle feilkilder til tross. En mer omfattende gjennomgåelse av utenlandske undersøkelser kan bare bekrefte dette inntrykk.⁴⁾

2. Opplysningene om fangenes edrueighet.

Den analysen som vi skal gjennomføre i dette kapittel, kan karakteriseres som en videreføring av Nissens undersøkelse. Vårt utgangspunkt er, på samme måte som det i sin tid var for direktør Nissen, alkoholopplysningene i Scharffenbergs legejournaler fra Botsfengslet. Vi skal komme nærmere inn på arten av disse opplysningene.

Legejournalene inneholder i første rekke, som det framgår av det foregående, opplysninger om fangenes alminnelige edrueighetsforhold og eventuell alkoholpåvirkning ved utførelsen av den straffbare handling. Dessuten er det i journalene notert opplysninger om registrerte drukkenskapsfirseelser (bøteleggelser eller dommer for overtredelser av *lgl. §§ 16, 17 el. 19*). Alle disse opplysningene er innsamlet av overlege Scharffenberg ved fangenes første gangs innsetting i Botsfengslet. I sin vurdering av fangenes edrueighetsforhold har Scharffenberg støttet seg til straffesaksdokumentene og Botsfengslets rulleblader. Dessuten har han ved sine undersøkelser og eksaminasjoner av fangene søkt å komme til klarhet over fangenes forhold til alkohol. I en del tilfelle hvor disse kilder ikke har gitt grunnlag for en sikker karak-

¹ *Midtbøe* (1958) s. 206—207. ² *Christensen m. fl.* (1957). ³ *Kinberg m. fl.* (1957). ⁴ Se *Kinberg m. fl.* (1957) s. 11—26.

teristikk av edruelighetsforholdene, er det innhentet tilleggsopplysninger fra andre kilder, i første rekke politiets bøteregistre. Det er således riktig at opplysningene om Botsfengselsfangenes edruelighetsforhold delvis bygger på fangenes egne opplysninger, og at dette kan innebære enkelte feilmuligheter. Disse er imidlertid minimalisert ved en utstrakt kontroll mot andre kilder og framfor alt gjennom en kritisk vurdering av en erfaren psykiater. Vi må i denne sammenheng også ta i betraktning at Scharffenberg ikke alene har vært interessert i opplysninger om alkoholvanene, han har snarere forsøkt å kartlegge hele levnetsløpet til fangene. Dette skulle gi et pålitelig grunnlag for vurderinger av alkoholvanene. Alt i alt er det derfor grunn til å betrakte Scharffenbergs materiale om fangenes alkoholbruk som en grundig kontroll, korreksjon og supplerings av de alkoholopplysninger som straffesaksdokumenter vanligvis gir.

Selv på grunnlag av pålitelige og fullstendige informasjoner om alkoholbruket, oppstår det en rekke tvilstilfelle ved klassifiseringen. Disse vanskeligheter skyldes blant annet at alkoholmisbruket ikke lar seg karakterisere ved forbrukte mengder alkohol alene; måten forbruket skjer på og de enkelte brukeres livsførsel er også viktige kjennetegn ved vurdering av alkoholvanene. Det sier seg selv at slike begreper er lite tilfredsstillende for empiriske undersøkelser. Vi er imidlertid ute av stand til å yte noe bidrag til en klarere begrepsdanning på dette felt. Vi skal derfor ikke komme nærmere inn på dette sentrale definisjonsproblem, men bare presisere at denne undersøkelsen bygger på den tradisjonelle klassifikasjon i grupper som «intet misbruk», «en del misbruk», «betydelig misbruk» og «drikkfeldig». Dersom det har vært tvil om klassifiseringen, har Scharffenberg nyttet det svakeste (f. eks. intet misbruk framfor en del misbruk eller betydelig misbruk framfor drikkfeldig) av de aktuelle alternativer. Dette prinsipp er lagt til grunn «fordi jeg legger størst vekt på å få pålitelige minimumstall», som Scharffenberg selv uttrykker det.¹⁾

Det er grunn til å være varsom med å foreta direkte sammenlikninger mellom tallet på drikkfeldige, alkoholmisbrukere m.v. i dette materialet og andre undersøkelser. Siden én og samme person har foretatt klassifiseringen for alle de fangene som omfattes av undersøkelsen, betyr de upresise definisjoner forholdsvis lite for interne sammenlikninger. Denne analysen av fangenes edruelighetsforhold vil derfor i hovedsak ta sikte på sammenlikninger mellom ulike fangegrupper.

3. Noen hovedresultater.

Tabell 55 på neste side gir en hovedoversikt over fangenes fordeling på grunnlag av de registrerte opplysninger om deres forhold til alkohol ved

¹ Se *Scharffenberg* (Lærebok i Alkoholspørsmålet, 1935) s. 70.

første gangs innsetting i Botsfengslet. Det framgår av denne oversikt at i alt 60 prosent av fangene er gruppert som alkoholmisbrukere. Av disse er nesten tredjeparten karakterisert som drikkfeldige, mens vel en femtepart hadde et betydelig misbruk, det vil si et misbruk som lå nær opp til de drikkfeldiges. Ca. halvparten av samtlige fanger var alkoholpåvirket ved forøvelsen av de forbrytelser som resulterte i Botsfengselsanbringelse.

Tabell 55. *Fangenes fordeling ved første gangs innsetting i Botsfengslet etter deres alminnelige edruehetsforhold og alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket.*

Alkoholpáv. i gjerningsøyeblikket	Absolutte tall					Prosenttall			
	Be-ruset	Alko-hol-páv.	Ikke nytt alko-hol	Uopp-gitt	I alt	Be-ruset	Alko-hol-páv.	Ikke nytt alko-hol	I alt
Alm. edruehetsforhold									
Drikkfeldig	355	274	143	23	795	8,4	6,4	3,4	18,2
Betydelig misbruk	181	208	145	10	544	4,3	4,9	3,4	12,6
En del misbruk	293	423	528	18	1 262	6,9	10,0	12,5	29,4
Intet misbruk	66	218	1 402	21	1 707	1,5	5,2	33,1	39,8
Uopp-gitt	—	—	—	19	19	—	—	—	—
I alt	895	1 123	2 218	91	4 327	21,1	26,5	52,4	100,0

¹ Ekskl. de 91 fanger for hvilke opplysninger om alkoholpåvirkning mangler.

Som rimelig er viser de to sett av oppgaver over fangenes forhold til alkohol en god innbyrdes sammenheng, idet fanger som jevnlig misbrukte alkohol, langt oftere var påvirket i gjerningsøyeblikket enn andre fanger. Av tabell 55 framgår det således at hele fem sjettedel av de drikkfeldige var påvirket i gjerningsøyeblikket. For fanger gruppert under «intet misbruk» er tilsvarende forholdstall en sjettedel. Av samtlige fanger klassifisert som alkoholmisbrukere, var tredjeparten beruset i gjerningsøyeblikket, mens like mange var alkoholpåvirket uten egentlig å være beruset. I alt to tredjedeler av alkoholmisbrukerne var således påvirket av alkohol ved forøvelsen av den eller de lovbrudd som måtte sones i Botsfengslet.

For 3 800 fanger var det innhentet bøtefortegnelser fra politiet eller på annen måte skaffet til veie opplysninger om forelegg eller dommer for overtredelser av alkoholbestemmelsene i løsgjengerloven. I alt 53 prosent av disse fangene var straffet for beruselse før første gangs innsetting i Botsfengslet (se tabell 56). Av de drikkfeldige fangene var 96 prosent straffet for alkoholmisbruk mot 83 prosent av dem med et betydelig misbruk, mens tilsvarende tall for fanger karakterisert ved en del misbruk og intet misbruk er henholdsvis 66 og 17 prosent. At fanger gruppert som alkoholmisbrukere var

Tabell 56. *Fanger¹ straffet eller ikke straffet for alkoholmisbruk før første gangs innsetting i Botsfengslet. Prosenttall.*

Straffer etter lgl. §§ 16, 17, 19	Drikkfeldig	Betydelig misbruk	En del misbruk	Intet misbruk	I alt
1— 3	12	29	46	17	26
4— 6	16	29	14	—	10
7—10	17	13	3	—	5
11 og over	39	10	2	—	9
Tvangsarbeidsdom ²	12	2	1	—	3
Straffet for alkoholmisbruk i alt	96	83	66	17	53
Ikke straffet for alkoholmisbruk	4	17	34	83	47
I alt	100	100	100	100	100

¹ For 529 fanger mangler fullstendige oppgaver over straffeløselser etter lgl. Prosenttallene er beregnet ekskl. disse fangene. ² Omfatter også eventuelle anbringelsesdommer etter lgl. § 5.

straffet langt hyppigere for beruselse enn fanger som ikke misbrukte alkohol i alminnelighet, er en selvsagt ting. Tallet på bøter m. v. for fyll er nemlig et av de kjennetegn klassifiseringen av alkoholvanene bygger på. På denne bakgrunn er det noe uventet at sjetteparten av de fangene som regnes som ikke-misbrukere, var ilagt straff for beruselse. Her må vi ta i betraktning at en fyllbot nødvendigvis ikke betyr at vedkommende har et mer varig alkoholproblem. Et øyeblikks ubetenksomhet og uforstand kan i enkelte høve bringe også en måteholdsmann i politiets register over fyllbøter. På den annen side, og det er nok langt vanligere, kan selv folk med de sværeste alkoholproblemer helt unngå bøteleggelser for fyll. Når tallet på registrerte straffer etter løsgjengerloven viser en såpass stor spredning innen de ulike alkoholklasser som tilfellet er, skyldes dette at Scharffenbergs klassifisering bygger på langt bedre informasjoner enn det et bøteregister kan gi.

På samme måte som de tidligere refererte undersøkelser, viser altså bearbeidingen av Scharffenberg-materialet svært høye tall for alkoholmisbruk. Vi har foran presisert at det er vanskelig å foreta en direkte sammenlikning av resultatene fra ulike undersøkelser. Særlig betenkelig er det å foreta jamføringer på grunnlag av slike hovedtall som referert foran. Her kan vi derfor bare antyde at resultatene indikerer et alkoholmisbruk blant fangene som er noe lavere enn det Ryggs og Nissens undersøkelser viste, og noe høyere enn det som framgår av de mer aktuelle tall fra politistatistikken, den danske samt den svenske undersøkelsen. Disse avvikene vil imidlertid delvis kunne forklares ut fra forskjellene i de utvalg av personer undersøkelsene gjelder for. I den utstrekning vi i det følgende kommer til å sammenlikne resultatene for Botsfengselsfangene med dem fra andre undersøkelser, er det variasjonene i alkoholmisbruket med alder, forbryterkategori m.v. som interesserer. Slike

jamføringer er på langt nær så følsomme overfor forskjeller i definisjoner og avgrensinger som en sammenlikning av nivåfall.

Denne summariske oversikten over Botsfengselsfangenes forhold til alkohol viser at to tredjeparter av fangene alt før sitt første opphold i Botsfengslet hadde brukt alkohol på en slik måte, enten gjennom jevnlig misbruk eller som rusmiddel på gjerningstidspunktet, at alkoholbruk må regnes med som et trekk ved det miljø som skapte eller var med på å holde ved like den sosiale mistilpasning fangene har dokumentert gjennom sine lovbrudd. Det er sannsynligvis bare i en del av disse tilfelle at alkoholmisbruket har vært hovedårsak til den kriminelle utglidning. Hvor stor denne egentlig er, er det dessverre ikke mulig å fastslå. Til det trenges det i beste fall langt mer intensive undersøkelser. Gjennom en nærmere analyse av de registrerte alkoholdata håper vi imidlertid i fortsettelsen å kunne utdype bildet av Botsfengselsfangenes forhold til alkohol.

4. Edrueighet og kriminell belastning.

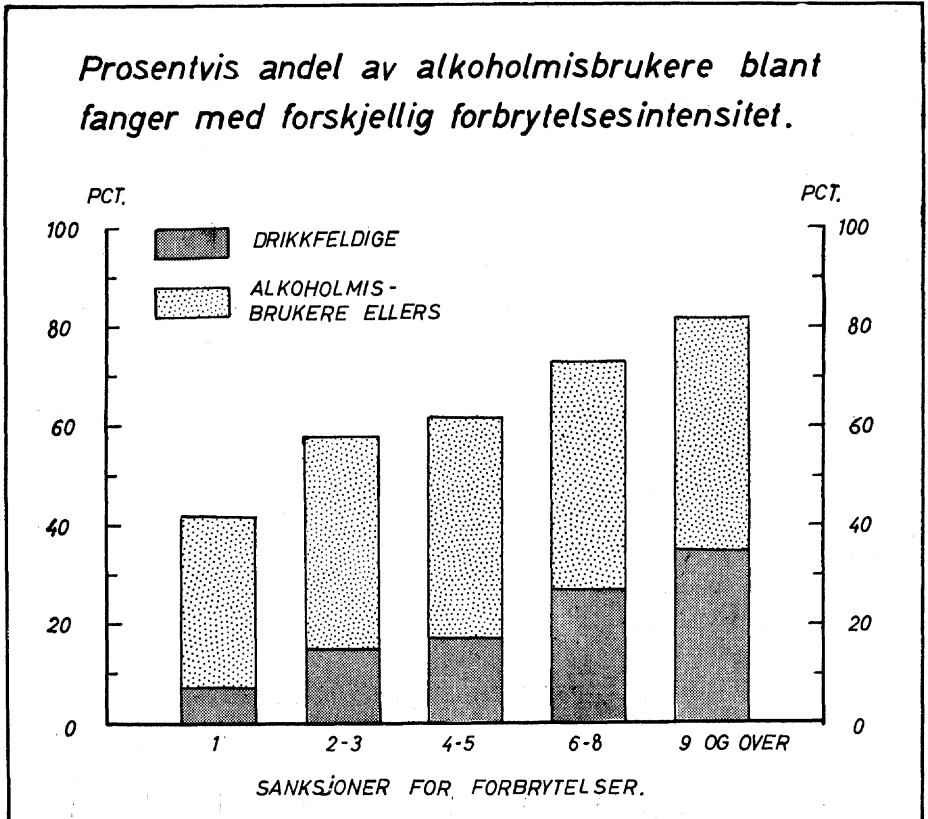
«Jag är fullt förvissad om, at i et alkoholfritt samhälle skola våldshandlingarne avtaga med minst 75 %». Dette sitat, som er hentet fra boken «Alkoholen och Samhället»¹), viser hvor stor vekt Scharffenberg legger på alkoholmisbruket som årsak til voldskriminalitet. De undersøkelser vi har vist til foran, viser også at alkoholmisbruk er mer utbredt blant volds- enn blant vinningsforbrytere, som igjen viser høyere tall for alkoholmisbruk enn sedelighetsforbrytere. Dessuten er det konstatert at tilbakefallsforbrytere er mer alkoholskadd enn forbryterbegynnere. Vi skal her se hvorledes disse erfaringene samsvarer med tilsvarende oppgaver for de fanger som denne undersøkelsen omfatter.

Tabell 57. Fangene etter edrueighetsforhold og forbrytelsesintensitet.

Sanksjoner for for- brytelser	Absolutte tall					Prosenttall				
	Drikk- feldig	Be- tydelig mis- bruk	En del mis- bruk	Intet mis- bruk	I alt	Drikk- feldig	Be- tydelig mis- bruk	En del mis- bruk	Intet mis- bruk	I alt
1	96	138	326	777	1 337	7	10	25	58	100
2—3	119	85	259	336	799	15	11	32	42	100
4—5	123	101	222	271	717	17	14	31	38	100
6—8	183	98	218	187	686	27	14	32	27	100
9 og over	274	122	237	136	769	35	16	31	18	100
I alt	795	544	1 262	1 707	4 308	18	13	29	40	100

¹ Scharffenberg (1913) s. 15.

Opgavene i tabell 57 viser at andelen av alkoholmisbrukere stiger fra 42 prosent for engangsforbrytere opp til hele 82 prosent for fanger med over 8 sanksjoner for forbrytelser. I denne siste fangegruppen var det prosentvis 5 ganger flere drikkfeldige enn blant engangsforbryterne. Tallene bekrefter i høy grad at det mest massive alkoholmisbruk er å finne hos dem som er sterkest kriminelt belastet. I den grafiske framstillingen nedenfor er det gitt en nærmere illustrasjon av dette forhold.

Som forklart i kapitlet om opplegget av undersøkelsen, og som det vil framgå av analysen i de foregående kapitler, utgjør undersøkelser av bakgrunnsdataens variasjoner med forbrytelsesintensiteten grunnpilaren i vårt analyseopplegg. Vår hovedhypotese går ut på at en samvariasjon mellom en belastningsfaktor og forbrytelsesintensitet (i den forstand at sterk belastning er positivt korrelert med stor forbrytelsesintensitet) indikerer at denne faktoren kan ha en kriminogen effekt. Ovenfor er det konstatert en slik samvariasjon mellom forbrytelsesintensitet og alkoholmisbruk før første

gangs innsetting i Botsfengslet. Dette resultat, sammen med påvisningen av den høye andel av alkoholmisbrukere totalt sett, gir grunnlag for en foreløpig konklusjon om at fangematerialet synes å bekrefte hypotesen om alkoholmisbruk som en medvirkende årsak til kriminelle handlinger.

Det er mange andre faktorer enn alkoholmisbruk som kan ha påvirket de resultater vi er kommet fram til ovenfor. Den forholdsvis store forbrytelsesintensiteten blant alkoholmisbrukerne trenger således ikke å skyldes alkoholvanene. Det er f. eks. godt tenkelig at vi blant alkoholmisbrukere finner en opphopning av personer med oppvekstdefekter, dårlige arbeidsforhold, ekteskapelige vanskeligheter og andre forhold som oftere forekommer blant vaneforbryterne enn blant engangs- og leilighetsforbryterne. Dette vil så langt råd er bli undersøkt i det følgende.

Først skal vi imidlertid komme inn på et annet fundamentalt spørsmål i drøftinger omkring alkohol og kriminelle handlinger. Foruten at alkoholmisbruk, slik som forklart innledningsvis, kan forårsake straffbare handlinger, er det nødvendig å regne med at kriminalitet også kan utløse alkoholmisbruk. Det er her i første rekke de vansker som ofte møter en lovbrøyer etter oppklaring eller soning (tap av tillit m.v.) som kan tenkes å føre til alkoholmisbruk. Et annet moment som trekker i samme retning, er den kontakten med andre lovbrøyttere (og dermed det alkoholmiljø disse ofte representerer) som for eksempel et fengselsopphold formidler. For det tredje kan statistiske sammenhenger mellom alkoholmisbruk og kriminalitet skyldes at disse to former for avvik har sitt utspring i de samme forklaringsvariable. Påvisningen av statistiske samvariasjoner mellom alkoholmisbruk og kriminalitet er således ikke noe bevis for en årsakssammenheng mellom disse faktorer. Og her må vi erkjenne at våre muligheter for å komme lenger enn til påvisningen av statistiske sammenhenger i vårt undersøkelsesmateriale er svært begrensede. Noen holdepunkter for å trekke mer generelle konklusjoner skulle det imidlertid være mulig å gi.

La oss først — ut fra synspunktet stimulus — respons — se noe nærmere på virkningen alkoholmisbruk — kriminalitet kontra kriminalitet — alkoholmisbruk. I den utstrekning det er kriminaliteten som er stimulus, må den komme før alkoholisbruken i tid. Pålitelige oppgaver over tidspunktet for det begynnende alkoholmisbruk og tidspunktet for den første kriminelle handling ville således gitt visse muligheter for analyser av dette spørsmål. Det foreligger dessverre ingen opplysninger om når fangene eventuelt begynte å misbruke alkohol. I den svenske analysen (Kinberg m. fl.) er det gjort forsøk på å undersøke om alkoholmisbruken eller kriminaliteten begynte først. For de knapt to femtepartar av lovovertrederne hvor det forelå slike opplysninger, viste det seg at alkoholmisbruken var begynt før kriminaliteten omtrent tre ganger oftere enn motsatt. Noen tilsvarende oversikt kan ikke gis for Botsfengselsfangene. Derimot kan det plukkes ut en del fanger som var

alkoholmisbrukere før de ble registrert som kriminelle, nemlig de alkoholmisbrukere som ble satt inn i Botsfengslet på sin første strafferettslige sanksjon. Selv om fanger, tidligere ikke straffbare, ved innsettingen representerer et spesielt utvalg (mange engangsforbrytere som har gjort seg skyldig i underslag eller sedelighetsforbrytelser), kan det være av interesse å se noe nærmere på disse fangers alkoholvaner og forbrytelsesintensitet.

Tabell 58. *Fanger med og uten tidligere sanksjoner for lovbrudd ved første gangs innsetting i Botsfengslet prosentvis fordelt på alkoholmisbrukere og ikke-alkoholmisbrukere.*

	Uten tidl. sanksjoner			Med tidl. sanksjoner		
	Misbruk	Intet misbruk	I alt	Misbruk	Intet misbruk	I alt
Engangsforbrytere	42	58	100	50	50	¹ 100
Leilighetsforbrytere	52	48	100	60	40	100
Vaneforbrytere	61	39	100	73	27	100
I alt	44	56	100	70	30	100

¹ Se note til tabell 50.

Det viser seg at det var forholdsvis færre alkoholmisbrukere blant fanger uten enn med tidligere sanksjoner på lovbrudd ved innsettingen i Botsfengslet (se tabell 58). Forskjellene er imidlertid ikke større enn at de fullt ut kan forklares som et resultat av fangegruppens ulike sammensetning etter forbryterkategori. Det framgår dessuten av tallene at andelen av alkoholmisbrukere viser den samme stigning med fangenes forbrytelsesintensitet for de tidligere ikke straffbare som for de tidligere straffbare. Det høye alkoholmisbruk blant Botsfengselsfangene og samvariasjonen mellom alkoholmisbruk og fangenes forbrytelsesintensitet synes således ikke å være bestemt av alkoholmisbruk som følge av tidligere kriminalitet.

Spesifikasjoner etter forbryterkategorier viser at den statistiske sammenheng mellom høy forbrytelsesintensitet og alkoholmisbruk går igjen i alle gruppene. Oppgavene i tabell 59 viser således at andelen av alkoholmisbrukere jamt over er høyere for tilbakefallsforbryterne (leilighets- og vaneforbryterne) enn for engangsforbryterne (se også tabell VIII). Oppgavene viser samtidig store forskjeller i alkoholbelastningen til de ulike typer av forbrytere. De fangene som har begått legemskrenkelser, inntar en klar lederstilling når det gjelder alkoholmisbruk både blant engangs- og tilbakefallsforbryterne. Også andre voldsforbrytere er relativt ofte karakterisert som misbrukere. Dette går klart fram av oppgavene for engangsforbryterne. Blant tilbakefallsforbryterne er det konstatert høyere misbruksprosent både for

Tabell 59. Prosentvis andel av alkoholmisbrukere blant fanger med ulik kriminell belastning.¹

	Bosatt i bygder		Bosatt i byer (inkl. u. f. b.)		Alle fanger		
	Engangsforbr.	Tilbakefallsforbr.	Engangsforbr.	Tilbakefallsforbr.	Engangsforbr.	Tilbakefallsforbr.	I alt
Vinningsforbrytelser	30	56	47	71	40	68	62
Tyveri	39	62	51	74	48	72	70
Underslag og bedrageri ..	29	34	44	53	37	48	40
Ran	23	72	62	78	42	78	73
Andre vinningsforbr.	33	48	50	64	42	60	59
Voldsforbrytelser	60	74	65	81	62	77	68
Legemskrenkelse	69	90	86	91	75	90	81
Andre voldsforbrytelser ..	53	61	50	76	52	69	59
Sedelighetsforbrytelser	34	50	50	51	40	51	41
Voldtekt	48	(100)	53	(100)	50	(100)	55
Utukt med mindreårige ..	32	50	49	44	39	46	40
Blodskam	32	50	60	46	38	48	41
Andre sedelighetsforbr. ...	29	(40)	(50)	60	33	53	42
Andre forbrytelser	38	65	38	76	38	72	67
I alt	36	60	49	72	42	69	60

¹ Tall i parentes omfatter mindre enn 10 fanger.

ransmenn, tyver og «andre forbrytere». Sedelighetsforbryterne viser de laveste tall for alkoholmisbruk. Men her må voldtektsforbryterne unntas; alle tilbakefallsforbryterne av denne kategori er gruppert som alkoholmisbrukere. Det var riktignok svært få slike fanger, men oppgavene for engangsforbrytere viser også et alkoholmisbruk blant voldtektsfangene som nærmest kan sammenliknes med det til voldsforbryterne. Av de andre sedelighetsfangene var 33—39 prosent av engangsforbryterne og 46—53 prosent av tilbakefallsforbryterne karakterisert som misbrukere av alkohol. Blant vinningsforbryterne er det bare underslagerne og bedragerne som kan oppvise like lave tall for alkoholmisbruk, mens de andre vinningsforbryterne synes å innta en mellomstilling mellom volds- og sedelighetsforbryterne hva alkoholmisbruk angår.

Analysen av sammenhengen mellom Botsfengselsfangenes edrueighetsforhold og deres kriminelle belastning har i alle hovedtrekk gitt samme resultater som tidligere undersøkelser. Den konstaterte sammenheng mellom alkoholmisbruk og høy forbrytelsesintensitet har således bekreftet og utdypet den ofte tidligere påviste forskjell mellom førstegangsforbrytere og tilbakefallsforbrytere. Resultatene stemmer også godt overens med de fra den mer spesifiserte gruppering etter tallet på straffedommer som den svenske undersøkelsen (Kinberg m. fl.) inneholder. Også når det gjelder variasjoner i misbruksprosentene fra forbryterkategori til forbryterkategori, viser analysen av Scharffenberg-materialet samme hovedresultater som de tidligere refe-

rente undersøkelser. Det er derfor grunn til å regne med at disse relasjoner mellom alkoholmisbruk og kriminalitet er forholdsvis almengyldige.

5. Alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket kontra mer varig alkoholmisbruk.

I innledningsmerknadene til dette kapittel er det pekt på at teorien om et direkte samband mellom alkoholmisbruk og kriminalitet i første rekke bygger på to ulike forklaringsmekanismer, nemlig virkningen av den akutte rus og virkningen av det mer varige alkoholmisbruk. Det er viktig å holde disse to sider ved forholdet mellom alkohol og kriminalitet klart fra hverandre. I praksis vil imidlertid kriminelle svært ofte være kjennetegnet både ved at de begår sine straffbare handlinger i alkoholrus og ved et jevnlig misbruk av alkohol. For disse lovbrøyterne vil det selv etter inngående studier av den enkelte, ikke være mulig å trekke noe klart skille mellom virkningene av den akutte rus og skadevirkningen som følge av det vedvarende alkoholmisbruk. Man kan i beste fall foreta en skjønnsmessig avveining mellom betydningene av disse komponentene alt etter graden av personlighetsforfallet som følge av alkoholmisbruk og graden av beruselse i gjerningsøyeblikket.

For et så alkoholbelastet klientel som Botsfengselsfangene, vil dette samgripningsfenomen gjøre det ekstra vanskelig å slutte noe om den akutte rusvirknings betydning kontra betydningen av det kroniske misbruk. De forsøk vi skal gjøre på å belyse dette spørsmål, bygger på en gruppering av fanger karakterisert som alkoholmisbrukere eller som påvirkede i gjerningsøyeblikket i følgende tre grupper:

- a) alkoholmisbrukere ikke påvirket i gjerningsøyeblikket (816 fanger)
- b) alkoholmisbrukere påvirket i gjerningsøyeblikket (1 734 fanger)
- c) ikke alkoholmisbrukere påvirket i gjerningsøyeblikket (284 fanger).

Når vi regner med at en slik gruppering av fangene muligens kan gi holdepunkter til vurderingen av forholdet mellom alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket og kronisk alkoholmisbruk, er grunnlaget en meget simpel hypotese. Fordi fangene i gruppe a er kjennetegnet som alkoholmisbrukere som begikk lovbrudd i edru tilstand, forutsetter vi at en eventuell sammenheng mellom alkoholmisbruk og kriminalitet hos disse fangene må føres på kontoen for det stadige misbruk. Og siden alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket er den eneste notering om alkoholbruk vi har på fangene i gruppe c, må den akutte alkoholrus eventuelt bli å belaste i disse tilfelle. For fangene i mellomgruppen er det, som påpekt foran, ikke mulig å trekke noe klart skille mellom virkningene av den akutte rus kontra det stadige misbruk. Det er således sammenlikninger mellom de to yttergruppene som eventuelt kan si noe om styrkeforholdet til de to forklaringsmekanismene. Det vil framgå av drøftelsene foran at det er nødvendig å regne med mange feilkilder. Den

største usikkerheten ligger sannsynligvis i at vi bare har oppgaver over alkoholpåvirkningen ved de lovbrudd som lå til grunn for fangenes første gangs innsetting i Botsfengslet. Det at en fange var alkoholpåvirket (eller edru) ved dette høvet, behøver selvsagt ikke bety at det er et typisk trekk ved den situasjon som utløser fangens straffbare handlinger. For fanger som har begått flere lovbrudd, er det mye mulig at disse har vært dels edrue, dels alkoholpåvirket i gjerningsøyeblikkene. Dessuten ser vi bort fra de andre mulige forklaringer på sammenhengene mellom alkoholmisbruk og kriminalitet. Siden det er det innbyrdes forhold mellom gruppene som interesserer her, får denne sistnevnte feilkilde bare betydning dersom de andre forklaringsvariable har forskjellig vekt i gruppene.

Av de vel 2 800 fangene gruppert som alkoholmisbrukere og/eller alkoholpåvirket i gjerningsøyeblikket hadde 816 eller 29 prosent ikke nytt alkohol ved forøvelsen av de straffbare handlinger som resulterte i Botsfengselsanbringelse, mens 284 eller 10 prosent var alkoholpåvirket i gjerningsøyeblikket uten at disse er gruppert som misbrukere. Tallet på fanger i a-gruppen er således om lag tre ganger større enn i c-gruppen. Etter vår enkle hypotese skulle dette indikere at det jevnlig alkoholmisbruk må tillegges tre ganger så stor vekt som den akutte alkoholrus.

I alt 1 734 eller 61 prosent av de 2 800 fangene som analyseres i dette avsnittet, var både alkoholmisbrukere og alkoholpåvirkede i gjerningsøyeblikket. Det sier seg selv at en så stor konsentrasjon om b-gruppen betyr et stort usikkerhetsmoment for utsagnskraften i den foretatte sammenlikning. Den er helt og holdent avhengig av at styrkeforholdet mellom beruselse i gjerningsøyeblikket og det mer varige alkoholmisbruk er omtrent det samme i b-gruppen som mellom yttergruppene. Dette er følgelig en av de mange forutsetningene som vår hypotese er basert på. Til bedømming av rimeligheten i denne forutsetning har vi svært lite å holde oss til. Vi vet (jfr. tabell 55) at ca. 60 prosent av fangene i b-gruppen var drikkfeldige eller slike med et betydelig misbruk, mens tilsvarende tall for a-gruppen er 35 prosent. Graden av det varige misbruk er følgelig gjennomgående større i b-gruppen enn i a-gruppen. Det viser at det er all mulig grunn til å regne det varige misbruk som en betydelig faktor også i b-gruppen. Forfatteren mener det er rimelig å anta at det er det jevnlig misbruk som eventuelt har vært utslagsgivende for fanger karakterisert som drikkfeldige eller betydelig misbrukere. Om det dessuten helt skjønnsmessig forutsettes at hovedvekten ligger på den akutte rusvirkning for halvparten av dem med et mer moderat misbruk, mens den andre halvparten belastes det mer varige misbruk, kommer vi for b-gruppen fram til et vekttall for det stadige alkoholmisbruk på tre-fire ganger vekttallet for den akutte rus.

Et studium av prosenttallene i tabell 60 viser en klar tendens til stigende konsentrasjon om både jevnlig misbruk og alkoholpåvirkning i gjernings-

Tabell 60. *Fanger registrert som alkoholmisbrukere ikke påvirket, som misbrukere påvirket og som ikke-misbrukere påvirket i gjerningsøyeblikket, prosentvis fordelt på disse tre grupper.¹*

Alder ved første innsetting i Botsfengslet og tidligere straffeforhold	Bosatte i bygder			Bosatte i byer (inkl. fanger u. f. b.)			I alt		
	Misbrukere ikke påvirket ved forbr.	Misbrukere påvirket ved forbr.	Ikke misbrukere påvirket ved forbr.	Misbrukere ikke påvirket ved forbr.	Misbrukere påvirket ved forbr.	Ikke misbrukere påvirket ved forbr.	Misbrukere ikke påvirket ved forbr.	Misbrukere påvirket ved forbr.	Ikke misbrukere påvirket ved forbr.
<i>Under 30 år</i>									
Tidl. ikke straffbare ...	24(56)	50(—)	26(44)	34(71)	54(—)	12(29)	30(65)	52(—)	18(35)
1—2 tidl. sanksjoner ...	22(64)	59(—)	19(36)	27(71)	62(—)	11(29)	25(70)	62(—)	13(30)
3 eller flere tidl. sanksj. .	17(76)	73(—)	10(24)	24(81)	68(—)	8(19)	23(80)	69(—)	8(20)
<i>30 år og over</i>									
Tidl. ikke straffbare ...	48(83)	46(—)	6(17)	45(81)	45(—)	10(19)	47(82)	45(—)	8(18)
1—2 tidl. sanksjoner ...	33(80)	57(—)	10(20)	26(78)	64(—)	10(22)	28(78)	62(—)	10(22)
3 eller flere tidl. sanksj. .	24(85)	70(—)	6(15)	24(91)	73(—)	3(9)	24(90)	72(—)	4(10)
I alt	29(73)	57(—)	14(27)	28(79)	63(—)	9(21)	29(77)	61(—)	10(23)

¹ Prosenttallene i parentes er framkommet ved en skjønnsmessig fordeling av mellomgruppen på de andre to gruppene slik som forklart i teksten.

øyeblikket med antall tidligere straffereaksjoner, samtidig som andelen av fanger i begge yttergruppene viser nedgang. Dette er bare et nytt uttrykk for den stigende alkoholbelastning med økt kriminalitetsgrad. I denne sammenheng er det større grunn til å peke på at nedgangen i andelen av «ikke-misbrukere påvirket ved forbrytelsen» er størst for de yngste fangene og gjennomgående noe større for bosatte i bygder enn for andre fanger.

Oppgavene i tabell 61 viser at fordelingen på de tre alkoholkategorier varierer vesentlig for de ulike typer av forbrytelser som fangene måtte sone i Botsfengslet. Av fanger satt inn for underslag og bedrageri var det forholdsvis meget få som begikk forbrytelser i en mer tilfeldig alkoholrus. Disse handlinger er ofte av en slik art at rus i gjerningsøyeblikket er utelukket eller lite praktisk. En annen sak er at de ulovlig tilvente pengene ofte nyttes til innkjøp av alkoholholdige drikkevarer. Den motsatte ytterlighet viser oppgavene for voldsforbrytelser. Når alkohol kan sies å ha vært med i bildet ved en voldsforbrytelse, var gjerningsmennene i ni av ti tilfelle alkoholpåvirket i gjerningsøyeblikket. For ran og voldtekt er forholdet omtrent det samme som for voldsforbrytelser.

For de ulike forbrytelseskategorier er ikke oppgavene bearbeidd så detaljert at det er mulig å foreta noen anslagsvis fordeling av gruppe b. En jamføring mellom den akutte rus og det jevnlige misbruk må derfor alene baseres på forholdet mellom de to yttergrupper. For voldsforbrytelser, ran

Tabell 61. Fangene prosentvis fordelt på misbrukere ikke påvirket, misbrukere påvirket og ikke-misbrukere påvirket etter straffeforhold før innsetting i Botsfengslet og arten av forbrytelsene som medførte innsettingen.

	Tidl. ikke straffbare			Tidl. straffbare			I alt		
	Misbrukere ikke påvirket ved forbr.	Misbrukere påvirket ved forbr.	Ikke misbrukere påvirket ved forbr.	Misbrukere ikke påvirket ved forbr.	Misbrukere påvirket ved forbr.	Ikke misbrukere påvirket ved forbr.	Misbrukere ikke påvirket ved forbr.	Misbrukere påvirket ved forbr.	Ikke misbrukere påvirket ved forbr.
Vinningsforbrytelser	54	35	11	26	65	9	31	60	9
Tyveri	39	47	14	24	67	9	26	64	10
Underslag og bedrageri	78	16	6	50	42	8	64	29	7
Ran	12	59	29	7	87	6	8	80	12
Voldsforbrytelser	11	72	17	10	85	5	10	79	11
Legemskrenkelse	9	78	13	5	94	1	7	87	6
Sedelighetsforbrytelser	26	60	14	19	66	15	24	62	14
Voldtekt	12	63	25	3	84	13	7	73	20
Utukt med mindreårige	26	61	13	23	64	13	25	62	13
Blodskam	46	47	7	41	42	17	45	45	10
Andre forbrytelser	53	37	10	34	62	4	41	53	6
I alt	38	49	13	25	66	9	29	61	10

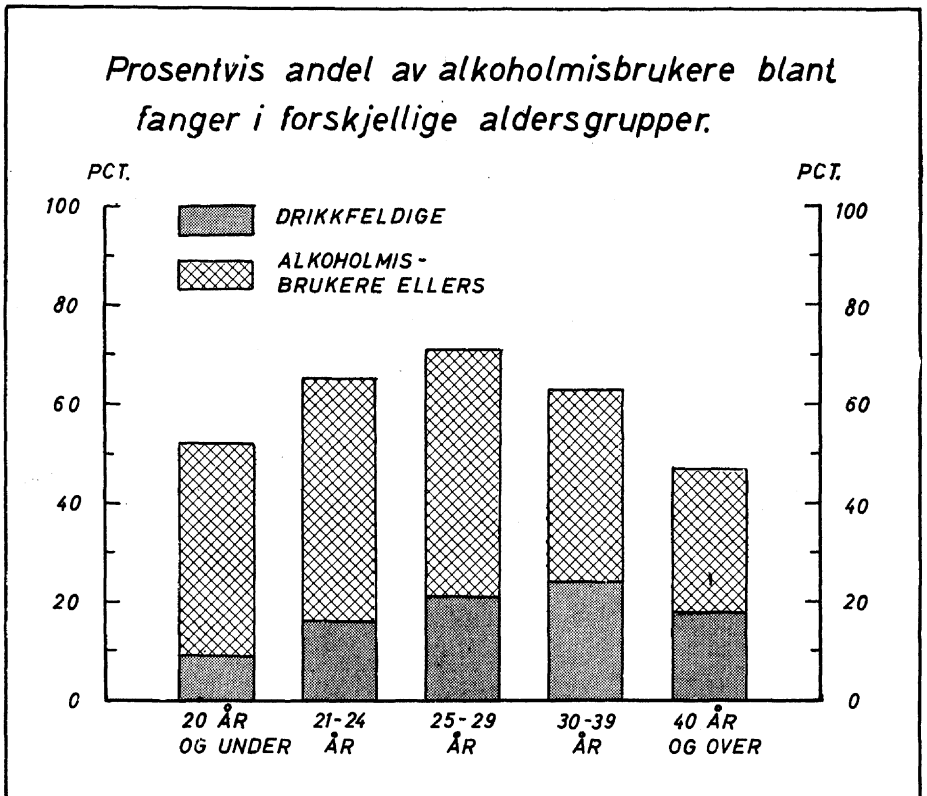
og voldtekt er færre fanger gruppert som «misbrukere ikke påvirket» enn som «ikke-misbrukere påvirket», det vil si at forholdstallet mellom disse grupper er mindre enn 1. For de andre forbrytelsene varierer tilsvarende vekt-tall fra ca. 2 for utuktsforbrytelser overfor mindreårige til 9 for underslag og bedrageri. Det utgjør 2,5 for tyveri og 7 for «andre forbrytelser», som blant annet omfatter dokumentfalsk.

Disse forholdstallene indikerer at beruselse i gjerningsøyeblikket har en større effekt i utløsningen av volds-, rans- og voldtektsforbrytelser enn jevnlig alkoholmisbruk. For de andre forbrytelsene er forholdet det motsatte.

De forsøk som er gjort her på å gi enkelte momenter til vurdering av hvor mye det stadige alkoholmisbruk kan ha betydd i forhold til alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket, er bygd på et ytterst spinkelt grunnlag. Det er derfor grunn til å presisere at resultatene må vurderes deretter. Forsøket har likevel gitt en del resultater som kan ha en viss verdi. Det gjelder blant annet oppgavene som viser at den akutte rus betydde relativt mer for de yngste og minst kriminelt belastede Botsfengselsfangene enn for de eldre tilbakefallsforbrytere. Konstateringen av den større betydning av alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket for voldsforbrytelser, ran og voldtekt synes også å innebære en riktig påpeking av at disse forbrytelsesarter står i en særstilling. Det må også være forsvarlig å trekke den slutning at det for de andre forbrytelsene må legges vesentlig større vekt på det stadige alkoholmisbruk enn på den akutte rusvirkning.

6. *Edruelighet og alder.*

Den mangel på kontroll over forholdet til alkohol som kjennetegner alkoholmisbrukere, har som oftest utviklet seg suksessivt fra et leilighetsvist alkoholkonsum mot et stadig mer omfattende alkoholbruk. Dette tilvenningsmønster gjør at hyppigheten av mer alvorlig alkoholmisbruk sannsynligvis er større blant voksne enn blant ungdom. Vi skal her undersøke om det blant Botsfengselsfangene kan konstateres en slik sammenheng mellom alder og alkoholmisbruk. Dessuten vil det bli undersøkt om andelen av alkoholmisbrukere — slik som alminnelig antatt — er større blant fanger fra byene enn fra bygdene og større for ugifte og før gifte enn for gifte.

Figuren viser at det for alle fanger under ett var flest alkoholmisbrukere blant dem som var 25—29 år ved første gangs innsetting i Botsfengslet. For yngre fanger viser andelen av alkoholmisbrukere en stigning med alderen, mens det for de eldre fangene var nedgang i andelen av alkoholmisbrukere. Forekomsten av særlig alvorlig alkoholmisbruk viser omtrent samme variasjon med alderen. Andelen av drikkfeldige når imidlertid sitt maksimum

senere enn den gjør for alkoholmisbrukere i alt, nemlig i 30—39-årsalderen. Det bekrefter antakelsen om at det tar sin tid å bli drikkfeldig.

Det totalbilde vi med dette har fått over alkoholmisbruket til fanger i ulike aldersklasser, kan selvsagt være påvirket av de forskjeller som er konstatert foran for ulike fangekategorier. En oversikt over dette kan bare skaffes gjennom en analyse av alkoholmisbrukets variasjoner med alderen innen de ulike kategorier av fanger. I tabellene 62 og 63 er det stilt sammen slike talloppgaver.

Tabell 62. *Prosentvis andel av alkoholmisbrukere blant fanger i ulike aldersgrupper og med forskjellig kriminell belastning.¹*

	Alkoholmisbrukere i alt					Drikkfeldige				
	20 år og under	21— 24 år	25— 29 år	30— 39 år	40 år og over	20 år og under	21— 24 år	25— 29 år	30— 39 år	40 år og over
<i>Engangsforbrytere</i>										
Tyveri	31	45	59	50	47	—	—	6	7	13
Underslag og bedrageri	(67)	42	56	41	29	(33)	—	2	5	8
Andre vinningsforbrytelser .	(20)	61	(29)	40	38	(—)	(—)	—	—	19
Voldsforbrytelser	(56)	71	52	52	77	(—)	14	10	10	12
Sedlighetsforbrytelser	20	45	49	42	38	—	4	4	4	12
Andre forbrytelser	(40)	55	36	41	33	(—)	9	7	7	—
I alt	33	53	50	43	36	—	5	5	5	10
<i>Tilbakefallsforbrytere</i>										
Tyveri	52	69	83	83	85	8	16	28	38	46
Underslag og bedrageri	(25)	26	39	60	49	(—)	5	4	10	19
Andre vinningsforbrytelser .	58	61	68	70	65	11	19	25	37	27
Voldsforbrytelser	(89)	81	74	72	76	(11)	6	16	28	35
Sedlighetsforbrytelser	(50)	(22)	(57)	56	50	(50)	(22)	14	26	24
Andre forbrytelser	60	75	78	71	67	18	22	28	37	33
I alt	54	67	76	74	66	10	18	25	34	32
<i>Alle fanger</i>										
Tyveri	50	67	81	79	77	7	15	26	34	40
Underslag og bedrageri	(43)	32	50	42	32	(14)	3	3	7	10
Andre vinningsforbrytelser .	56	61	67	69	60	10	18	24	35	26
Voldsforbrytelser	72	75	60	59	77	5	12	12	16	21
Sedlighetsforbrytelser	23	42	51	45	39	5	8	6	9	13
Andre forbrytelser	59	74	71	66	57	16	22	25	32	24
I alt	52	65	71	63	47	9	16	21	24	18

¹ Tall i parentes omfatter mindre enn 10 fanger.

Opgavene viser at den skisserte samvariasjon mellom alkoholmisbruk og alder ikke er representativ for alle fangegrupper, og aller minst for voldsforbryterne. Alkoholmisbruket blant disse fangene synes nærmest å ha vært mest utbredt hos de yngste og de eldste fangene. For engangsforbryterne

blant andre hovedgrupper av fanger (tyver, underslagere og bedragere og seksualforbrytere) gir totaltallene et dekkende uttrykk for variasjonen i misbruksprosentene for de ulike aldersgrupper. Også oppgavene for tilbakefallsforbryterne (leilighets- og vaneforbryterne) viser at de yngste fangene var sjeldnere alkoholmisbrukere enn de eldre. Tendensen til nedgang i andelen av alkoholmisbrukere blant fanger over 30 år er imidlertid her langt svakere enn for engangsforbryterne. For de egentlige yrkesforbrytere — vaneforbryterne — er det snarere slik at tallet på alkoholmisbrukere viser en stadig stigning med de innsattes alder.

Blant alkoholmisbrukere av alle forbryterkategorier var det forholdsvis flere drikkfeldige i de eldre aldersgrupper enn i de yngre. Massiviteten i det registrerte alkoholmisbruk viser med andre ord en stigende tendens med fangenes alder. Også i forhold til fanger i alt viser oppgavene over drikkfeldige en ubrutt tendens til stigende alkoholbelastning med stigende alder. Den nedgang i andelen av drikkfeldige som totaltallene viste for fanger over 40 år, skyldtes at det nettopp i denne aldersgruppen er svært mange sedelighetsforbrytere, bedragere og underslagere, det vil si fanger med forholdsvis liten alkoholbelastning.

Konstateringen av stigende misbruk med stigende alder er uten tvil hovedresultatet av denne analysen av alkoholmisbruket til Botsfengselsfanger i ulike aldersgrupper. Både den nye svenske og den nye danske undersøkelsen er i så måte kommet til samme resultat. Det er mye som taler for at de registrerte avvik fra denne utviklingstendens skyldes andre forhold enn aldersfaktoren. Nedgangen i alkoholmisbruket blant de eldre engangs- og leilighetsforbrytere har således etter all sannsynlighet nøye sammenheng med at vi her har å gjøre med en helt spesiell fangegruppe — personer uten noen egentlig kriminell legning, men som i voksen alder begår sitt livs store og ofte eneste feiltrinn. Grunnen til at voldsforbryternes alkoholmisbruk synes å følge et annet mønster enn vanlig når det gjelder aldersvariasjoner, kan skyldes disse forbryteres spesielt høye alkoholmisbruk. Den tilvenningsprosess som er den naturlige forklaring på alkoholmisbrukets øking med alderen, kan mye mulig være slutført tidligere hos personer som begår voldsforbrytelser enn for dem som gjør seg skyldig i annen kriminalitet.

7. *Edruelighet, bosted og sivilstand.*

Grupperingene etter bosted (se tabellene 59 og 63) gir som ventet det resultat at fanger fra landsbygda er sjeldnere alkoholmisbrukere enn fanger bosatt i byer eller fanger uten fast bosted. Denne forskjell er gjennomgående for alle forbryterkategorier og aldersgrupper. Stort sett kan en si at andelen av alkoholmisbrukere er om lag 10 prosent høyere for byfangene enn for innsatte fra bygdene.

Tabell 63. Prosentvis andel av alkoholmisbrukere blant fanger i ulike alders- og bostedsgrupper.¹

	Alkoholmisbrukere i alt					Drikkfeldige				
	20 år og under	21—24 år	25—29 år	30 år og over	I alt	20 år og under	21—24 år	25—29 år	30 år og over	I alt
<i>Engangsforbrytere</i>	33	53	50	39	42	2	5	5	8	7
Bosatt i bygder	26	38	48	34	36	—	—	6	6	5
» i byer	41	69	51	44	47	5	8	6	11	9
Uten fast bosted	(40)	54	55	64	57	—	11	—	12	8
<i>Leilighetsforbrytere</i>	47	62	56	59	58	2	7	12	22	15
Bosatt i bygder	26	55	52	51	50	—	3	10	12	9
» i byer	50	64	54	63	60	4	9	9	29	18
Uten fast bosted	64	70	71	75	72	—	7	21	31	19
<i>Vaneforbrytere</i>	56	68	83	79	73	11	20	30	41	27
Bosatt i bygder	55	63	72	71	66	10	13	15	28	18
» i byer	56	71	87	81	74	10	21	34	45	28
Uten fast bosted	58	68	81	84	74	16	24	32	45	31
<i>Alle fanger</i>	52	65	71	56	60	9	16	21	21	18
Bosatt i bygder	42	55	57	43	48	6	7	10	11	10
» i byer	53	70	76	60	65	8	18	25	26	22
Uten fast bosted	58	66	71	79	71	14	20	27	38	26

¹ Tall i parentes omfatter mindre enn 10 fanger.

Den offisielle statistikken over registrerte drukkenskapsforseelser viser at drukkenskapspromillen er ca. 15 ganger høyere i byene enn i bygdene.¹) Selv om denne statistikken tegner et altfor lyst bilde av edrueligheten i bygdene, er det liten grunn til å tvile på at den alminnelige edruelighetstilstand er vesentlig bedre på landsbygda enn i byene. Vurdert på denne bakgrunn er den konstaterte forskjell mellom alkoholmisbruket til fanger fra bygder og byer forholdsvis liten. Den mekanisme som ligger til grunn for den statistiske sammenheng mellom alkoholmisbruk og kriminalitet, synes derfor ikke å være mindre virksom på bygdene enn i byene.

Også den svenske undersøkelsen viser forholdsvis mange alkoholmisbrukere blant straffede fra landdistriktene. Forfatterne trekker på dette grunnlag følgende slutning: «Detta visar, att alkoholmisbruket måste spela en betydligt större relativ roll i kriminalitetsgenesen på landsbygden än i städerna».²) Vi har valgt å uttrykke oss mer forsiktig. Man kan nemlig ikke uten videre slutte at en kriminalitetsfaktor har større relativ betydning i

¹ Alkoholstatistikk 1946, s. 82—92. ² Kinberg m. fl. (1957) s. 60.

en befolkning enn i en annen befolkning ut fra forskjellen i hyppighetene av vedkommende faktor blant lovlydige og lovbrøyttere i befolkningene. Selv om utsagnet begrenses til å gjelde styrkeforholdet i en statistisk samvariasjon, må det bygge på en forutsetning om at kriminalitetsfaktoren — her alkoholmisbruk — er uavhengig av andre forklaringsfaktorer.

Tabell 64. *Prosentvis andel av alkoholmisbrukere i ulike sivilstandsgrupper.*

	Drick- feldige	Alkohol- misbrukere ellers	Alkohol- misbrukere i alt	Ikke alkohol- misbrukere	I alt
Gifte	13	36	49	51	100
Enkemenn	18	35	53	47	100
Skilte	30	41	71	29	100
Ugifte	19	45	64	36	100
I alt	18	42	60	40	100

Av tabell 64 framgår det at mindre enn halvparten av de gifte fangene var alkoholmisbrukere, mens andelen av alkoholmisbrukere blant ugifte var 64 prosent. Det er imidlertid blant de skilte at alkoholmisbruk var mest vanlig, i alt 71 prosent av disse fangene misbrukte alkohol. Men om disse er skilt fordi de drikker, eller drikker fordi de er skilt, sier tallet ingenting om.

På samme måte som for alkoholmisbrukets sammenheng med fangenes alder, viser mer detaljerte analyser at samvariasjoner mellom sivilstand og alkoholmisbruk er mer sammensatt enn totaltallene gir inntrykk av. En analyse for fanger i forskjellige aldersgrupper, og med ulik kriminell belastning,

Tabell 65. *Prosentandel alkoholmisbrukere blant fanger fylt 30 år ved første innsetting i Botsfengslet etter bosted, sivilstand og forbryterkategori.*

	Engangsforbryttere				Tilbakefallsforbryttere			
	Bygder		Byer ¹		Bygder		Byer ¹	
	Gifte	Ugifte og før gifte	Gifte	Ugifte og før gifte	Gifte	Ugifte og før gifte	Gifte	Ugifte og før gifte
Vinningsforbrytelser ..	24	45	38	53	55	68	66	82
Tyveri	38	50	50	54	71	80	73	87
Underslag og bedr. .	23	43	38	49	54	45	55	58
Voldsforbrytelser ...	63	68	44	70	90	56	80	73
Sedelighetsforbrytelser	30	36	40	55	53	35	64	59
Andre forbrytelser ...	35	27	44	30	53	69	72	77
I alt	29	41	39	54	57	64	68	79

¹ Inkl. fanger uten fast bosted.

viser således at alkoholbelastningen for de yngste fangene er vel så stor blant gifte som blant ugifte eller før gifte. Det er først for fanger over 30 år at sammenhengen mellom alkoholmisbruk og sivilstand både for engangs-, leilighets- og vaneforbrytere er analog med tallene i tabell 64. Selv for denne gruppen av fanger er det enkelte unntak fra regelen om at alkoholmisbruket er større blant ugifte og før gifte enn blant gifte (se tabell 65). For tilbakefallsforbryterne blant underslagere og bedragere, voldsmenn og sedelighetsforbrytere var det således, både for bosatte i byer og bygder, flest alkoholmisbrukere blant gifte. Siden det er forholdsvis få fanger i disse gruppene, er det sannsynlig at disse uventede resultater bare skyldes tilfeldige utslag i tallene.

8. Fangenes kontra foreldrenes edrueighet.

I et tidligere kapittel er det konstatert at 24 prosent av Botsfengselsfangene hadde en far eller mor som var regnet som drikkelig (far var drikkelig for 23 prosent av fangene). Omtrent hver fjerde fange har således gjennom sine foreldre stiftet bekjentskap med et alvorlig misbruk av alkohol. Hvilken betydning har dette hatt for fangenes alkoholvaner? Vi kan ikke gi noe utdypende svar på dette spørsmål,¹⁾ men en kombinerings av alkoholopplysningene for fangene og foreldrene bør kunne gi enkelte momenter av interesse.

Det er foran pekt på at mindre enn femte hver fange var drikkelig ved første gangs innsetting i Botsfengslet. Andelen av drikkelige er således lavere for fangene enn for deres foreldre. Umiddelbart kan det synes å være et oppløftende resultat. Det kan nemlig indikere et mindre alkoholproblem blant fangene enn blant fedrene, og dermed er mulighet for at fedrenes misgrep på dette området kan ha hatt en heldig, avskrekkende virkning på sønnene. Forholdet er imidlertid etter all sannsynlighet et annet. For det første var fangene gjennomgående unge ved innsettingen i Botsfengslet, det vil si på tidspunktet for klassifiseringen etter alkoholvaner, og de var naturlig nok gjennomgående yngre enn sine fedre. På bakgrunn av at drikkeligheten tiltar med alderen, kan dette moment alene forklare at det er registrert færre drikkelige blant fangene enn blant deres fedre. Det bekref-

¹ Det er foretatt en rekke undersøkelser av hvor ofte alkoholmisbrukere kommer fra hjem hvor far eller mor misbrukte alkohol. Så sent som i 1958 ble det her i landet lagt fram en slik spesialundersøkelse, nemlig *A. Engeset* og *R. Idsøes* bok: *Alkoholmisbrukeres foreldre og brødre*. Av 291 alkoholmisbrukere fra Stavanger fant forfatterne at 42 prosent kom fra hjem hvor en eller begge foreldre misbrukte alkohol, mens et kontrollmateriale for 329 menn som ikke misbrukte alkohol, viste at bare 15 prosent kom fra hjem med alkoholmisbruk. Andre undersøkelser, som det er gitt en oversikt over i Engeset og Idsøes bok, viser også at relativt mange alkoholmisbrukere kommer fra hjem med alkoholmisbruk.

tes også av oppgaver for fanger 30 år og over ved første gangs innsetting i Botsfengslet. Blant disse fangene forekom drikkfeldighet en og en halv gang hyppigere enn blant deres fedre. Dessuten er det grunn til å regne med at begrepet «drikkfeldig» er snevrere for fangene enn for fedrene. Det er en naturlig følge av at alkoholklassifiseringen av foreldrene innskrenker seg til en grov todeling på drikkfeldige kontra ikke-drikkfeldige. Personer med et alkoholmisbruk nær opp til det man assosierer med betegnelsen «drikkfeldig» vil i en slik gruppering ofte tas med sammen med de drikkfeldige, fordi man bevisst eller ubevisst synes de ligger nærmere de drikkfeldige enn de ikke-drikkfeldige.

Tabell 66. *Fanger med og uten drikkfeldige foreldre prosentvis fordelt etter edruehetsforhold.*

Alder og edruehetsforhold ved innsetting i Botsfengslet	Engangs- og leilighetsforbrytere		Vaneforbrytere		I alt	
	Foreldre drikkf.	Foreldre ikke drikkf.	Foreldre drikkf.	Foreldre ikke drikkf.	Foreldre drikkf.	Foreldre ikke drikkf.
<i>29 år og under</i>						
Drikkfeldig	13	5	26	19	23	14
Misbruk ellers	48	46	49	48	49	47
Intet misbruk	39	49	25	33	28	39
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>30 år og over</i>						
Drikkfeldig	24	11	54	37	37	19
Misbruk ellers	44	31	34	40	40	33
Intet misbruk	32	58	12	23	23	48
I alt	100	100	100	100	100	100
<i>Alle fanger</i>						
Drikkfeldig	19	9	32	25	28	16
Misbruk ellers	46	36	46	46	46	41
Intet misbruk	35	55	22	29	26	43
I alt	100	100	100	100	100	100

Blant de fangene som hadde en drikkfeldig far eller mor, var 28 prosent regnet som drikkfeldige og 46 prosent som alkoholmisbrukere ellers ved første gangs innsetting i Botsfengslet (se tabell 66). For fanger med ikke-drikkfeldige foreldre er tilsvarende tall 16 og 41 prosent. Det vil si at fanger med drikkfeldige foreldre var alkoholmisbrukere langt hyppigere enn andre fanger. Denne forskjell er mer markert for fanger 30 år og over ved innsettingen enn for yngre fanger. Bakgrunnen for og tolkningen av dette resultat har vi alt vært inne på. Også en gruppering etter fangenes forbrytelsesintensitet viser for alle grupper en høyere andel av alkoholmisbrukere blant fanger

med enn blant fanger uten drikkfeldige foreldre. Det samme resultat gir grupperinger etter fangenes ekteskapelige stilling og bosted.

Alkoholmisbruk blant foreldrene synes etter dette å være en av de faktorer som kan ha vært med på å utvikle uheldige alkoholvaner hos mange Botsfengselsfanger.

9. *Sammenfatning.*

Både den alminnelige karakteristikk av fangenes forhold til alkohol ved første gangs innsetting i Botsfengslet og opplysningene om eventuell alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket viser at Botsfengselsfangene var et sterkt alkoholbelastet klientel. I alt 60 prosent av fangene er gruppert som alkoholmisbrukere. Av disse er nesten tredjeparten karakterisert som drikkfeldige, mens vel en femtepart hadde et betydelig misbruk, det vil si et misbruk som lå opp til de drikkfeldiges. Ca. halvparten av fangene hadde vært påvirket av alkohol ved forøvelsen av de forbrytelser som resulterte i Botsfengselsanbringelse.

Andelen av alkoholmisbrukere viser en klar stigende tendens med fangenes forbrytelsesintensitet, fra 42 prosent for engangsforbryterne opp til det dobbelte for fanger kjent skyldig i forbrytelser mer enn 8 ganger. I sistnevnte fangegruppe var det relativt sett 5 ganger flere drikkfeldige enn blant engangsforbryterne.

Også for fanger som har begått ulike typer av kriminelle handlinger, er det påvist betydelige forskjeller i omfanget av alkoholmisbruk. Voldsforbryterne var hyppigere alkoholmisbrukere enn andre forbryterkategorier, mens sedelighetsfangene (voldtektsforbryterne unntatt) relativt sjelden misbrukte alkohol.

Opplysningene om fangenes edruelighetsforhold er også sett i sammenheng med fangenes alder, bosted og sivilstand. Det er konstatert at alkoholmisbruk forekom oftere blant fangene jo eldre disse var ved innsettingen. Alkoholmisbruk var mer vanlig blant byfanger enn blant innsatte fra landsbygda. Dessuten viser oppgavene stort sett et høyere alkoholmisbruk for ugifte og før gifte fanger enn for fanger som var gifte ved første gangs innsetting i Botsfengslet.

Samvariasjonen mellom alkoholmisbruk og høy forbrytelsesintensitet er ikke avledet av edruelighetsforholdenes sammenheng med forbryterkategori, alder, bosted og sivilstand. Også innen fangegrupper som er likt sammensatt etter disse kjennetegn, har fanger som misbrukte alkohol ved første gangs innsetting i Botsfengslet gjennomgående dokumentert en større forbrytelsesintensitet fram til 1958 enn fanger regnet som ikke misbrukere av alkohol. Sammenhengen mellom fangenes edruelighetsforhold og forbrytelsesintensitet er heller ikke bestemt av alkoholmisbruk som følge av tidligere kriminalitet. Botsfengselsfangenes edruelighetsforhold synes derfor å underbygge hy-

potesen om alkoholmisbruk som en selvstendig årsak til fangenes kriminelle aktivitet.

I dette kapittel er det ikke gjort noen forsøk på å se fangenes edruehetsforhold i sammenheng med deres oppvekstvilkår, utdanningsforhold og arbeidsforhold m.v. Det reduserer selvsagt resultatenes utsagnskraft. Analysen vil imidlertid i så måte bli fortsatt i neste kapittel.

Kap. XII. Sammenfattende analyser av oppvekstvilkår, utdanning, arbeidsforhold, edrueighet m. v. og kriminell belastning

I omtalen av opplegget til undersøkelsen er det forklart at det ikke kan komme på tale å foreta detaljerte kryssgrupperinger på alle registrerte kjennetegn samtidig. Forsøk i den retning vil på det nærmeste måtte resultere i lister over karakteristika ved hver enkelt fange. Så forskjellige som fangenes utviklingsmuligheter og utviklingsveier har vært, er det nemlig sannsynlig at bare meget få fanger har nøyaktig samme bakgrunn, selv etter det forholdsvis enkle system av klassifikasjoner som denne undersøkelsen er basert på. Formålet med dette arbeid har ikke vært å utgi en systematisk fortegnelse over grunnmaterialet, og analyseopplegget har derfor måttet bli et annet. Vi har valgt å basere oss på partielle studier for de enkelte kjennetegn, supplert med enkelte sammenfattende analyser for kjennetegn som det er naturlig å se i direkte sammenheng. Denne del av bearbeidingsprogrammet anses for gjennomført i og med analysene i kapitlene foran.

Det står imidlertid fast at det innviklede problem som spørsmålet om årsakene til kriminelle handlinger er, ikke lar seg analysere tilfredsstillende ved isolerte studier av enkeltfaktorer eller av et sterkt begrenset sett av slike faktorer. Vi skal derfor i dette kapittel gjøre forsøk på en mer sammenfattende analyse av de tilgjengelige oppgaver over Botsfengselsfangenes kriminalitet og sosiale bakgrunn.

Det er tidligere pekt på at kriminologiske årsaksanalyser må bygge på en spesifisert teori om avhengighet mellom kriminell atferd og visse forklaringsfaktorer. Dette krav til teorioverbygning er rent symbolsk uttrykt gjennom den kriminalitetsfunksjon som er skissert i kapitlet om analyseopplegget. De analysene som er gjennomført foran, kan, ut fra visse forutsetninger om funksjonsformen, karakteriseres som forsøk på å si noe om avhengighetsforholdet mellom forbrytelsesintensitet og de enkelte forklaringsfaktorer hver for seg. Dersom faktorene har en selvstendig innvirkning på forbrytelsesintensiteten, det vil si en innvirkning som er uavhengig av hvorvidt en eller flere andre faktorer også er virksomme, vil et partielt analyseopplegg være fullt tilfredsstillende. I motsatt fall, det vil si når virkningen av én eller flere

faktorer avhenger av om visse andre faktorer har vært virksomme, vil partielle analyser gi ufullstendige og kanskje helt misvisende uttrykk for avhengighetsforholdet mellom kriminalitet og forklaringsfaktorene. Det er fordi vi ikke kan utelukke muligheten for en nær innbyrdes sammenheng mellom de registrerte bakgrunnsfaktorer at det er så viktig å supplere analysene foran med mer sammenfattende analyser.

Det første skritt mot løsningen av samvariasjonsproblemer må være å innføre forutsetninger som forenkler problemkomplekset. Denne framgangsmåte, som er velkjent på andre fagområder, må nyttes også i kriminologien. La oss driste oss til å innføre den forutsetning at det består en lineær sammenheng mellom kriminell belastning og de faktorer som er bestemmende for den. Da kan kriminalitetsfunksjonen skrives:

$$(2) K = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n$$

hvor $a_0, a_1, a_2 \dots a_n$ er konstante parametre. Dermed er spørsmålet om å bestemme avhengighetsforholdet mellom x -ene og K rent teknisk forenklet til å bestemme tallverdien av parametrene. Problemet er også da formet på en slik måte at det statistisk sett kan mestres. Forutsetningen om et lineært avhengighetsforhold kan riktignok være en meget restriktiv betingelse. Men så sant betingelsen holder, vil en analyse ut fra en slik teori gi langt mer informasjon enn tradisjonelle analyseopplegg.

De metoder (regresjonsanalyser) som er utviklet i statistisk teori for løsninger av samvariasjonsproblemer av den art som skissert ovenfor, er i første rekke utviklet for problemstillinger hvor de kjennetegnet som opptrer, er uttrykt i en kvantitativ skala med en klart definert telleenhet. For den kriminelle belastning (K) disponerer vi et materiale som gjør det berettiget å innføre et kvantitativt kjennetegn som en indikator for denne størrelsen. Dette viktige særtrekk ved materialet er forklart og brukt så ofte i analysene foran at det skulle være unødvendig å komme nærmere inn på det her. Vi nøyer oss foreløpig med å konstatere at analysene foran synes å vise at tallet på registrerte sanksjoner for forbrytelser fram til 1958 er et brukbart mål for Botsfengselsfangenes forbrytelsesintensitet, alle målingsfeil til tross. De forklaringsfaktorer (x -ene) som inngår i vårt analyseopplegg, er imidlertid alle kvalitative størrelser. Kvalitative kjennetegn som forklaringsfaktorer er imidlertid ikke noen hindring for bruk av regresjonsteknikken, selv om det forutsetter enkelte «knepe» for å få metoden til å passe for problemet. Våre forsøk på mer sammenfattende analyser av fangematerialet kommer i vesentlig grad til å bygge på regresjonsberegninger.

Først skal vi imidlertid gjennomføre en sammenfattende analyse etter omtrent samme opplegg som i de mer partielle analysene foran, idet vi skal studere kryssgrupperinger etter visse hovedkriterier for fangenes oppvekstvilkår, utdanning, arbeids- og edruelighetsforhold m. v.

1. Kryssgrupperinger.

Ved grupperinger av fangene etter deres oppvekstvilkår, utdanning, arbeidsløshet og alkoholmisbruk samt forbrytelsesintensitet er det for oversiktens skyld nødvendig å foreta radikale forenklinger i spesifikasjonene. Vi kommer således her bare til å skille mellom fanger med og uten oppvekstdefekter. Innholdet i begrepet oppvekstdefekter er nærmere definert foran. For de andre kjennetegnene vil det bli nyttet en tilsvarende todeling. Fanger med kjente utdanningsdefekter (det vil si fanger som ikke har fullført folkeskolen pluss fanger med evner under middels og uten utdanning etter folkeskolen) vil således bli atskilt fra fanger uten slike defekter. Når det gjelder arbeidsforhold vil analysen bli basert på en sontring mellom fanger med og fanger uten kjente arbeidsledighetsperioder, mens det for edruelighetsfaktoren skal sondres mellom fanger karakterisert som alkoholmisbrukere og fanger karakterisert som ikke-misbrukere før første gangs innsetting i Botsfengslet. Tabell 67 gir en oversikt over hvorledes Botsfengselsfangene er fordelt på de 16 grupper som denne inndeling definerer, samt på grupper etter forbrytelsesintensitet.

I alt 3 933 eller 91 prosent av fangene var belastet med oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet eller alkoholmisbruk eller en kombinasjon av disse kjennetegn. Det viser at normavvik i antatt negativ retning på disse fire områder var et dominerende trekk ved Botsfengselsfangenes sosiale bakgrunn.

En sammenlikning med tilsvarende opplysninger for et representativt utvalg av lovlydige personer ville selvsagt gitt nyttige holdepunkter for vurdering av de registrerte normavviks betydning. Denne vei er imidlertid ikke farbar, fordi det ikke foreligger noe kontrollmateriale som kan brukes. Den store spredning når det gjelder de vanligste kriterier for kriminell belastning i det foreliggende materiale — kriteriene for forbrytelsesintensitet og forbryterkategorier — gir imidlertid muligheter for nærmere studier av sammenhengen mellom oppvekst-, utdannings-, arbeids- og alkoholdefekter på den ene side og kriminell belastning på den annen.

Av engangsforbryterne var 79 prosent belastet med oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet eller alkoholmisbruk. Tilsvarende tall for leilighets- og vaneforbryterne var henholdsvis 90 og 98 prosent. For vaneforbrytere med mer enn 8 kjente sanksjoner for forbrytelser er ett eller flere av de nevnte normavvik registrert for praktisk talt alle, nemlig for 769 av i alt 772 fanger.

Disse tall viser at det er en nøye statistisk sammenheng mellom sosiale misforhold og mer alvorlig kriminell aktivitet, et forhold som er grundig dokumentert i foregående kapitler. Nærmere innsikt krever studier av de forskjellige kombinasjoner av normavvik.

Tabell 67. Prosentvis fordeling av fangene etter kombinasjoner av oppvekst-defekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og forbrytelsesintensitet.

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt
	1	2-3	4-5	6-8	9 og over	
Oppvekst- og utdanningsdefekter samt ledighet og alkoholmisbruk	3,9	11,8	15,8	24,0	28,4	14,9
Oppvekstdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	5,9	13,4	18,8	22,4	31,6	16,6
Utdanningsdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	0,9	2,0	3,2	3,6	3,1	2,3
Oppvekst- og utdanningsdefekter samt ledighet	2,1	5,2	8,8	6,4	5,8	5,1
Oppvekst- og utdanningsdefekter samt alkoholmisbruk	4,0	5,3	4,0	4,8	3,8	4,4
Ledighet og alkoholmisbruk	2,4	4,9	6,4	7,1	7,0	5,1
Oppvekstdefekter og ledighet	4,5	7,2	12,9	10,6	6,2	7,7
Oppvekstdefekter og alkoholmisbruk	13,0	10,7	7,1	6,1	5,6	9,2
Utdanningsdefekter og ledighet	0,7	1,2	0,4	0,7	0,9	0,8
Utdanningsdefekter og alkoholmisbruk	1,9	1,9	2,2	1,8	0,8	1,7
Oppvekst- og utdanningsdefekter	7,2	4,1	2,8	1,9	1,5	4,0
Ledighet	1,8	2,6	3,2	2,6	1,2	2,2
Alkoholmisbruk	9,7	7,6	4,4	2,8	1,8	5,9
Oppvekstdefekter	16,8	11,3	6,1	2,6	1,9	9,1
Utdanningsdefekter	4,5	1,2	1,0	0,3	—	1,9
Ingen oppvekst- og utdanningsdefekter eller ledighet og alkoholmisbruk	20,7	9,6	2,9	2,3	0,4	9,1
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Det framgår av tabell 67 at fangenes livsløp fram til innsettingen i Botsfengslet som oftest var kjennetegnet med flere av de registrerte minusfaktorer. For i alt 15 prosent av fangene er det således registrert både oppvekst- og utdanningsdefekter samt arbeidsledighet og alkoholmisbruk, mens tre av disse belastningsfaktorer forekom blant 28 prosent av fangene. Kombinasjoner mellom to av de fire minusavvikene er registrert for 29 prosent av fangene, mens 19 prosent var belastet med enten oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet eller alkoholmisbruk. En tilsvarende oppsummering for fanger med forskjellig forbrytelsesintensitet gir følgende prosenter:

	Antall sanksjoner				
	1	2-3	4-5	6-8	9 og over
4 minusavvik	4	12	16	24	29
3 »	13	26	35	41	44
2 »	29	30	32	28	22
1 »	33	22	14	5	5
0 »	21	10	3	2	—
I alt	100	100	100	100	100

At fangene svært ofte var kjennetegnet ved avvik i antatt negativ retning for mer enn ett av de fire sentrale faktorkomplekser som analyseres her, kan ikke overraske. Det er således ikke vanskelig å forstå at slette oppvekstvilkår og utdanningsforhold svært ofte hører sammen. At utdanningen kan virke inn på arbeidsforholdene er det heller ikke nødvendig å forklare nærmere. Vi vet at alkoholmisbrukere er lite velsett på alle arbeidsplasser. Og i mellomkrigstidens depresjonsperioder var det sikkert ekstra vanskelig for dette klientel å hevde seg i konkurransen om de sterkt begrensede sysselsettingsmuligheter. Den hyppige kombinasjon av alkoholmisbruk og arbeidsledighet hos Botsfengselsfangene er det således heller ikke vanskelig å finne forklaringer på. Alt i alt måtte vi regne med, som tallene også viser, at det går en kjede av vekselvirkninger fra oppvekstvilkår til utdannings-, arbeids- og edruelighetsforhold.

Det faktum at fangenes livshistorie fram til innsettingen svært ofte har vært preget av vanskeligheter på mer enn ett av de fire områder, reiser et påtrengende spørsmål om de partielle sammenhenger vi tidligere har konstatert mellom kriminell belastning på den ene side og oppvekstvilkår, utdanningsforhold, arbeidsforhold eller utdanningsforhold på den annen. Kan denne statistiske sammenheng for en av de nevnte faktorer vedkommende være bestemt av samvariasjonen mellom kriminell belastning og en eller flere av de andre faktorene? Prosenttallene i oppstillingen ovenfor gir et foreløpig svar. De viser at kombinasjoner av minusavvik på alle de fire områdene samtidig forekom 7 ganger hyppigere blant vaneforbrytere med over 8 sanksjoner for forbrytelser enn blant engangsforbrytere. Tilsvarende forholdstall for fanger med minst 3, minst 2 og minst 1 minusavvik utgjør henholdsvis 4,3, 2,1 og 1,3. Det vil si at fanger med 4 minusavvik gjennomgående har en høyere forbrytelsesintensitet enn fanger med 3 minusavvik, som igjen har vist større forbrytelsesintensitet enn fanger kjennetegnet med kombinasjoner av 2 minusfaktorer osv. Disse resultater synes å underbygge en hypotese om at belastninger på hvert av de fire faktorområder har en selvstendig innvirkning på forbrytelsesintensiteten.

Vi skal forklare dette nærmere ved hjelp av oppgaver over gjennomsnittlig antall registrerte sanksjoner for de forskjellige fangegrupper. Slike talloppgaver er stilt sammen i tabell 68.

Fanger belastet med både oppvekst- og utdanningsdefekter samt arbeidsledighet og alkoholmisbruk har pådratt seg 7,3 sanksjoner for forbrytelser i gjennomsnitt, mens tilsvarende tall for fanger uten noen slik belastning utgjør 1,7. For fanger som med hensyn til de registrerte sosiale normavvik befinner seg et sted på skalaen mellom disse to ytterpunkter, viser oppgavene over gjennomsnittlig antall sanksjoner en god sammenheng mellom belastnings- og forbrytelsesintensitet. Variasjonene i gjennomsnittstallene er imidlertid ikke bare bestemt av antall minusavvik, de er også påvirket av de områdene avvikene refererer seg til.

Tabell 68. Gjennomsnittlig antall registrerte sanksjoner for forbrytelser for fanger med eller uten oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet og alkoholmisbruk.

	Bosted ¹		Alder ¹			I alt
	Byg- der	Byer ²	24 år og under	25— 39 år	40 år og over	
Oppvekst- og utdanningsdefekter samt ledighet og alkoholmisbruk	5,2	7,8	8,1	7,1	3,7	7,3
Oppvekstdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	5,9	7,4	7,6	7,2	4,8	7,1
Utdanningsdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	5,8	6,1	6,7	6,6	3,1	6,1
Oppvekst- og utdanningsdefekter samt ledighet	3,4	6,8	6,8	4,6	1,8	5,8
Oppvekst- og utdanningsdefekter samt alkohol- misbruk	3,3	5,4	6,2	4,3	2,2	4,6
Ledighet og alkoholmisbruk	4,1	6,5	6,6	6,1	4,1	5,9
Oppvekstdefekter og ledighet	4,5	5,3	6,0	4,3	2,8	5,1
Oppvekstdefekter og alkoholmisbruk	2,5	4,2	5,0	3,8	2,1	3,6
Utdanningsdefekter og ledighet	3,6	5,1	6,4	2,6	1,6	4,6
Utdanningsdefekter og alkoholmisbruk	3,7	4,1	4,3	5,1	2,3	3,9
Oppvekst- og utdanningsdefekter	2,2	3,8	5,0	2,0	1,6	2,8
Ledighet	3,3	4,5	4,7	3,9	2,7	4,2
Alkoholmisbruk	2,2	3,2	2,9	3,0	2,3	2,8
Oppvekstdefekter	1,9	2,7	3,6	2,5	1,5	2,4
Utdanningsdefekter	1,4	2,2	2,2	1,6	1,2	1,6
Ingen oppvekst- og utdanningsdefekter eller ledighet og alkoholmisbruk	1,5	2,0	2,7	1,9	1,3	1,7
I alt	3,1	5,7	6,3	4,8	2,2	4,8

¹ Ved første gangs innsetting i Botsfengslet. ² Inkl. fanger uten fast bosted.

La oss først ta for oss fanger med oppvekstdefekter. Fanger belastet med slike defekter alene har i gjennomsnitt pådratt seg 2,4 sanksjoner. Det er gjennomsnittlig 0,7 flere sanksjoner enn for fanger uten belastning på noen av de fire feltene. Med utgangspunkt i denne sammenlikning mellom de to fangegruppene skulle det være mening i en slutning om at oppvekstdefekter i gjennomsnitt kan forklare 0,7 av de sanksjoner for forbrytelser som fangene har pådratt seg. En svakhet ved denne slutning, rent statistisk sett, er at sammenlikningen bare er basert på de to aritmetiske gjennomsnittene. Det er ikke tatt noe hensyn til spredningen omkring gjennomsnittene, som er relativt store (jfr. tabell 67). Dessuten bygger slutningen på observasjoner for forholdsvis få fanger. Sistnevnte svakhet kan det imidlertid bøtes noe på ved tilsvarende sammenlikning for andre fangegrupper som bare skiller seg fra hverandre ved forekomst eller ikke forekomst av oppvekstdefekter.

Neste fangegruppe med oppvekstdefekter er gruppen med oppvekst- og utdanningsdefekter med gjennomsnittlig 2,8 sanksjoner. Det er 1,2 sanksjoner mer enn gjennomsnittet for fanger med bare utdanningsdefekter. Fanger med oppvekstdefekter og alkoholmisbruk har gjennomsnittlig pådratt seg 0,8 flere sanksjoner enn fanger med bare alkoholmisbruk. De andre grupper av

fanger med oppvekstdefekter har i gjennomsnitt pådratt seg 0,9, 0,7, 1,2, 1,2 og 1,2 flere sanksjoner enn tilsvarende fangegrupper uten oppvekstdefekter.

Fanger med oppvekstdefekter har således i gjennomsnitt pådratt seg fra 0,7 til 1,2 flere sanksjoner for forbrytelser enn fanger uten oppvekstdefekter. Når det tas hensyn til hvor lite nyansert inndelingen av fangene i 16 belastningsgrupper egentlig er og den usikkerhet som gjennomsnittet av tallet på registrerte sanksjoner er beheftet med som mål for forbrytelsesintensitet, er det en god overensstemmelse mellom de beregnede differanser. Det er derfor ikke utelukket at de faktorer som her er sammenfattet i begrepet oppvekstdefekter, har hatt en forholdsvis konstant innvirkning — uavhengig av forekomsten av andre defekter — på fangenes forbrytelsesintensitet. Gjennomsnittet av de 8 differansene — 1,0 sanksjoner — kan i så fall være et brukbart tallmessig anslag for oppvekstdefektenes medansvar i fangenes kriminelle utglidning. Det vil si at oppvekstdefekter gjennomgående har forhøyd forbrytelsesintensiteten med 1,0 sanksjoner.

Tilsvarende beregninger for de tre andre normavvikene gir grunnlag for analoge konklusjoner, nemlig:

- 1) utdanningsdefekter gir en gjennomsnittlig tilvekst i sanksjonstallet på 0,5 (gjennomsnitt av 0,1, 0,4, 1,1, 0,4, 1,0, 0,7, 0,2 og 0,2)
- 2) arbeidsledighet gir en gjennomsnittlig tilvekst i sanksjonstallet på 2,8 (gjennomsnitt av 2,5, 3,0, 2,7, 3,1, 3,0, 2,2, 3,5 og 2,7)
- 3) alkoholmisbruk gir en gjennomsnittlig tilvekst i sanksjonstallet på 1,6 (gjennomsnitt av 1,1, 2,3, 1,2, 1,7, 1,8, 1,5, 2,0 og 1,5).

Gjennom studier av forskjellene i forbrytelsesintensiteten (uttrykt ved gjennomsnittlig antall registrerte sanksjoner for forbrytelser) til de 16 fangegruppene som er ulikt sammensatt når det gjelder forekomst eller ikke forekomst av oppvekst- og utdanningsdefekter samt arbeidsledighet og alkoholmisbruk, er det ved kryssgrupperingen i tabell 68 lykkes å beregne enkle tallmessige uttrykk for den statistiske sammenheng mellom de fire belastningsfaktorer og fangenes forbrytelsesintensitet. Mens bidraget til sanksjonshyppigheten som følge av oppvekstdefekter er beregnet til 1,0, er det tilsvarende tall for utdanningsdefekter 0,5, for arbeidsledighet 2,8 og for alkoholmisbruk 1,6. Forekomst av arbeidsledighet er etter dette det normavvik som har hatt den største kriminalitetsfremmende effekt. Derneft følger alkoholmisbruk og oppvekstdefekter, mens utdanningsdefekter har betydd vesentlig mindre for fangenes kriminalitetsgrad enn de tre andre faktorkomplekser.

Variasjonene i forbrytelsesintensiteten fra fangegruppe til fangegruppe kan ikke fullt ut forklares av den ulike sammensetning etter oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet og alkoholmisbruk. Det vil blant annet framgå av at også personer uten noen av de fire belastningsfaktorer har gjort seg skyldig i forbrytelser, nemlig 1,7 sanksjoner i gjennomsnitt i fange-

materialet. Dette gjennomsnittet er regnet ut etter oppgaver for bare ca. 400 fanger. Resultatet kan derfor i vesentlig grad være påvirket av feilregistreringer og tilfeldigheter. Dessuten var sikkert noen av de 400 fangene belastet med oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet eller alkoholmisbruk uten at det er angitt, også fanger med ufullstendige oppgaver på disse felter er nemlig inkludert i beregningen. En korreksjon for disse forhold gir et tall på 1,4 for «andre faktorer».

Dersom fangenes forbrytelsesintensitet betegnes med K , deres oppvekstvilkår med x_1 , utdanningsforhold med x_2 , sysselsettingsforhold med x_3 og edruelighetsforhold med x_4 , har beregningene ovenfor tatt sikte på en grov bestemmelse av konstantene a_0 , a_1 , a_2 , a_3 og a_4 i følgende relasjon (jfr. likning 2):

$$(3) K = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + a_3 x_3 + a_4 x_4$$

De variable x_1 , x_2 , x_3 og x_4 kan anta verdien 0 eller 1, nemlig 0 når det ikke er registrert defekter på vedkommende felt og 1 når slike defekter er kjent. Det avhengighetsforhold mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres sosiale bakgrunn som beregningsresultatene indikerer, kan da beskrives slik:

$$(4) K = 1,4 + 1,0 \cdot x_1 + 0,5 \cdot x_2 + 2,8 \cdot x_3 + 1,6 \cdot x_4$$

Siden relasjonen er avledet av de informasjonene tabell 68 gir om fangenes gjennomsnittlige forbrytelsesintensitet, sier det seg selv at man ved innsetting av de alternative verdier av x -ene kommer fram til verdier for K som stort sett stemmer overens med gjennomsnittstallene i tabellen. Den første fangegruppen i tabell 68 er kjennetegnet med verdi 1 for alle x -ene. Det gir etter likningen en $K = 7,3$, det vil si nøyaktig det samme gjennomsnittlige sanksjonstall som faktisk konstatert. For neste gruppe er $x_2 = 0$, mens både x_1 , x_3 og x_4 er lik 1. Det gir en beregnet K på 6,8 mot 7,1 som faktisk konstatert gjennomsnitt for gruppen. Tilsvarende regneprøver for de andre fangegruppene gir avvik mellom beregnet og faktisk verdi på høyst 0,4 sanksjoner. Avvikene er ikke større enn at de kan skyldes tilfeldige utslag i tallene. De beregnede koeffisientene synes derfor å gi et godt uttrykk for den statistiske sammenheng mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres oppvekstvilkår, utdannings-, sysselsettings- og edruelighetsforhold.

Etter disse resultater forklarer de fire spesifiserte belastningsfaktorer det vesentligste av variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet. Alle andre kriminalitetsfremmende faktorer til sammen synes å måtte tillegges en vekt som er mindre enn fjerdeparten av den til de spesifiserte faktorer. En prøve på om virkningen av «andre faktorer», foruten i vektallet 1,4, er inkludert i vektallene for de fire spesifiserte normavvikene, kan fåes gjennom en spesifisering av restleddet «andre faktorer». Siden oppgavene i tabell 68

er spesifisert for fanger bosatt i bygder og for fanger bosatt i byer (inklusive fanger uten fast bosted), kan denne sontringen lett trekkes inn i beregningen. Det vil si at det er mulig å beregne vektall for 5 spesifiserte faktorer. Beregningsteknikken blir helt analog med den som ble nyttet under utledningen ovenfor av vektall for 4 spesifiserte faktorer.

Slike beregninger gir som resultat at fanger bosatt i byer har pådratt seg 1,4 flere sanksjoner i gjennomsnitt enn fanger fra bygdene, når oppgavene korrigeres for de forskjeller i forbrytelsesintensitet som den ulike sammenheng etter oppvekstvilkår, utdannings-, sysselsettings- og edrueighetsforhold betinger. Det vil si at vektallet for den belastning som bymiljøet synes å representere, har samme tallverdi som det vektall vi tidligere har kommet fram til for «andre faktorer (bosted by inkludert)», nemlig 1,4. Det betyr imidlertid ikke at økingen av tallet på forklaringsvariable til også å omfatte bosted gir en fullstendig forklaring på variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet. Det er fortsatt et vektall på 0,9 for uspesifiserte faktorer. Dette har sammenheng med at vektallene for de fire første forklaringsvariable endres ved spesifikasjonen etter bosted, på grunn av en innbyrdes sammenheng mellom bosted og oppvekstvilkår, utdannings-, sysselsettings- og edrueighetsforhold. Korreksjonen er størst for sysselsettingsfaktoren, som går ned fra 2,8 til 2,3. Vektallet for oppvekstvilkår går ned til 0,9, for edrueighetsforhold til 1,5, mens det for utdanningsforhold er uendret.

Uttrykt i matematiske symboler vil spesifikasjonen etter bosted si at relasjon 3 erstattes av:

$$(5) K = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_5x_5$$

hvor x_5 betegner bostedsfaktoren (= 0 for bosted bygd, = 1 for bosted by) og a_5 vektallet for denne faktor. Ved innsetting av de utregnede verdier for konstantene a_0 — — — a_5 , kan den lineære relasjon mellom fangenes forbrytelsesintensitet og de 5 forklaringsvariable uttrykkes slik:

$$(6) K = 0,9 + 0,9x_1 + 0,5x_2 + 2,3x_3 + 1,5x_4 + 1,4x_5$$

Ved en ytterligere spesifisering av faktorer som kan ha motivert fangenes kriminelle aktivitet, skulle det i prinsippet være mulig å forklare restfaktoren fullt ut. Samtidig ville vektallene for de spesifiserte faktorene «renses» for den innflytelse andre faktorer eventuelt har for tallverdien av disse. Utsagnskraften til de gjennomsnittstallene som er grunnlaget for beregningene, vil imidlertid svekkes betydelig ved en ytterligere spesifisering. Dessuten er den statistiske analysen av tallmaterialet med dette ført over i de problemstillinger som kjennetegner regresjonsteknikken. Videre spesifikasjoner må derfor utstå til neste avsnitt, hvor det vil bli gitt en oversikt over de informasjonen regresjonsanalysene kan bidra med.

Av samme grunn vil en nærmere drøfting av analyseresultatene først bli

gjennomført i et senere avsnitt. Det synes imidlertid alt nå å være klart at den sammenfattende analysen stort sett vil bekrefte hovedresultatene fra analysene i kapitlene foran. Slette oppvekst-, utdannings-, arbeids- og edrue-lighetsforhold, så vel som visse sider ved urbaniseringen, må fortsatt regnes å ha en sentral plass i den prosess som utløser kriminelle handlinger. Selv om tallverdien av de beregnede koeffisienter må forutsettes å endre seg ved dyperegående analyser, er det likevel grunn til å tro at de kan gi et grovt bilde av styrkeforholdet mellom de spesifiserte faktorer. I så henseende har analysen ovenfor gitt betydelig ny informasjon.

2. Regresjonsberegninger.

Når vi nå skal prøve å analysere samvariasjonen mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edrue-lighets- og bostedsforhold ut fra resultatene av noen regresjonsberegninger, innfører vi ikke noe prinsipielt nytt i analyseopplegget. Vi går fortsatt ut fra at sammenhengen mellom fangenes forbrytelsesintensitet og forklaringsvariablene kan beskrives som en lineær relasjon av samme type som kriminalitetsfunksjonen (2). Det er derfor fortsatt konstantene (a-ene) i denne type av relasjoner vi er interessert i å estimere ut fra det foreliggende erfaringsmateriale. Som mål for fangenes forbrytelsesintensitet kommer vi fortsatt til å nytte antall registrerte sanksjoner for forbrytelser. For de kvalitative forklaringsvariable vil det på samme måte som foran bli sondret mellom forekomst og ikke-forekomst av de kjennetegn vi regner som kriminalitetsfremmende. Forekomst av et slikt kjennetegn gis tallverdi 1, mens ikke-forekomst gis tallverdi 0.

Det nye i analyseopplegget begrenser seg til den rent regnetekniske framgangsmåte ved estimering av parametrene (a-ene). Mens vi foran har forsøkt å bestemme graden av samvariasjon mellom en del bakgrunnsfaktorer og fangenes forbrytelsesintensitet gjennom en sammenlikning av gjennomsnittlig antall registrerte sanksjoner for grupper av fanger med forskjellige bakgrunnsforhold, skal vi nå prøve å beregne slike tall ved «minste kvadraters metode». Interesserte vises til beskrivelser av metoden i den statistiske faglitteratur. Grunnprinsippet for estimeringsmetoden kan imidlertid oppsummeres ganske kort: Parametrene (a-ene) fastlegges ved et krav om at summen av de kvadrerte differanser mellom observert forbrytelsesintensitet og beregnet forbrytelsesintensitet etter kriminalitetslikningen for de enkelte fanger minimaliseres.¹⁾

¹ Dersom K^i betegner antall registrerte sanksjoner for fange nr. i , bestemmes a-ene i kriminalitetsfunksjonen $K = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n$ slik at

$$\sum_{i=1} [K^i - (a_0 + a_1x_1^i + a_2x_2^i + \dots + a_nx_n^i)]^2 \text{ blir minst mulig.}$$

Foran er det sagt at regresjonsberegninger på det foreliggende materialet forutsetter «knep». Det «knep» som det siktes til, er å bruke tallverdiene 1 og 0 som kjennemerker til å skjelve mellom det tilfelle da et bestemt kvalitativt kjennetegn forekommer og det tilfelle da dette kjennetegn ikke forekommer. Når det sondres mellom forekomst og ikke-forekomst av en forklaringsfaktor ved å bruke tallene 1 og 0, ligger det ingen fastlegging av noen telleenhet til grunn for disse grupperinger. Hver enkelt av de parametre vi estimerer må derfor tolkes på en noe annen måte enn regresjonskoeffisienter ved kvantitative variable, nemlig som den gjennomsnittlige endring i den avhengige variable (K) ved overgang fra en gruppe fanger uten vedkommende forklaringsfaktor og med en bestemt kombinasjon av de øvrige forklaringsfaktorer, til en gruppe fanger hvor vedkommende forklaringsfaktor forekommer og som har den samme kombinasjon av de øvrige forklaringsfaktorer. Men da vi har forutsatt et lineært avhengighetsforhold, må estimeringen gi samme resultat uansett konstellasjonen av de faktorer som holdes konstant.

Vårt første forsøk på å bestemme graden av samvariasjon mellom forbrytelsesintensitet og bakgrunnsfaktorer etter minste kvadraters metode er basert på den hypotese at samvariasjonen er slik som beskrevet i relasjon (5). Beregningsresultatene framgår av følgende relasjon:

$$(7) K = 0,83 + 0,82x_1 + 0,50x_2 + 2,67x_3 + 1,40x_4 + 1,40x_5$$

De regresjonsbestemte koeffisientene gir i hovedtrekkene samme bilde som utregningene foran av samvariasjonen mellom fangenes forbrytelsesintensitet og de fem spesifiserte bakgrunnsfaktorer. Den eneste forskjell av betydning gjelder arbeidsledighetens innvirkning på fangenes forbrytelsesintensitet. Vi er tidligere kommet til at forekomst av arbeidsledighet synes å ha forhøyd forbrytelsesintensiteten blant arbeidsledige fanger med gjennomsnittlig 2,3 sanksjoner. Resultatene av regresjonsberegningen viser at denne faktor sannsynligvis har en enda sterkere innvirkning på forbrytelsesintensiteten, idet koeffisienten for arbeidsledighet er beregnet til 2,7 sanksjoner.

Som presisert foran, er de utregnede koeffisienter eller parametre gjennomsnittstall bestemt på grunnlag av hele fangematerialet. Slike gjennomsnittstall er ikke nødvendigvis gode uttrykk for noe typisk ved de enheter som inngår i materialet. Det avhenger av hvorledes differansene i forbrytelsesintensitet ulike fangepar imellom er fordelt omkring gjennomsnittene. Dersom differansene viser en klar tendens til å «klumpe» seg omkring gjennomsnittene, vil disse karakterisere enhetene på en god måte. For å undersøke om så er tilfelle for regresjonskoeffisientene, er det regnet ut tall for spredningen på koeffisientene.

Resultatene viser en spredning på 0,12 sanksjoner på koeffisientene for utdanningsdefekter og alkoholmisbruk og 0,13 sanksjoner på koeffisientene for oppvekstdefekter, arbeidsledighet og bosted by. Det er en forholdsvis liten spredning, særlig for koeffisientene for arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by. Dersom vi forutsetter at avvikene følger en normal fordeling, vil således 95 prosent av fangene med arbeidsledighet ha en forbrytelsesintensitet som ligger mellom 2,42 og 2,92 sanksjoner¹) høyere enn for fanger uten arbeidsledighet. Koeffisientene for alkoholmisbruk og for bosted by vil i samme utstrekning ligge henholdsvis mellom 1,16 og 1,64 og mellom 1,15 og 1,65. For oppvekstdefekter er tilsvarende variasjonsområde 0,57 — 1,07 sanksjoner og for utdanningsdefekter 0,26 — 0,74 sanksjoner.

Av de fem spesifiserte forklaringsfaktorer er det utdanningsdefekter som synes å ha minst kriminalitetsfremmende effekt. Parameteren for denne faktor er også minst utsagnskraftig rent statistisk sett, idet spredningen her er forholdsvis størst. Spredningen er imidlertid ikke så stor at man på det grunnlag uten videre kan forkaste hypotesen om at utdanningsdefekter har en kriminalitetsfremmende effekt.

Det er to statistiske mål som kan gi innsikt i hvor godt regresjonslikningen beskriver samvariasjon mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres bakgrunnsforhold, nemlig spredningen omkring regresjonslikningen (den residuale spredning) og den multiple korrelasjonskoeffisient. Den residuale spredning er beregnet til 3,83 sanksjoner, mens den multiple korrelasjonskoeffisient utgjør 0,49. Det første av disse målene forteller at det er en stor spredning omkring regresjonslikningen. Fangenes faktiske forbrytelsesintensitet avviker med andre ord ofte vesentlig fra den beregnede forbrytelsesintensitet etter regresjonslikningen. Korrelasjonskoeffisienten gir — på relativ form — uttrykk for det samme. Den forteller at regresjonslikningen kan forklare omtrent halvdelen av de observerte variasjoner i fangenes forbrytelsesintensitet.

Den store spredningen for avvikene omkring regresjonslikningen kan skyldes at høyresiden i likningen på langt nær forklarer alle variasjonene i fangenes oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edruelighets- og bostedsforhold. Det er derfor nærliggende å undersøke om en nærmere spesifisering av bakgrunnsforholdene kan fange inn en større del av variasjonene i registrert forbrytelsesintensitet. Resultatene av to slike forsøk framgår av tabell 69.

I det første av disse forsøkene (alternativ 1) er det innført i alt 13 forklaringsvariable. Det betyr ikke at vi har trukket mange nye faktorer inn i analysen. Den eneste utvidelsen er at fangenes sosialstilling er tatt med. Ellers skyldes økingen i tallet på forklaringsvariable en oppsplitting i flere alternativer for faktorene oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet og alkoholmisbruk.

¹ Koeffisienten $\pm$ 1,96 ganger spredningen.

Tabell 69. Koeffisienter i regresjoner mellom forbrytelsesintensitet og oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edrueighets- og bostedsforhold.

Nr.	Ja=1, nei=0		Alternativ 1 (13 forklaringsvariable)			Alternativ 2 (11 forklaringsvariable)		
			Koeffi- sient	Spred- ning	For- holdet mellom koeff. og spred- ning	Koeffi- sient	Spred- ning	For- holdet mellom koeff. og spred- ning
1	Vokst opp hos andre enn foreldre		0,78	0,14	5,4	0,81	0,14	6,0
2	Skilte foreldre eller foreldre ikke gifte.....		0,15	0,17	0,9	.	.	.
3	Kriminalitet eller drikkfeldighet blant foreldre.....		0,64	0,14	4,7	0,65	0,14	4,7
4	Trange økonomiske kår i hjemmet		0,33	0,12	2,7	0,33	0,12	2,7
5	Evner under middels		-0,05	0,13	-0,4	.	.	.
6	Utdan- ning	Bare folkeskole	0,78	0,17	4,7	0,76	0,16	4,7
7		Ikke fullført folkeskole	1,22	0,25	5,0	1,19	0,23	5,2
8	Bosted by.....		1,30	0,13	10,2	1,30	0,13	10,3
9	Arbeider eller løsarbeider		0,39	0,13	2,9	0,39	0,13	2,9
10	Arbeids- ledighet	Noe ledig	2,02	0,15	13,6	2,02	0,15	13,6
11		Mye ledig	2,67	0,16	17,0	2,67	0,16	17,0
12	Alkohol- misbruk	En del misbruk	0,79	0,14	5,6	0,79	0,14	5,6
13		Betydelig misbruk ..	1,80	0,14	12,5	1,80	0,14	12,5
0	Konstantledd.....		0,46	0,06	7,7	0,46	0,06	7,7
Sum	1—5, 7—9, 11, 13 og 0		9,69	.	.	9,60	.	.
	1—6, 8—10, 12 og 0		7,59	.	.	7,51	.	.
Residual spredning			.	3,74	.	.	3,74	.
Multiplere korrelasjonskoeffisient.....			.	0,51	.	.	0,51	.

For oppvekstdefektene viser beregningsresultatene at det er oppvekst hos andre enn foreldre og forekomst av kriminalitet eller drikkfeldighet blant foreldre som synes å ha betydd mest for fangenes kriminelle utglidning. Forekomst av slike oppvekstdefekter synes å forklare henholdsvis 0,78 og 0,64 sanksjoner i gjennomsnitt. Foreldrenes sivilstand og de

økonomiske kår i hjemmet betyr langt mindre. Koeffisienten for «skilte foreldre eller foreldre ikke gifte» utgjør således bare 0,15 sanksjoner. Spredningen er dessuten så stor at koeffisienten må antas ikke å være statistisk utsagnskraftig forskjellig fra null.

I vår første regresjonsberegning var evnedefekter tatt med under utdanningsdefekter. I alternativ 1 i tabell 69 derimot er «under middels evner» en selvstendig forklaringsfaktor. Denne spesifisering gir et nyttig korrektiv til de resultater vi kom fram til i den partielle analysen. Beregningsresultatet viser nemlig at evnedefekter ikke kan forklare noe av variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet.

Slutningen om at forekomst av «skilte foreldre eller foreldre ikke gifte» så vel som forekomst av «evner under middels» er uten noen påviselig kriminalitetsfremmende effekt, bygger bare på spredningstallene for disse faktorerens regresjonskoeffisienter. En sammensatt hypotesetest gir et bedre grunnlag for slutninger av denne art.¹⁾ En slik test (F-testen) for den hypotese at koeffisientene for de to forklaringsfaktorene begge er lik null, gir en testindikator (F) på 0,44. Dersom vi er villige til å løpe en risiko på 5 prosent (signifikansnivået for testen, $\alpha = 0,05$) for å forkaste nullhypotesen når denne er riktig, skal hypotesen forkastes for en $F \geq 3,00$.²⁾ Den beregnede verdi for F ligger således vesentlig under denne kritiske verdi, og hypotesen om at forklaringsfaktorene «skilte foreldre eller foreldre ikke gifte» og «evner under middels» begge har vært uten betydning for fangenes forbrytelsesintensitet, kan derfor ikke forkastes.

For utdanningsfaktoren er forholdet et annet. Her viser resultatene at stort utdanningsmessig handicap (ikke fullført folkeskole) har forhøyd forbrytelsesintensiteten til fanger med en slik utdanningsbakgrunn med $1,22 \pm 0,49$ sanksjoner. For fanger med folkeskoleeksamen, men uten noen form for videregående utdanning er regresjonskoeffisienten bestemt til $0,78 \pm 0,33$.

Våre tidligere forsøk på å bestemme arbeidsledighetens andel i fangenes kriminalitetsgrad, har alle gitt som svar at denne faktor må tillegges særlig stor vekt. Det har imidlertid vært nærliggende å regne med at de høye koeffisientene for arbeidsledighet til en viss grad var bestemt av faktorer korrelert med arbeidsledighet, som for eksempel lav sosial posisjon. Ved å ta med en sosialstillingsgruppering i regneopplegget har vi også oppnådd å overføre noe av vektallet for arbeidsledighet til kjennetegnet «arbeider eller løsarbeider». Denne ompostering viser seg imidlertid å være liten. Som det framgår av tabell 69 kan spesifiseringen av sosialstilling ikke yte noe vesentlig bidrag til forklaringen av fangenes kriminalitetsgrad, selv om kjennetegnet må regnes for å ha en regresjonskoeffisient med statistisk utsagnskraft forskjellig fra null ($0,39 \pm 0,25$).

¹ Jfr. *Watts* (1962) s. 4. ² $P(F, \frac{1}{4318}) < 3,00 = 95\%$.

I tolkingen av beregningsresultatene er det viktig å være merksam på at variabelparene for utdanning, arbeidsledighet og alkoholmisbruk er alternative. En og samme fange kan for eksempel ikke være kjennetegnet ved både en del alkoholmisbruk og ved betydelig alkoholmisbruk. Det innebærer at de to variablene for alkoholmisbruk, på samme måte som variablene for utdanning og arbeidsledighet, definerer en tredeling av fangene, nemlig a) fanger uten alkoholmisbruk, b) fanger med en del misbruk og c) fanger med betydelig misbruk. På den måten er det regneteknisk forsøkt å ta hensyn til at samvariasjonen mellom kriminalitet og bakgrunnsforhold ikke bare er et spørsmål om forekomst eller ikke-forekomst av bestemte belastningsfaktorer, men at graden av belastningen også er av betydning. At dette er tilfelle, gir beregningsresultatene en bekreftelse på både for utdanning, arbeidsledighet og alkoholmisbruk. Vi er således kommet fram til at mindre utdanningsdefekter — ingen utdanning utover folkeskolen — betyr en gjennomsnittlig kriminalitetsøkning på 0,78 sanksjoner. Forekomst av alvorligere utdanningssvikt — ikke fullført folkeskole — betinger en oppgang i forbrytelsesintensiteten på 1,22 sanksjoner eller 0,44 sanksjoner mer enn mangelen av utdanning etter folkeskolen. For arbeidsledighet og alkoholmisbruk utgjør differansene mellom koeffisientene for sterkere og lettere belastning henholdsvis 0,65 og 1,01 sanksjoner.

Som en kontroll på slutningene foran om at de spesifiserte forklaringsfaktorer — på to nær — viser en signifikant samvariasjon med fangenes forbrytelsesintensitet, er det prøvet flere sammensatte tester. En av disse gikk ut på å prøve en hypotese om at koeffisientene for de tre variable (9—11) for fangenes arbeidsforhold og de to variable for edruehetsforhold (12—13) alle er lik null. Denne prøven ga som resultat en F på 125. Ved en $\alpha = 0,05$ vil forkastningsnivået for nullhypotesen være bestemt som $F \geq 2,21$.¹ Det vil si at hypotesen må forkastes. Også de andre hypoteser som har vært testet etter denne metoden (blant annet en hypotese som gikk ut på at regresjonskoeffisientene for faktorene oppvekstvilkår (1—4), evnenivå (5) og utdanning (6—7) alle er lik null og en hypotese om at bosted (8), arbeidsforhold (9—11) og edruehetsforhold (12—13) var uten innvirkning på forbrytelsesintensiteten), har gitt som resultat en forkastning av nullhypotesene. De sammensatte testene som er foretatt, gir således ikke grunnlag for å endre de slutninger vi har trukket om regresjonskoeffisientenes statistiske utsganskraft.

Beregningsresultatene i tabell 69 gir i det hele et langt mer nyansert bilde av samvariasjonen mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres bakgrunnsforhold enn analysene foran. Det mangler imidlertid ennå mye på at alle variasjonene i registrert forbrytelsesintensitet er forklart ut fra de regi-

¹ $P(F, \frac{4}{3313}) < 2,21 = 95 \%$.

strerte forskjeller i fangenes bakgrunnsforhold. Spredningene for avvikene omkring regresjonslikningene er således fortsatt så vidt store som 3,74 sanksjoner, mens de multiple korrelasjonskoeffisienter ligger på 0,5-nivået.

Gjennom ytterligere spesifiseringer av de kjente bakgrunnsforhold er det sannsynligvis mulig å finne bedre uttrykk for den statistiske samvariasjon mellom kriminalitet og bakgrunn. Den merinnsikt det er mulig å oppnå vil imidlertid etter alt å dømme være forholdsvis liten. Og da en mer detaljert analyse vil reise betydelige regneproblemer, er vi kommet til at det er nødvendig å avslutte den statistiske bearbeidingen av Scharffenberg-materialet på dette nivå. Det gjenstår å drøfte analyseresultatene. Først skal vi imidlertid legge fram resultatene av regresjonsberegninger for noen hovedkategorier av fanger.

3. *Forskjellige forbryterkategorier.*

Det er konstatert en rekke forskjeller i bakgrunnsforholdene til ulike fangegrupper. Det er særlig underslagerne og bedragerne som har vist seg å ha en bakgrunn annerledes enn den til andre fanger. Underslagerne og bedragerne var således gjennomgående bedre stilt enn andre forbryterkategorier både når det gjaldt oppvekst-, utdannings-, arbeids- og edruelighetsforhold. Tyvsforbryterne hadde svært ofte vært arbeidsledige, disse var også oftere enn andre fanger bosatte i byer. Ellers nevner vi at alkoholmisbruk var særlig hyppig blant voldsforbryterne, mens sedelighetsforbryterne relativt sjelden hadde en slik belastning.

Betyr disse forskjeller at bestemte bakgrunnsforhold er viktigere forklaringsfaktorer for en forbryterkategori enn for andre? Gjennom sammenfattende analyser for enkelte fangegrupper — tyvsforbrytere, underslagere eller bedragerer, andre vinningsforbrytere, voldsforbrytere, sedelighetsforbrytere og andre forbrytere — skal vi i dette avsnitt legge fram beregningsresultater som muligens kan gi enkelte momenter til svar på dette spørsmål.

Tabell IX i tabellverket gir en oversikt over hvorledes bakgrunnsforholdene til ulike fangegrupper var kjennetegnet med kombinasjoner av oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by. En tilsvarende oversikt er på relativ form gitt i tabell 70.

Oppgavene bekrefter at det er vesentlige forskjeller i bakgrunnsforholdene til de ulike forbryterkategoriene. Det er således ikke registrert oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk eller bosted by for 17,6 prosent av fanger gruppert som underslagere eller bedragerer og for 9,2 prosent av fanger gruppert som sedelighetsforbrytere, mens det blant tyvsforbryterne bare var 0,9 prosent uten kjent forekomst av minst én av de fem belastningsfaktorer. På den annen side var hele 19,4 prosent av tyvene

kjennetegnet med både oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by. Tilsvarende tall er 2,9 prosent for sedelighetsforbrytere og bare 0,6 prosent for underslagere eller bedragere.

Et nærmere studium av prosentfordelingene i tabell 70 viser at tyvene er den forbryterkategori som i størst utstrekning var belastet med kombinasjoner av de registrerte minusavvik, mens bakgrunnsforholdene til «andre vinningsforbrytere» og «andre forbrytere» synes å ha vært omtrent som gjennomsnittlig for alle fangegrupper. Av både voldsforbryterne, sedelighetsforbryterne og underslagerne eller bedragerne er de fleste gruppert på nederte halvpart av den belastningsskala som forspalten i tabellen definerer. Underslagerne eller bedragerne var belastet med oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by sjeldnere enn sedelighetsforbryterne, som igjen hadde en noe mindre belastning enn voldsforbryterne. Disse forskjeller i forbryterkategoriens bakgrunn samsvarer forholdsvis godt med de konstaterte forskjeller i fangegruppens forbrytelsesintensitet, og de gir derfor ikke grunnlag for å slutte at belastningsfaktorenes betydning varierer fra fangegruppe til fangegruppe.

Tabell 71. *Gjennomsnittlig forbrytelsesintensitet (antall sanksjoner for forbrytelser) etter forbryterkategori og tallet på belastningsfaktorer.*

	Tallet på belastningsfaktorer						I alt
	0	1	2	3	4	5	
Tyvsforbrytere	2,0	4,0	5,4	6,0	7,6	8,3	6,9
Underslagere eller bedragere ..	1,2	1,5	1,9	3,1	3,5	3,0	2,0
Andre vinningsforbrytere	2,7	3,5	4,5	6,5	7,7	8,3	6,3
Voldsforbrytere	1,2	1,3	2,0	1,9	2,7	6,0	2,2
Sedelighetsforbrytere	1,1	1,1	1,3	1,5	1,6	2,1	1,3
Andre forbrytere	2,3	2,0	3,2	4,9	6,3	7,1	4,7
I alt	1,5	2,0	3,1	4,9	6,7	7,8	4,8

Nærmere innsikt i dette problemkompleks kan bare fåes gjennom studier av sammenhenger mellom bakgrunnsforhold og forbrytelsesintensitet innen de forskjellige fangegrupper. Oppgavene i tabell 71 tar sikte på å gi et summarisk grunnlag for slike studier. De viser at den gjennomsnittlige forbrytelsesintensitet stort sett tiltar med tallet på belastningsfaktorer innen alle forbryterkategoriene. Denne samvariasjon mellom antall kombinasjoner av oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by på den ene side og registrert forbrytelsesintensitet på den annen, synes å være klarest for tyvsforbrytere og «andre vinningsforbrytere». For de andre forbryterkategorier viser oppgavene enkelte avvik fra det hovedbilde tallene ellers gir. Mellom forbryterkategoriene er det også betydelige forskjeller i størrelsen på gjennomsnittlig forbrytelsesintensitet innen grup-

per med samme antall belastningsfaktorer. Tilveksten i forbrytelsesintensitet ved overgang til en gruppe fanger med flere belastningsfaktorer er gjennomgående større for tyver, «andre vinningsforbrytere» og «andre forbrytere» enn for sedelighetsforbrytere, voldsforbrytere og underslagere eller bedragerer.

Disse resultater sannsynliggjør at betydningen av en eller flere av de spesifiserte bakgrunnsfaktorer er forskjellig for forskjellige kategorier av forbrytere. Denne slutning underbygges og utdypes gjennom de regresjonsberegninger som tabell 72 gir resultatene av.

Tabell 72. *Koeffisienter i regresjoner¹ mellom forbrytelsesintensitet og oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by. Oppgaver for forskjellige forbryterkategorier.*

		Tyvsforbrytere	Underslagere eller bedragerer	Andre vinningsforbrytere	Voldsforbrytere	Sedelighetsforbrytere	Andre forbrytere	Fanger i alt
1. Oppvekstdefekter	Koeff.	0,71	0,35	0,87	0,43	0,15	1,35	0,82
	Spredn.	0,27	0,18	0,39	0,33	0,09	0,29	0,13
2. Utdanningsdefekter	Koeff.	0,50	0,60	0,82	0,45	-0,07	0,24	0,50
	Spredn.	0,22	0,40	0,36	0,31	0,08	0,27	0,12
3. Arbeidsledighet	Koeff.	1,54	1,65	1,97	1,17	0,46	1,86	2,67
	Spredn.	0,27	0,25	0,36	0,33	0,10	0,27	0,13
4. Alkoholmisbruk	Koeff.	2,11	0,20	0,91	0,33	0,05	1,55	1,40
	Spredn.	0,24	0,19	0,35	0,33	0,09	0,28	0,12
5. Bosted by	Koeff.	0,64	0,57	1,71	1,04	0,24	0,80	1,40
	Spredn.	0,27	0,19	0,39	0,31	0,09	0,27	0,13
0. Konstantledd	Koeff.	2,90	1,11	2,33	0,65	1,01	1,12	0,83
	Spredn.	0,11	0,09	0,16	0,15	0,04	0,13	0,06
Sum koeff. 1—5 og 0		8,40	4,48	8,61	4,07	1,84	6,92	7,62
Residual spredning		4,31	2,05	4,28	2,18	1,00	3,41	3,83
Multipel korrelasjonskoeffisient		0,31	0,36	0,38	0,41	0,26	0,45	0,49
Gjennomsnittlig antall sanksjoner		6,86	1,97	6,33	2,18	1,31	4,68	4,80
Tallet på fanger		1 570	529	695	214	610	709	4 327

¹ Jfr. relasjon (5).

Dersom en regresjonskoeffisient regnes som statistisk utsagnskraftig forskjellig fra null når tallverdien er større enn 1,96 ganger koeffisientens spredning, viser beregningsresultatene for tyvsforbrytere og «andre vinningsforbrytere» en utsagnskraftig samvariasjon med forbrytelsesintensiteten for alle fem forklaringsfaktorer. Med unntak av koeffisienten for utdanningsdefekter, gjelder det samme for «andre forbrytere». For underslagere/bedragere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere derimot viser beregningene at verken oppvekstdefekter, utdanningsdefekter eller alkoholmisbruk har hatt påviselig innvirkning på den kriminelle aktivitet. Det er bare regresjonskoeffisientene for arbeidsledighet og bosted by som er statistisk utsagnskraftige forskjellig fra null, når det gjelder disse fangegruppene.

På dette grunnlag må det spørsmål som vi stilte i innledningen til dette avsnittet, besvares bekreftende. — Vi har konstatert at det mellom tyvsforbrytere, «andre vinningsforbrytere» og «andre forbrytere» på den ene side og underslagere eller bedragere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere på den annen side, er vesentlige forskjeller i samspillet mellom de spesifiserte bakgrunnsfaktorer og fangegruppens forbrytelsesintensitet.

Også innen disse to samlegrupper av fanger viser beregningsresultatene forskjeller fra forbryterkategori til forbryterkategori. Regresjonskoeffisienten for oppvekstdefekter er for eksempel større for «andre forbrytere» enn for tyvsforbrytere og «andre vinningsforbrytere», mens bosted by synes å forklare mer av variasjonene i forbrytelsesintensiteten for «andre vinningsforbrytere» enn for de andre forbryterkategorier. Disse forskjeller er imidlertid som hovedregel ikke så store at de kan regnes som statistisk utsagnskraftige. Innen gruppen tyver, «andre vinningsforbrytere» og «andre forbrytere» er det bare forskjellen i koeffisienten for alkoholmisbruk mellom tyver og «andre vinningsforbrytere» som er utsagnskraftig. I den andre samlegruppen viser resultatene at arbeidsledighet har hatt større innflytelse på forbrytelsesintensiteten til underslagerne eller bedragere enn til sedelighetsforbryterne, mens bosted by har betydd mer for den kriminelle aktivitet blant voldsforbryterne enn blant sedelighetsforbryterne. De sistnevnte forskjeller er begge statistisk utsagnskraftige.

De resultater vi er kommet fram til ovenfor, står på vesentlige punkter i strid med de slutninger vi tidligere har trukket om sammenhenger mellom fangenes sosiale bakgrunn og deres kriminelle belastning. Særlig uventet var det at en sammenfattende analyse skulle vise at alkoholmisbruket blant voldsforbryterne har vært uten vesentlig innvirkning på forbrytelsesintensiteten til disse fanger. For om mulig å få en nærmere innsikt i slike tilsynelatende uoverensstemmelser i våre analyseresultater, har vi funnet det nødvendig å supplere analysen med mer spesifiserte regresjonsberegninger. Opplegget av disse beregningene, som omfatter tyvsforbrytere, underslagere eller bedra-

gere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere, er det samme som nyttet for hele fangematerialet ved beregningen av koeffisientene i tabell 69. Beregningsresultatene er gjengitt i tabellen nedenfor.

Oppgavene viser at en nærmere spesifisering av de registrerte opplysninger om oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edruelighets- og bostedsforhold kan gi en noe bedre forklaring på variasjonene i forbrytelsesintensiteten til for-

Tabell 73. *Koeffisienter i regresjoner mellom forbrytelsesintensitet og bakgrunnsfaktorer¹ for tyver, underslagere eller bedragerer, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere.*

		Tyvsforbrytere		Underslagere eller bedragerer		Voldsforbrytere		Sedelighetsforbrytere		
		Koeffisient	Spredning	Koeffisient	Spredning	Koeffisient	Spredning	Koeffisient	Spredning	
1	Vokst opp hos andre enn foreldre	0,68	0,24	0,25	0,28	0,19	0,38	0,13	0,10	
3	Kriminalitet eller drikkfel-dighet blant foreldre . . .	0,70	0,23	0,05	0,33	0,30	0,36	0,18	0,11	
4	Trange økonomiske kår i hjemmet	0,32	0,22	0,24	0,24	0,09	0,33	0,12	0,09	
6	Utdan-ning	Bare folkeskole	1,36	0,41	0,23	0,20	0,52	0,46	0,05	0,11
7		Ikke fullført folkeskole	2,03	0,48	0,33	0,75	1,36	0,64	0,01	0,17
8	Bosted by	0,45	0,27	0,63	0,19	0,95	0,31	0,19	0,09	
9	Arbeider eller løsarbeider . .	-0,12	0,27	0,26	0,25	-0,25	0,35	-0,01	0,09	
10	Arbeidsledighet	Noe ledig	1,33	0,30	1,26	0,28	0,76	0,38	0,18	0,11
11		Mye ledig	1,28	0,30	3,05	0,55	1,91	0,47	1,12	0,16
12	Alkoholmisbruk	En del misbruk	1,23	0,27	0,39	0,23	0,01	0,37	-0,10	0,10
13		Betydelig misbr.	2,82	0,27	0,03	0,24	0,11	0,42	0,17	0,11
0	Konstantledd	2,21	0,09	1,05	0,11	0,80	0,15	1,06	0,04	
Sum av koeffisientene	1, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 13 og 0	10,37	.	5,89	.	5,46	.	2,97	.	
	1, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 12 og 0	8,16	.	4,36	.	3,37	.	1,70	.	
Residual spredning		.	4,22	.	2,04	.	2,16	.	0,98	
Multiplere korrelasjonskoeffisient		0,36	.	0,38	.	0,45	.	0,35	.	

¹ Bakgrunnsvariablene er spesifisert på samme måte som under alternativ 2 i tabell 69.

skjellige forbryterkategorier enn det oppgavene i tabell 72 gir inntrykk av. De mer spesifiserte regresjonsberegningene kan ellers i hovedtrekkene bare bekrefte de resultater vi kom fram til ovenfor. Det bør imidlertid nevnes at forekomst av «ikke fullført folkeskole» viser en utsagnskraftig samvariasjon med forbrytelsesintensiteten til voldsforbryterne. På den annen side har den nærmere spesifisering av bakgrunnsfaktorene medført en reduksjon av koeffisientene for voldsforbryrernes alkoholmisbruk.

Vi må således konstatere at oppvekstvilkår, utdanningsforhold og edrue-lighetsforhold synes å ha hatt mindre å si for den kriminelle aktivitet blant fanger gruppert som underslagere/bedragere, voldsforbrytere eller sedelighetsforbrytere enn antatt i tidligere kapitler.

Denne forskjell i analyseresultatene er det i første rekke naturlig å forklare ut fra en innbyrdes sammenheng mellom forklaringsvariablene. Regresjonsberegninger med alternativ utelating av variablene for oppvekstvilkår, utdanningsforhold, bosted, arbeidsforhold og edrue-lighetsforhold synes å underbygge denne forklaring. Slike beregninger viser nemlig at utelating av ett variabelpar som hovedregel gir høyere koeffisienter for de andre variablene. Denne «overveltingseffekt» er imidlertid ikke så stor at den endrer hovedtrekkene i det bilde som oppgavene i tabell 73 gir av sammenhengen mellom bakgrunnsforhold og forbrytelsesintensitet. Dersom flere variabelpar var utelatt samtidig, ville resultatet blitt et annet. Men da ville vi nærme oss partielle analyseopplegg, som uten bestemte teorier om de enkelte bakgrunnsfaktorens preferanse som forklaringsfaktorer for kriminell atferd vil måtte gi trivielle resultater.

Spesielt når det gjelder voldsforbrytere og alkoholmisbruk er resultatene av de sammenfattende analyser et nyttig korrektiv til resultatene av de mer partielle analyser. Den relativt høye andel av alkoholmisbrukere blant voldsforbryterne kan således for en vesentlig del skyldes at disse fangene har en betydelig høyere forbrytelsesintensitet enn det som framgår av de registrerte forbrytelsessanksjoner. Mangelen av oppgaver over straffesaker avgjort ved bot er nemlig særlig betydningsfull for denne fangegruppen.

De testresultater som er gitt i tabell 74, gir grunnlag for en nærmere vurdering av de slutninger vi har trukket i dette avsnitt.

Presentasjonen av disse forsøkene på å tallfeste samvariasjonen mellom forbrytelsesintensitet og bakgrunnsforhold for ulike forbryterkategorier, kan ikke avsluttes uten en presisering av at oppsplittingen i delmaterialer har redusert regresjonslikningenes utsagnskraft. Dette kommer klart til uttrykk i de beregnede spredningsmål. Den lavere utsagnskraft er en naturlig følge av at estimatene for de enkelte forbryterkategorier er basert på vesentlig færre observasjoner enn estimatene for hele fangematerialet. Det er for voldsforbrytere, underslagere eller bedragere og sedelighetsforbrytere at tallet på

Tabell 74. Resultater av sammensatte tester (F-tester) for utsagnskraften til regresjonskoeffisientene i foregående tabell.

Hypoteser og forbryterkategorier	Frihetsgrader (teller;nevner)	Testkvotient (F)	Forkastningsområde ($F \geq$), nedre grense ved $\alpha^1 = 0,05$
<i>Koeffisientene for de tre oppvekstvariablene er alle lik null ($a_1 = a_2 = a_3 = 0$)</i>			
Tyvsforbrytere	3;1558	7,58	2,60
Underslagere eller bedragere	3; 517	0,64	2,62
Voldsforbrytere	3; 202	0,39	2,65
Sedelighetsforbrytere	3; 598	2,19	2,62
<i>Koeffisientene for de to utdanningsvariablene er begge lik null ($a_6 = a_7 = 0$)</i>			
Tyvsforbrytere	2;1558	8,91	3,00
Underslagere eller bedragere	2; 517	0,97	3,01
Voldsforbrytere	2; 202	2,31	3,04
Sedelighetsforbrytere	2; 598	0,00	3,01
<i>Koeffisienten for bosted by er lik null ($a_8 = 0$)</i>			
Tyvsforbrytere	1;1558	2,81	3,84
Underslagere eller bedragere	1; 517	11,63	3,86
Voldsforbrytere	1; 202	9,43	3,89
Sedelighetsforbrytere	1; 598	4,93	3,86
<i>Koeffisientene for de tre arbeidsvariablene er alle lik null ($a_9 = a_{10} = a_{11} = 0$)</i>			
Tyvsforbrytere	3;1558	7,61	2,60
Underslagere eller bedragere	3; 517	17,69	2,62
Voldsforbrytere	3; 202	5,85	2,65
Sedelighetsforbrytere	3; 598	15,80	2,62
<i>Koeffisientene for de to edruelighetsvariablene er begge lik null ($a_{12} = a_{13} = 0$)</i>			
Tyvsforbrytere	2;1558	56,75	3,00
Underslagere eller bedragere	2; 517	1,52	3,01
Voldsforbrytere	2; 202	0,04	3,04
Sedelighetsforbrytere	2; 598	2,21	3,01

¹ α = signifikansnivå for testene.

observasjoner er lavest. For disse forbryterkategoriene er dessuten variasjonene i tallet på registrerte sanksjoner små, noe som reduserer mulighetene for samvariasjonsanalyser.

4. Sammenfatning og drøfting av analyseresultatene.

Forsøkene på sammenfattende analyser av samvariasjonen mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edruelighets- og bostedsforhold hadde to formål. For det første ønsket vi å undersøke om de belastningsfaktorer som etter partialanalysene viste samvariasjon

med fangenes forbrytelsesintensitet, og dermed pekte seg ut som mulige kriminalitetsfremmende faktorer, også kunne tillegges en slik effekt etter en sammenfattende analyse. Det vil si at vi ønsket å undersøke om samvariasjonene mellom indikatoren på kriminalitetsgrad og forklaringsfaktorene hver for seg kunne være avledet av en innbyrdes avhengighet mellom forklaringsfaktorene. Dernest håpet vi å få tallmessig grunnlag for vurderinger av det innbyrdes styrkeforhold til forklaringsfaktorene i samspillet mellom forbrytelsesintensitet og disse faktorer.

Som tidligere forklart har det ikke vært mulig å inkludere alle registrerte bakgrunnsfaktorer i de sammenfattende analysene. For de faktorer som er tatt med, har det dessuten vært nødvendig å begrense variasjonalternativene av vedkommende belastningsfaktor. På tross av disse forenklinger er det grunn til å tro at de sammenfattende analyseforsøkene har gitt resultater av verdi i seg selv, og som supplement til analysene foran. Det gjelder for begge de formål som betinget sammenfattende analyser.

I kapitlene foran er det for storparten av de registrerte faktorer konstatert klare statistiske sammenhenger mellom høy forbrytelsesintensitet og forekomst av slike bakgrunnsforhold som vanligvis regnes som mindreverdige. Denne sammenheng er påvist både for oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edruehets- og bostedsforhold.

De sammenfattende analyser har godtgjort at det er en innbyrdes sammenheng mellom forekomst av det vi har kalt defekter på disse fem områdene. Fanger med oppvekstdefekter f. eks. var således oftere belastet med utdanningsdefekter, arbeidsledighet m. v. enn andre fanger. Denne avhengighet har selvsagt påvirket resultatene av de partielle studier. Påvirkningen synes imidlertid ikke å ha vært av en slik art at den har ledet til vesentlige feilslutninger. De sammenfattende analysene for hele fangematerialet viser nemlig at samvariasjoner mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres belastning med oppvekstdefekter, utdanningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og bosted by er statistisk utsagnskraftig for alle faktorene.

Resultatene av den detaljerte regresjonsberegningen i tabell 69 underbygger også stort sett de tidligere konklusjoner om sammenheng mellom forbrytelsesintensitet og belastningsfaktorer. Av de forklaringsvariable som inngår i regneopplegget, er det således bare forekomst av «skilte foreldre eller foreldre ikke gifte» og forekomst av «evner under middels» som ikke viser noen utsagnskraftig sammenheng med registrert forbrytelsesintensitet. For den første av disse faktorer viste den partielle analysen en svak tendens til sammenheng med fangenes kriminalitetsgrad. Samtidig ble det pekt på at denne tendens sannsynligvis ikke så mye skyldtes skilsmisser og fødsler utenfor ekteskap som andre egenskaper hos foreldrene. Når en sammenfattende analyse viser at foreldrenes ekteskapelige stilling — skilsmisser og fødsler utenfor ekteskap — ikke har gitt noe påviselig utslag i fangenes for-

brytelsesintensitet, bekrefter det for så vidt bare de resultater vi var kommet fram til tidligere.

For evnefaktoren betyr resultatene derimot at det er nødvendig å korrigere konklusjonene i kapitlet om evne- og utdanningsforholdene noe. Mindre gode evner synes ikke å ha hatt noen selvstendig innvirkning på fangenes kriminalitetsgrad. Det kan her ha sin interesse å nevne at dette resultat samsvarer godt med Christies undersøkelse av unge lovovertredere, idet han ikke kunne påvise noen forskjeller i evnenivået hos lovovertredere og hos lovlydige¹.

Våre forsøk på simultane samvariasjonsanalyser synes etter dette ikke å gi grunnlag for noen omfattende korreksjoner av hovedresultatene fra kapitlene foran. De påviste sammenhenger mellom variasjonene i fangenes kriminalitetsgrad og forskjellene i deres oppvekst-, utdannings-, arbeids- og edruelighetsforhold m.v. bekreftes i hovedtrekkene av de statistiske samvariasjoner. Dette er fra et analysesynspunkt et bekvemt resultat. Det betyr nemlig at de mer partielle analysene kan forsvare sin selvstendige plass i studiet av sammenhengen mellom kriminalitet og bakgrunn.

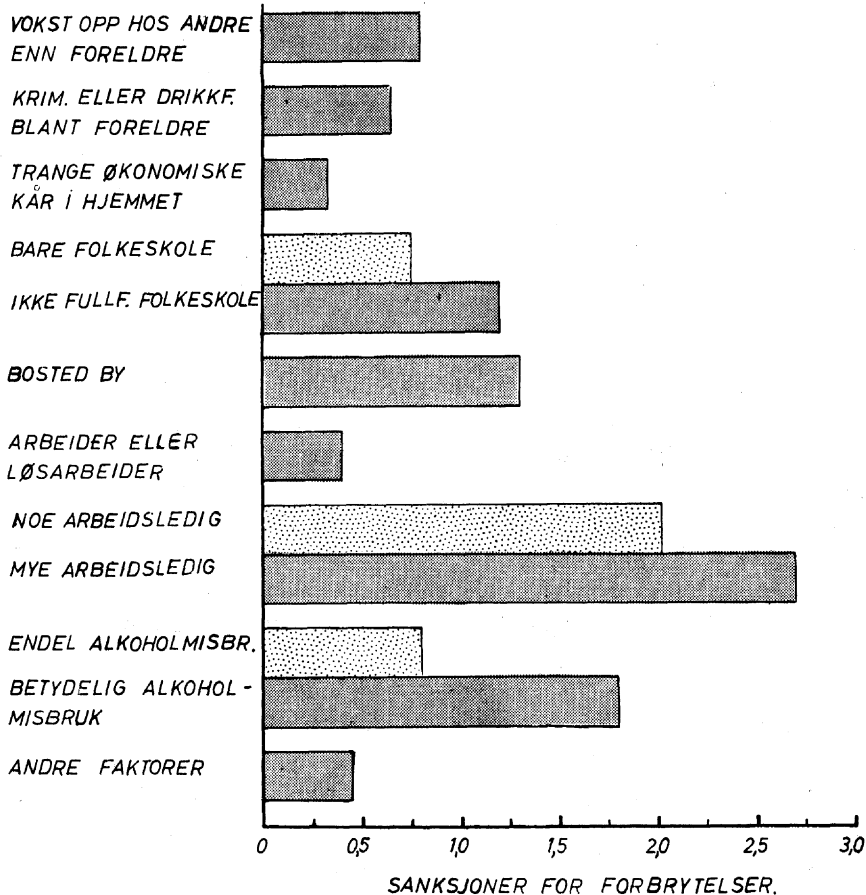
Det andre formålet med de sammenfattende analysene går lenger enn til å fastslå eventuelle statistiske samvariasjoner. Som tidligere nevnt har vårt mål vært å undersøke det relative styrkeforholdet til de ulike forklaringsfaktorer.

De regresjonskoeffisienter som er lagt fram foran, utgjør resultatene av våre løsningsforsøk på dette felt. For en nærmere illustrasjon av hva disse koeffisienter sier om de spesifiserte belastningsfaktorer, er koeffisientene i tabell 69 (alternativ 2) framstilt grafisk i diagrammet på neste side.

Figuren viser klart i hvor høy grad fangenes skiftende arbeidsforhold er korrelert med deres forbrytelsesintensitet. Fanger med sosialstillingen arbeider eller løsarbeider som samtidig hadde vært mye arbeidsledige før første gangs innsetting i Botsfengslet, har således — under ellers like vilkår — i gjennomsnitt pådratt seg over tre flere sanksjoner for forbrytelser enn sine medfanger. Storparten av denne effekt har nøye sammenheng med arbeidsledigheten. Nest etter arbeidsledighet er det betydelig alkoholmisbruk som har gitt størst utslag i fangenes forbrytelsesintensitet. Ellers viser oppgavene at bosted by og mangelfull utdanning er faktorer med vesentlig vekt når det gjelder å forklare variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet. Blant de faktorene som i vår analyse skal indikere oppvekstvilkårene, er det «oppvekst hos andre enn foreldre» som viser sterkest samvariasjon med kriminalitetsgraden. Denne faktor alene betyr omtrent like mye som «en del alkoholmisbruk», men mindre enn halvparten av «betydelig misbruk av alkohol». Det er først når fangene er kjennetegnet ved forekomst av alle de tre spesi-

¹ Christie (1960) s. 223—234.

Gjennomsnittlig øking i forbrytelsesintensitet ved forekomst av forskjellige belastningsfaktorer.

fiserte minusavvik under oppveksten at oppvekstdefekter har en vekt ($0,81 + 0,65 + 0,33 = 1,79$) av samme størrelsesorden som betydelig misbruk av alkohol.

For fanger som var belastet med alle spesifiserte faktorer, utgjør det regresjonsbestemte gjennomsnittstall for forbrytelsesintensiteten 9,6 sanksjoner. Tilsvarende tall for fanger uten noen av belastningsfaktorene er 0,5 sanksjoner. Den regresjonsbestemte forbrytelsesintensitet for fanger med en av de over 2 000 andre mulige faktorkombinasjoner ligger et sted på skalaen mellom disse ytterpunkter.

Det som i første rekke er egnet til å redusere verdien av analyseresultatene er at fangenes kriminalitetsmønster svært ofte er annerledes enn «det typiske», i den forstand at registrert forbrytelsesintensitet ofte avviker sterkt fra den beregnede. Det framgår for eksempel av den enkle kjensgjerning at i alt 485 eller 11 prosent av fangene var kjent skyldig i forbrytelser mer enn 10 ganger. Snau halvparten av disse fangene hadde pådratt seg 20 sanksjoner eller mer. Dersom regresjonslikningen hadde gitt en fullstendig forklaring på variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet, kunne slike svære kriminelle belastninger ikke ha forekommet i vårt materiale. Standardavviket for regresjonslikningen er et mer presist mål for avvikene mellom observert og beregnet forbrytelsesintensitet, det utgjør som tidligere nevnt 3,74 sanksjoner. For å være nesten sikre (sannsynlighet 95 prosent) på «klaff» mellom beregnet og observert forbrytelsesintensitet, må vi således regne med et variasjonsområde på hele $\pm 7,33$ sanksjoner omkring den beregnede verdi for forbrytelsesintensiteten.

Den store spredningen omkring regresjonslikningen kan ha mange årsaker. Den kan for eksempel skyldes at funksjonssammenhengen er mer komplisert enn den enkle lineære formen, som våre beregninger er basert på. Det må i så fall bety at en eller flere av belastningsfaktorene har forskjellig betydning alt ettersom de forekommer eller ikke forekommer i kombinasjoner med andre faktorer. At det forholder seg slik er slett ingen urimelig hypotese. Forfatteren har imidlertid liten tro på at dette er noen vesentlig forklaring. Det kjennskapet vi fikk til materialet i de innledende sammenfattende analyser, tyder nemlig på at sammenhengene er tilnærmevis lineære.

En annen og mer nærliggende forklaring er at de utvalgte belastningsfaktorer er for få og for lite spesifiserte til å kunne gi en god forklaring på variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet. Dette er et moment som er nevnt flere ganger tidligere i dette arbeid. Og det kan ikke reises tvil om berettigelsen av en stadig påminning om at vekselspillet mellom kriminalitet og bakgrunnsforhold er så sammensatt at det alltid må drastiske forenklinger til, dersom det skal innpasses i statistiske analyseopplegg. Forfatteren skal ikke her stille opp noen hypotese om faktorer som burde ha vært tatt med i analysen; mange lesere har sikkert sine bestemte og begrunnede meninger på det felt. Det bør imidlertid nevnes at de faktorer som er inkludert i analysen, representerer såkalte negative trekk ved fangene eller deres omgivelser. Dette utvalg var naturlig siden de avvikene vi har forsøkt å forklare er forholdsvis grove negative handlinger. Men selv et klientel som det vår analyse omfatter, har sikkert også betydelige positive egenskaper, egenskaper analysen ikke tar hensyn til. Disse vil kunne nøytralisere eller kompensere noen av belastningsfaktorene på en slik måte at forbrytelsesintensiteten blir mindre enn det man skulle vente etter en oppsummering av det negative. Dessuten bygger vår karakteristikk av fangenes bakgrunn på

forholdene før første gangs innsetting i Botsfengslet. Tiden etterpå er selvsagt også av betydning. For forenklinger av denne art må det betales en pris. I vårt tilfelle synes prisen i første rekke å være en stor spredning omkring den regresjonsbestemte kriminalitetsfunksjon.

Endelig er det i denne sammenheng grunn til å nevne at materialet sikkert er beheftet med klassifiserings- og observasjonsfeil, både når det gjelder bakgrunnsfaktorer og tallet på sanksjoner for forbrytelser. Av oversiktene foran over fangenes fordeling etter de registrerte kjennetegn vil det framgå at oppgavene har vært ufullstendige for noen fanger. I de sammenfattende analysene er «uoppgitt» konsekvent regnet som ikke-forekomst av vedkommende faktor. Det er klart at det ikke alltid har gitt en riktig karakteristikk av de faktiske forhold.

Den sentrale rolle som indikatoren på fangenes forbrytelsesintensitet — tallet på registrerte sanksjoner for forbrytelser fram til 1958 — innehar i denne analysen, gjør at «observasjonsfeil» for denne variable kan bety mye for resultatene. Det er viktig å være merksam på at tallet på sanksjoner for forbrytelser selvsagt ikke er noen fullgod indikator på de enkelte fangers kriminalitetsgrad. Tallet på begåtte lovbrudd ville utvilsomt ha vært en bedre indikator, selv om det heller ikke ville ha gitt uttrykk for det kvalitative element i begrepet kriminalitetsgrad. Den svikt i registreringen av tallet på forbrytelsessanksjoner (blant annet gjennom mangelen av oppgaver over bøteleggelser) som drøftingen i kapitlet om materialet har godtgjort at vi må regne med, er ikke egnet til å gjøre kriminalitetsindikatoren noe bedre. Det samme gjelder det faktum at vi ikke har gjort forsøk på å korrigere oppgavene for forskjellige former for kriminalitetshindringer, f. eks. årelange anstaltsopphold, død, sinnssykdom eller utvandring. Forhold av denne art har uten tvil ført til at store grupper av fanger har vært avskåret fra å pådra seg det antall sanksjoner som deres bakgrunnsforhold skulle ha tilsagt.

Det er ikke mulig å si noe bestemt om hvor stor betydning feilobservasjonene har for analyseresultatene. Under opplegget av undersøkelsen gikk vi ut fra at det foreliggende materiale var tilstrekkelig nøyaktig for en statistisk beskrivelse av hovedtrekkene i fangenes bakgrunnsforhold og kriminalitet. Det kjennskap vi nå har til materialet gir ikke grunnlag for noen slutning om at denne antakelse var uriktig. Det er derfor ikke usannsynlig at feilobservasjonene betyr lite for de påpekte samvariasjoner. Erfaringene fra massestatistiske undersøkelser viser nemlig at forholdsvis betydelige endringer i noen av enhetenes kjennemerkeverdier bare gir små utslag i gjennomsnittstallene. Også regresjonsbestemte gjennomsnitt er i så måte stabile.

Ut fra slike overveielser er forfatteren tilbøyelig til å søke noe av forklaringen på den store spredningen omkring de regresjonsbestemte kriminalitetsfunksjoner i «feilobservasjonene». Han tror med andre ord at regresjonskoeffisientene i tabell 69 gir et mer dekkende uttrykk for samvaria-

sjonen mellom fangenes forbrytelsesintensitet og deres bakgrunnsforhold enn det spredningsmålene og korrelasjonskoeffisientene indikerer. Det betyr ikke at de uforklarte variasjonene i fangenes forbrytelsesintensitet er ubetydelige. Selv om det hadde vært mulig å eliminere alle «feilobservasjoner», ville sikkert spredningen omkring kriminalitetsfunksjonene fortsatt vært stor. De enkelte fangers kriminelle aktivitet lar seg nå engang ikke forklare fullt ut gjennom det enkle sett av faktorer som denne undersøkelsen omfatter.

Sondringer mellom ulike forbryterkategorier tillegges stor vekt i kriminologisk teori. Inndelinger etter arten av de begåtte lovbrudd anses således for å være nødvendig i analyser av sammenheng mellom kriminalitet og bakgrunn. Etter dette var det naturlig for oss å legge vesentlig vekt på analyser for ulike forbryterkategorier.

Noen hovedresultater (regresjonskoeffisientene i tabell 72) av våre forsøk på sammenfattende analyser for ulike forbryterkategorier er illustrert grafisk på motstående side. Resultatene synes å indikere at samspillet mellom fangenes bakgrunnsforhold og deres kriminelle aktivitet har vært noe forskjellig for ulike forbryterkategorier. I hovedsak synes det som om fangene i så måte kan inndeles i to grupper, hvorav den ene består av tyvsforbrytere, «andre vinningsforbrytere» og «andre forbrytere» og den andre av underslagere/bedragere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere.

For den første av disse fangegruppene er det konstatert utsagnskraftige samvariasjoner mellom forbrytelsesintensitet og både oppvekst-, utdannings-, arbeids-, edruelighets- og bostedsforhold. Samvariasjonen var klarest for arbeids- og edruelighetsfaktorene og svakest for utdanningsfaktoren. I den andre gruppen av fanger synes verken vanskelige oppvekstvilkår, mangel-full utdanning eller alkoholmisbruk å kunne gi noe vesentlig bidrag til forklaring av den kriminelle aktivitet. Av de spesifiserte bakgrunnsfaktorer er det for disse fangene bare arbeidsledighet og bosted by som viser utsagnskraftig samvariasjon med forbrytelsesintensiteten.

Ved tolkingen av resultatene er det nødvendig å være merksam på at grupperingen av fangene etter forbryterkategorier tok sikte på å komme fram til forholdsvis rene deliktsgrupper, det vil si til grupper av fanger som var kjent skyldig i bare én type kriminelle handlinger. Gjennomgåingen av fangenes rulleblad viste imidlertid at det i praksis ikke er så enkelt å foreta hensiktsmessige gruppeinndelinger etter dette prinsipp. Og det ganske enkelt fordi lovbytere ikke er så konsekvente på dette felt, de velger ofte å variere sitt kriminalitetsmønster. De fanger som i dette arbeid er gruppert som underslagere/bedragere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere, representerer således bare et utvalg blant de fangene som en eller annen gang i sin kriminalitetsperiode er kjent skyldig i underslag eller bedrageri, volds- eller sedelighetskriminalitet.

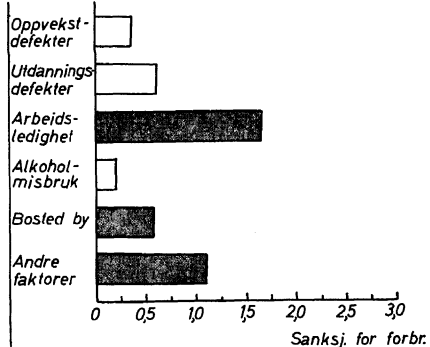
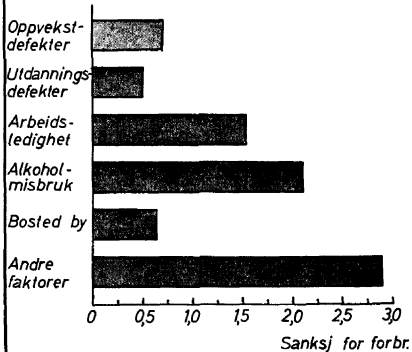
GJENNOMSNTLIG ØKING I FORBRYTELSESINTENSITETEN VED FOREKOMST AV FORSKJELLIGE BE-
LASTNINGSAKTORER. OPPGAVER FOR ULIKE FORBRYTERKATEGORIER.

■ Regresjonskoeffisienten utsagns-
kraftige forskjellig fra null.

□ Regresjonskoeffisienten ikke
utsagnskraftige forskjellig fra null.

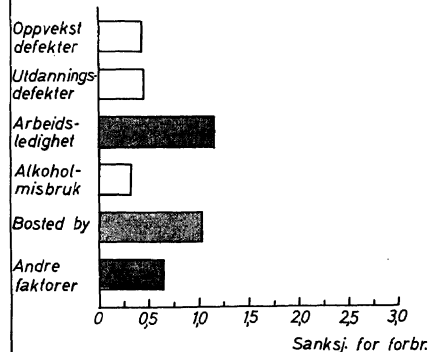
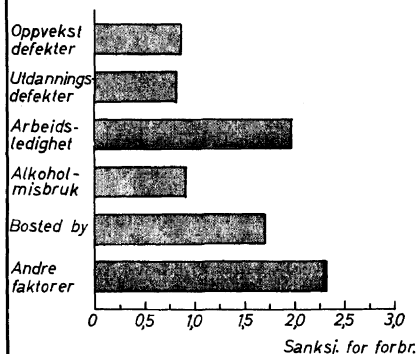
a) Tyvsforbrytere.

b) Underslagere/bedragere.

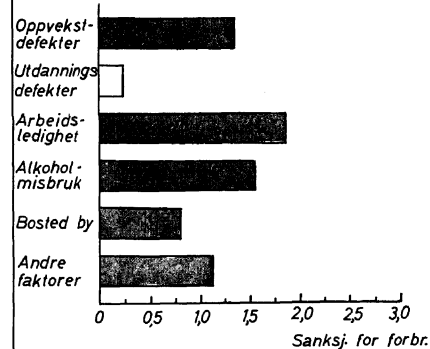
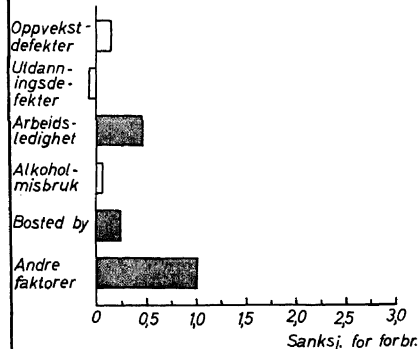
c) Andre vinningsforbrytere.

d) Voldsforbrytere.

e) Sedelighetsforbrytere.

f) Andre forbrytere.

Det er grunn til å tro at en utplukking av strengt straffede personer som utelukkende er funnet skyldige i underslag eller bedragerier, voldsforbrytelser eller sedelighetsforbrytelser, gir som resultat tre atypiske lov- brytergrupper. Blant annet kan relativt mange i disse gruppene være kjen- netegnet med svære personlighetsdefekter, såsom sinnssykdom eller psyko- ser beslektet med sinnssykdom. Dersom dette er riktig, må vi gå ut fra at særreaksjoner, langvarige anstaltsopphold m.v. i særlig grad kan ha hindret disse fangegruppene i sin kriminelle aktivitet; og dermed vil tallet på regi- strerte forbrytelsessanksjoner sannsynligvis være dårlige indikatorer for kri- minalitetsgraden. Den svake sammenheng mellom forbrytelsesintensitet og forekomst av oppvekstdefekter, utdanningsdefekter eller alkoholmisbruk blant underslagere/bedragere, voldsforbrytere og sedelighetsforbrytere kan derfor delvis ha en registreringsteknisk bakgrunn.

Handicaps under oppveksten, slette utdannings-, arbeids- og edruelighets- forhold samt «bosted by» kan i større eller mindre grad være betinget av andre og dypereleggende kriminelle årsaksfaktorer. Fra de statistiske resul- tater er det derfor ikke uten videre mulig å slutte at oppvekstdefekter, ut- danningsdefekter, arbeidsledighet, alkoholmisbruk og urbanisering er fyl- lestgjørende kausalforklaringer på kriminell atferd. For det første foreligger det ingen garanti for at de viktigste årsaksfaktorer er representert på vår liste over registrerte bakgrunnsfaktorer. Mangelen av opplysninger om fan- genes personlighetsstruktur er et eksempel på at våre data i så måte er ufullstendige. For det andre er sondringer mellom årsak og virkning proble- matisk. Selv i konkrete enkeltsaker med fyldige opplysninger om lovover- trederen, vil det ofte være umulig med sikkerhet å avgjøre hvilke forhold som er den primære hovedårsak, hvilke som må karakteriseres som medvirkende årsaker og hvilke avvikerforhold som eventuelt bare er resultater av årsaks- faktorene på samme måte som den kriminelle aktivitet. Ved statistiske ana- lyser kan en ikke komme lenger enn til avdekking av tallmessige samvaria- sjoner ut fra på forhånd spesifiserte antakelser og forutsetninger; i hvilken utstrekning disse gir uttrykk for årsakssammenhenger er et spørsmål om de aprioriske forutsetninger holder. Da årsak og liknende uttrykk ofte er nyttet i framstillingen, er det viktig å understreke dette.

Gjennom analyser av denne art er det alminnelig at man, bevisst eller ubevisst, håper å komme fram til resultater av verdi også for andre masser enn dem materialet omfatter. Forfatteren har også gitt uttrykk for en for- siktig optimisme i den retning i sin omtale av opplegget av undersøkelsen. Bakgrunnen var en påvisning av at det, forutsatt at kriminalitetsfunksjonen kunne påregnes å være lineær, ikke er absolutt nødvendig å disponere et materiale som dekker alle grader av lovbrøtere for å trekke alminnelige slut-

ninger om sammenhenger mellom kriminalitet og bakgrunnsforhold. Dersom denne forutsetning holder, er det således mulig at analyseresultatene i hovedtrekkene også kan tillegges gyldighet for korttidsstraffede lovbryttere fra 1920- og 1930-årene.

Mer aktuelt og av større interesse, men også mer tvilsomt, er spørsmålet om resultatene kan si noe om bakgrunnen for de lovbrudd som begås i dag. Vi vet at samfunnsforholdene nå på mange måter er forskjellige fra dem i mellomkrigstiden. Denne utvikling har etter all sannsynlighet også hatt betydning for lovovertrедeres bakgrunnsforhold. Er det f. eks. trolig at mangelfull utdanning og arbeidsledighet preger lovovertrедeres bakgrunnsforhold i samme utstrekning i dag som for 20—40 år siden? Umiddelbart skulle man ikke tro det. En kan imidlertid ikke se bort fra at det også i dag forekommer både reell arbeidsledighet og arbeidsledighet som følge av nedsatt arbeidsevne eller arbeidsvilje, på samme tid som det finnes mange med mangelfull utdanning, vanskelige oppvekstvilkår m.v. I en tid hvor det stilles stadig større krav til materiell velferd er det ikke mulig å se bort fra at slike handicaps fortsatt kan forklare hvorfor enkelte mennesker begår kvalifiserte lovbrudd. Slike resonnementer kan imidlertid ikke gi noe bestemt svar på spørsmålet om hvorvidt de resultater denne undersøkelsen har gitt, er gyldige også for lovbryttere av i dag. Bare testing av analyseresultatene mot nyere erfaringsmateriale kan gi momenter til belysning av dette spørsmål.

English summary

Chapter I. The basic material.

The study is based on a statistical material collected by Dr. J. Scharffenberg over a 20-year period from 1920 to 1939 during which he served as medical officer at Botsfengslet (Central State Prison in Oslo). The material covers a total of 4 327 prisoners convicted to imprisonments of 6 months and more. This figure represents almost all male long term prisoners in Norway in that 20-year period, and approximately 10 per cent of all men found guilty of criminal offences in the period.

The background data recorded provide the following information on each prisoner at the time when first admitted to Botsfengslet.

1. Family background.
2. Conditions during early life.
3. Intelligence and education.
4. Domicile.
5. Marital status.
6. Working conditions.
7. Use of alcohol.

A total of approximately 30 characteristics of the background of the prisoners have been recorded. All these characteristics are of the type generally accepted as explanatory factors for delinquency.

The Central Register of persons convicted kept by the Ministry of Justice, represents the second source of information on the prisoners covered by the survey. Through this register the basic material was supplemented by information on all sentences on criminal charges received by the prisoners up to 1958, except in cases where only a fine was imposed. In other words, the criminal history of each prisoner as recorded in the General Register covers activities up to the time when first admitted to Botsfengslet and the succeeding 18 to 38 years.

Chapter II. The plan for the analysis.

Any attempt at drawing conclusions as to the causes of criminal behaviour must, explicitly or implicitly, be based on a theory implying that this behaviour depends on or is determined by certain factors. If K denotes the degree of delinquency and X_1 — — — X_n the factors influencing criminal behaviour, the relationship between the explanatory factors and delinquency may be expressed by

$$K = f(X_1 \text{ — — — } X_n)$$

The functional form f represents «the law» that determines the different values of K for different sets of X 's. The function is only a formal expression for the dependency in one way or another of delinquency on various factors. It is only when K is defined and f is specified, and explanation is given to what the X 's represent, that a specific theory is formulated. This is the primary concern of research into causes of delinquency.

At present there seems to be no generally accepted theory on the causes of delinquency. The theoretical considerations in criminology to a large extent consist of a series of hypotheses stating that certain background factors will induce delinquency. However, the theories contain very little on the comparative effects of the factors. In other words, research workers in criminology have restricted themselves to formulating hypotheses on the type of factors — X 's — that appears in the function explaining delinquency. The form of the function is rarely explained.

In the ideal case of empirical research on causes and effects, the theory must first be formulated in sufficient detail, after which the planning and the collecting of material necessary for verifying the theory can commence. The material must contain persons with different degree of delinquency. The larger the material and the more variation with respect to degree of delinquency, the more accurate will be the estimates of the unknown characteristics of the criminality function. It is also necessary that the basic material provides detailed information on the factors influencing delinquency. The aim of the processing must be to determine numerically the parameters in the criminality function. In general this will require joint analysis of the covariation between the indicator for K and the indicators for the X 's.

The possibilities of carrying out analyses that would comply with these requirements are rather limited. This is largely due to the difficulties in measuring the degree of delinquency and the strength of the factors affecting delinquency. In addition the number of separate factors is undoubtedly very large. It is unlikely that a completely satisfactory solution of these problems will be forthcoming for some time. At present, therefore, even modest attempts along similar lines at dealing with the problems of the causes of delinquency must be considered of some value.

For the part of the theory dealing with choice and definition of factors which we suppose to be the determinant of criminal activity, it has, in the present investigation, been necessary to keep within the framework of the background data for the prisoners recorded systematically by Dr. Scharffenberg. Our hypothesis that the recorded background information represents explanatory factors for delinquency is therefore no original theory. At the same time it must be emphasized that it is incomplete as it can not be assumed that the information recorded represents all factors that have contributed to the process leading up to the criminal actions. The problems of

measurements have also made it necessary to carry out the analysis on the basis of rather crude classifications for each of the recorded factors.

Also in the case of the most important quantity in criminological analyses i. e. «the degree of delinquency», it is only in theory possible to consider a unique scale of measurement for this variable. In practice criminology is always forced to accept some measurable indicators as substitutes for «degree of delinquency». In the present paper the number of convictions on criminal charges up to 1958 — the prisoners' intensity of delinquency — has been used as main indicator of the degree of delinquency of the prisoners. The qualitative component in the term «degree of delinquency» has partly been dealt with through classifying the prisoners according to type of offences, e.g. larceny, embezzlement, assault and sexual offences.

Intensity of delinquency and type of offence are not fully satisfactory as indicators for the prisoners. Undetected offences, varying registration procedure, errors in registration and the varying length of period of observation etcetera, may have resulted in incomplete information on the criminal activities of the prisoners. These weaknesses in the basic material represent a source of considerable uncertainty in the analysis.

The purpose of this work is to give a statistical survey of the delinquency of the prisoners in Botsfengslet and their social background, with particular emphasis on the interrelationship between background conditions and delinquency. These investigations are as a rule based on data presented in frequency tables. The possibilities of cross-classification by several characteristics in tables of this type are rather limited. The analysis therefore mainly consists of direct studies of the relationship between delinquency and the separate background factors in turn. However, the material has as far as possible been classified simultaneously by characteristics that it would seem natural to consider jointly. The ideal consisting of a joint analysis on the basis of a definite criminality function is thus replaced by a simple hypothesis that *a factor causing delinquency must be present in more cases in group a than in b if the degree of delinquency in a is greater than in b*. This hypothesis represents the theoretical framework for the greater part of the study.

Only in the last part of the study an attempt is made at an analysis based on a more specified theory. In this part the interrelationship between various specified background factors and the degree of delinquency is analysed presuming that the relationship can be described by a linear criminality function.

Chapter III. The criminal history of the prisoners.

In this chapter the distribution of the prisoners by the registered convictions is surveyed. The first part deals with the type of offenders admitted

to Botsfengslet during the survey period. It shows that these mainly were younger men sentenced to long term imprisonment but with good possibilities of rehabilitation. However, this does not imply that the survey covers a biased selection of long term prisoners in Norway. Even the most habitual criminals have at an early stage been considered as young offenders with a fair chance of rehabilitation.

A survey of recidivism after the first release shows that 53 per cent of the prisoners were found guilty of additional offences in the period up to 1958.

The records show a total of 20 690 convictions, i.e. an average of 4,8 convictions per prisoner. For 31 per cent of the prisoners only one conviction had been registered (*single-time criminals*), for 19 per cent 2 to 3 convictions (*occasional criminals*) and for 50 per cent 4 or more convictions (*habitual criminals*).

As much as 36 per cent of the prisoners had only been guilty of larceny while 10 per cent had been guilty of larceny and other offences against property. Also among the 11 per cent of the prisoners classified in the group of both offences against property, assault and sexual offences, larceny was the most common offence. 14 per cent of the prisoners were convicted for sexual offences only and 5 per cent for assault only.

The intensity of delinquency varies considerably between the various categories of offenders. The criminals proper, i.e. habitual criminals, are in Norway mainly involved in larceny or in larceny in connection with other types of offences. Assault, sexual offences, embezzlement and fraud are usually single-time or occasional offences.

Chapter IV. Age when first convicted on a criminal charge.

Studies of the age of prisoners at the time of the first recorded conviction on a criminal charge show that on the average habitual criminals start their criminal career considerably earlier in life than more occasional offenders. Of single-time criminals only 4 per cent were under 21 years of age at the first conviction. 24 per cent of the occasional criminals were under 21 at the first conviction while the corresponding figures for habitual criminals increases from 50 per cent for prisoners with 4 to 5 convictions to 65 per cent for prisoners with more than 11 convictions on record.

Chapter V. Family background.

The available data on the family background of the prisoners are restricted to information on occurrence of mental deficiency, delinquency and abuse of alcohol of father, mother, brothers, sisters, aunts, uncles, nephews and nieces. The information recorded on these factors can not be considered

complete. It is assumed, however, that deficiencies of the records are evenly distributed on the various categories of prisoners.

Mental deficiency appeared in the families of 19 per cent of the prisoners. For 1,2 per cent the father, and for 1,8 per cent the mother, was mentally deficient. This disease appeared as frequently in the families of single-time and occasional criminals as in the families of habitual criminals. Neither does the frequency of mental deficiency within families seem to follow the variations in the prisoners' intensity of delinquency. Even when the conditions during early life, use of alcohol, working conditions and type of crime are taken into account the present material does not support the hypothesis that mental deficiency in the family is a factor influencing criminality.

The analysis shows that delinquency and abuse of alcohol appeared frequently among the relations of the prisoners. In 9 per cent of the cases the father of the prisoners had been convicted for criminal offences while estimates for all married men indicates a corresponding frequency of 5 per cent during the nineteen-twenties. Abuse of alcohol was recorded for the fathers of 21 per cent of the prisoners. Delinquency and abuse of alcohol was considerably more frequent in the families of habitual criminals than in those of single-time and occasional criminals. The material shows that this usually refers to parents and brothers. This might be due to the more accurate information on close relatives. On the other hand the above mentioned circumstance is not surprising considering the obvious effects of delinquency and abuse of alcohol on family life.

Chapter VI. Conditions during early life.

In this chapter attempt is made at describing the circumstances under which the prisoners grew up as far as this is possible on the basis of the fairly scant material available, i.e. a general description of the home, whether the prisoner was brought up by the parents, close relatives or foster parents, information on marital status and working conditions of the parents, number of brothers and sisters and what number the prisoner was among the children.

The first paragraphs give the results of the analysis of the relationship between criminal inducement and each of these characteristics. On the whole these partial analyses show that conditions usually considered unfavourable (low standard in the home, being brought up by others than parents, parents divorced or not married etc.) are more frequent for prisoners with high than for those with low intensity of delinquency. It is, however, impossible to point out any definite relationship between the intensity of delinquency and number of brothers and sisters and what number the prisoner was among these.

A joint analysis based on all recorded characteristics for conditions

during early life on the whole supports the results of the partial analyses. 29 per cent of the prisoners lived with both parents in fairly favourable economic circumstances at least till the age of 14. If this is accepted as a normal childhood, we find that 71 per cent of the prisoners were brought up in unfavourable circumstances. Unfortunate conditions during early life was fairly common for all categories of prisoners, but the material shows a pronounced increase in the frequency of unfavourable conditions for increased intensity of delinquency.

For single-time and occasional criminals unfavourable conditions during early life was recorded in 57 and 69 per cent of the cases respectively, compared to 80 per cent for habitual criminals. Among prisoners convicted more than 8 times on criminal charges a total of 85 per cent were brought up under unfavourable circumstances.

Chapter VII. Intelligence and education.

One third of the prisoners have been classified as having below average intelligence while only 13 per cent were above average. Especially the habitual criminals appear to have below average intelligence. Of prisoners with intensity of delinquency of more than 8 convictions as much as 41 per cent were below average compared to only 6 per cent above average.

Estimates based on information from the Census of Population 1950 show that 62 per cent of all men born in the same years as the prisoners had not received other than primary education. Of the prisoners 82 per cent had a correspondingly low standard of education. Of the most persistent of the prisoners (those with more than 8 convictions) as much as 94 per cent lacked education beyond primary school. The corresponding figures are 68 for single-time and 81 per cent for occasional criminals.

There is, of course, a strong connection between intelligence and education. Even then, the results mentioned above do not seem to be two different ways of expressing the same facts. Cross-tabulations show that among prisoners with the same educational background there are comparatively more habitual criminals with subnormal intelligence than among those with average or above average intelligence. The same relationship is found when studying the degree of delinquency of prisoners with the same level of intelligence but with different educational background.

The relationship described between the intelligence and educational background of the prisoners on one hand and the intensity of delinquency on the other, is not eliminated through corrections for variations in conditions during early life. A joint analysis of intelligence, education and conditions during early life supports the preliminary conclusion that these three aspects of the prisoners' background have contributed to their criminal career.

Chapter VIII. Domicile and place of birth.

The analysis in this chapter shows that the prisoners more frequently were born and lived in towns than is to be expected from the geographic distribution of the population. In 1930 approximately 70 per cent of all adult males lived in rural areas. Of the prisoners 34 per cent lived in rural areas at the time when first admitted to Botsfengslet. This percentage shows a marked declining tendency with increased intensity of delinquency. As much as 54 per cent of single-time criminals lived in rural areas compared to only 15 per cent of habitual criminals with more than 8 convictions.

The analyses show that the relationship between «domicile-town» and intensity of delinquency can not be explained by the variations in the distribution of the prisoners by type of criminal, conditions during early life, intelligence and education.

Chapter IX. Marital status.

The information on marital status shows that the number of convictions of prisoners who were unmarried or divorced upon being committed to Botsfengslet for the first time, on the average was considerably greater than for widowers and married men. The differences in intensity of delinquency by marital status can, however, for the larger part be explained by the unequal composition of the groups by age and by conditions during early life.

Chapter X. Working conditions.

Unfavourable conditions during early life and especially intelligence and education below normal which so often characterized the prisoners, must obviously have placed them in a difficult position when seeking employment. This can also clearly be seen from the analysis of the information available in this field, i.e. data on occupation and employment status of the prisoners.

The occupation of the prisoners has been described through classifications based on industry group and status when committed to Botsfengslet for the first time. Almost every fourth prisoner is classified as «odd-job» worker, publicly supported etc. The corresponding ratio was one third for habitual criminals. These figures show that comparatively few of the prisoners were constantly employed in any particular industry, and this probably represents the most significant difference between the prisoners and the rest of the population. Distribution by status shows 18 per cent of the prisoners to have been workers on own account, 11 per cent salaried employees and 71 per cent labourers and «odd-job» workers. This distribution by status is not significantly different from that for all adult males according to the Census of Population 1930. The proportion of labourers and «odd-job» workers was somewhat larger for the prisoners. This difference increases

with higher intensity of delinquency. Prisoners convicted more than 8 times are almost all classified as labourers or «odd-job» workers.

The information on employment status shows that 59 per cent of all prisoners had been unemployed for at least some time before being committed to Botsfengslet for the first time. The unemployment rate is 23 per cent for single-time criminals, 53 per cent for occasional criminals and 84 for habitual criminals. Of the habitual criminals convicted more than 8 times, as much as 92 per cent had been unemployed before being committed to Botsfengslet for the first time.

According to this, low social status as well as unemployment appear more frequently among prisoners with high than with low intensity of delinquency. This relationship is also found for different types of criminals and for prisoners with different educational background. Neither do cross-tabulations by domicile, age and marital status support any modifications in the conclusion that a clear statistical relationship exists between working conditions and criminal inducement.

It may be argued that this result is due to the difficulties a convicted person would be faced with in the labour market, i.e. that the criminal activities of the prisoners are the cause of their unfavourable employment status and not the other way round. However, this hypothesis finds no support in the results of an analysis of this question. The covariation between low social status and unemployment on one hand and intensity of delinquency on the other, appears equally significant for prisoners committed to Botsfengslet upon their first conviction as for prisoners with previous recorded convictions.

Chapter XI. Influence of alcohol.

The general characteristic of the prisoners' use of alcohol when committed to Botsfengslet for the first time as well as information with regard to influence of alcohol at the time when the crime was committed, show that excessive use of alcohol was common for the prisoners as a group. Abuse of alcohol was recorded for as much as 60 per cent of the prisoners. Of these one third were classified as alcoholics while one fifth showed excessive use of alcohol, i.e. abuse not far from that of alcoholics. Approximately half of the prisoners had been under influence of alcohol at the time when committing the offences for which they were committed to Botsfengslet.

The relative number of cases of abuse of alcohol shows a marked increase with the prisoners' intensity of delinquency, from 42 per cent for single-time criminals to twice this figure for prisoners convicted more than 8 times. Among the latter group of prisoners the proportion of alcoholics was 5 times that of the single-time criminals.

Also for prisoners connected with different types of crime, considerable

variations have been found with regard to their use of alcohol. Robbery and assault were more often connected with abuse of alcohol than other types of crime, while abuse of alcohol was rare for prisoners who had committed sexual offences (rape excepted).

The information on the prisoners' use of alcohol has also been analysed by age, domicile and marital status. It was found that abuse of alcohol was more frequent for offenders in the higher age groups. Abuse of alcohol was more often found for prisoners from towns than for those from rural areas. The data on the whole also show a higher degree of abuse for unmarried and divorced prisoners than for those who were married at the time when first committed to Botsfengslet.

The relationship between abuse of alcohol and intensity of delinquency does not depend on the relationship between use of alcohol, type of offence, age, domicile and marital status. Within groups of equal composition with regard to these characteristics, prisoners for whom abuse of alcohol was recorded when committed to Botsfengslet for the first time, on the whole showed higher intensity of delinquency up to 1958 than prisoners with no record of abuse of alcohol. Neither was the relationship between the prisoners' use of alcohol and intensity of delinquency determined by abuse of alcohol due to previous criminal activities. The information on the prisoners' use of alcohol may therefore appear to support the hypothesis that abuse of alcohol is a contributing factor towards delinquency.

Chapter XII. Joint analyses of conditions during early life, education, working conditions, use of alcohol etc. and criminal inducement.

In this chapter a description is given of attempts at joint analyses of the relationship between the indicators of the prisoners' criminal inducement and conditions during early life, education, working conditions, use of alcohol and domicile. The analysis serves two different purposes. The first is to find out whether the relationships found between the indicators of criminal inducement and the explanatory variables in turn may be due to relationships between the explanatory variables themselves. The second purpose is to derive a numerical basis for judging the relative strength of the explanatory variables in the interplay between these factors and criminal inducement.

Two different methods for joint analysis have been employed. Firstly, an attempt has been made at examining the criminal inducement of the prisoners in relation to as many of the recorded background factors as possible by the same method of analysis as above, i.e. on the basis of cross-tabulations. Secondly, this analysis has been supplemented and extended through using regression methods. In none of the cases it has been possible to take into account all the recorded background factors. It has also been necessary to exclude the extreme values of the factors considered.

In a brief summary it is impossible to go into detail about various methods of joint analyses. However, it will be attempted to explain the main points of one of the more detailed applications of regression technique.

The starting point is the theory that the degree of delinquency (K) depends on 13 factors (x_1 — — — x_{13}) in the following manner:

$$K = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + \dots + a_{13}x_{13}$$

where a_0, a_1, a_3 — — — a_{13} are unknown coefficients. In the attempt at estimating these parameters on the basis of the information on the prisoners, the 13 explanatory variables have been defined as occurrence (code 1) and non-occurrence (code 0) of the characteristics given in the stub of the table below. As indicator for K the intensity of delinquency has been used. The results of the computations are as follows:

No. (i)	Variables	Average frequency of the variables	Coefficients (a _i)	Standard deviation (σ _i)	$\frac{a_i}{\sigma_i}$	
1	Brought up by others than parents	0,19	0,78	0,14	5,4	
2	Parents divorced or not married	0,25	0,15	0,17	0,9	
3	Delinquency or abuse of alcohol of parents	0,15	0,64	0,14	4,7	
4	Unfavourable economic conditions in the home	0,26	0,33	0,12	2,7	
5	Intelligence below average	0,38	—0,05	0,13	—0,4	
6	Education	Primary school only	0,33	0,78	0,17	4,7
7		Primary school not completed	0,12	1,22	0,25	5,0
8	Domicile-town	0,69	1,30	0,13	10,2	
9	Labourer or odd-job worker	0,65	0,39	0,13	2,9	
10	Unemployment	Some	0,66	2,02	0,15	13,6
11		Considerable	0,28	2,67	0,16	17,0
12	Abuse of alcohol	Some	0,27	0,79	0,14	5,6
13		Considerable	0,29	1,80	0,14	12,5
0	Constant	.	0,46	0,06	7,7	

Residual standard deviation = 3,74

Multiple correlation coefficient = 0,51

Number of prisoners (n) = 4 327

Most interesting are the numerical values of the regression coefficients (the a's). These coefficients have been determined by «the method of least squares», i.e. in such a way that the sum of the squared differences between the observed intensity of delinquency and the corresponding estimate based on the functional relationship becomes a minimum. Each individual coefficient expresses the average changes in the dependent variable (K) between a group of prisoners with non-occurrence and a group of prisoners with occurrence of the characteristic while all other factors remain unchanged.

The regression coefficients are averages calculated on the basis of the entire material. Averages like these need not be very accurate descriptions of what is typical of the individual units of which the material is composed. This will depend on the distribution of the differences in the intensity of delinquency between pairs of prisoners around the averages. If the differences show a definite tendency towards concentration around the averages, the latter may also be accepted as fairly accurate descriptions of the individual units. To what extent this is the case may be judged on the basis of the computed values of the standard deviation of the coefficients.

In order to accept the regression coefficients as significantly different from zero, the criterion is usually that the ratio between the coefficient and its standard deviation should be equal to or greater than 1.96. According to this criterion, only occurrence of «parents divorced or not married» and «intelligence below average» show no significant effect on the intensity of delinquency. With regard to the first of these factors, the above confirms the results obtained in the partial analyses, while in the case of the latter it represents an interesting modification of the result previously obtained.

The results also show that the unstable working conditions of the prisoners are highly correlated with the intensity of delinquency. Prisoners both in the status group «labourer or odd-job worker» and in the group «considerable unemployment», have — all other factors being equal — on the average been convicted 3 times as often as other prisoners. The greater part of this effect is closely related to unemployment. Next to unemployment, «considerable abuse of alcohol» has had the greatest effect on the intensity of delinquency of the prisoners. The analyses also show that «domicile-town» and low educational level are factors of considerable importance when it comes to explaining variations in the intensity of delinquency of the prisoners. Among the factors used for describing conditions during early life, «brought up by others than parents» shows the greatest effect on the intensity of delinquency. This factor on its own is of approximately the same importance as «some abuse of alcohol». Only when all the unfavourable alternatives for conditions during early life are recorded for a prisoner do these conditions have a combined effect of the same order of magnitude as «considerable abuse of alcohol».

The main circumstance to reduce the significance of the results of the analysis is that the delinquency of the prisoners quite often varies from the average in the manner that the intensity of delinquency recorded differs considerably from the estimate based on the regression equation. The standard deviation of the regression equation is thus as high as 3,74 convictions.

The comparatively large standard deviation of the regression equation may be due to a number of factors. It may be caused by the functional relationship being more complicated than the linear expression used for the analysis. Another and perhaps more probable cause is that the explanatory factors used are too few and insufficiently detailed for an accurate explanation of the variations of the intensity of delinquency of the prisoners. Finally it should be pointed out that the basic material obviously is subject to errors of classification and registration. In particular there is reason to believe that the previously mentioned weaknesses of the indicator for the degree of delinquency — intensity of delinquency recorded — are important in this connection.

It is impossible to estimate the effects of errors of observation on the results of the analysis, but it is fairly likely that they have had only minor effects on the relationships found. Experiences from statistical investigations based on fairly large numbers of observations show that even considerable changes in the characteristics of individual observations only have minor effects on the averages. Averages based on regression analysis are also quite stable in this respect. For these reasons the author feels somewhat justified in believing that errors of observation mainly have affected the measures of variations. In other words he believes that the estimated regression coefficients more adequately represent the relationship between the degree of delinquency and background factors than indicated by the residual variation and the multiple correlation coefficient. This does not mean that the unexplained variations in the intensity of the prisoners are insignificant. Even if all errors of observation could be eliminated, the standard deviation of the functional relationship would still have been large. The comparatively few factors covered by this investigation can obviously not give a satisfactory explanation to the criminal behaviour of the individual prisoners.

Tabell I. Fangene etter forbrytelsesintensitet (tallet på kjente sanksjoner for forbrytelser fram til 1958) og forbyrterkategori.

	Sanksjoner for forbrytelser						I alt	Gj.sn. antall sanksjoner for forbr.
	1	2-3	4-5	6-8	9-11	12 og over		
Tyverier	146	218	354	385	234	233	1 570	6,9
Tyverier og underslag	—	30	38	18	14	11	111	6,1
Tyverier og bedragerier	—	45	29	23	7	6	110	5,1
Tyverier, underslag og bedragerier	—	1	15	23	20	19	78	9,4
Tyverier og andre vinningsforbr. (ekskl. ran)	—	34	29	28	18	17	126	6,8
Underslag	232	31	8	5	1	—	277	1,4
Bedragerier	154	17	3	6	4	1	185	1,4
Underslag og bedragerier	—	23	18	16	7	3	67	5,3
Ran og andre vinningsforbrytelser ¹	27	32	39	45	34	34	211	6,9
Andre vinningsforbrytelser	24	23	9	3	—	—	59	2,2
Vinningsforbrytelser i alt	583	454	542	552	339	324	2 794	5,8
Legemskrenkelser	57	24	2	1	1	—	85	1,7
Forsettlig drap ²	31	8	8	5	8	1	61	3,5
Uaktsomt drap ³	31	10	3	1	—	—	45	1,6
Andre voldsforbrytelser	15	6	2	—	—	—	23	1,6
Voldsforbrytelser i alt	134	48	15	7	9	1	214	2,2
Voldtekt	47	5	—	—	—	—	52	1,3
Utuktig omgjengelse med piker under 14 år	153	7	—	—	—	—	160	1,0
Utukt med mindreårige piker ellers	171	16	3	—	—	—	190	1,1
Utukt med mindreårige gutter ...	53	15	4	1	—	—	73	1,5
Blodskam ⁴	71	23	5	2	—	1	102	1,7
Andre sedelighetsforbrytelser	18	10	2	2	1	—	33	2,0
Sedelighetsforbrytelser i alt	513	76	14	5	1	1	610	1,3
Vinnings- og voldsforbrytelser ...	—	48	59	67	40	28	242	7,0
Vinnings- og sedelighetsforbrytelser	—	109	56	39	11	8	223	4,5
Vinnings-, volds- og sedelighets- forbrytelser	—	2	9	11	4	2	28	6,5
Vinningsforbrytelser samt volds- og/eller sedelighetsforbrytelser .	—	159	124	117	55	38	493	5,8
Andre forbrytelser	113	67	25	7	4	—	216	2,1
I alt	1 343	804	720	688	408	364	4 327	4,8

¹ Omfatter 29 fanger som bare er kjent skyldig i ran (27 dømt for 1 ran og 2 for 2 ran). Storparten av de andre fangene gruppert her er kjent skyldig i et ran pluss en eller flere tyvsforbrytelser. Av fangene gruppert på vinnings- og voldsforbrytelser er 39 domfelt for minst ett ran. ² Samtlige fanger kjent skyldig i forsettlig drap er tatt med her. Ingen var skyldige i mer enn ett drap. ³ Samtlige fanger kjent skyldig i uaktsomt drap er tatt med her. ⁴ Samtlige fanger kjent skyldig i blodskam er tatt med her.

Tabell II. Fanger med eller uten sinnssykdom i familien (foreldre, foreldres søsken, fangenes søsken og søskenbarn) etter kriminell belastning.

	Sinnssykdom i familien						Ingen sinnssykdom i familien	I alt ¹	
	På fars- og mors- siden og bl. søsken	På fars- og mors- siden	På fars- eller mors- siden og bl. søsken	På fars- eller mors- siden	Blant søsken	I alt			Av disse: Far og/eller mor sinnssyk
<i>Engangsforbrytere</i>									
Vinningsforbr.	3	6	9	61	19	98	12	467	565
Tyveri	2	1	3	11	3	20	4	117	137
Underslag eller bedrageri	1	3	6	40	13	63	8	317	380
Ran	—	—	—	7	2	9	—	16	25
Voldsforbr.	—	2	4	10	5	21	5	106	127
Sedelighetsforbr.	1	9	9	66	21	106	11	393	499
Andre forbr.	1	—	—	15	7	23	3	88	111
I alt	5	17	22	152	52	248	31	1 054	1 302
<i>Leilighetsforbrytere</i>									
Vinningsforbr.	3	—	5	61	11	80	15	356	436
Tyverier	—	—	2	33	8	43	7	168	211
Tyverier og andre vinningsforbr.	3	—	1	18	1	23	4	79	102
Underslag eller bedragerier	—	—	—	2	1	3	2	44	47
Ran	—	—	—	2	1	3	—	29	32
Voldsforbr.	—	2	2	6	1	11	—	36	47
Sedelighetsforbr.	—	—	2	13	2	17	2	57	74
Andre forbr.	1	—	4	30	3	38	9	178	216
I alt	4	2	13	110	17	146	26	627	773
<i>Vaneforbrytere</i>									
Vinningsforbr.	6	16	23	213	53	311	54	1 407	1 718
Tyverier	5	11	13	147	33	209	43	975	1 184
Tyverier og andre vinningsforbr.	1	4	5	38	11	59	6	246	305
Underslag eller bedragerier	—	—	—	3	1	4	—	23	27
Ran	—	—	5	18	6	29	5	117	146
Voldsforbr.	—	—	1	6	—	7	1	24	31
Sedelighetsforbr.	—	—	—	4	1	5	1	16	21
Andre forbr.	1	3	4	46	12	66	10	288	354
I alt	7	19	28	269	66	389	66	1 735	2 124
<i>Alle fanger</i>									
Vinningsforbr.	12	22	37	335	83	489	81	2 230	2 719
Tyverier	7	12	18	191	44	272	54	1 260	1 532
Tyverier og andre vinningsforbr.	4	4	6	56	12	82	10	325	407
Underslag eller bedragerier	1	3	6	45	15	70	10	379	449
Ran	—	—	5	27	9	41	5	162	203
Voldsforbr.	—	4	7	22	6	39	6	166	205
Sedelighetsforbr.	1	9	11	83	24	128	14	466	594
Andre forbr.	3	3	8	91	22	127	22	554	681
I alt	16	38	63	531	135	783	123	3 416	4 199

¹ Eksklusive 128 fanger hvor opplysninger om familien mangler.

Tabell III. Fanger med eller uten kriminalitet¹ og drikkfeldighet i familien etter kriminell belastning.

	Kriminalitet og drikkfeldighet i familien				Av disse: med kriminelle eller drikkfeldige foreldre	Ingen kriminalitet eller drikkfeldighet i familien	I alt ²
	Kriminalitet og drikkfeldighet	Kriminalitet	Drikkfeldighet	I alt			
<i>Engangsforbrytere</i>							
Vinningsforbr.	22	57	76	155	73	410	565
Tyveri	8	26	23	57	31	80	137
Underslag eller bedrageri	12	23	48	83	31	297	380
Ran	1	5	4	10	9	15	25
Voldsforbr.	13	13	20	46	31	81	127
Sedelighetsforbr.	18	55	66	139	69	360	499
Andre forbr.	3	13	15	31	11	80	111
I alt	56	138	177	371	184	931	1 302
<i>Leilighetsforbrytere</i>							
Vinningsforbr.	51	67	57	175	110	261	436
Tyverier	28	46	32	106	68	105	211
Tyverier og andre vinningsforbr.	13	11	11	35	22	67	102
Underslag eller bedragerier	2	3	3	8	3	39	47
Ran	5	4	5	14	10	18	32
Voldsforbr.	2	13	7	22	10	25	47
Sedelighetsforbr.	4	14	14	32	16	42	74
Andre forbr.	21	37	30	88	53	128	216
I alt	78	131	108	317	189	456	773
<i>Vaneforbrytere</i>							
Vinningsforbr.	338	360	249	947	586	771	1 718
Tyverier	248	265	170	683	419	501	1 184
Tyverier og andre vinningsforbr.	51	43	49	143	95	162	305
Underslag eller bedragerier	1	2	5	8	5	19	27
Ran	36	41	20	97	61	49	146
Voldsforbr.	6	8	6	20	14	11	31
Sedelighetsforbr.	1	4	6	11	8	10	21
Andre forbr.	82	82	50	214	139	140	354
I alt	427	454	311	1 192	747	932	2 124
<i>Alle fanger</i>							
Vinningsforbr.	411	484	382	1 277	769	1 442	2 719
Tyverier	284	337	225	846	518	686	1 532
Tyverier og andre vinningsforbr.	64	54	60	178	117	229	407
Underslag eller bedragerier	15	28	56	99	39	350	449
Ran	42	50	29	121	80	82	203
Voldsforbr.	21	34	33	88	55	117	205
Sedelighetsforbr.	23	73	86	182	93	412	594
Andre forbr.	106	132	95	333	203	348	681
I alt	561	723	596	1 880	1 120	2 319	4 199

¹ Kriminalitet i familien er definert som domfellelser og bøteleggelser for forbrytelser. ² Se note til tabell II.

Tabell IV. Fangene etter oppvekstvilkår og forbrytelsesintensitet.

	Sanksjoner for forbrytelser					I alt
	1	2—3	4—5	6—8	9 og over	
Bodd sammen med begge foreldre i godt hjem til fylte 16 år	579	272	195	186	162	1 394
Bra økonomiske kår	474	191	131	112	85	993
Trange økonomiske kår	105	81	64	74	77	401
Bodd sammen med begge foreldre i godt hjem til fylte 14 år (flyttet hjemmefra i 14—15-årsalderen)	161	96	70	59	71	457
Bra økonomiske kår	99	57	40	34	32	262
Trange økonomiske kår	62	39	30	25	39	195
Bodd sammen med begge foreldre minst til fylte 14 år. Mindre godt hjem <i>eller</i> kriminelle/drikkfeldige foreldre	114	82	86	64	95	441
Bra økonomiske kår	71	44	48	40	47	250
Trange økonomiske kår	43	38	38	24	48	191
Bodd sammen med begge foreldre i mindre godt hjem til fylte 14 år, foreldrene kriminelle eller drikkfeldige	33	38	37	64	61	233
Bra økonomiske kår	16	21	20	24	17	98
Trange økonomiske kår	17	17	17	40	44	135
Bodd sammen med en av foreldrene minst til fylte 14 år, far eller mor død	158	90	67	64	54	433
Bra økonomiske kår	100	56	39	32	24	251
Trange økonomiske kår	58	34	28	32	30	182
Bodd sammen med en av foreldrene minst til fylte 14 år, foreldrene skilte eller ikke gifte ...	60	30	36	47	43	216
Bra økonomiske kår	31	16	21	23	20	111
Trange økonomiske kår	29	14	15	24	23	105
Bodd hos familie, pleieforeldre m. v. under hele eller deler av oppvekstperioden (til fylte 14 år) .	173	149	187	168	238	915
Far eller mor død	95	48	71	70	67	351
Far og mor skilte eller ikke gifte	66	80	81	63	99	389
Far og mor levd sammen, men uskikket som barneoppdragere på grunn av kriminalitet, drikkfeldighet m. v.	12	21	35	35	72	175
Andre oppvekstvilkår	65	47	42	36	48	238
I alt	1 343	804	720	688	772	4 327

Tabell V. Fangene etter evner, utdanning (høyeste almen- og spesial-
 utdanning samt skulking og tvangsskole eller skolehjemsanbringelse)
 og forbrytelsesintensitet.

	En- gangs- forbr.	Leilig- hets- forbr.	Vane- forbr.	I alt	Av disse under 21 år ved 1. sanksjon for forbr.			
					En- gangs- forbr.	Leilig- hets- forbr.	Vane- forbr.	I alt
<i>Evner over middels</i>	292	109	153	554	7	17	61	85
Utd. utover folkeskole	192	48	55	295	5	4	13	22
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	192	48	49	289	5	4	9	18
Skulking og/el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	—	—	6	6	—	—	4	4
Bare folkeskole	99	60	94	253	2	12	45	59
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	96	60	77	233	2	12	33	47
Skulking og/el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	3	—	17	20	—	—	12	12
Ikke fullført folkeskole	1	1	4	6	—	1	3	4
<i>Middels evner</i>	701	442	1 157	2 300	37	95	625	757
Utd. utover folkeskole	227	96	133	456	9	16	36	61
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	225	94	121	440	8	15	27	50
Skulking og/el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	2	2	12	16	1	1	9	11
Bare folkeskole	456	324	950	1 730	28	72	544	644
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	429	286	678	1 393	24	58	337	419
Skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	21	23	132	176	3	8	91	102
Skulking og tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	6	15	140	161	1	6	116	123
Ikke fullført folkeskole	18	22	74	114	—	7	45	52
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	17	18	51	86	—	5	29	34
Skulking og/el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	1	4	23	28	—	2	16	18
<i>Evner under middels</i>	314	239	828	1 381	16	82	508	606
Utd. utover folkeskole	11	8	13	32	—	1	6	7
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	9	5	8	22	—	1	4	5
Skulking og/el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	2	3	5	10	—	—	2	2
Bare folkeskole	251	163	557	971	10	52	343	405
Ingen skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	237	123	290	650	7	33	155	195
Skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	9	22	109	140	2	8	74	84
Skulking og tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	5	18	158	181	1	11	114	126
Ikke fullført folkeskole	52	68	258	378	6	29	159	194
Ingen skulking og/el. tvangs- skole/skolehjemsanbringelse ..	46	43	160	249	5	15	92	112
Skulking el. tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	6	22	62	90	1	12	41	54
Skulking og tvangsskole/ skolehjemsanbringelse	—	3	36	39	—	2	26	28
<i>Uoppgitt</i>	36	14	42	92	2	1	30	33
I alt	1 343	804	2 180	4 327	62	195	1 224	1 481

Tabell VI. Fangene etter bosted, ekteskapeleg stilling og kriminell belastning.

	Bosted ¹			Ekteskapeleg stilling ²			
	Bygder	Byer	Uten fast	Ugifte	Gifte	Enke-menn	Fra-skilte
<i>Engangsforbrytere</i>							
Vinningsforbr.	252	278	50	196	333	18	35
Tyveri	43	62	38	92	44	3	6
Underslag eller bedrageri	183	194	9	79	268	14	25
Ran	14	10	3	20	5	—	2
Voldsforbr.	82	36	11	87	36	7	4
Sedelighetsforbr.	325	176	9	195	187	73	57
Andre forbr.	58	50	5	41	59	6	7
I alt	717	540	75	519	615	104	103
<i>Leilighetsforbrytere</i>							
Vinningsforbr.	138	227	86	294	106	6	47
Tyverier	55	105	57	176	30	3	9
Tyverier og andre vinningsforbr.	47	48	15	60	35	2	13
Underslag eller bedragerier	12	32	4	12	21	1	14
Ran	7	18	6	26	4	—	1
Voldsforbr.	29	13	6	30	15	2	1
Sedelighetsforbr.	32	37	6	32	29	3	12
Andre forbr.	106	96	20	120	77	7	22
I alt	305	373	118	476	227	18	82
<i>Vaneforbrytere</i>							
Vinningsforbr.	301	964	475	1335	245	24	152
Tyverier	209	649	334	980	136	11	78
Tyverier og andre vinningsforbr.	56	172	86	208	62	6	39
Underslag eller bedragerier	3	21	4	11	7	2	9
Ran	18	84	49	117	20	1	14
Voldsforbr.	14	7	11	22	6	2	2
Sedelighetsforbr.	6	14	1	9	5	4	3
Andre forbr.	114	164	87	256	74	7	33
I alt	435	1149	574	1622	330	37	190
<i>Alle fanger</i>							
Vinningsforbr.	691	1469	611	1825	684	48	234
Tyverier	421	972	436	1248	210	17	93
Tyverier og andre vinningsforbr.	103	220	101	268	97	8	52
Underslag eller bedragerier	198	247	17	102	296	17	47
Ran	103	220	101	163	29	1	17
Voldsforbr.	125	56	28	139	57	11	7
Sedelighetsforbr.	363	227	16	236	221	80	72
Andre forbr.	278	310	112	417	210	20	62
I alt	1457	2062	767	2617	1172	159	375

¹ Bosted er uoppgitt for 41 fanger. ² Ekteskapeleg stilling er uoppgitt for 4 fanger.

Tabell VII. Fangene etter sosialstilling, sysselsetting og kriminell belastning.

	Sosialstilling ¹			Sysselsetting ²				
	Selvstendige	Funksjonærer	Arbeidere	I stadig arbeid	Ledig inntil 3 mndr.	Ledig i lengre perioder	Langvarige ledighetsperioder ³	Løsgjengere
<i>Engangsforbrytere</i>								
Vinningsforbr.	169	216	179	441	42	40	33	15
Tyveri	20	15	95	58	19	20	25	14
Underslag eller bedrageri .	133	194	57	348	17	16	3	1
Ran	7	2	17	15	4	3	5	—
Voldsforbr.	27	5	101	85	21	5	4	7
Sedelighetsforbr.	158	42	306	374	59	28	21	—
Andre forbr.	43	19	50	83	10	7	5	1
I alt	397	282	636	983	132	80	63	23
<i>Leilighetsforbrytere</i>								
Vinningsforbr.	76	49	297	188	77	55	83	23
Tyverier	10	3	183	49	46	39	55	17
Tyverier og andre vinningsforbr.	24	14	67	55	20	8	14	3
Underslag eller bedragerier	23	10	14	39	6	1	1	—
Ran	4	1	22	9	4	3	10	2
Voldsforbr.	15	—	31	20	6	4	6	4
Sedelighetsforbr.	21	6	47	41	11	4	8	6
Andre forbr.	42	18	158	100	42	19	26	14
I alt	154	73	533	349	136	82	123	47
<i>Vaneforbrytere</i>								
Vinningsforbr.	115	63	1345	247	330	298	511	244
Tyverier	31	24	976	123	235	212	380	178
Tyverier og andre vinningsforbr.	44	21	216	64	52	53	77	34
Underslag eller bedragerier	10	8	10	17	5	3	4	—
Ran	4	3	123	14	23	25	47	30
Voldsforbr.	5	—	24	8	7	4	5	6
Sedelighetsforbr.	2	2	16	6	4	2	4	3
Andre forbr.	27	11	287	68	79	44	83	59
I alt	149	76	1672	329	420	348	603	312
<i>Alle fanger</i>								
Vinningsforbr.	360	328	1821	876	449	393	627	282
Tyverier	61	42	1254	58	19	20	25	14
Tyverier og andre vinningsforbr.	68	35	283	119	72	61	91	37
Underslag eller bedragerier	166	212	81	404	28	20	8	1
Ran	15	6	162	38	31	31	62	32
Voldsforbr.	47	5	156	113	34	13	15	17
Sedelighetsforbr.	181	50	369	421	74	34	33	9
Andre forbr.	112	48	495	251	131	70	114	74
I alt	700	431	2841	1661	688	510	789	382

¹ Sosialstilling er uoppgitt for 355 fanger. ² For 297 fanger er sysselsettingsforholdene ikke spesifisert. ³ Bare avløst av tilfeldige jobber.

Tabell VIII. Fangene etter edruelighetsforhold og kriminell belastning.

	Drikk- feldig	Betydelig misbruk	En del misbruk	Intet misbruk	I alt
<i>Engangsforbrytere</i>					
Vinningsforbr.	36	66	130	349	581
Tyveri	7	15	47	75	144
Underslag eller bedrageri	26	46	70	244	386
Ran	1	2	8	16	27
Voldsforbr.	14	16	52	50	132
Sedelighetsforbr.	41	44	118	308	511
Andre forbr.	5	12	26	70	113
I alt	96	138	326	777	1 337
<i>Leilighetsforbrytere</i>					
Vinningsforbr.	50	57	147	197	451
Tyverier	21	26	84	86	217
Tyverier og andre vinningsforbr.	13	14	34	47	108
Underslag og/eller bedragerier	7	5	19	40	71
Ran	7	9	6	10	32
Voldsforbr.	9	4	21	13	47
Sedelighetsforbr.	16	3	18	39	76
Andre forbr.	44	21	73	87	225
I alt	119	85	259	336	799
<i>Vaneforbrytere</i>					
Vinningsforbr.	442	257	552	501	1 752
Tyverier	299	199	390	314	1 202
Tyverier og andre vinningsforbr.	87	26	86	116	315
Underslag og/eller bedragerier	8	7	23	34	72
Ran	47	25	48	31	151
Voldsforbr.	7	7	13	5	32
Sedelighetsforbr.	7	—	5	9	21
Andre forbr.	124	57	107	79	367
I alt	580	321	677	594	2 172
<i>Alle fanger</i>					
Vinningsforbr.	528	380	829	1 047	2 784
Tyverier	327	240	521	475	1 563
Tyverier og andre vinningsforbr.	100	40	120	163	423
Underslag og/eller bedragerier	41	58	112	318	529
Ran	55	36	62	57	210
Voldsforbr.	30	27	86	68	211
Sedelighetsforbr.	64	47	141	356	608
Andre forbr.	173	90	206	236	705
I alt	795	544	1 262	1 707	4 308

Tabell IX. Fangene etter oppvekstvilkår, utdanning,

	Engangsforbrytere					Andre forbrytere
	Tyvsforbrytere	Underlagere eller be- dragere	Andre vinningsforbrytere	Voldsforbrytere	Sedelighetsforbrytere	
Oppvekst- og utdanningsdefekter, ledighet, alkoholmisbruk og bosted by . . .	11	2	2	2	10	1
Oppvekstdefekter, ledighet, alkoholmisbruk og bosted by	14	5	4	8	17	4
Utdanningsdefekter, ledighet, alkoholmisbruk og bosted by	1	—	—	3	5	1
Oppvekst- og utdanningsdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	1	—	—	7	14	2
Oppvekst- og utdanningsdefekter, ledighet og bosted by	2	1	1	—	4	1
Oppvekst- og utdanningsdefekter, alkoholmisbruk og bosted by	1	1	1	6	18	1
Ledighet, alkoholmisbruk og bosted by . .	5	5	3	1	5	1
Oppvekstdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	6	3	2	5	8	3
Oppvekstdefekter, ledighet og bosted by	20	6	2	2	7	3
Utdanningsdefekter, ledighet og alkoholmisbruk	1	—	—	—	1	—
Utdanningsdefekter, ledighet og bosted by	2	—	—	—	2	1
Oppvekstdefekter, alkoholmisbruk og bosted by	13	41	3	8	22	8
Oppvekst- og utdanningsdefekter og ledighet	2	3	—	2	12	—
Utdanningsdefekter, alkoholmisbruk og bosted by	1	1	—	3	8	1
Oppvekst- og utdanningsdefekter og alkoholmisbruk	1	—	1	8	16	—
Oppvekst- og utdanningsdefekter og bosted by	4	1	—	1	14	2
Ledighet og alkoholmisbruk	1	2	—	4	5	—
Ledighet og bosted by	3	6	—	—	5	2
Ledighet og oppvekstdefekter	6	3	1	2	9	—
Alkoholmisbruk og bosted by	7	34	1	3	9	4
Utdanningsdefekter og ledighet	—	—	—	—	3	1
Oppvekstdefekter og alkoholmisbruk . .	3	17	3	12	40	5
Oppvekstdefekter og bosted by	10	44	4	4	34	10
Utdanningsdefekter og alkoholmisbruk . .	2	—	1	3	4	2
Utdanningsdefekter og bosted by	3	3	1	1	6	—
Oppvekst- og utdanningsdefekter	2	4	—	5	61	2
Ledighet	3	1	—	1	1	3
Alkoholmisbruk	1	31	—	9	21	10
Bosted by	6	53	3	10	22	15
Oppvekstdefekter	5	33	6	13	52	10
Utdanningsdefekter	2	3	3	5	27	7
Ingen oppvekst- og utdanningsdefekter eller ledighet, alkoholmisbruk og bosted by	7	83	9	6	51	13
I alt	146	386	51	134	513	113

sysseilsetting, edrueilighet, bosted og kriminell belastning.

Tyvsforbrytere	Leilighetsforbrytere					Vaneforbrytere					
	Under- slagere eller be- dragere	Andre vinnings- for- brytere	Volds- for- bry- tere	Sedelig- hets- for- brytere	Andre for- bry- tere	Tyvs- for- bry- tere	Under- slagere eller be- dragere	Andre vinnings- for- brytere	Volds- for- bry- tere	Sedelig- hets- for- brytere	Andre for- bry- tere
33	—	11	2	5	15	261	1	82	7	3	63
40	3	18	2	4	16	279	4	93	5	4	67
6	—	2	2	—	2	42	—	10	1	—	5
3	—	5	5	5	11	34	—	14	4	—	29
14	—	3	1	2	4	87	—	23	—	1	10
6	—	6	1	5	8	33	1	18	—	—	13
8	3	3	—	—	12	67	7	30	1	1	19
9	1	5	3	2	5	42	2	13	1	1	22
19	2	8	1	3	9	83	9	45	2	2	26
1	—	—	1	—	2	10	—	2	—	—	2
2	—	—	—	1	1	10	—	2	—	—	1
9	9	10	4	5	14	45	12	31	—	—	23
6	—	2	2	2	6	20	1	4	1	1	4
2	—	2	1	—	3	8	1	4	—	—	5
3	—	3	2	2	7	11	—	2	1	—	12
5	1	—	1	6	4	8	2	10	—	—	4
1	1	4	1	1	5	12	1	5	—	—	6
6	1	4	—	1	4	27	1	12	—	—	1
6	2	1	—	1	6	25	3	11	—	—	8
3	8	11	2	2	12	16	7	14	1	1	6
1	—	1	—	1	2	2	—	—	—	—	—
5	4	5	2	3	16	11	1	3	3	1	6
4	6	17	2	9	11	20	7	18	1	3	10
—	—	—	1	1	5	8	—	—	1	1	6
—	—	—	—	—	1	5	—	1	—	—	—
2	1	3	3	3	4	8	1	4	1	2	5
2	1	—	—	1	1	4	2	1	—	—	2
2	2	7	5	2	5	9	1	4	2	—	4
6	15	10	—	1	4	6	5	9	—	—	3
8	3	14	3	1	13	9	1	8	—	—	—
1	—	—	—	2	6	2	—	—	—	—	1
5	8	10	1	5	12	2	2	6	—	—	7
218	71	165	48	76	226	1 206	72	479	32	21	370

Tabell X. Koeffisienter i regresjoner¹ mellom forbrytelsesintensitet og bakgrunnsfaktorer.

Variable	Gj.sn. hyppighet av de variable	Enkle korrelasjonskoeffisienter for variable nummer:												Spredning (standardavvik)			
		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		12		
0	Sanksjoner for forbrytelser	4,799															4,360
1	Vokst opp hos andre enn foreldre	0,189	0,152														0,433
2	Skilte foreldre eller foreldre ikke gifte	0,250	0,092	0,351													0,355
3	Kriminalitet eller drikking blant foreldre ..	0,148	0,203	0,164	0,122												0,438
4	Trange økonomiske kår i hjemmet	0,259	0,158	0,007	0,010	0,133											0,485
5	Evner under middels ...	0,380	0,111	0,110	0,073	0,136	0,109										0,469
6	Ut-danning	Bare folkeskole ..	0,327	0,091	0,122	0,048	0,065	0,097	0,010								0,463
7		Ikke fullført folkeskole	0,119	0,133	-0,037	0,008	0,096	0,128	0,338	-0,545							0,324
8	Bosted by	0,688	0,274	0,077	0,062	0,110	0,098	-0,009	-0,063	0,089							0,476
9	Arbeider eller løsarbeider	0,654	0,194	0,046	0,076	0,105	0,154	0,183	0,247	0,109	0,057						0,475
10	Arbeidsledighet	Noe ledig	0,657	0,152	-0,022	0,011	0,024	0,093	0,014	0,050	0,062	0,081	0,193				0,447
11		Betydelig ledig	0,277	0,312	0,166	0,093	0,208	0,113	0,152	0,091	0,119	0,220	0,134	-0,377			0,444
12	Alkoholmisbruk	En del misbruk	0,271	0,040	0,036	0,036	0,010	0,006	0,044	0,029	0,039	0,033	0,084	0,074	0,021		0,455
13		Betydelig misbruk	0,292	0,251	-0,013	-0,012	0,126	0,115	0,041	0,005	0,080	0,156	0,076	0,042	0,157	-0,429	0,462

¹ Jfr. tabell 69, alternativ 1.

Fortegnelse over registrerte bakgrunnsfaktorer

Fødselsår (registrert direkte)

Familiebakgrunn (oppgaver for far, fars slekt, mor, mors slekt og søsken)

1. Både sinnssykdom, kriminalitet og drikkfeldighet.
2. Sinnssykdom.
3. Kriminalitet.
4. Drikkfeldighet.
5. Sinnssykdom og kriminalitet.
6. Sinnssykdom og drikkfeldighet.
7. Kriminalitet og drikkfeldighet.
8. Ingen tilfelle av sinnssykdom, kriminalitet eller drikkfeldighet.
- x. Ufullstendige oppgaver.

Karakteristikk av barndomshjemmet

0—1. Meget godt.

3—4. Bra.

6—7 Mindre bra.

8—9. Dårlig.

x. Uoppgitt.

Oppvekst i eller utenfor foreldrehjemmet

1. Bodd hjemme til 16-årsalderen.
2. Bodd hjemme inntil fylte 14 år.
3. Vokst opp dels i hjemmet, dels hos familie.
4. Vokst opp hos familie.
5. Vokst opp dels i hjemmet, dels hos pleieførelde.
6. Vokst opp hos pleieførelde.
7. Vokst opp i barnehjem.
- x. Uoppgitt.

Foreldrenes sivilstand

11. Foreldre gifte og har levd sammen inntil fangen fylte 16 år.
12. Begge foreldre døde før fangen fylte 7 år.

13. En av foreldrene død da fangen var 0—6 år, den andre da han var 7—13 år.

14. Begge foreldre døde da fangen var 7—13 år.

15. En av foreldrene død da fangen var 0—6 år, den andre da han var 14—16 år.

16. En av foreldrene død da fangen var 7—13 år, den andre da han var 14—16 år.

1x. Begge foreldre døde da fangen var 14—16 år.

21. Far død før fangen fylte 7 år, mor ikke gift på nytt.

22. Far død før fangen fylte 7 år, mor gift på nytt.

23. Far død mens fangen var 7—13 år, mor ikke gift på nytt.

24. Far død mens fangen var 7—13 år, mor gift på nytt.

25. Far død mens fangen var 14—16 år, mor ikke gift på nytt.

26. Far død mens fangen var 14—16 år, mor gift på nytt.

31. Mor død før fangen fylte 7 år, far ikke gift på nytt.

32. Mor død før fangen fylte 7 år, far gift på nytt.

33. Mor død mens fangen var 7—13 år, far ikke gift på nytt.

34. Mor død mens fangen var 7—13 år, far gift på nytt.

35. Mor død mens fangen var 14—16 år, far ikke gift på nytt.

36. Mor død mens fangen var 14—16 år, far gift på nytt.

41. Foreldre skilte eller separerte mens fangen var 0—6 år.

43. Foreldre skilte eller separerte mens fangen var 7—13 år.

45. Foreldre skilte eller separerte mens fangen var 14—16 år.
 51. Foreldre ikke gifte.
 xx. Uoppgitt.

Fedrenes yrke

Næring:

0. Jordbruk, skogbruk eller gartneri.
 1. Fiske og fangst.
 2. Industri.
 3. Håndverk.
 4. Varehandel.
 5. Banker, forsikring, mekling o. l.
 6. Hotell- og kafédrift.
 7. Sjøtransport.
 8. Annen transportvirksomhet.
 9. Immateriell virksomhet.
 x. Andre næringer.

Sosialstilling:

1. Selvstendig næringsdrivende.
 2. Selvstendig arbeidende.
 3. Høyere funksjonærer.
 4. Kontor- og butikkkfunksjonærer.
 5. Fagfunksjonærer.
 6. Formenn og arbeidere.
 7. Familiearbeidshjelp ved gårdsdrift m. v.
 8. Pensjon, føderåd, formue o. l.
 9. Løsarbeidere.
 0. Omstreifere.
 x. Uoppgitt.

Mødrenes arbeidsforhold

1. Intet lønt arbeid utenfor hjemmet.
 2. Jobber utenfor hjemmet.
 3. Stadig arbeid (hver dag) utenfor hjemmet.
 4. Mor forsørger, husarbeid hos andre.
 5. Mor forsørger, arbeid i industri og håndverk.
 6. Mor forsørger, arbeid på kontor eller i forretning.
 7. Mor forsørger, annet arbeid.
 x. Ufullstendige opplysninger om mors arbeidsforhold.

Antall søsken (registrert direkte)*Antall døde søsken* (registrert direkte)*Fangens nummer i søskenrekken* (registrert direkte)*Evner*

2. Meget gode.
 4. Over middels.
 5. Middels.
 7. Under middels.
 9. Dårlige.
 x. Uoppgitt.

Almenutdanning

1. Gått i særskole, særklasse eller hjelpeklasse.
 2. Ikke fullført øverste klasse i folkeskolen.
 3. Fullført folkeskolen med gjensitting.
 4. Fullført folkeskolen uten gjensitting.
 5. Fortsettelsesskole, folkehøyskole, fylkesskole eller ungdomsskole.
 6. Avbrutt middelskole.
 7. Fullført middelskole.
 8. Avbrutt gymnas.
 9. Fullført gymnas.
 x. Uoppgitt.

Spesialutdanning

0. Ingen spesialutdanning.
 1. Jord- eller skogbruksskole.
 2. Yrkesskole.
 3. Avlagt svennepreve.
 4. Teknisk skole.
 5. Handelsskole.
 6. Handelsgymnas.
 7. Sjømannsskole.
 8. Lærerskole.
 9. Universitets- eller høyskoleeksamen.
 x. Uoppgitt.

Skulking

2. Ingen skulking.
 4. En del skulking.
 6. Mye skulking.
 x. Uoppgitt.

Tvangsskole og skolehjem

1. Ingen slik skolegang.
 3. Gått på tvangsskole.
 5. Vært i skolehjem.
 x. Uoppgitt.

*Fødested og bosted**Øst-Norge:*

0. Oslo.
1. Andre byer.
2. Herreder.

Vestlandet:

3. Bergen.
4. Andre byer.
5. Herreder.

Trøndelag:

6. Byer.
7. Herreder.

Nord-Norge:

8. Byer.
9. Herreder.
11. Uten fast bopel.
- x. Fødested eller bosted uoppgitt.

Sivilstand

1. Gift, tidligere ikke inngått ekteskap.
2. Gift, tidligere ekteskap oppløst ved hustruens død.
3. Gift, tidligere ekteskap oppløst ved skilsmisse.
4. Gift, men lever ikke sammen med hustruen.
5. Enkemann.
6. Skilt eller separert.
7. Ugift.
- x. Uoppgitt.

*Antall barn (registrert direkte)**Yrke (registrert på samme måte som fedrenes yrke)**Sysselesettingsforhold**Generelt:*

1. Vært i stadig arbeid.
2. Arbeidsledig i kortere perioder (ikke over 3 måneder).
3. Arbeidsledig i lengre perioder.
4. Langvarige ledighetsperioder bare avløst av tilfeldige jobber.
5. Løsgjenger.
- x. Uoppgitt.

Ved forbrytelsen:

1. Arbeidsledig minst $\frac{1}{2}$ år før forbrytelsen.
2. Arbeidsledig 3—6 mndr. før forbrytelsen.
3. Arbeidsledig inntil 3 mndr. før forbrytelsen.
4. I arbeid i tiden før forbrytelsen, men ledig i over 1 mnd. i året før forbrytelsen.
5. Vært i stadig arbeid i året før forbrytelsen.
- x. Uoppgitt.

Arbeid under oppveksten

2. Intet lønt arbeid.
4. Lønt arbeid (varig arbeid før fylte 14 år som et ledd i familiens underhold).
- x. Ufullstendige opplysninger.

Helbredstilstand

1. God.
3. God under oppveksten, mindre god som voksen.
5. Mindre god under oppveksten, god som voksen.
7. Mindre god.
- x. Uoppgitt.

Kroppslige defekter

1. Ingen defekter.
2. Defekter som medfører arbeidsuførhet.
3. Defekter som medfører delvis arbeidsuførhet.
4. Defekter som kan medføre andre tilpasningsvansker — synlige.
5. Defekter som kan medføre andre tilpasningsvansker — ikke synlige.
- x. Uoppgitt.

Kjønns sykdommer

1. Ingen kjønns sykdommer.
2. Gonoré.
3. Syfilis.
4. Gonoré og syfilis.
- x. Uoppgitt.

Edruelighetsforhold

Generelt:

1. Drikkfeldig.
2. Angivelig ikke drikkfeldig, men et betydelig misbruk.
3. Ikke drikkfeldig, men en del misbruk.
4. Tidligere betydelig misbruk, nå et kontrollert forbruk.
5. Intet misbruk.
6. Avholdsmann.
- x. Uoppgitt.

Alkoholpåvirkning i gjerningsøyeblikket:

2. Ikke nytt alkohol.
4. Nytt alkohol, men ikke egentlig beruset.

6. Beruset.
- x. Uoppgitt.

Drukkenskapsforseelser:

1. Arrestert eller botlagt inntil 3 ganger.
2. Arrestert eller botlagt 4—6 ganger.
3. Arrestert eller botlagt 7—10 ganger.
4. Arrestert eller botlagt mer enn 10 ganger.
5. Arrestert eller botlagt, ingen opplysninger om antall ganger.
6. Arrestert eller botlagt noen ganger, ikke nærmere angitt.
7. Anbrakt i kursted.
8. Anbrakt i tvangsarbeidshus.
9. Ikke arrestert eller botlagt for drukkenskap.
- x. Uoppgitt.

Litteratur

- Andenæs, Johs.: *Alminnelig strafferett*. Oslo 1956.
- Andenæs, Johs., Sveri, Knut og Hauge, Ragnar: *Kriminalitets-
hyppigheten hos ustraffede (Norsk undersøkelse)*. Nordisk Tidsskrift for
Kriminalvidenskab 1960.
- Arctander, Signy og Dahlstrøm, Sigurd: *Hvordan går det våre
vergerådsbarn?* Oslo 1932.
- Arctander, Signy: *Vergerådoppdragelsen og dens resultater*. Statsøko-
nomisk Tidsskrift 1936.
- Bratholm, Anders: *Alkohol og kriminalitet*. Oslo 1953.
- *En sosial-statistisk analyse av klientelet på Opstad arbeidshus*. Oslo 1959.
Stensilert.
- Christensen, Erik, Jacobsen, Erik, Nelson, Alvar og
Schmidt, Max: *Alkoholvaner og kriminalitet*. København 1957.
- Christensen, Ragnar: *Norske drapsmenn 1930—1954*. Nordisk Tidsskrift
for Kriminalvidenskab 1956.
- Christiansen, Carl O. og Stürup, Georg K.: *En undersøkelse
av 335 stadsfengselsfanger*. København 1948. Manuskript.
- Christie, Nils: *Kriminalitetsutviklingen i Norge etter krigen*. Nordisk Kri-
minalistisk Årbok 1958.
- *Unge norske lovovertredere*. Oslo 1960.
- Engeset, Arnfinn og Idsøe, Rolf: *Alkoholmisbrukernes foreldre og
brødre*. Oslo 1958.
- Fengselsstyret: *Fengselsstyrets årbok* (Norges offisielle statistikk) — de
årganger som henvisninger i framstillingen angår.
- *Notat om Strafferegisteret*. Oslo 1954. Stensilert.
- Hurwitz, Stephan: *Kriminologi*. København 1951.
- Justisdepartementet: *Innstilling fra Komitéen til å utrede spørsmålet
om reformer i fengselsvesenet*. Oslo 1956.
- Kinberg, Olof, Inghe, Gunnar og Lindberg, Torgny: *Krimi-
nalitet och alkoholmissbruk*. Stockholm 1957.
- Langfeldt, Gabriel: *Psykopati og kriminalitet*. Festskrift tillägnad Olof
Kinberg. Stockholm 1938.
- Midbøe, Finn Backer: *Alcohol and Crime in Norway*. Société Internatio-
nale de criminologie. Bulletin Scientifique 1957.
- *Politistatistikken — En ny kilde til opplysninger om alkoholens betydning som
kriminalitetsfaktor*. Norsk tidsskrift om alkoholspørsmålet 1958.
- Møglestue, Idar: *Den aktuelle kriminalitetsutvikling i Norge*. Vernelags-
nytt nr. 1 1960 (Utgitt på engelsk av Justisdepartementet under titelen «Pre-
sent criminal Trends in Norway»). Oslo 1960).
- *Botsfengselsfangenes edrueighetsforhold*. Norsk tidsskrift om alkoholspør-
smålet 1959.

- Nissen, Hartvig: *Om straffangers fødested og bosted*. Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen. København 1910.
- *Alkohol og forbrydelse*. Oslo 1933.
- *Øie for øie, tann for tann?* Oslo 1934.
- Nyquist, Ola og Strahl, Ivar: *Kriminalitetshyppigheten hos ustraffede (Svensk undersøkelse)*. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1960.
- Petersen, Kaare: *Tvangsarbeiderne på Opstad*. Oslo 1942.
- Rygg, Nikolai: *Drikkens sociale skade*. Oslo 1915.
- Scharffenberg, Johan: *Der Einfluss des Alkoholverbotes an Sonn- und Feiertagen auf die Trunkenheit und Körperverletzungen*. Basel 1912.
- *Alkoholen och Samhället*. Stockholm 1913.
- *Den psykopatiska belastnings betydning for kriminaliteten*. Beretning for Verneforeningenes Landsforbund 1929—1935. Oslo 1935.
- *Alkohol og kriminalitet*. Lærebok i alkoholspørsmålet. Oslo 1935.
- Statistisk Sentralbyrå: *Alkoholstatistikk* (Norges offisielle statistikk) — de årganger som henvisninger i framstillingen angir.
- *Kriminalstatistikk* (Norges offisielle statistikk) — de årganger som henvisninger i framstillingen angir.
- *Politistatistikk 1959* (Norges offisielle statistikk A 21). Oslo 1960.
- *Folketellingen i Norge* (Norges offisielle statistikk) — de årganger som henvisninger i framstillingen angir.
- Sveri, Knut: *Kriminalitet og alder*. Stockholm 1960.
- Torp, Sverre: *Varig arbeidsledighet blant menn hjemmehørende i Oslo*. Sosialt arbeid 1940.
- Watts, Harold W.: *Tests of composite hypotheses in regression models and related topics*. Statistisk Sentralbyrås håndbøker nr. 22, 1962.
- Ødegård, Ørnulv: *Unge tilbakefallsforbrytere*. Oslo 1941.
- *A statistical investigation of the incidence of mental disorder in Norway*. The Psychiatric Quarterly, vol. 20, 1946 s. 381—399.
- *Arv og miljø i psykiatrien*. Oslo 1952.
- *Kriminologiske synspunkter på alkoholismens kliniske utvikling*. Samhället och brottslingen. Stockholm 1955.

SAMFUNNSØKONOMISKE STUDIER

(SØS)

Utkommet i serien SØS:

- Nr. 1. Det norske skattesystems virkninger på den personlige inntektsfordeling.
- Nr. 2. Skatt på personleg inntekt og middel. (4 artikler som tidligere er publisert i Statistiske meldinger.)
- Nr. 3. Økonomisk utsyn 1900—1950.
- Nr. 4. Nasjonalregnskap. Teoretiske prinsipper.
- Nr. 5. Avskrivning og skattlegging.
- Nr. 6. Bedriftsskatter i Danmark, Norge og Sverige.
- Nr. 7. Det norske skattesystemet 1958.
- Nr. 8. Produksjonsstruktur, import og sysselsetting.
- Nr. 9. Kryssløpsanalyse av produksjon og innsats i norske næringer 1954.
- Nr. 10. Dødeligheten og dens årsaker i Norge 1856—1955.
- Nr. 11. Kriminalitet og sosial bakgrunn.

I samfunnsøkonomiske studier gir Statistisk Sentralbyrå ut undersøkelser som ikke er av rent statistisk karakter, bl. a. historiske og analytiske studier som blir utført ved Statistisk Sentralbyrås forskningsavdeling. Skriftene kan bestilles hos alle bokhandlere. En kan enten kjøpe dem enkeltvis eller abonnere på hele serien. I siste tilfelle vil publikasjonene bli tilsendt etter hvert som de kommer ut. Prisen pr. hefte vil variere noe etter størrelsen og vil normalt ligge mellom kr. 3,00 og kr. 10,00.

I kommisjon hos H. Aschehoug & Co., Oslo
Pris kr. 7,00